

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

pISSN 2521-6449

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНІ ДИДАКТИКИ

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНІ ДИДАКТИКИ

Випуск 1

Заснований у 2016 р.

<https://doi.org/10.37406/2521-6449/2025-1>
Виходить двічі на рік

pISSN 2521-6449

Засновник: Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Головний редактор:

Гораш Катерина Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Редакційна колегія:

Алексєєв Олександр Олексійович – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спорту і спортивних ігор, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Атаманчук Вікторія Петрівна – доктор філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання; головний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Національний центр «Мала академія наук України»; Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

Гуменюк Ірина Іллівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедрою іноземних мов, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Дмитренко Світлана Миколаївна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Дудар Ольга Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історичної та громадянської освіти, Інститут післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Збаравська Леся Юрївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій, фізико-математичних та безпекових дисциплін, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Каденюк Олександр Степанович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри теоретико-правових і соціально-гуманітарних дисциплін, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Купрісевич Вікторія Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, науковий співробітник відділу професійно-практичної підготовки, Інститут професійної освіти НАПН України

Лобода Світлана Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор Інституту соціологічних наук і педагогіки, Варшавський Університет Природничих Наук

Поліщук Анастасія Василівна – доктор філософії, асистент кафедри іноземних мов, начальник відділу міжнародних зв'язків, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Рідкодубська Ганна Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Хмельницький національний університет

Роляк Ангеліна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Романовська Людмила Іванівна – доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Філінюк Анатолій Григорович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Хуртенко Оксана Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

Чайковська Ольга Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри іноземних мов, Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»

Схвалено Вченою радою ЗВО «ПДУ» (протокол № 2 від 03.03.2025 р.)

Науковий журнал «Професійно-прикладні дидактики» – це видання з відкритим доступом до повних текстів.

У журналі висвітлюються результати фундаментальних і прикладних досліджень в галузях:

А Освіта (спеціальності: А1 - Освітні науки; А5 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); А7 - Фізична культура і спорт),
В Культура, мистецтво та гуманітарні науки (спеціальності: В9 - Історія та археологія, В11 - Філологія (за спеціалізаціями)).

Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення: Рішення № 138 від 18.01.2024.

Ідентифікатор медіа: R30-02522

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)

відповідно до Наказу МОН України № 582 від 24.04.2024 (додаток 2)

Мови розповсюдження: українська, англійська

Відповідальність за оригінальність (плагіат) тексту наукової статті, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних назв, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації несуть автори наукових праць.

Точки зору авторів публікацій можуть не співпадати з точкою зору редколегії збірника.

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION «PODILLIA STATE UNIVERSITY»

pISSN 2521-6449

PROFESSIONAL AND APPLIED DIDACTICS

Issue 1

“Helvetica”
Publishing House
2025

PROFESSIONAL AND APPLIED DIDACTICS

Issue 1

Founded in 2016

<https://doi.org/10.37406/2521-6449/2025-1>
Periodicity: biannually

pISSN 2521-6449

Founder: Higher Educational Institution «Podillia State University»

Editor-in-Chief:

Horash Kateryna Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Professional and Social and Humanitarian Education, Higher Educational Institution «Podillia State University»

Editorial Board:

Aliexsieiev Oleksandr Oleksiiovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Sports and Sports Games, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Atamanchuk Viktoriia Petrivna – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Information and Didactic Modeling; chief researcher of the department of teaching languages of national minorities and foreign literature, National Center “Junior Academy of Sciences of Ukraine”; Institute of Pedagogy of National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Humeniuk Iryna Illivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Foreign Languages Higher Educational Institution “Podillia State University”

Dmytrenko Svitlana Mykolaivna – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Dudar Olha Volodymyrivna – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Historical and Civic Education, Institute of Postgraduate Education of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

Zbaravska Lesia Yuriivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Information Technologies, Physical-Mathematical and Security Disciplines, Higher Educational Institution “Podillia State University”

Kadeniuk Oleksandr Stepanovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of Theoretical-Legal and Social-Humanitarian Disciplines, Higher Educational Institution “Podillia State University”

Kupriievych Viktoriia Oleksandrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Research Associate at the Department of Professional and Practical Training, Institute of Professional Education of the NAES of Ukraine

Loboda Svitlana Mykolaivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Institute of Sociological Sciences and Pedagogy, Warsaw University of Natural Sciences

Polishchuk Anastasiia Vasylivna – Doctor of Philosophy, Assistant of the Department of Foreign Languages, Head of the Department of International Relations, Higher Educational Institution “Podillia State University”

Ridkodubska Hanna Anatoliivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, Khmelnytsky National University

Roliak Anhelina Oleksiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Higher Educational Institution “Podillia State University”

Romanovska Liudmyla Ivanivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Psychological Sciences, Professor, Professor of the Department of Social Work, Psychology and Socio-Cultural Activity named after T. Sosnovskaya, Educational and Rehabilitation Institution of Higher Education “Kamyanets-Podilsk State Institute”

Filiniuk Anatolii Hryhorovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor of the Department of History of Ukraine, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Khurtenko Oksana Viktorivna – Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Education, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Chaikovska Olha Volodymyrivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Teacher of the Department of Foreign Languages Higher Educational Institution “Podillia State University”

Recommended by Academic Council of HEI «PSU» (protocol No 2 from 03.03.2025)

The scientific journal "Professional and Applied Didactics" is a publication with open access to full texts.

The journal highlights the results of fundamental and applied research in the following fields:

A Education (specialties: A1 - Education Sciences; A5 – Vocational Education (with specializations); A7 - Physical Culture and Sports),
B Culture, Arts and Humanities (specialties: B9 - History and Archaeology, B11 - Philology (with specializations)).

Registered by the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine: Decision № 138 as of 18.01.2024.

Media identifier: R30-02522

*The journal is included in the List of scientific and specialized publications of Ukraine (category "B") according to Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 582 dated 24.05.2024 (Annex 2)
Languages: Ukrainian, English*

The authors of scientific papers are responsible for originality (plagiarism) of the article, the accuracy of facts, quotations, statistics, proper names, place names and other information, as well as the fact that the materials do not contain data that can't be published. The opinions of the authors of publications may not coincide with the views of the editorial board of the collection.

ЗМІСТ

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Pozdniakov O. V. TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF STUDY “SERVICES”: CHALLENGES AND TRENDS	9
Галатюк М. Ю. СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ	15
Гораш К. В., Семенишена Р. В. НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ	21
Сергієнко О. І., Семак Л. А. НАВЧАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	28

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ: ІДЕЇ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Astapova T. O., Izotova L. I. USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	34
Kravchyna T. V. STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF THE SYSTEM FOR THE FORMATION OF PEDAGOGICAL REFLECTION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF FUTURE SOCIONOMIC SPECIALISTS	39
Khromchenko O. V. ENGLISH – LEARNING PLATFORMS	45
Кушмар Л. В., Нікіфорова В. Г., Кайда Н. О. ВИКОРИСТАННЯ CLIL НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ	49
Мисів О. І., Грушецький С. М., Волинкін М. П. ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРОІНЖЕНЕРІЇ	55

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИКИ – ЕФЕКТИВНА ПРАКТИКА

Горохова Т. О. СУЧАСНІ КОРПУСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	61
Лещій Н. П. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ	67
Ліщук С. Г., Савчук Л. Б., Захарова Т. В. АПРОБАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ CASE-STUDY ПРИ ВИВЧЕННІ ПАТОЛОГІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ: ШЛЯХ ДО ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ	72
Максимець О. М. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ	77
Назаренко І. О. ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ДІЛОВІ КОМУНІКАЦІЇ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ НА ПРИНЦИПАХ ФУНКЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ	81
Нестеренко Н. А., Кондратенко В. В., Кондратенко В. О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ 13–14 РОКІВ	86
Поліщук А. В. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ: АДАПТАЦІЯ МЕТОДИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ	92

Резунова О. С. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	97
---	----

Резунова В. В., Нашиванько О. В. ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	101
--	-----

Федорова О. В., Гандабура О. В. ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ОСВІТНІХ КУРСІВ.....	106
--	-----

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Візітів Ю. М., Сатієвський А. А. КОРЕЙСЬКА МЕНШИНА (СПІЛЬНОТА) В УКРАЇНІ. ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ ПОВСЯКДЕННЯ	113
--	-----

Каденюк О. С. ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗНАНЬ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НА ЗАСАДАХ ГРОМАДСЬКОЇ АГРОНОМІЇ (1919–1939 РР.)	121
--	-----

Саламаха М. П. КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ВАСИЛІАНСЬКИЙ СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ МОНАСТИР В ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ПОДІЛЛЯ (XVIII – ПЕРША ТРЕТИНА XIX СТ.).	127
---	-----

CONTENTS

GLOBAL TRENDS AND DOMESTIC PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION

Pozdniakov O. V. TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF STUDY “SERVICES”: CHALLENGES AND TRENDS	9
Halatiuk M. Yu. SPORTS ACTIVITY AS MEANS OF DEVELOPING SPORTS CULTURE OF STUDENTS	15
Horash K. V., Semenyshena R. V. SCIENTIFIC APPROACHES TO INNOVATIVE DESIGN IN THE SYSTEM OF VOCATIONAL TRAINING OF SPECIALISTS	21
Serhiienko O. I., Semak L. A. EDUCATIONAL POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LANGUAGE TRAINING AT AGRARIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	28

EDUCATIONAL INNOVATIONS: IDEAS, REALITIES, PROSPECTS

Astapova T. O., Izotova L. I. USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	34
Kravchyna T. V. STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF THE SYSTEM FOR THE FORMATION OF PEDAGOGICAL REFLECTION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF FUTURE SOCIONOMIC SPECIALISTS	39
Khromchenko O. V. ENGLISH – LEARNING PLATFORMS	45
Kushmar L. V., Nikiforova V. G., Kayda N. O. CLIL IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ADVANTAGES AND CHALLENGES	49
Mysiv O. I., Hrushetskyi S. M., Volynkin M. P. MAIN TASKS OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE AGRICULTURAL ENGINEERING SPECIALISTS	55

CURRENT METHODS - EFFECTIVE PRACTICE

Horokhova T. O. MODERN CORPUS TECHNOLOGIES IN TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	61
Leshchii N. P. INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN SPEECH THERAPY PRACTICE FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS	67
Lishchuk S. G., Savchuk L. B., Zakharova T. V. APPROVAL AND EFFECTIVENESS OF CASE-STUDY IN STUDYING PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY IN VETERINARY MEDICINE: THE WAY TO PRACTICE-ORIENTED EDUCATION	72
Maksymets O. M. INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN FORMING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS.....	77
Nazarenko I. O. ORGANIZATION OF TEACHING THE COURSE “BUSINESS COMMUNICATIONS” IN HIGHER SCHOOL BASED ON THE PRINCIPLES OF THE FUNCTIONAL-ACTIVITY APPROACH	81
Nesterenko N. A., Kondratenko V. V., Kondratenko V. O. PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL QUALITIES IN YOUNG BASKETBALL PLAYERS OF 13–14 YEARS OLD.....	86
Polishchuk A. V. INCLUSIVE EDUCATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES: ADAPTATION OF METHODS FOR LEARNERS WITH SPECIAL NEEDS.....	92

Rezunova O. S.	
DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS THROUGH A FOREIGN LANGUAGE.....	97
Rezunova V. V., Nashyvanko O. V.	
EFFECTIVE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE PHONETIC COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE DOCTORS AT FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSE CLASSES	101
Fedorova O. V., Handabura O. V.	
FORMATION OF INTERCULTURAL TOLERANCE AND RESILIENCE OF STUDENTS WHILE TEACHING COUNTRY AND LITERATURE STUDIES.....	106

TRANSFORMATION PROCESSES IN UKRAINE: HISTORY AND MODERNITY

Vyzitiv Yu. M., Satievskyi A. A.	
THE KOREAN MINORITY (COMMUNITY) IN UKRAINE. CHALLENGES AND REALITIES OF EVERYDAY	113
Kadeniuk O. S.	
INTRODUCTION AND DISSEMINATION OF AGRICULTURAL KNOWLEDGE IN EASTERN GALICIA ON THE BASIS OF PUBLIC AGRONOMY (1919–1939)	121
Salamakha M. P.	
KAMIANETS-PODILSKYI BASILIAN HOLY TRINITY MONASTERY IN THE SPIRITUAL AND CULTURAL LIFE OF PODILLIA (XVIII – FIRST THIRD OF THE NINETEENTH CENTURY).....	127

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

UDC 378: 379.8

Pozdniakov O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Country Studies,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine*

E-mail: dietrich_910@ukr.net**ORCID:** 0000-0001-7525-7108

TRAINING OF PHD STUDENTS IN THE FIELD OF STUDY “SERVICES”: CHALLENGES AND TRENDS

Abstract

The article deals with the issue of efficient training of PhD students in the field of study “Services”, in particular, future researchers in hospitality. Today, the hospitality industry plays a significant role in solving problems of bringing the national economy out of the crisis, contributing to its structural transformation, which is of exceptional importance for our state. The martial law and hostilities have negatively affected the hospitality industry in Ukraine, which resulted in a number of challenges for its successful further development. Key challenges the branch under study is facing at the moment include disruption of supply chains, reduction in the purchasing power of customers, changes in consumer demand, shortage of certain types of products, shortage of personnel, business unprofitability. Thus, ensuring sustainable development belongs to strategic goals of hospitality industry in Ukraine along with maintaining its economic competitiveness through introducing modern technologies.

In the rapidly evolving service industry, a PhD degree may be crucial for achieving success in today's job market. One of the primary benefits of pursuing a PhD in service industry is the opportunity to specialize in a particular research area. This level of specialization allows students to acquire a deep understanding of their chosen field, making them experts in their respective branches. However, the educational-scientific potential of PhD students may be strongly affected by various social, economic, psychological, and political factors. At the same time, providing future researchers with hands-on experience is regarded as a significant aspect of their professional training. Internships or job shadowing programs are efficient ways to achieve this goal in the hospitality industry. In addition, the competency-based approach is a necessary component at training students of educational and research level. Since a PhD in the field of study “Services” goes beyond theoretical knowledge, it is a comprehensive education and training program, which provides young scientists with necessary set of special competencies, including ability to perform in-depth research accompanied by up-to-date technical and communication skills.

Key words: *service industry, hospitality business, national economy, professional training, special competencies, hands-on experience, professional growth.*

Introduction. Service industry is an industry that provides a service for people but does not result in the production of goods [7]. It provides people with intangible products or services and completes tasks that are useful to customers, clients, businesses or the general public. Service industries, unlike, for example, manufacturing and production industries, do not rely on the sale of material goods and products to earn a profit. Instead, the individuals who work in the service sector focus on completing tasks and providing services [3].

At the current stage of industrial development which is constantly aiming to meet fast-growing customers' needs, the field of service has become a vital aspect of every industry. With the global economy relying heavily on customer satisfaction and experience, the demand for well-equipped professionals in the service sector is on the rise. As a result, the need for comprehensive training and education of future researchers in the field of study “Services” has become crucial. The service industry encompasses a wide range of sectors, including hospitality, retail, transportation, healthcare, etc.

Each of these branches requires professionals with specialized knowledge and skills to serve customers effectively. This is where the role of trained scientists becomes an issue of particular importance. Hospitality (including tourism, catering, hotel service etc.) is regarded as a significant branch of service industry, providing a variety of opportunities for individuals' career development, on the one hand, and economic growth for a region or a country, on the other hand.

The hospitality industry is a relatively new sector in the system of the national economy, where business entities from seemingly different fields, interacting with each other, form a fairly homogeneous sector of the economy, which can make a fairly significant amount of GDP and powerfully determine the socio-economic development of the country, its regions and territories. The modern hospitality industry has become a separate sphere of the national economy, formed by business entities whose activities are focused on meeting the needs of consumers in tourism, recreation, accommodation, catering, and entertainment [10, p. 245].

The hospitality industry plays a significant role in solving problems of bringing the national economy out of the crisis, contributing to its structural transformation, which is of exceptional importance for Ukraine nowadays. For example, O. Hromyk and K. Prykhod'ko state that despite the huge recreational potential, the Ukrainian market of hotel and restaurant services is significantly lower than the world market of the hospitality industry in terms of economic efficiency. The main problems of the hospitality industry development are insufficient amounts of investment in renovation and building of new establishments, an inadequately developed market for providing hospitality services, imperfect infrastructure, technological backwardness of the industry, low solvency of the population, and the use of environmentally hazardous raw materials [9, p. 197].

The full-scale military aggression of a neighboring state against Ukraine has created a completely new socio-economic reality of functioning for absolutely all sectors of the national economy [4, p. 6]. The war has devastating consequences for humanity, especially regarding lives and livelihoods. Due to a complicated economic situation in Ukraine caused by military actions, entrepreneurial activities should be intensified to strengthen the state's economic stability and ability to effectively resist the aggressor [8, p. 141].

Obtaining a PhD in service industry is an incredibly valuable achievement for anyone seeking professional growth in this dynamic and ever-evolving field. The specialized knowledge and skills gained through this higher education program can open doors to a wide range of career opportunities in various sectors. A PhD in service industry equips individuals with the ability to conduct in-depth research, analyze complex data, and develop innovative strategies to enhance customer experience and drive business growth. It also provides a deep understanding of the importance of service quality, customer satisfaction, and service innovation in today's highly competitive market. With a PhD in service industry, one can become a leader and contribute significantly to shaping the future of this crucial sector.

The aim of the research. The article has the following objectives: to provide a description of the current state of the service industry, in particular, its hospitality branch, in Ukraine; to identify the main challenges of this sector of the economy and ways to cope with them; to determine the importance of obtaining a PhD degree for successful professional activity in the industry under study; to determine key priorities for the process of training of future researchers in the field of study "Services".

Presentation of the main material. The analysis of current trends in the development of the Ukrainian hospitality industry by O. Osinska and I. Lanitsa has identified the following key challenges: weakening of the role of the industry in the national economy; slowdown in the growth of the number of operating business entities, hiring employees and labor costs; a predominant share of individual entrepreneurs whose activities are less controlled and limit budget revenues; a low share of capital investments in intangible assets; small amounts of capital expenditures for the modernization and renewal of the material and technical base; a high share of unprofitable enterprises and constant growth of their number [10, p. 248].

The critical consequences of the full-scale war for the Ukrainian hospitality market are as follows: disruption of supply chains, reduction in the purchasing power of customers, changes in consumer demand, shortage of certain types of products, shortage of personnel, and business unprofitability. However, it can be confidently stated that despite the martial law and active hostilities in the territory of Ukraine, its hospitality market is trying to resume its development [8, p. 148].

According to I. Levytska and A. Klymchuk, the hospitality business in Ukraine, operating in the conditions of martial law, although it suffered significant losses, including destruction, nevertheless proved itself to be very flexible and active. It was the initiative and significant media activity of representatives of the hospitality industry that drew the attention of the world associations to the problems of Ukrainian business and stimulated the receipt of significant charitable contributions in this sphere, which allowed to survive the most difficult months of the war [4, p. 12].

It should be mentioned, however, that in recent years, there are certain changes in the hospitality industry, as the clients have the opportunity to compare the features and quality of service in Ukraine and abroad and require an appropriate level of comfort during their stay. This factor forces enterprises to adapt to the existing needs of consumers to meet their demand, which contributes to the further development of the domestic and global hotel service market [12, p. 141].

At the same time, improvement of modern infrastructure and introduction of modern technologies in the field of hospitality is recognized as one of the priority areas of the national economy development. The martial law declaration has negatively affected the activity of hospitality business in Ukraine [9, p. 197]. Thus, to strengthen competitive positions and create the necessary prerequisites for the further development and efficiency of hospitality business, measures

should be taken in the direction of their innovative and technological modernization, digitalization of business processes, as well as digital communication with customers, implementation of diverse projects in the field of formation of cluster structures, development of a network of service facilities. According to O. Osinska and I. Lanitsa, the strategic priorities of state policy in this area should be the following: realization of the innovative potential; implementation of marketing innovations, development of Internet marketing and digital communications; innovative and technological modernization, implementation of smart technologies; activation of cooperation processes and business integration; implementation of networking strategies and programs [10, p. 249].

In the context of traditional economic development parameters, an obvious strategic goal of hospitality business is to ensure sustainable development. However, the service sector cluster differs significantly from the manufacturing or financial components of the economic space. The success or profitability of a business depends on many factors. When the tourism or hotel and restaurant segment is covered, attention is immediately focused not only on who provides the services and their specifics (organizational, logistical, production, quantitative, and qualitative) but also on the customer [6, p. 127].

In the rapidly evolving service industry, a PhD degree may be the key to achieving success and standing out in the competitive job market. Combining in-depth knowledge of educational theories with practical skills, a PhD in service industry provides individuals with the expertise to lead and innovate in this dynamic field. With the increasing complexity and diversity in this industry, there is a growing demand for highly qualified professionals who can navigate and adapt to its ever-changing landscape. This is where a PhD in service industry education comes into play, giving an opportunity to acquire specialized knowledge and skills needed to excel in this field.

In general, securing a job in a service industry often includes focusing on and developing a specific set of skills and expertise. Performing tasks and completing services that develop those skills daily can sharpen your expertise and knowledge in a certain field. This allows individuals working in a service industry to more quickly reach high levels of expertise than those working in other industries and may present opportunities for professional growth and advancement [3].

One of the primary benefits of pursuing a PhD in service industry is the opportunity to specialize in a particular research area. This level of specialization allows students to acquire a deep understanding of their chosen field, making them experts in their respective branches. In particular, special (professional) competencies of PhD students of the specialty "Tourism and recreation", which belongs to the field of study "Services", include: ability to identify, pose, and solve research problems in the field of tourism and recreation, assess and ensure the quality and effectiveness of research; ability to carry out original research, achieve scientific results that create new knowledge in tourism and recreation and related fields of study and interdisciplinary areas, which can be published in leading scientific editions in tourism and related sciences; ability to apply modern digital technologies, databases and other electronic resources, specialized software in scientific and educational activities; ability to orally and in writing present and discuss the results of scientific research and/or innovative developments in Ukrainian and foreign languages, understand foreign-language scientific texts in the field of research; ability to conduct scientific and organizational activities, manage scientific and research projects; ability to carry out scientific and pedagogical activities in higher education [11, pp. 6-7].

The analysis of scientific papers shows that the following factors affect the educational-scientific potential of PhD students in the conditions of martial law in Ukraine:

- social climate in society, which is characterized by the general level of stability or tension, the employment status of the population, social structure and social stratification, the nature of national-ethnic problems and relationships;
- the economic well-being of the country has worsened, which, accordingly, negatively affects the state budget, and therefore the financing of the education system, including higher education;
- specific political actions and situations also form general background of the educational activity, for which a calm, constructive, creative socio-political situation in society is extremely desirable;
- socio-psychological and ethical factors are the general moral-psychological climate in society, the way and style of life of different strata of the population [2, p. 154].

The PhD training for the service industry begins with a thorough understanding of the sector, its dynamics, and the expected level of customer service. This can be achieved through formal education, training programs, and hands-on experience. A comprehensive approach to the process of education in hospitality can provide future researchers with necessary skills and knowledge.

Scientists in the field of study "Services" must be equipped with technical skills, including data analysis, problem-solving, and service delivery. With the advancement of technology, customer service has also gone digital. Therefore, students must be trained in the use of various software and tools that can enhance customer interactions and satisfaction. This will not only help in providing efficient service but also in creating a seamless experience for customers.

Another crucial aspect of preparing scientists for the hospitality industry is providing them with hands-on experience. This can be achieved through internships or job shadowing programs. By being placed in real-life service scenarios, young scientists can apply their knowledge and skills in a practical setting, gaining a deeper understanding of the industry. This experience also allows them to develop a customer-centric mindset, which is vital in this sector of the economy.

According to the results of the survey conducted by V. Meniailo, the first ten responses regarding the efficiency of forms and methods of PhD students' innovative research training include: publishing in international peer-reviewed

journals; participation in workshops, thematic meetings with successful scholars and entrepreneurs; internship at the leading Ukrainian research centres; participation in interdisciplinary discussion workshops, including those conducted in English; participation in youth contests of innovative ideas and projects; participation in scientific conferences and workshops; participation in research, educational, social and other projects; participation in programs of international academic mobility; participation in project groups on the writing grant applications; preparation of applications for the acquisition of intellectual property rights [5, p. 105].

One of the key elements of training future researchers in hospitality is instilling the importance of empathy and emotional intelligence. In the service sector, professionals are expected to interact with customers from various backgrounds, cultures, and temperaments. Therefore, having a strong ability to understand and connect with customers is essential. Through specialized training, scientists can learn how to handle difficult situations, communicate effectively, and provide exceptional customer service.

In our opinion, a significant role in training of young scientists in the field of study “Services” belongs to the competency-based approach which aims to equip them with a broad range of skills, knowledge, and attitudes, enabling them to adapt, thrive, and contribute meaningfully to the society. The competency-based approach is a set of general principles for determining educational goals, selecting educational content, organizing the educational process, and assessing educational outcomes. These principles include: the meaning of education is to develop the ability to independently solve problems in various fields and types of activity, using social experience, of which students’ own experience is a part; education content is a didactically adapted social experience of solving cognitive, moral, worldview, political, and other problems; the sense of organizing the educational process is to create conditions for the formation of students’ experience in independently solving cognitive, organizational, communicative, moral, and other problems that make up the content of education; the assessment of educational outcomes is based on the analysis of results achieved at a certain stage of learning [1, p. 576].

Finally, the PhD training in service industry offers a wide range of career opportunities. With the service industry encompassing various sectors and sub-sectors, individuals with a PhD in this field can pursue diverse career paths such as research and development, consulting, teaching, and corporate leadership. In addition, the high demand for qualified professionals in the service industry often translates to attractive salary packages and opportunities for career growth. Earning a PhD in service industry education also facilitates networking opportunities. Through interactions with fellow students, educators, and industry professionals, individuals can build strong connections that can lead to collaborations, job opportunities, and mentorship. This network can prove invaluable in one’s career development and advancement.

Conclusions. The martial law and hostilities have negatively affected the service industry in Ukraine, which resulted in a number of challenges for its successful further development. However, as cultural and historical experience shows, the period of post-crisis and post-war recovery becomes a stage of opportunities and potential realization. This will be facilitated by the significant international support for Ukraine, which will be manifested by a significant increase in interest from investors and foreign citizens [6, p. 136].

It should be emphasized that a PhD in the field of study “Services” goes beyond theoretical knowledge and is closely connected with practical applications. Through hands-on research, students are exposed to real-world challenges and are equipped with problem-solving skills to implement innovative solutions. This combination of theory and practice not only enhances one’s academic qualifications but also prepares for the demands of the hospitality industry. The future researchers’ training in the service sector is vital to meet the ever-increasing demand for highly skilled professionals. Through a comprehensive education and training program, students can acquire the necessary skills and knowledge to stay competitive in the job market. With a deep understanding of the sector, along with empathy, technical skills, and hands-on experience, they can provide exceptional service and contribute to the success of their respective industries. As the world continues to place a high value on customer satisfaction, the need for well-prepared scientists in the field of study “Services” will only continue to grow.

A PhD in hospitality not only meets this demand but also creates prerequisites for success in this constantly evolving industry. By combining a solid theoretical basis with practical skills and specialized knowledge, professionals with a PhD in service industry are better equipped to lead and innovate in this competitive field. In conclusion, pursuing a PhD in service industry is an investment in one’s future career. It equips young scientists with the expertise, specialization, and practical skills needed in this dynamic branch of the economy. In addition, it offers a wide range of attractive salary packages, career chances, and networking opportunities.

Bibliography

1. Apelt H., Zhumbey M., Pozdniakov O., Poznansky R., Savchuk N. Role of intercultural communicative competence formation in teaching foreign languages to students of hospitality and tourism specialties. *Conhecimento & Diversidade*. jan./mar. 2023. Vol. 15. № 36. P. 570–586. DOI: <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i36.10972>.
2. Chystiakova I.A., Ivanii O.M., Mekhed O.B., Nosko Y.M., Khrapatyi S. PhD Training Under Martial Law in Ukraine. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 2022. Vol. 22. № 15. P. 151–163. DOI: <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5568>.
3. Indeed Editorial Team. What is a Service Industry? (with Examples). URL: <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/service-industry> (дата звернення: 18.01.2025 р.).
4. Levytska I., Klymchuk A. Hotel and restaurant business under war conditions: Key challenges and survival strategies. *Economics and Business Management*. 2022. Vol. 13. № 4. P. 5–15. DOI: [https://doi.org/10.31548/economics13\(4\).2022.5-13](https://doi.org/10.31548/economics13(4).2022.5-13).
5. Meniailo V. Analysis of the current state in innovative research training of PhD students in Ukraine. *Advanced Education*. 2018. Issue 9. P. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.131958>.

6. Piankov V., Kampo I., Milashovska O., Botsian T., Ivanenko V. Management of Tourism, Hotel and Restaurant Business in Ukraine. *Pacific Business Review (International)*. 2023. Vol. 16. Issue 2. P. 126–140. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38278/1/13.pdf> (дата звернення: 17.01.2025 р.).
7. Service industry. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/service-industry> (дата звернення: 14.01.2025 р.).
8. Zhuravka F., Nebaba N., Yudina O., Haponenko S., Filatova H. The hospitality market in Ukraine: war challenges and restoration possibilities. *Innovative Marketing*. 2023. Vol. 19. № 1. P. 140–150. DOI: [https://doi.org/10.21511/im.19\(1\).2023.12](https://doi.org/10.21511/im.19(1).2023.12).
9. Громик О., Приходько К. Особливості розвитку індустрії гостинності в Україні. *Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації*. 2023. Т. 6. № 2. С. 184–198. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7468.6.2.2023.291701>.
10. Осінська О.Б., Ланиця І.Ф. Пріоритети розвитку індустрії гостинності в Україні: кейс готельно-ресторанного бізнесу. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 3. С. 244–249. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-34>.
11. Стандарт вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня галузі знань 24 “Сфера обслуговування” зі спеціальності 242 “Туризм і рекреація”. Київ, 2023. 14 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/04.08.2023/242-Turyzm.i.rekreatsiya-dok.filos.941-03.08.2023.pdf> (дата звернення: 16.01.2025 р.).
12. Юдіна О.І., Корнєєв М.В., Стеблюк Н.Ф., Разінькова М.Ю., Мішина Є.С. Ринок готельних послуг в Україні: оцінювання сучасного стану та динаміки розвитку. *Системи та технології*. 2023. № 2 (66). С. 140–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6643-2023.2-66.16>.

Поздняков О. В.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов і країнознавства,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Івано-Франківськ, Україна

E-mail: dietrich_910@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7525-7108

ПІДГОТОВКА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ “СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ”: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Анотація

Стаття присвячена питанню ефективної підготовки здобувачів наукового ступеня доктора філософії в галузі знань “Сфера обслуговування”, зокрема майбутніх дослідників у сфері гостинності. Сьогодні індустрія гостинності відіграє значну роль у вирішенні завдань виведення національної економіки з кризи, сприяючи її структурним перетворенням, що має виняткове значення для нашої держави. Воєнний стан та бойові дії негативно вплинули на індустрію гостинності в Україні, що призвело до низки проблем для її успішного подальшого розвитку. Основні виклики, з якими зараз стикається досліджувана галузь, це порушення ланцюгів постачання, зниження купівельної спроможності клієнтів, зміни споживчого попиту, дефіцит окремих видів продукції, дефіцит персоналу, збитковість бізнесу. Таким чином, забезпечення сталого розвитку належить до стратегічних цілей індустрії гостинності в Україні разом із підтриманням її економічної конкурентоспроможності шляхом впровадження сучасних технологій.

У сфері послуг, яка швидко розвивається, ступінь доктора філософії може мати вирішальне значення для досягнення успіху на сучасному ринку праці. Однією з головних переваг здобуття ступеня доктора філософії в галузі послуг є можливість спеціалізуватися в певній галузі досліджень. Цей рівень спеціалізації дозволяє студентам отримати глибоке розуміння обраної ними сфери, що робить їх експертами у відповідних галузях. Проте на освітньо-науковий потенціал здобувачів освіти досліджуваного рівня можуть істотно впливати різноманітні соціальні, економічні, психологічні та політичні фактори. Водночас надання майбутнім дослідникам практичного досвіду є важливим аспектом їх професійної підготовки. Стажування або програми спостереження за роботою фахівців є ефективними способами досягнення цієї мети в індустрії гостинності. Крім того, компетентнісний підхід є необхідною складовою підготовки студентів освітньо-наукового рівня. Оскільки ступінь доктора філософії в галузі знань “Сфера обслуговування” виходить за рамки теоретичних знань, саме комплексна освітня програма є засобом, що надає молодим вченим необхідний набір спеціальних компетентностей, включаючи здатність здійснювати поглиблені дослідження у поєднанні з сучасним рівнем технічних і комунікативних навичок.

Ключові слова: сфера послуг, бізнес гостинності, національна економіка, професійна підготовка, спеціальні компетентності, практичний досвід, професійне зростання.

References

1. Apelt, H., Zhumbei, M., Pozdniakov, O., Poznansky, R., & Savchuk, N. (2023). Role of intercultural communicative competence formation in teaching foreign languages to students of hospitality and tourism specialties. *Conhecimento & Diversidade*, 15(36), 570–586. <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i36.10972> [in English].
2. Chystiakova, I.A., Ivani, O.M., Mekhed, O.B., Nosko, Y.M., & Khrapaty, S. (2022). PhD Training Under Martial Law in Ukraine. *Journal of Higher Education Theory and Practice*, 22(15), 151–163. <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i15.5568> [in English].
3. Indeed Editorial Team (2023). What is a Service Industry? (with Examples). Retrieved from: <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/service-industry> (last accessed: 18.01.2025) [in English].
4. Levytska, I., & Klymchuk, A. (2022). Hotel and restaurant business under war conditions: Key challenges and survival strategies. *Economics and Business Management*, 13(4), 5–15. [https://doi.org/10.31548/economics13\(4\).2022.5-13](https://doi.org/10.31548/economics13(4).2022.5-13) [in English].

-
5. Meniailo, V. (2018). Analysis of the current state in innovative research training of PhD students in Ukraine. *Advanced Education*, 9, 101–106. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.131958> [in English].
 6. Piankov, V., Kampo, I., Milashovska, O., Botsian, T., & Ivanenko, V. (2023). Management of Tourism, Hotel and Restaurant Business in Ukraine. *Pacific Business Review (International)*, 16(2), 126–140. Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/38278/1/13.pdf> (last accessed: 17.01.2025) [in English].
 7. Service industry (2025). *Cambridge Dictionary*. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/service-industry> (last accessed: 14.01.2025) [in English].
 8. Zhuravka, F., Nebaba, N., Yudina, O., Haponenko, S., & Filatova, H. (2023). The hospitality market in Ukraine: war challenges and restoration possibilities. *Innovative Marketing*, 19(1), 140–150. [https://doi.org/10.21511/im.19\(1\).2023.12](https://doi.org/10.21511/im.19(1).2023.12) [in English].
 9. Hromyk, O., & Prykhod'ko, K. (2023). Osoblyvosti rozvytku industrii hostynnosti v Ukraini [Peculiarities of the hospitality industry development in Ukraine]. *Restaurant and hotel consulting. Innovations*, 6(2), 184–198. <https://doi.org/10.31866/2616-7468.6.2.2023.291701> [in Ukrainian].
 10. Osinska, O., & Lanitsa, I. (2022). Priorityty rozvytku industrii hostynnosti v Ukraini: keis hotelno-restorannoho biznesu [Priorities for the development of hospitality industry in Ukraine: case of hotel and restaurant business]. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 7(3), 244–249. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-34> [in Ukrainian].
 11. Standart vyshchoi osvity tretoho (osvitno-naukovoho) rivnia haluzi znan 24 “Sfera obsluhovuvannya” zi spetsialnosti 242 “Turyzm i rekreatsiia” [Standard of higher education of the third (educational and research) level of the field of study “Services” specialty 242 “Tourism and recreation”] (2023). Retrieved from: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2023/04.08.2023/242-Turyzm.i.rekreatsiya-dok.filos.941-03.08.2023.pdf> (last accessed: 16.01.2025 p.) [in Ukrainian].
 12. Yudina, O.I., Korneyev, M.V., Stebliuk, N.F., Razinkova, M.Yu., & Mishina, Ye.S. (2023). Rynok hotelnykh posluh v Ukraini: otsiniuvannya suchasnoho stanu ta dynamiky rozvytku [Market of hotel services in Ukraine: assessment of the current state and development dynamics]. *Systems and Technologies*, 2(66), 140–150. <https://doi.org/10.32782/2521-6643-2023.2-66.16> [in Ukrainian].

УДК 378.016:796/799(07)

Галатюк М. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи,
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівне, Україна

E-mail: Halatyuk_mi@ukr.net**ORCID:** 0000-0001-5824-6036

СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ

Анотація

У статті розкрито зміст і структуру спортивної діяльності як засобу розвитку спортивної культури студентів. У процесі аналізу спортивної діяльності студентів автор дотримується думки, що її проєктування та організація є важливою складовою системи студентського спорту. Ця складова вимагає подальшої наукової розробки та вдосконалення, оскільки впливає на рівень розвитку спортивної культури студентів.

Автором висвітлено важливі функції спортивної діяльності, реалізація яких підсилює рівень розвитку спортивної культури студентів. Схарактеризовано можливості студентського спорту щодо організації фізичної активності студентів. З'ясовано, що важливою особливістю студентського спорту є можливість обирати вид спорту та долучатися до спортивної діяльності, незалежно від рівня фізичних можливостей і спортивної підготовки студентів.

Під час дослідження встановлено, що спортивна діяльність – це особливий вид діяльності, який охоплює процеси навчання, виховання та розвитку студентів. Окреслено важливі чинники, що впливають на результати спортивної діяльності студентів.

Автором запропоновано визначення спортивної культури студентів як складного інтегративного утворення і невід'ємної частини загальної культури особистості. Констатовано, що спортивна культура – це засіб і продукт залучення студентів до спортивної діяльності.

У статті відзначається, що спортивна діяльність є інтегративним поняттям, яке охоплює мотиви, цілі, задачі, методи і способи, форми, результати, а також ресурси організації цілісного процесу розвитку спортивної культури студентів. На основі аналізу літературних джерел встановлено, що спортивна діяльність виконує низку важливих функцій, які визначають розвиток спортивної культури студентів. До цих функцій належать: навчальна, виховна, розвивальна, оздоровча (здоров'язбережувальна), комунікативна, культурологічна та управлінська. У статті коротко розкрито зміст відзначених функцій спортивної діяльності студентів.

Ключові слова: спортивна діяльність, спортивна культура, мотивація, процес, розвиток, студент, цінності, спорт, функції.

Вступ. Об'єктом нашого дослідження є спортивна діяльність, її можливості щодо розвитку спортивної культури студентів. Актуальність дослідження зумовлена тим, що проєктування і організація спортивної діяльності студентів – це важлива складова системи студентського спорту, яка вимагає своєї подальшої наукової розробки та вдосконалення. Результати досліджень проблем популяризації студентського спорту засвідчують про необхідність удосконалення технологічних інваріантів організації і проєктування спортивної діяльності [5].

Аналіз досвіду виконання завдань студентського спорту засвідчує, що не вирішеними лишаються суперечності між потенціалом (можливостями) спортивної діяльності й практикою його реалізації. Вимагає подальшої теоретико-методичної розробки проблемно-змістове забезпечення спортивної діяльності, її зміст і напрямки реалізації в контексті розвитку спортивної культури студентів.

Мета статті: розкрити зміст, функції та потенціал спортивної діяльності як засобу розвитку спортивної культури студентів.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що дослідниками активно вивчається: взаємозв'язок мотивації і результатів спортивної діяльності студентів [10; 15]; вплив спортивної діяльності на психіку студентів [6; 11; 13; 14]; вплив спортивної діяльності на особистісний розвиток студентів, їх моральні якості [5; 9]. У наукових дослідженнях розкрито найбільш значущі психологічні аспекти процесу спортивної підготовки студентів, а також запропоновано психологічні вимоги до спортивної діяльності [4; 7; 8; 11].

Окремі наукові дослідження стосуються шляхів вирішення проблеми гуманізації спортивної діяльності засобами сучасної психології [11]. Зауважимо, що психологічні особливості спортивної діяльності в її різноманітних видах, а також психологічні особливості особистості спортсмена є предметом дослідження психології спорту – окремої галузі психологічної науки [6, с. 10; 11].

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі відзначається, що діяльність – це психічна та рухова активність людини, що регулюється свідомістю та спрямована на досягнення поставленої і сус-

пільно значущої мети [8, с. 7]. Суб'єктом і компонентом у структурі діяльності є людина. В. Клименко стверджує, що людина своєю метою визначає характер і спосіб дій, обмірковує мету, враховує умови, в яких вони реалізовуватимуться, а також передбачає те, що станеться в результаті виконання мети, яким буде бажаний продукт [6, с. 79]. Таким чином, людина – ініціатор і координатор усієї системи діяльності, а також джерело та епіцентр активності [6].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови віднаходимо, що спорт – це заняття різними фізичними вправами (гімнастикою, боротьбою, туризмом та ін.), які мають на меті розвиток і зміцнення організму людини [2].

Аналіз закону України, який визначає правові, організаційні та інші основи сфери фізичного виховання та спорту засвідчує, що спорт – це всі форми фізичної активності, спрямовані на вираження або удосконалення фізичного та розумового стану людини, формування соціальних відносин, шляхом участі у змагальній діяльності будь-якого рівня на організованій регулярній або епізодичній основі [12].

Важливою складовою спорту, його невід'ємною частиною є студентський спорт, який культивується в закладах вищої освіти. До студентського спорту входить система спортивних заходів, таких як спортивні фестивалі, спортивні турніри, змагання та інше. Студентський спорт забезпечує послідовність переходу масового спорту в спорт вищих досягнень. На нашу думку, важливою особливістю студентського спорту є можливість для студентів самостійно обирати вид спорту та долучатися до спортивної діяльності, незалежно від рівня фізичних можливостей і спортивної підготовки.

У літературних джерелах, які стосуються основних напрямків організації процесу фізичного виховання та рухової активності студентської молоді відзначається, що спортивна діяльність – це заходи, що здійснюються фахівцями фізичного виховання для розвитку спорту [4]. Як правило, до спортивних заходів належать: навчально-тренувальні збори, турніри, спортивні фестивалі та інше [1]. З іншого боку, спортивна діяльність є окремим видом дозвілля студентів. Спортивна діяльність – це цілеспрямована спеціально організована активність, яка поєднує тренування студентів, змагання, туристичні походи та інші форми участі в спорті. В процесі спортивної діяльності особистість студента зазнає змін на біологічному, педагогічному, соціальному та психологічному рівнях [7].

Спортивна діяльність забезпечує умови прояву психічних і фізичних можливостей студента. Важливим завданням спортивної діяльності є досягнення максимально високих результатів. Н. Олійник і С. Войтенко стверджують, що основа спортивної діяльності – це змагання, інакше кажучи, регламентоване суперництво. Під час суперництва здійснюється об'єктивне порівняння здібностей студентів. Без спеціально організованих змагань, а також за відсутності стійкого інтересу студентів до цих змагань, спортивна діяльність втрачає свою сутність [11, с. 24].

Аналіз літературних джерел засвідчує, що спортивна діяльність – це особливий вид діяльності, який охоплює процеси навчання, виховання та розвитку студентів шляхом залучення до занять певним видом спорту, що обирається студентом самостійно. Спортивна діяльність сприяє гармонійному розвитку студентів, а також позитивно впливає на формування їхньої самооцінки [7; 8].

Г. Грибан відзначає, що за сприятливих умов ціннісні орієнтації спортивної діяльності трансформуються в духовні потреби студентів, інакше кажучи, у внутрішні мотиви особистості, які спонукають до навчально-пізнавальної, творчої, комунікативної діяльності. Автор стверджує, що спортивна діяльність спрямовується не лише на досягнення високих результатів з обраного виду спорту, але й на задоволення таких потреб, як дружба, спілкування з однодумцями, ведення здорового способу життя, взаємоповага і підтримка та інше. Спортивна діяльність є важливим інструментом мотиваційно-сміслової регуляції особистісного розвитку студентів [4, с. 267].

Спортивна діяльність – це інтегративне поняття, яке охоплює мотиви, цілі, задачі, методи і способи, форми, результати, а також ресурси організації цілісного процесу розвитку спортивної культури студентів. Спортивна діяльність поєднує фізичну, психологічну, освітню і соціальну складові розвитку спортивної культури студентів (рис. 1). Відзначимо, що результати спортивної діяльності залежать від обраного виду спорту, наскільки він відповідає потребам, інтересам і здібностям студента.

Рис. 1. Структура спортивної діяльності як засобу розвитку спортивної культури студентів

Результатом спортивної діяльності студента завжди є неповторна особистість, що має інтегрувати в собі духовне багатство, моральну чистоту з високою тілесною досконалістю. Таким чином, розвиток особистості студента в процесі спортивної діяльності – це одночасно мета діяльності, а також результат, який є наслідком реалізації здібностей студента [6].

До важливих чинників, які визначають результати спортивної діяльності студентів належать:

- мотивація студентів (заохочення до занять з видів спорту, залучення до участі в змаганнях, нагородження переможців і активних студентів);
- здійснення інтеграції спортивної діяльності в освітній процес закладу вищої освіти (організація і проведення спортивних заходів, розвиток спортивних клубів і секцій, дослідження історії спорту, вивчення правил різних видів спорту);
- розвиток сучасної спортивної інфраструктури закладу вищої освіти;
- використання сучасних засобів поширення інформації (наприклад, соціальні мережі та інші електронні ресурси) для популяризації історій успіху та високих спортивних результатів відомих студентів-спортсменів.

На основі аналізу літературних джерел встановлено, що спортивна діяльність виконує цілу низку важливих функцій, які визначають розвиток спортивної культури студентів [1; 3; 7; 11].

У процесі наших наукових розвідок було встановлено, що спортивна культура студентів – це складне інтегральне утворення, невід’ємна частина загальної культури особистості; є засобом і продуктом залучення студентів до спортивної діяльності; охоплює систему знань, цінностей, умінь і навичок, норм поведінки і традицій, пов’язаних зі спортом, фізичною активністю і здоровим способом життя; сприяє гармонійному розвитку студентів; допомагає вдосконалити спортивну майстерність з обраного виду спорту [3].

Враховуючи запропоноване визначення поняття «спортивна культура студентів», результати досліджень, які визначають суть спортивної діяльності як важливої категорії педагогіки і психології спорту, розкриємо зміст функцій спортивної діяльності. До цих функцій належать: навчальна (освітня), виховна, розвивальна, оздоровча (здоров’язбережувальна), комунікативна, культурологічна та управлінська.

Навчальна (освітня) функція. Ця функція є основою для розвитку спортивної культури студентів. Навчальна функція поєднує знання про здоровий спосіб життя, спортивну тактику і техніку, правила змагань та особливості співпраці в спортивній команді. Зміст навчальної функції полягає в оволодінні теоретичними знаннями, практичними навичками й умінями, що сприяють фізичному, культурному та соціальному розвитку студентів. Навчальна функція полягає в розкритті змісту спорту як невід’ємної частини культури та виховання студентів. Ця функція формує розуміння і сприйняття фізичної активності як важливої складової здорового способу життя.

Виховна функція. У контексті цієї функції спорт (спортивна діяльність) є важливим інструментом виховання культури здорового способу життя. Ця функція сприяє розкриттю виховного потенціалу спорту, формуванню в студентів морально-етичних і естетичних цінностей спорту. До морально-етичних цінностей належать: мужність, самовідданість, витримка, самовладання та інші. Зміст естетичних цінностей відображає красу, гармонію, емоційність і довершеність спорту. Йдеться про те, що спорт – це не лише змагальна діяльність за високі досягнення, але й мистецтво демонстрування досконалості людського тіла, рухів, стійкості та духу.

Залучення студентів до спортивних змагань допомагає навчити поважати суперників у процесі спортивної боротьби, гідно сприймати перемогу та поразку, проявляти відповідальність і самоконтроль, національно-патріотичну свідомість. Під час спортивних змагань формується стресостійкість, студенти навчаються контролювати свій емоційний стан у процесі подолання труднощів.

Розвивальна функція полягає в гармонійному розвитку фізичних, інтелектуальних і соціальних здібностей студентів. Ця функція сприяє розвитку фізичних здібностей студентів у процесі залучення до різноманітних спортивних заходів (навчально-тренувальні збори, фізкультурно-патріотичні фестивалі, змагання з видів спорту). Розвивальна функція спрямована поглиблювати знання про систему вітчизняного спорту, його видатних представників. Ця функція сприяє розширенню знань з теорії і практики тренувального процесу, основ фізіології, здорового способу життя та іншого.

Значущість розвивальної функції спортивної діяльності полягає в покращенні пам’яті, швидкості мислення, умінні концентрувати увагу під час занять різними видами фізичної активності. Спортивна діяльність вимагає від студентів самоконтролю і вміння долати труднощі, що позитивно впливає на розвиток сили волі та наполегливості.

На нашу думку, важливе завдання розвивальної функції полягає у вихованні студентської молоді, яка усвідомлює цінність спортивної діяльності як засобу розвитку спортивної культури окремої особистості та суспільства.

Оздоровча функція спортивної діяльності студентів полягає у збереженні й зміцненні їх фізичного, психічного та соціального здоров’я. Ця функція є однією з ключових, адже регулярна фізична активність не лише сприяє гармонійному розвитку організму, але й допомагає запобігти багатьом захворюванням, поліпшити емоційний стан і виробити звичку до здорового способу життя. Реалізація цієї функції забезпечує не тільки збереження здоров’я студентів, але й підвищує якість їхньої життєдіяльності, навчання та дозвілля. У процесі розвитку спортивної культури ця функція сприяє вихованню у студентів свідомого та відповідального ставлення до власного здоров’я як важливої життєвої цінності.

Оздоровча функція спортивної діяльності спрямована підвищити працездатність і зменшити втомлюваність на основі інтеграції спорту в повсякденну життєдіяльність студентів. Важливим засобом реалізації оздоровчої функції є використання здоров'язбережувальних технологій під час організації спортивної діяльності студентів.

Комунікативна функція. Ця функція орієнтована реалізовувати завдання, які стосуються забезпечення соціального здоров'я студентів, а саме розвитку комунікативної компетентності та соціальних взаємозв'язків. Позитивний вплив на забезпечення соціального здоров'я здійснюється на основі спільної участі студентів у спортивних заходах, тренуваннях і змаганнях.

Спільна спортивна діяльність створює необхідний простір для соціалізації та комунікації. Спортивна діяльність сприяє розвитку навичок співпраці та взаємодопомоги, що є важливою складовою студентського спорту і життя. Участь у спортивних заходах допомагає створити комунікативну платформу для згуртування студентів, їх ініціативності та швидкої адаптації в освітньому просторі.

Організація спортивних заходів об'єднує студентів на основі спільних інтересів у команди та спортивні клуби. Командна діяльність підсилює згуртованість і колективний дух студентів. Участь студентів у спортивних змаганнях допомагає формувати навички командної роботи та лідерства [13]. Командна діяльність сприяє встановленню дружніх стосунків, розумінню потреб, почуттів і емоцій, які панують у колективі.

Культурологічна функція. Полягає у формуванні, збереженні та поширенні цінностей, норм і спортивних традицій, які пов'язані з фізичною активністю і спортом. Культурологічна функція спортивної діяльності сприяє усвідомленню значущості спорту як складової національної культури суспільства. Реалізація відзначеної функції допомагає зберегти національну ідентичність на основі розвитку національних видів спорту. До видів спорту, які засновані на національних традиціях належать: український рукопаш "Спас", бойовий гопак, фрі-файт, хортинг та інші. Ці види спорту сприяють поширенню елементів національної історії, мистецтва і традицій у студентське життя. Використання української символіки та атрибутів під час спортивних заходів, дотримання традицій формують спортивну культуру студентів.

Відзначимо, що важливе значення в поширенні спортивної культури серед студентської молоді надається об'єднанню спортивних заходів і мистецьких подій: фестивалів, концертів, виставок та іншого. Поєднання спортивних заходів і мистецьких подій підсилює внутрішню мотивацію студентів до занять спортом, позитивно впливає не лише на фізичний, але й на духовний розвиток.

Зміст управлінської функції полягає в організаційній і координуючій діяльності. Ця функція спрямована на побудову ефективної системи розвитку спортивної культури студентів. Реалізація управлінської функції поєднує раціональне використання ресурсів і створення умов для залучення студентів до занять обраним видом спорту. Ця функція забезпечує планування, контроль і оцінку спортивної активності студентів. До планування належить розробка спортивних заходів і програм, наприклад: турнірів, масових спортивних акцій, туристичних походів, спортивних флешмобів та іншого.

Організація спортивної діяльності передбачає залучення адміністрації, викладачів, тренерів, студентських організацій щодо формування і діяльності спортивних клубів, секцій та координаційних центрів. Необхідно налагодити зв'язки з федераціями спорту, громадськими спортивними організаціями та спонсорами.

Важливою складовою управлінської функції є контроль, який полягає в оцінці фізичного стану студентів, ефективності тренувань, успіхів змагальної діяльності. Контроль допомагає визначити наскільки спортивна діяльність відповідає поставленій меті та завданням, а також забезпечити дотримання правил безпеки під час спортивних заходів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Спортивна діяльність сприяє зміцненню здоров'я, підвищенню академічної успішності, а також розвитку важливих соціальних і моральних якостей особистості студентів. На нашу думку, важливість спортивної діяльності студентів полягає в її комплексному впливі на особистісний розвиток (фізичний, психологічний, інтелектуальний та соціальний). Залучення до спортивної діяльності сприяє розвитку спортивної культури студентів. З іншого боку, спортивна культура студентів відображає їх готовність залучатись до спортивної діяльності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці та систематизації інструментів і шляхів реалізації функцій спортивної діяльності в процесі розвитку спортивної культури студентів.

Список використаних джерел

1. Ажиппо О.Ю., Павленко В.О., Павленко Є.Є. Студентський спорт в системі фізичного виховання закладів вищої освіти : посібник. Харків, 2019. 285 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Галатюк М.Ю. Розвиток спортивної культури студентської молоді засобами фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи. *Актуальні питання культурології*. 2016. № 16. С. 115–118.
4. Грибан Г.П. Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів : монографія. Житомир : Вид-во Рута, 2012. 514 с.
5. Домбровська С.М., Вавренюк С.А., Палюх В.В. Державне регулювання фізичної культури та спорту в Україні : монографія. НУЦЗУ, 2020. 313 с.

6. Клименко В. В. Психологія спорту : навч. посіб. Київ, 2006. 432 с.
7. Костюкевич В.М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту) : навч. посіб. Вінниця, 2014. 616 с.
8. Костюкевич В.М., Шевчик Л.М., Соколькова О.Г. Метрологічний контроль у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. / за ред. В.М. Костюкевича. Київ : КНТ, 2017. 256 с.
9. Мусхаріна Ю.Ю., Холодний О.І., Долинний Ю.О. Вплив спортивної діяльності на формування моральних якостей студентів, майбутніх вчителів фізичної культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 3. С. 201–212.
10. Окса М., Іваненко В. Особливості мотивації спортивної діяльності студентів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75(1). С. 156–161.
11. Олійник Н.А., Войтенко С.М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 240 с.
12. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 06.10.2024 р. № 3808-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 11.01.2024).
13. Kavussanu M., Zhang S., Tang Q., Cumming J., & Mackman T. Mental health in athletes: Does authentic leadership matter? *Psychology of Sport and Exercise*. 2024. Vol. 73. Pp. 1–10. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2024.102617> (дата звернення: 11.01.2024).
14. Korobeinikova I, Kokun O, Raab M, Korobeinikova L, Korobeinikov G, Kostuchenko V, Aksutin V, & Dekha N. Psychophysiological states of elite athletes after critical life events. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. 2024. № 28(2). Pp. 141–146. URL: <https://doi.org/10.15561/26649837.2024.0208> (дата звернення: 12.01.2024).
15. Longakit J, Toring-Aque L, Aque Jr.F, Sayson M, & Lobo J. The role of coach-athlete relationship on motivation and sports engagement. *Physical Education of Students*. 2024. № 28(5). Pp. 268–278. URL: <https://doi.org/10.15561/20755279.2024.0503> (дата звернення: 12.01.2024).

Halatiuk M. Yu.

*Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy, Educational Management and Social Work,
Rivne State University of Humanities
Rivne, Ukraine*

E-mail: Halatyuk_mu@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5824-6036

SPORTS ACTIVITY AS MEANS OF DEVELOPING SPORTS CULTURE OF STUDENTS

Abstract

The article reveals the content and structure of sports activities as a means of developing student's sports culture. In the process of analysing student's sports activities, the author is of the opinion that their design and organisation is an important component of the student sports system. This component requires further scientific development and improvement, as it determines the level of development of student's sports culture.

The author highlights the important functions of sports activities that influence the level of development of student's sports culture. The possibilities of student sport in organising student's physical activity are characterised. It has been found that an important feature of student sport is the ability to choose a sport and join sports activities, regardless of the level of physical ability and sports training of students.

The study found that sports activity is a special type of activity that covers the processes of training, education and development of students. The important factors influencing the results of student's sports activities are outlined.

The author proposes a definition of student's sports culture as a complex integrative formation and an integral part of the general culture of the individual. It is stated that sports culture is a means and product of involving students in sports activities.

The article notes that sports activity is an integrative concept that covers motives, goals, objectives, methods and techniques, forms, results, as well as resources for organising a holistic process of developing student's sports culture. Based on the analysis of literature sources, it has been found that sports activities perform a number of important functions that determine the development of student's sports culture. These functions include: training (educational), educational, developmental, health-improving (health-saving), communicative, cultural and managerial. The article briefly describes the content of the above functions of student's sports activities.

Key words: sports activity, sports culture, motivation, process, development, student, values, sport, functions.

References

1. Azhyppo, O.Iu., Pavlenko, V.O., & Pavlenko, Ye.Ie. (2019) Studentskyi sport v systemi fizychnoho vykhovannia zakladiv vyshchoi osvity: posibnyk [Student sport in the system of physical education of higher education institutions: a manual]. Kharkiv, 285 s. [in Ukrainian].
2. Busel, V.T. (ed.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy: 250 000 sliv [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language: 250,000 words]. Kyiv Irpin. 1728 s. [in Ukrainian].
3. Halatiuk, M.Yu. (2016). Rozvytok sportyvnoi kultury studentskoi molodi zasobamy fizychnoho vykhovannia ta fizykulturno-ozdorovchoi roboty [The development of sports culture of students by means of physical education and health activities]. *Current issues of cultural studies*. № 16. S. 115–118 [in Ukrainian].

-
4. Hryban, H.P. (2012). Fizychnе vykhovannia studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv: monohrafiia [Physical education of students of agricultural higher educational institutions: monograph]. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta. 514 s. [in Ukrainian].
 5. Dombrovska, S.M., Vavreniuk, S.A., & Paliukh, V.V. (2020). Derzhavne rehuliuвання fizychnoi kultury ta sportu v Ukraini: monohrafiia [State regulation of physical culture and sports in Ukraine: a monograph]. NUTsZU. 313 s. [in Ukrainian].
 6. Klymenko, V.V. (2006). Psykholohiia sportu: navch. posib. [Psychology of sport: a study guide]. Kyiv, 432 s. [in Ukrainian].
 7. Kostiukevych, V.M. (2014). Teoriia i metodyka sportyvnoi pidhotovky (na prykladi komandnykh ihrovykh vydiv sportu): navch. posib. [Theory and methodology of sports training (on the example of team game sports): a study guide]. Vinnytsia. 616 s. [in Ukrainian].
 8. Kostiukevych, V.M., Shevchyk, L.M., & Sokolvak, O.H. (2017). Metrolohichnyi kontrol u fizychnomu vykhovanni ta sporti: navch. posib. [Metrological control in physical education and sports: a study guide] / za red. V.M. Kostiukevycha. Kyiv: KNT, 2017. 256 s. [in Ukrainian].
 9. Muskharina, Yu.Iu., Kholodnyi, O.I., & Dolynnyi, Yu.O. (2021). Vplyv sportyvnoi diialnosti na formuvannia moralnykh yakosti studentiv, maibutnykh vchyteliv fizychnoi kultury [The influence of sports activity on the formation of moral qualities of students, future physical education teachers]. *Personal spirituality: methodology, theory and practice*. № 3. S. 201–212 [in Ukrainian].
 10. Oksa, M., & Ivanenko, V. (2021). Osoblyvosti motyvatsii sportyvnoi diialnosti studentiv [Features of motivation of student's sports activities]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*. № 75 (1). S. 156–161 [in Ukrainian].
 11. Oliinyk, N.A., & Voitenko, S.M. (2020). Psykholohichni osoblyvosti sportyvnoi diialnosti: monohrafiia [Psychological features of sports activity: a monograph]. Vinnytsia: VNAU. 240 s. [in Ukrainian].
 12. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 06.10.2024 r. № 3808-XII [On physical culture and sports: Law of Ukraine dated 06.10.2024 No. 3808-XII]. *Verkhovna Rada of Ukraine* [in Ukrainian].
 13. Kavussanu, M., Zhang, S., Tang, Q., Cumming, J., & Mackman, T. (2024). Mental health in athletes: Does authentic leadership matter? *Psychology of Sport and Exercise*. Vol. 73. Pp. 1–10 [in English].
 14. Korobeinikova, I., Kokun, O., Raab, M., Korobeinikova, L., Korobeynikov, G., Kostiuchenko, V., Aksutin, V., & Dekha, N. (2024). Psychophysiological states of elite athletes after critical life events. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. № 28(2). Pp. 141–146 [in English].
 15. Longakit, J., Toring-Aque, L., Aque, Jr.F., Sayson, M., & Lobo, J. (2024). The role of coach-athlete relationship on motivation and sports engagement. *Physical Education of Students*. № 28(5). Pp. 268–278 [in English].

УДК 373.3/5.018.54

Гораш К. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри права, професійної та соціально-гуманітарної освіти,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: kateryna.vik@ukr.net
ORCID: 0000-0001-8625-9774

Семенишена Р. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри технічного сервісу і загальнотехнічних дисциплін,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: alexrusl@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2969-3635

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЄКТУВАННЯ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Анотація

У статті висвітлено результати дослідження проблеми застосування традиційних і сучасних теоретичних підходів в інноваційному проєктуванні в системі професійної підготовки фахівців, складниками якої є заклади фахової передвищої та вищої освіти. Авторами досліджено сутність інноваційного проєктування як складника інноваційної діяльності закладів фахової передвищої та вищої освіти. Визначено та охарактеризовано традиційні та сучасні підходи до інноваційного проєктування.

Охарактеризовано та обґрунтовано застосування в інноваційному проєктуванні таких класичних наукових підходів як: системний, синергетичний та технологічний, які є взаємопов'язаними і доповнюють один одного в процесі розроблення та впровадження інноваційних проєктів в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Обґрунтовано доцільність застосування разом із традиційними науковими підходами в інноваційному проєктуванні таких сучасних теоретичних підходів, як дизайн-мислення (Design Thinking), Agile та Scrum, Lean Startup. Описані сучасні теоретичні підходи до інноваційного проєктування ґрунтуються на методології проєктування стратегій і рішень з фокусом на потреби споживачів освітніх продуктів і послуг; націлені на зміну мислення учасників інноваційних проєктів, ефективність проєктної діяльності на основі нових принципів і новітніх технологій.

З'ясовано та обґрунтовано актуальність досліджень проблем розроблення і впровадження інноваційних освітніх проєктів як чинника збереження і розвитку економіки України в умовах війни. Результати дослідження будуть корисними для керівників, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів фахової передвищої та вищої освіти у вирішенні проблем здійснення інноваційної діяльності, зокрема розроблення та впровадження інноваційних освітніх проєктів, та організації інноваційного освітнього середовища з метою підготовки здобувачів освіти як майбутніх фахівців до застосування інновацій в професійній діяльності в різних умовах, зокрема – мінливих змін, невизначеності та воєнного стану.

Ключові слова: інноваційне проєктування, система професійної освіти, інноваційна діяльність, наукові підходи до проєктування, заклади освіти.

Вступ. Інновації, інноваційні проєкти та інноваційна діяльність є важливим чинником збереження економіки держави в умовах щоденних загроз, ризиків і невизначеності, що зумовлені воєнною агресією росії в Україні. Освітні інновації виступають запорукою конкурентоспроможності української системи освіти серед освітніх систем провідних країн світу за умови якісної професійної підготовки фахівців до інноваційної діяльності в системі фахової передвищої та вищої освіти. Вітчизняні та закордонні наукові розвідки зосереджені на проблемах розроблення інноваційних ідей та впровадженні інноваційних проєктів як однієї з вимог сучасності, що спричиняє розвиток суспільних змін і технологічний прогрес. Інновації розглядаються в наукових працях як цінності змін освіти [3; 4], а інноваційне проєктування як чинник інтеграції освіти України до світового освітнього простору [4; 6; 14]. Результативне впровадження освітніх інноваційних проєктів у систему професійної підготовки фахівців дасть змогу українським закладам фахової передвищої та вищої освіти забезпечити високу якість освітніх послуг і залучення інвестицій для розвитку нових напрямів освітньої діяльності.

Метою статті є висвітлення результатів теоретичного дослідження та обґрунтування наукових підходів до інноваційного проєктування в системі професійної підготовки фахівців.

У контексті інноваційних змін освіти важливим напрямом інноваційної діяльності фахової передвищої та вищої освіти є інноваційне проєктування, яке ми розглядаємо як розроблення проєктів із застосуванням інноваційних підходів, методів і технологій в освітньому процесі та організації освітнього середовища закладу освіти як інноваційного простору.

Дослідниками поняття «інноваційне проектування» визначено як:

1) процес, що ґрунтується на теоретичних засадах і практиці реалізації інноваційної ідеї; включає розроблення проєкту виробництва інноваційного продукту або послуги та методичне забезпечення його впровадження [6];

2) напрям інноваційної діяльності, що пов'язаний із життєвим циклом проєкту (від моменту виникнення ідеї до її розроблення та реалізації інноваційної продукції) [8];

У наукових працях [6; 13] інноваційне проектування як процес передбачає:

1) визначення мети (цілей) інноваційного проєкту та розроблення алгоритму (етапів) його впровадження;

2) забезпечення ресурсами для реалізації інноваційного проєкту;

3) моніторинг проміжних результатів на кожному з етапів інноваційного проєкту і швидке реагування на внутрішні й зовнішні чинники, що впливають на процес проектування (особливо в умовах воєнного стану);

4) часові обмеження кожного етапу інноваційного проєкту (на відміну від інноваційної діяльності, яка є безперервною);

5) передбачення ризиків і розроблення стратегій їх мінімізації;

6) розроблення нестандартних рішень для забезпечення ефективності результатів інноваційного проектування.

У нашому дослідженні інноваційне проектування – це комплекс заходів, що дає змогу розглядати інноваційну діяльність закладів фахової передвищої та вищої освіти в незвичних умовах (наприклад, в умовах війни). Як напрям інноваційної діяльності інноваційне проектування сприяє розробленню оптимальних рішень з метою забезпечення якості освітніх послуг і конкурентоспроможності закладу освіти.

Інноваційне проектування в закладах фахової передвищої та вищої освіти ґрунтується на класичних та сучасних наукових підходах [3; 8]. У нашому дослідженні розглянуто такі класичні наукові підходи як: системний, синергетичний та технологічний.

Системний підхід в інноваційному проектуванні дає змогу розглядати процес проектування як систему – цілісність мети, ресурсів, інформаційного забезпечення, заходів і процедур, етапів та зв'язків між ними. Цей підхід визначає можливість розчленування (виділення окремих складових процесу проектування) для дослідження багатокомпонентних об'єктів, на основі принципу найбільшої важливості зв'язків для системи при різноманітності їхніх типів у кожній конкретній складовій системи. Це дає змогу досліджуватися основні властивості системного об'єкта як цілісної структури та функції в їх динаміці [2; 8].

До основних напрямів системних досліджень можна віднести три основних, які встановив австралійський біолог і філософ Л. фон Бергаланфі:

1) наука про системи (визначення принципів застосування системних концепцій у природничих, суспільних науках і науках про поведінку на основі емпіричного дослідження);

2) системна технологія, що використовується для розв'язання проблем у виробництві, суспільних відносинах;

3) системна філософія (спроба концептуалізації взаємозв'язків і взаємозалежностей між новими науковими теоріями і розділами традиційної науки в загальних філософських концепціях) [2].

У розробленні та впровадженні інноваційних проєктів в закладах фахової передвищої та вищої освіти важливо враховувати результати досліджень системної технології, зокрема – аналіз процесу проектування як системи, і в дослідженні окремих етапів, операцій, чинників для того для пошуку практичних розв'язань конкретних проблем у процесі впровадження інноваційного проєкту. Системний підхід в інноваційному проектуванні дає змогу розглядати процес впровадження освітніх інновацій як систему, що передбачає цілісність та взаємозалежність мети, ресурсів, інформаційного забезпечення, заходів і процедур, етапів та зв'язків між ними. Наприклад, компонентами системи інформаційного забезпечення впровадження освітніх інновацій дослідниками визначено: зміст інформації про освітні інновації та етапи впровадження; технології проведення й регулювання інформаційних процесів (пошук, збір, обробку, збереження, передачу якісної інформації про освітні інновації різними видами й способами); організацію взаємного функціонування усіх складників, що забезпечують інформування учасників інноваційного проєкту на всіх етапах його впровадження [2; 8].

Застосування синергетичного підходу в інноваційному проектуванні передбачає формування команди та її адаптації до змін, що відбуваються в процесі проєктної діяльності (виявити, дослідити проблеми в організації комунікацій та в управлінні, зробити належні висновки щодо їх усунення). Зокрема, в інноваційній діяльності закладів фахової передвищої та вищої освіти синергетичний підхід в інноваційному проектуванні дає змогу дослідити здатність педагогічних працівників (учасників інноваційного проєкту) до інноваційної діяльності, самоорганізації, швидкої адаптації до змін та управління ними в процесі впровадження інноваційного проєкту.

У діяльності закладу освіти (організації, підприємства) синергетичний підхід забезпечує реалізацію такого принципу управління, як децентралізація внутрішньої структури, що дає змогу створювати різні моделі формування і розвитку педагогічних колективів, робочих груп на основі їх функціоналу. Реалізація принципів синергетики (поліструктурність, ієрархічність та гетерархічність, відкритість, нестійкість, нелінійність, когерентність, емерджентність) у процесі впровадження інноваційного проєкту дає змогу визначити нові напрями розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти, нові ресурси, нові види діяльності в результаті поєднання окремих

елементів в єдину цілісність за рахунок емерджентності – підвищення якості, значною мірою незалежної від кількісних змін [9; 11].

Технологічний підхід у проектуванні у нашому дослідженні розглядається як методологія, що ґрунтується на застосуванні технологій, зокрема й інформаційних, в процесі розроблення та впровадження проєктів. Однією з особливостей технологічного підходу є – залучення до проєктної команди фахівців з різних галузей знань; це дає змогу розглядати проєкт багатогранно (з різних сторін) і забезпечує підвищення рівня його ефективності [8; 11].

В інноваційному проектуванні застосування технологічного підходу дає змогу забезпечити: результативність впровадження проєктів:

- 1) ефективніше (з меншими витратами), швидше розробляти та впроваджувати проєкти; підвищити якість освітнього продукту та його відповідність сучасним вимогам та стандартам освіти;
- 2) розширити можливості застосування в інших освітніх закладах (рівня загальної середньої освіти, вищої, професійно-технічної тощо);
- 3) контролювати процеси впровадження інноваційного проєкту та просування освітнього продукту на ринку;
- 4) управляти інноваційними проєктами на високому рівні.

Технологічний підхід до управління інноваційними проєктами в наукових джерелах дослідниками означено як використання інструментів, методів і процесів для підтримки інноваційного процесу від генерації ідеї до комерціалізації [8; 13], що передбачає інтеграцію технології в інноваційний процес з метою підвищення його ефективності, результативності, швидкості та сприяє співпраці й обміну знаннями між різними зацікавленими сторонами, включаючи дослідників, стейкхолдерів, маркетологів і споживачів освітніх послуг.

Управління інноваційними проєктами дослідниками розглядається як:

- 1) система мислення, знань, процедур і методів для послідовної реалізації проєкту, направленою на отримання доданої цінності за певний період, шляхом формування тимчасової команди для виконання конкретного завдання [6];
- 2) процес управління невизначеністю та підвищеними ризиками (управління нематеріальними активами, наприклад – правами інтелектуальної власності) [8];
- 3) процес управління командою і ресурсами проєкту за допомогою специфічних методів, засобів, інструментів, використання яких дає змогу в умовах обмеженості часу та ресурсів, ризику, а іноді і невизначеності, забезпечити безумовне досягнення поставленої мети з дотриманням вимог зацікавлених осіб [6; 11].

Розглянуті класичні теоретичні підходи до інноваційного проектування є взаємопов'язаними і доповнюють один одного, а тому є необхідними у процесі розроблення інноваційних проєктів в системі професійної підготовки фахівців.

Серед сучасних теоретичних підходів до інноваційного проектування, які можуть бути використані в розробці та впровадженні інноваційних проєктів дослідниками визначено та охарактеризовано такі, як: дизайн-мислення (Design Thinking), Agile та Scrum, Lean Startup.

Дизайн-мислення (Design Thinking) як теоретичний підхід ґрунтується на принципах і методології орієнтації на освітні запити держави, суспільства та здобувачів освіти (їхні потреби і очікування в процесі навчання). Дизайн-мислення передбачає такі етапи в роботі інноваційної команди, як: спостереження, розуміння, визначення проблеми, продукування ідей та тестування їх на практиці [1; 5; 12]. Як нелінійний процес дизайн-мислення використовують команди в інноваційному проектуванні для вирішення складних проблем, які важко передбачити або розв'язати стандартними методами.

Уперше про дизайн-мислення згадується у книзі лауреата Нобелівської премії Герберта А. Саймона «Науки про штучне» 1969 року, який у подальших дослідженнях доповнив підхід Дизайн-мислення (Design Thinking) новими принципами. Організації двадцять першого століття з багатьох галузей знаходять дизайнерське мислення цінним засобом вирішення проблем для користувачів їхніх продуктів і послуг. Наприклад, дизайнерське мислення як рушійну силу бізнесу, що покращує продукт на ринку використовують такі відомі важковаговики, як Google, Apple і Airbnb; як навчальна дисципліна Дизайн-мислення (Design Thinking) є популярною в провідних міжнародних університетах [8; 12].

Характерними рисами дизайн-мислення дослідниками визначено [1; 12]:

- емпатія (емоційний зв'язок із користувачами як із співавторами дизайну);
- визначення і дослідження проблем в бізнесі (поєднання логічного, лінійного мислення та нестандартного мислення і здатності дизайнера вільно переключатися між цими способами мислення);
- оперативна перевірка можливостей реалізації рішень, що передбачає швидке розроблення діючого прототипу і його тестування з реальними людьми, щоб зрозуміти, наскільки вони корисні й цінні.

Дизайн-мислення дає змогу запровадити ефективний і загальнодоступний підхід до інновацій, який можна інтегрувати на кожному рівні організації, продукту чи послуги, щоб створювати нові альтернативи для бізнесу та суспільства [11; 12]. Стратегії та методи дизайнерського мислення в інноваційному проектуванні застосовуються на кожному етапі цього процесу, що є ознакою того, що дизайн-мислення може бути застосовано як дизайнерами, так й іншими творчими членами команди.

Новатори в літературі, мистецтві, музиці, науці, інженерії та бізнесі застосували дизайнерське мислення, особливістю якого є те, що дизайнери можуть допомогти систематично отримувати знання, навчати, вивчати та застосовувати методи, що орієнтовані на людину, для вирішення проблем творчим та інноваційним способом у дизайні в бізнесі та в нашому житті [1; 5].

Застосування дизайн-мислення в інноваційному проектуванні в системі професійної підготовки фахівців націлене на створення ефективного освітнього середовища та забезпечення якості освітнього процесу в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Отже, в інноваційному проектуванні дизайнерське мислення дає змогу команді педагогічних працівників університету розробляти нестандартні рішення для вирішення освітніх проблем, використання різноманітних інформаційних ресурсів і для розроблення інноваційних проєктів.

Методології Agile та Scrum, які застосовуються у розробленні програмного забезпечення, ефективно використовуються в сучасних інноваційних проєктах, що передбачають розроблення і використання програмного забезпечення в освітньому процесі. Ці методики передбачають інтеграційний процес, в якому розроблення проєкту відбувається швидко та гнучко. Основними принципами Agile та Scrum є: співпраця усіх членів команди, гнучкість планування та здатність до адаптації та змін освітнього середовища або форм навчання здобувачів фахової передвищої освіти [1; 8; 10].

У методології «Agile» є підходи, що забезпечують «гнучке» розроблення командою програмного забезпечення. Проєктна діяльність за методом «Agile» ґрунтується на таких принципах, як: найвищий пріоритет – задоволення потреб замовника, завдяки регулярному постачанню цінного програмного забезпечення; зміна вимог та процедур на різних стадіях розроблення проєкту (Agile-процеси доляють використовувати зміни для забезпечення замовнику конкурентної переваги); працюючий продукт слід випускати якомога частіше, з періодичністю від кількох тижнів до кількох місяців; щоденна співпраця розробників і представників бізнесу; залучення вмотивованих фахівців до розроблення проєкту; конструктивні комунікації (спілкування як з самою командою, так і всередині IT-команди); ефективна продукція – головний результат проєкту; технічна досконалість і якісне проєктування підвищують гнучкість проєкту; простота, мистецтво мінімізація зайвого; архітектурні та технічні рішення ініціюються командою; команда систематично аналізує і розробляє можливості для підвищення ефективності проєкту тощо [1; 10].

Важливими в організації інноваційного проектування в закладах фахової передвищої освіти є основні принципи сучасного наукового підходу «Agile» в організації інноваційного ядра університету [1; 8; 10]:

- Люди та співпраця важливіші за процеси та інструменти.
- Працюючий продукт важливіший за вичерпну документацію.
- Співпраця із замовником важливіша за обговорення умов контракту.
- Готовність до змін важливіша за дотримання плану.

Застосування цього підходу сприяє залученню здобувачів фахової передвищої освіти до проєктної діяльності (або участі в інноваційному проектуванні). Метою проектування є створення досягнення мети проєкту (результату діяльності). Освітні цілі додаються до освітніх проєктів, де знання, навички та вміння студентів є частиною інноваційного продукту – результатом проєкту.

Основний принцип «гнучкої» роботи проєкту полягає в поділі всього робочого процесу на невеликі етапи, що завершуються поетапною демонстрацією продукту [1]. Наприкінці кожного етапу команда представляє результати своєї роботи зацікавленим сторонам, а потім проводить ретроспективну нараду в середині команди, на якій члени команди обговорюють робочий процес на попередньому етапі.

Цей підхід дає можливість педагогічним працівникам зрозуміти як гнучко організувати проєктну діяльність із здобувачами освіти:

- 1) визначити мету проєкту і очікувані результати;
- 2) формування команди та створення умов для самостійної роботи студентів над проєктом;
- 3) застосування різних інструментів в інноваційному проектуванні; наприклад дошка Scrum із трьома стовпцями для опису завдань «виконано» – «у процесі» – «готово»;
- 4) презентація результатів проєктної діяльності (педагогічні працівники, студенти)
- 5) розроблення нових проєктів на основі отриманих коментарів (ідей) від потенційних споживачів створеного продукту [10].

У процесі інноваційного проектування здобувачі фахової передвищої освіти набувають досвіду гнучкої проєктної діяльності (формується вміння ставити цілі і планувати роботу, конструктивних комунікацій, самоорганізації, опанування знань, необхідних для реалізації проєкту тощо. Невід'ємними складовими Scrum-підходу є: теорія, практика, правила, цінності. Ці чотири складові дослідники умовно називають «колесами», оскільки усунення будь-якої складової означає знівелювати Scrum.

Цінність Scrum-підходу полягає також у особливій організації комунікації між усіма учасниками проєкту – кластерна модель управління [10], яка суттєво відрізняється від вертикальних багаторівневих моделей, в яких усі рішення мають погоджуватися з керівником, що уповільнює процес розроблення та реалізації проєкту, відбуваються втрати якості й конкурентних переваг, адже перші особи організації не завжди мають час на те, щоб вникнути в мікро-процеси й деталізацію, навіть коли їм дуже цього хочеться.

За результатами досліджень у порівнянні гнучких методологій розроблення програмного забезпечення Agile, Kanban, RUP, DSDM, RAD дає змогу обрати Scrum-підхід як найбільш вдалий для реалізації та демонстрації роботи у навчальних командних проєктах. Зокрема, за такими показниками, як модель життєвого циклу, кількість ітерацій, мета створення проєкту та типи проєктів для реалізації, пріоритети, можливість взаємодії із замовником, адаптація до змін [8; 10]. В інноваційному проєктуванні застосування Scrum-підходу дає змогу не тільки створити ефективну комунікацію в команді та забезпечити постійне підвищення її якості серед учасників, наприклад, для організації – це здатність швидко реагувати і змінювати стратегію розвитку, плани, бюджети в залежності від змін на ринку; це економія часу в розробленні інновацій та впровадженні інноваційних проєктів.

Методи проєктування Lean Startup – це методологія, яка допомагає стартапам швидко впроваджувати ідеї та продукти на ринок, використовуючи гнучкі методи розробки та тестування. Головні принципи методології Lean Startup як теоретичного підходу в проєктуванні – це формулювання гіпотези та її перевірка на практиці; розроблення продукту та застосування методів вимірювання результатів його реалізації на ринку [7].

Дослідниками на основі аналізу теорії розроблення стартапів і особливостей управління визначено концептуальні засади управління стартапом як інноваційним проєктом [7] для залучення венчурних інвестицій. Зокрема, охарактеризовано ключові принципи «бережливого стартапу»:

- 1) застосування узагальнених гіпотез для бізнес-моделі цінностей для закладу освіти і клієнтів;
- 2) орієнтація на споживача освітніх послуг (визначаються потреби для розроблення гіпотези та вивчається їх ставлення до гіпотези);
- 3) гіпотеза має відповідати вимогам «minimum viable product» (MVP): ідея стартапу (гіпотеза) має пропонувати життєздатний продукт, про який мріє сам стартапер, і який потрібен клієнтам, готовим за нього платити;
- 4) встановлення каналу зворотного зв'язку з клієнтами, щоб отримати достовірну інформацію про сприйняття ними гіпотези (це дає змогу на основі результатів аналізу відгуків клієнтів вносити корективи, змінювати курс розвитку стартапу або запускати новий цикл розроблення / етап реалізації продукту);
- 5) застосування гнучких методик розроблення продукту (процес створення стартапу з мінімально життєздатним продуктом для тестування [1; 7]).

В інноваційному проєктуванні в закладах фахової передвищої та вищої освіти Lean Startup як підхід дає змогу заощаджувати витрати на розроблення та реалізацію проєкту, застосовувати інновації в процесі розроблення інноваційних ідей (тестувати та удосконалювати продукт на основі відгуків споживачів освітніх послуг), оптимально використовувати ресурси, враховувати в процесі реалізації продукту тенденції змін ранку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасним закладам фахової передвищої та вищої освіти в умовах нестабільності економічного середовища та технологічного прогресу необхідно розробляти і впроваджувати інновації для забезпечення розвитку та конкурентоспроможності професійної підготовки фахівців в Україні. Це зумовлює актуальність досліджень освітніх інновацій і проблем освітньої інноваційної діяльності, зокрема впровадження інноваційних проєктів, як чинника інноваційного розвитку закладу освіти, що дає змогу підготувати майбутніх фахівців швидше адаптуватись до змін і здійснювати професійну діяльність в складних умовах невизначеності.

Охарактеризовані класичні та сучасні теоретичні підходи до інноваційного проєктування в дослідженні проблеми впровадження інноваційних проєктів у системі професійної підготовки фахівців дають змогу визначити сутність інноваційного проєкту як стартапу в інноваційному розвитку закладів фахової передвищої та вищої освіти. Зокрема, системний і синергетичний підходи в інноваційному проєктуванні дають змогу розглядати процес інноваційного проєктування як систему взаємопов'язаних складових: мета проєкту, ресурси, інформаційне забезпечення, заходи і процедури, що здатна до самоорганізації та адаптації до змін в процесі розроблення і впровадження проєкту; технологічний підхід забезпечує результативність поетапного впровадження інноваційного проєкту.

Сучасні підходи в інноваційному проєктуванні базуються на методології проєктування рішень з фокусом на потреби людини – споживача продукту чи послуги; націлені на зміну мислення людини, організацію проєктної діяльності на основі нових принципів і технологій. Застосування сучасних теоретичних підходів – Design Thinking, Agile та Scrum, Lean Startup в інноваційному проєктуванні є необхідними в умовах глобалізації, світових викликів і швидких змін.

Результати аналізу класичних і сучасних теоретичних підходів, що використовуються в процесі інноваційного проєктування, підтвердили потребу дослідження проблем розроблення і впровадження інноваційних освітніх проєктів як чинника в інноваційному розвитку освіти України в умовах війни. Зокрема, перспективними є дослідження готовності педагогічних працівників до застосування сучасних підходів в інноваційній діяльності.

Список використаних джерел

1. Вавіленкова А. Аналіз гнучких методологій розробки програмного забезпечення для реалізації у командних проєктах. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: Нові рішення у сучасних технологіях, 2021. (1(7)). С. 39–46. URL: <https://doi.org/10.20998/2413-4295.2021.01.06> (дата звернення: 22.12.2024).
2. Гладкова В.М. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч.-метод. матеріали. 2019. URL : <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30292/> (дата звернення: 20.12.2024).

3. Гораш К.В. Інноваційна діяльність як пріоритетний напрям розвитку закладу вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2023. Вип. 23(1), 50-60. [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.50-60](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.50-60). (дата звернення: 26.12.2024).
4. Кремень В.Г. Інноваційність як вимога часу. Товариство "Знання". 2020. URL: <https://znannya.org.ua/index.php/povini-znannya/auka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu> (дата звернення: 21.01.2025).
5. Кучер Л.Ю. Управління інноваційними проєктами в умовах цифровізації. Управління проєктами: проєктний підхід в сучасному менеджменті: матеріали XI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. м. Одеса, 13–15 лис. 2020 р. Одеса: ОДАБА, 2020. С. 142–145.
6. Науково-методичне забезпечення проєктування освітнього середовища гімназії : практичний посібник. Трубачева С. Е. та ін. Київ : Педагогічна думка, 2022. – 148 с.
7. Седікова І.О. Особливості стартапу як інноваційного проєкту. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 55-2. С. 12-16. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/55_2_2020/4.pdf (дата звернення: 16.12.2024).
8. Тригубенко М.В., Ковтун О.А. Інноваційне проєктування як чинник збереження закладу освіти в умовах війни: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін: матеріали», 14 квітня 2023 р., Київ: Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗФПО «Університет менеджменту освіти», 2023. Вип. 8. С. 501-505. URL: <http://surl.li/zdnaeu> (дата звернення: 16.12.2024).
9. Хитра О.В. Синергетичні аспекти створення та функціонування управлінської команди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. С. 118–127.
10. Чотири колеса Scrum. Сайт компанії Agile Live. 2021 URL: <https://agile.live/uk/four-wheels-of-scrum-ua/> (дата звернення: 11.01.2025).
11. Якашева О. Н. Підходи до побудови процесу розробки та реалізації інноваційних проєктів. *Актуальні питання сучасної економіки*. 2014. № 2. С. 122–127.
12. Design Thinking. Interaction Design Foundation, 2021. URL: <http://surl.li/xbozmr> (дата звернення: 26.12.2023).
13. Horash K., Trubacheva S., Dubrovina I., Martyniuk T. & Martyniuk A. The evaluation of the school innovative educational environment. *Youth Voice Journal*. Database right RJ4All Publications (maker) British Library Cataloguing in Publication Data. 2022. P. 16–28. URL: <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85163818017&partnerID=MN8TOARS> (дата звернення: 10.12.2024).
14. OECD, Building Future-Ready Vocational Education and Training Systems, OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, Paris, 2023. URL: <https://doi.org/10.1787/28551a79-en>. (дата звернення: 10.12.2024).

Horash K. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Law, Professional and Social-Humanitarian Education,
Higher educational institution «Podillia State University»*

E-mail: kateryna.vik@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8625-9774

Semenyshena R. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Technical Service And General Technical Disciplines,
Higher educational institution «Podillia State University»*

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail : alexrusl@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2969-3635

SCIENTIFIC APPROACHES TO INNOVATIVE DESIGN IN THE SYSTEM OF VOCATIONAL TRAINING OF SPECIALISTS

Abstract

The article highlights the results of the study of the problem of applying traditional and modern theoretical approaches in innovative design in the system of professional training of specialists, the components of which are institutions of professional pre-higher and higher education. The authors investigated the essence of innovative design as a component of the innovative activity of institutions of professional pre-higher and higher education. Traditional and modern approaches to innovative design are defined and characterized. The application of such classical scientific approaches in innovative design as: systemic, synergistic and technological, which are interconnected and complement each other in the process of developing and implementing innovative projects in institutions of professional pre-higher and higher education, is characterized and substantiated. The feasibility of applying such modern theoretical approaches, such as design thinking, Agile and Scrum, Lean Startup, together with traditional scientific approaches in innovative design is substantiated. The described modern theoretical approaches to innovative design are based on the methodology of designing strategies and solutions with a focus on the needs of consumers of educational products and services; aimed at changing the thinking of participants in innovative projects, the effectiveness of project activities based on new principles and the latest technologies.

The relevance of research into the problems of developing and implementing innovative educational projects as a factor in the preservation and development of the Ukrainian economy in wartime conditions has been clarified and substantiated. The results of the study will be useful for managers, scientific and pedagogical and pedagogical workers of institutions of professional pre-higher and higher education in solving problems of implementing innovative activities, in particular, the development and implementation of innovative educational projects, and the organization of an innovative educational environment in order to prepare students as future specialists to apply innovations in professional activities in various conditions, in particular – changing changes, uncertainty and martial law.

Key words: innovative design, vocational education system, innovative activity, scientific approaches to design, educational institutions.

References

1. Vavilenkova, A. (2021). Analiz hnuchkykh metodolohii rozrobky proqramnoho zabezpechennia dlia realizatsii u komandnykh proiektakh [Analysis of agile software development methodologies for implementation in team projects]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KPI»*. Serii: Novi rishennia u suchasnykh tekhnolohiiakh, (1(7)). S. 39–46. Retrieved from <https://doi.org/10.20998/2413-4295.2021.01.06> [in Ukrainian].
2. Hladkova, V. M. (2019). Metodolohiia systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzhen: navch.-metod. Materialy [Methodology of the system approach and scientific research: educational method. materials]. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30292/> [in Ukrainian].
3. Horash, K. V. (2023). Innovatsiina diialnist yak priorytetnyi napriam rozvytku zakladu vyshchoi osvity [Innovative activity as a priority direction of development of a higher education institution]. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy*, Vyp. 23(1), 50–60. [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.50-60](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.50-60) [in Ukrainian].
4. Kremen, V.H. (2020). Innovatsiinist yak vymoha chasu [Innovation as a requirement of the time]. *Tovarystvo "Znannia"*. Retrieved from <https://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/56-filosofiya/286-innovatsijnist-yak-vimoga-chasu> [in Ukrainian].
5. Kucher, L. Yu. (2020). Upravlinnia innovatsiinykh proiektamy v umovakh tsyfrovizatsii [Management of innovative projects in the context of digitalization]. *Upravlinnia proiektamy: proiektnyi pidkhid v suchasnomu menedzhmenti: materialy XI mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf. m. Odesa, 13–15 lys. 2020 r. Odesa: ODABA*, S. 142–145 [in Ukrainian].
6. Trubacheva, S. E., Horash, K. V., Chornous, O.V., Mezentsseva, O. I., & Klymchuk, I. O. (2022). Naukovo-metodychne zabezpechennia proektuvannia osvitnoho seredovyscha himnazii [Scientific and methodological support for designing the educational environment of a gymnasium]. *Kyiv : Pedahohichna dumka* [in Ukrainian].
7. Sedikova, I.O. (2020). Osoblyvosti startapu yak innovatsiinoho proiektu [Features of a startup as an innovative project]. *Prychornomorski ekonomichni studii*. Vyp. 55–2. P. 12–16 [in Ukrainian].
8. Tryhubenko, M.V., & Kovtun, O.A. (2023). Innovatsiine proektuvannia yak chynnyk zberezhenia zakladu osvity v umovakh viiny [Innovative design as a factor in preserving an educational institution in wartime]: materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii z dobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh uchenykh «Nauka i molod : prioryetnyi napriamy hlobalizatsiinykh zmin: materialy», 14 kvitnia 2023 r. Kyiv: Navchalno-naukovyi instytut menedzhmentu ta psykholohii DZFPO «Universytet menedzhmentu osvity», Vyp. 8. S. 501–505. Retrieved from <http://surl.li/zdnaeu> [in Ukrainian].
9. Khytra, O.V. (2016). Synerhetychni aspekty stvorennia ta funktsionuvannia upravlinskoi komandy [Synergistic aspects of creating and functioning of a management team]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. S. 118–127 [in Ukrainian].
10. Chotyry kolesa Scrum [The Four Wheels of Scrum]. (2021). Sait kompanii Agile Live. Retrieved from <https://agile.live/uk/four-wheels-of-scrum-ua/> [in Ukrainian].
11. Yakasheva, O. N. (2014). Pidkhody do pobudovy protsesu rozrobky ta realizatsii innovatsiinykh proektiv [Approaches to building the process of developing and implementing innovative projects]. *Aktualni pytannia suchasnoi ekonomiky*. № 2. S. 122–127 [in Ukrainian].
12. Design Thinking. Interaction Design Foundation. (2021). Retrieved from <http://surl.li/xbozmr> [in English].
13. Horash, K., Trubacheva, S., Dubrovina, I., Martyniuk, T., & Martyniuk, A. (2022). The evaluation of the school innovative educational environment. *Youth Voice Journal*. Database right RJ4All Publications (maker) British Library Cataloguing in Publication Data. P. 16–28. Retrieved from <http://www.scopus.com/inward/record.url?eid=2-s2.0-85163818017&partnerID=MN8TOARS> [in English].
14. OECD, Building Future-Ready Vocational Education and Training Systems, OECD Reviews of Vocational Education and Training, OECD Publishing, Paris, 2023. <https://doi.org/10.1787/28551a79-en> [in English].

УДК 37.091.12:004.8:378

Сергієнко О. І.

доктор філософії, доцент, доцент кафедри філології,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Дніпро, Україна

E-mail: piddubtseva.o.i@dsau.dp.ua**ORCID:** 0000-0002-5958-750X**Семак Л. А.**

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Дніпро, Україна

E-mail: semak.l.a@dsau.dp.ua**ORCID:** 0000-0002-2495-4680

НАВЧАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ В АГРАРНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглянуто сучасні підходи до впровадження штучного інтелекту в освітній процес, зокрема під час мовної підготовки студентів аграрних закладів вищої освіти. Дослідження підкреслює важливість інтеграції інноваційних цифрових технологій для підвищення ефективності навчання, розвитку ключових мовних навичок і формування професійної компетентності у здобувачів освіти. Автори акцентують увагу на можливостях адаптивного навчання на основі штучного інтелекту, яке забезпечує персоналізований підхід до кожного студента залежно від його рівня підготовки. Проаналізовано освітні платформи та інструменти, що активно використовуються у процесі вивчення іноземних мов, такі як Duolingo, Grammarly, ChatGPT, DeepL, Speechling, LingQ та інші. Описано їх переваги у вдосконаленні навичок письма, аудіювання, говоріння та читання. Особливу увагу приділено платформам, які сприяють інтерактивній взаємодії зі студентами, покращують доступність знань і допомагають оптимізувати час самостійної роботи. Зазначено, що використання штучного інтелекту дозволяє компенсувати обмеження аудиторного часу. Наголошено на важливості формування цифрових компетенцій викладачів і студентів для забезпечення ефективного використання можливостей штучного інтелекту. Також підкреслено необхідність врахування етичних аспектів та ризиків, пов'язаних із впровадженням таких технологій. Запропоновано алгоритм організації заняття з мовної підготовки студентів аграрних спеціальностей з використанням технологій штучного інтелекту. Він охоплює вступну частину з мотиваційним обговоренням, основну частину з використанням інструментів штучного інтелекту, а також підсумкову частину із виконанням творчих завдань. Результати дослідження підтверджують, що застосування технологій штучного інтелекту у мовній підготовці студентів сприяє зростанню мотивації, ефективності засвоєння матеріалу та підготовці кваліфікованих фахівців для роботи у цифровій економіці.

Ключові слова: цифровізація освіти, штучний інтелект, аграрні заклади вищої освіти, мовна підготовка, персоналізоване навчання, AI-інструменти, чат-боти.

Вступ. У сучасному світі, який швидко змінюється, аграрний сектор потребує висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно комунікувати не лише рідною мовою, але й іноземними мовами. Знання іноземних мов відкриває можливості для доступу до міжнародних наукових досліджень, участі в міжнародних проєктах, обміні досвідом та інтеграції у глобальну економіку. У зв'язку з цим, мовна підготовка стає невід'ємною складовою освітнього процесу в аграрних закладах вищої освіти. Застосування штучного інтелекту у процесі навчання відкриває нові горизонти для підвищення ефективності освітніх програм. Технології штучного інтелекту дозволяють створювати адаптивні платформи, які враховують індивідуальні потреби здобувачів освіти, забезпечуючи персоналізований підхід до навчання. Це особливо важливо в умовах мовної підготовки, де рівень володіння мовою та темп засвоєння матеріалу можуть суттєво відрізнятися серед студентів. Аналіз навчального потенціалу штучного інтелекту у мовній підготовці в аграрних закладах вищої освіти дозволяє знайти нові шляхи для оптимізації навчального процесу, відповідаючи викликам сучасності. Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю інтеграції інноваційних підходів до освітнього процесу, що сприятиме не лише розвитку мовних компетентностей здобувачів вищої освіти, але й загальному підвищенню їх професійної підготовки.

На сьогодні дослідженням питання навчального потенціалу штучного інтелекту у закладах вищої освіти займається велика кількість науковців, із-поміж яких Н. Бахмат, В. Биков, О. Спирін, Т. Вакалюк, В. Коваленко, Д. Лубко, М. Мар'єнко, О. Маркової, О. Овчарук, В. Осадчий, О. Пінчук, С. Семерікова, С. Шаров, а саме під час мовної підготовки – І. Безугла, К. Ковальова, Т. Пахомова, О. Піддубцева, О. Резунова, Л. Савицька, Л. Семак, В. Романюк. Їхні роботи зосереджені на вивченні можливостей систем штучного інтелекту в освіті та створенні нових інструментів для автоматизації освітніх процесів. Незважаючи на появу великої кількості праць, присвяче-

них дослідженню питання навчального потенціалу штучного інтелекту під час мовної підготовки, вони повністю не розкривають окресленого питання, але можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає в аналізі та обґрунтуванні навчального потенціалу штучного інтелекту у процесі мовної підготовки здобувачів вищої аграрної освіти. Зокрема, наша наукова розвідка спрямована на визначення переваг і можливостей використання інструментів штучного інтелекту для підвищення ефективності навчання, адаптації освітніх програм до індивідуальних потреб здобувачів вищої освіти та вдосконалення мовних компетентностей майбутніх фахівців аграрного сектору. Досягнення поставленої мети включає виконання таких завдань: 1) оцінка розвитку сучасних технологій штучного інтелекту в Україні; 2) аналіз їх впливу на освітній процес; 3) формулювання рекомендацій щодо їх впровадження в систему мовної підготовки в аграрних закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Економічний і соціально-культурний вплив розвинених країн призводить до впровадження провідних технологій у різні сфери України. Група науковців (В. Краснопольський, Т. Пахомова, Ю. Курилова) стверджують, що «повсякденне життя та професійна діяльність вже неможливі без використання комп'ютеризованих програм» [6]. Розуміння можливостей штучного інтелекту є необхідною умовою для ефективного вирішення багатьох завдань. Важливо мотивувати здобувачів до виконання практичних завдань та розвитку навичок самонавчання протягом усього життя. Оскільки подальша цифровізація є неминучою, такі знання обов'язково стануть корисними в майбутньому. Наразі Україна вже має власну стратегію розвитку штучного інтелекту, яка регламентує «відповідні дослідження та розробки, підготовку необхідної кількості фахівців з визначеними компетенціями, обсяг і напрями фінансування галузі, формування керівних і наглядових органів для регулювання впровадження імпортованих технологій, етичного контролю тощо» [4]. У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р, визначено низку першочергових проблем в освітній галузі, що потребують розв'язання [5]. На думку науковців, вирішення цих проблем сприятиме «ефективному впровадженню технологій штучного інтелекту в освітню галузь України, підвищенню якості освіти та підготовці фахівців, здатних працювати в умовах цифрової економіки» [2].

Сучасні технології штучного інтелекту дозволяють викладачам використовувати інноваційні підходи під час мовної підготовки. Дослідження засвідчують, що «інтеграція адаптивного навчання на базі штучного інтелекту забезпечує персоналізовані завдання для кожного студента залежно від їхнього рівня підготовки та прогресу, компенсує відсутність достатньої кількості аудиторних годин на вивчення мов або відсутність технічних можливостей для виконання різних інтерактивних вправ під час аудиторного заняття» [1].

Розглянемо більш докладніше технології штучного інтелекту, що можуть застосовуватися під час вивчення іноземних мов. Отже, із-поміж цифрових технологій для покращення вимови та сприйняття на слух викладачі іноземних мов виділяють Elsa Speak та Speechling. Ці програми розроблені спеціально для аналізу та поліпшення вимови англійською мовою. На платформі Speechling можна ще отримати зворотний зв'язок від носіїв мови.

Штучний інтелект аналізує помилки і пропонує виправлення. Також для вдосконалення письмових текстів можна використовувати такий інструмент як DeepL Write. Він допомагає редагувати тексти багатьма мовами (українською, англійською, німецькою, французькою тощо). Під час роботи з науковими текстами студенти часто звертаються до словників. Найпоширеним є Google Translate, але має низку недоліків, одним із яких є переклад без прив'язки до контексту, але може озвучувати написаний текст та розпізнавати мови. Також часто використовується DeepL Translator. Його перевагою є підтримка контекстуального перекладу, що є особливо важливим при роботі з текстами за професійним спрямуванням. Відомою платформою для перекладу окремих слів є Reverso Context, що надає не тільки переклад слова, але й приклади його вживання. Також, за даними опитування студенти використовують під час занять такі онлайн-словники як Cambridge Online Dictionary та Duden, але ці словники є менш популярні через велику кількість інформації, що може ускладнити отримання бажаних результатів.

Для того, щоб зробити заняття більш інтерактивними та полегшити вивчення тем, що не викладаються на аудиторних заняттях, викладачі рекомендують використовувати такі застосунки як ChatGPT, Tandem або HiNative. Вони забезпечують унікальні можливості для покращення мовних навичок завдяки активному залученню студентів у навчальний процес. Наприклад, ChatGPT надає змогу створювати реалістичні діалоги, отримувати відповіді на питання та вдосконалювати розмовні навички. Tandem виступає платформою для безпосереднього спілкування з носіями мови в режимі реального часу. Такий підхід допомагає опанувати живу мову, вивчити її особливості та вдосконалити навички аудіювання та говоріння. HiNative є спільнотою, в якій дозволено ставити запитання, пов'язані з мовою, та отримувати точні відповіді від носіїв. Це особливо корисно для тих, хто прагне уточнити певні нюанси з граматики, вимови чи контекстуального використання певних слів і фраз.

Розвиток навичок аудіювання є можливим не тільки через прослуховування різних аудіозаписів, подкастів та пісень, але й також через перегляд відео, що може носити навчальний або пізнавальний характер в залежності від теми та мети завдання. Дослідження доводять ефективність таких застосунків як LingQ та Memrise. Вони дозволяють не тільки переглядати відео, але й також створювати персоналізовані списки слів, працювати з картками та виконувати аудіовізуальні вправи.

На заняттях з мовної підготовки викладачі можуть ефективно застосовувати такі інструменти як Wordtune та QuillBot для роботи з текстами та розвитку письмових навичок студентів. Перший допомагає вдосконалю-

вати письмові тексти, надаючи рекомендації щодо редагування речень, уникнення повторів і покращення стилю. Другий є зручним інструментом для перефразування текстів, що сприяє кращому розумінню мовних конструкцій і вдосконаленню граматики. Обидва інструменти дозволяють створювати інтерактивні вправи, наприклад, порівнювати оригінальні тексти та їхні вдосконалені версії, що сприяє розвитку аналітичних і творчих здібностей студентів.

Під час мовної підготовки студентів-аграріїв важливо використовувати сучасні інструменти, які допомагають ефективно опанувати граматику та професійну лексику. Інтерактивні застосунки є незамінними для вдосконалення мовних навичок у цікавій та доступній формі [3]. На нашу думку, доречними тут будуть LearnEnglish Grammar (від British Council) та Conjugueмос. Вони містять все необхідне для вивчення граматики німецької, англійської, іспанської та інших мов, а завдяки своїй адаптивності допомагають студентам розширити знання мов у їхній професійній сфері.

В аграрних закладах вищої освіти мовній підготовці виділено невелику кількість аудиторного навантаження. У таких умовах викладачу потрібно добрати ефективний арсенал мовних застосунків, які забезпечують персоналізований підхід та ефективне засвоєння матеріалу. Наукові дослідження доводять ефективність таких застосунків як Duolingo, Rosetta Stone, Babbel та Busuu. Онлайн-платформа Duolingo пропонує персоналізоване навчання через міні-завдання та ігрові елементи, використовуючи адаптивні алгоритми для визначення рівня студента. Цей застосунок дозволяє вивчати понад 40 мов, що робить його універсальним інструментом для студентів-аграріїв, що часто проходять виробничі практики не тільки в англomовних країнах. Відома програма для вивчення мов Rosetta Stone забезпечує повністю інтегровану систему вивчення мов із адаптивними вправами, акцентуючи увагу на розвитку навичок аудіювання, говоріння, читання та письма. Цей підхід сприяє всебічному вдосконаленню мовної компетенції. Німецька платформа Babbel надає короткі уроки з акцентом на практичне використання мови, а завдяки використанню штучного інтелекту забезпечує персоналізовані рекомендації, що сприяють ефективнішому засвоєнню матеріалу, але певним недоліком цієї програми є те, що вона платна. Busuu є соціальною платформою, яка дозволяє спілкуватися з носіями мови, а також використовувати алгоритми штучного інтелекту для адаптації завдань до рівня знань студента. Така інтерактивна взаємодія сприяє швидшому розвитку комунікативних навичок.

Отже, впровадження цих застосунків у самостійне навчання студентів-аграріїв дозволить значно підвищити рівень їхньої мотивації до вивчення іноземних, покращить рівень підготовки та сприятиме ефективнішому використанню обмеженого часу аудиторних занять. Таку ж думку має Л. Семак, яка підкреслює, що «привабливість використання різноманітних технологій під час мовної підготовки пов'язана також з тим, що у віртуальному просторі матеріал подається систематизовано, анімаційно, інтерактивно, це захоплює увагу здобувача освіти, а різноманітні електронні тренажери, тести та завдання дають змогу проконтролювати себе без суб'єктивних факторів» [9].

Проаналізувавши велику кількість навчальних платформ та додатків, ми вважаємо, що «використання будь-якої технології на заняттях з іноземної мови повинно бути чітко продуманим». При плануванні навчальних курсів з використанням штучного інтелекту викладач повинен враховувати всі ризики, що можуть вплинути на якість освіти. На думку О. Піддубцевої, «використання технології ChatGPT на заняттях з іноземної мови дозволить організувати вивчення мови більш інтерактивно та динамічно» [7].

Розглянемо алгоритм роботи на занятті з іноземної мови за професійним спрямуванням з використанням технологій штучного інтелекту зі студентами першого курсу бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 201 «Агрономія». Тему заняття «Die Landwirtschaft in der Ukraine und Deutschland» ми обрали з тематичного плану робочої програми. Отже:

1. Вступна частина заняття: Обговорення зі студентами актуальності розвитку сільського господарства в Україні та Німеччині з використанням AI-чат-бота (наприклад, ChatGPT).

2. Основна частина:

1) ознайомлення студентів з основною лексикою за темою заняття через інтерактивні картки Quizlet або використання програми Kahoot! для міні-вікторини;

2) читання тексту «Schwerpunkt der Landwirtschaft in der Ukraine» з використанням AI-інструменту DeepL для перекладу та аналізу складних речень;

3) дискусія в малих групах з використанням Mentimeter для збору ключових ідей від кожної групи в реальному часі;

4) аудіювання: прослуховування подкасту або відеоролика німецькою мовою про агротехнології з використанням AI-сервісу Otter.ai для створення транскрипту та аналізу.

3. Практична частина: Використання LearningApps для виконання лексико-граматичних вправ на правильне вживання аграрної термінології в реченнях.

4. Заклучна частина: Написання короткого есе німецькою мовою про майбутнє сільського господарства в Україні, використовуючи AI-інструмент для перевірки граматики (Grammarly з підтримкою німецької мови).

Ця тема заняття передбачає також виконання проєктної роботи, тому студентам запропоновано підготувати презентацію (в парах) про можливість інтеграції німецького досвіду в аграрний сектор України, із-моміж

інструментів – онлайн-інструмент Canva для оформлення презентації та ChatGPT для ідей та корекції тексту німецькою мовою.

Науковці (П. Васильєва, А. Драч, Т. Пахомова, О. Піддубцева, Ю. Сердюченко) наголошують, що використання таких технологій сприяє зростанню зацікавленості здобувачів вищої освіти у навчальному процесі та дозволяє адаптувати навчальні завдання відповідно до рівня їх складності [10]. Але також ми погоджуємося з думкою О. Резунової, що вважає за необхідне брати до уваги певні недоліки кожної технології. На її думку, «ефективність застосування технологій штучного інтелекту значною мірою залежить від моделей та алгоритмів, що використовуються» [8]. Тому важливо проводити наукові дослідження та аналізувати вплив AI-інструментів на освітній процес.

Висновки. Впровадження технологій штучного інтелекту в освітній процес відкриває нові можливості для покращення якості мовної підготовки. Зокрема, інтеграція інноваційних рішень дозволяє адаптувати навчальні завдання до індивідуальних потреб здобувачів вищої освіти. Такі інструменти, як Duolingo, ChatGPT, Grammarly, DeepL та інші, підтвердили свою ефективність у розвитку ключових мовних навичок: аудіювання, письма, говоріння та читання. Використання цих платформ забезпечує персоналізоване навчання, підвищує мотивацію студентів і сприяє ефективному використанню часу самостійної роботи. Однак для досягнення найкращих результатів важливо поєднувати технологічні рішення з традиційними педагогічними методиками, зберігаючи баланс між інноваціями та академічними цінностями. Подальші дослідження у цій сфері є необхідними для вивчення довгострокового впливу цих технологій на якість освіти.

Список використаних джерел

1. Бруйка А., Коваленко В., Мар'єнко М. Досвід впровадження штучного інтелекту в процес викладання дисципліни «інформаційно-комунікаційні технології навчання, управління та підтримки науково-освітніх досліджень». *Перспективи та Інновації Науки*. Вип. 4(38). 2024. С. 94–105. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-94-107](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-94-107).
2. Гриценчук О. Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «неперервна професійна освіта XXI століття»*. Вип. 10. 2024. С. 152–161. URL: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0012](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012).
3. Лубко Д. В., Шаров С. В. Методи та системи штучного інтелекту: навч. посіб. Мелітополь. 2019. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5295/>.
4. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні 2021–2030. Київ, 2021. URL: https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf.
5. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. Київ, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
6. Краснопольський В., Пахомова Т., Курилова Ю. Освітній потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи здобувачів у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 7(13). 2023. С. 587–599. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-587-599](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-587-599).
7. Піддубцева О. І. Використання технології CHATGPT під час вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 14–15 квіт. 2023 р.). Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 82–84. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/8311>.
8. Резунова О.С. Формування навчальної самоефективності здобувачів вищої освіти за допомогою штучного інтелекту. *Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024). Artificial intelligence in science and education*: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Київ, 1–2 берез. 2024 р.) [Електронний ресурс] / [упоряд.: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко]. Київ: УкрІН-ТЕІ, 2024. С. 234 – 236. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/10525>.
9. Семак Л.А. Застосування інтернет-ресурсів під час викладання української мови у закладах вищої освіти. *Цілі сталою розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ: НУБІП, 2018. С. 289–291. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/788>.
10. Pakhomova T. O., Drach A. S., Vasilieva P. A., Serdiuchenko Y. O., Piddubtseva O. I. The use of educational computer programs in the training of foreign language teachers for speech activity. *Revista EntreLinguas. Araraquara*, 2021. V. 7. n. esp. 4. P. 984–997. URL: <https://doi.org/10.29051/el.v7iesp.4.15664>.

Serhiienko O. I.

*Doctor of Philosophy in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology,
Dnipro State University of Agriculture and Economics
Dnipro, Ukraine*

E-mail: piddubtseva.o.i@dsau.dp.ua

ORCID: 0000-0002-5958-750X

Semak L. A.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology,
Dnipro State University of Agriculture and Economics
Dnipro, Ukraine*

E-mail: semak.l.a@dsau.dp.ua

ORCID: 0000-0002-2495-4680

EDUCATIONAL POTENTIAL OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN LANGUAGE TRAINING AT AGRARIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

The article examines modern approaches to the implementation of artificial intelligence in the educational process, particularly in the language training of students at agricultural higher education institutions. The study emphasizes the importance of integrating innovative digital technologies to enhance learning efficiency, develop key language skills, and build professional competencies among students. The authors highlight the potential of adaptive learning based on artificial intelligence, which provides a personalized approach for each student depending on their level of preparation. Educational platforms and tools actively used in the process of learning foreign languages, such as Duolingo, Grammarly, ChatGPT, DeepL, Speechling, LingQ, and others, are analyzed. Their advantages in improving writing, listening, speaking, and reading skills are described. Special attention is paid to platforms that foster interactive engagement with students, improve access to knowledge, and help optimize the time allocated for independent work. It is noted that the use of artificial intelligence compensates for the limitations of classroom hours. The article emphasizes the importance of developing digital competencies among teachers and students to ensure the effective use of artificial intelligence capabilities. Ethical considerations and risks associated with the implementation of such technologies are also highlighted. An algorithm for organizing language training sessions for students of agricultural specialties using artificial intelligence technologies is proposed. It includes an introductory part with motivational discussions, a main part using artificial intelligence tools, and a concluding part with creative assignments. The results of the study confirm that the application of artificial intelligence technologies in students' language training increases motivation, enhances the efficiency of material assimilation, and contributes to the preparation of qualified specialists capable of working in the digital economy.

Key words: digitalization of education, artificial intelligence, agricultural higher education institutions, language training, personalized learning, AI tools, chatbots.

References

1. Bruyaka, A., Kovalenko, V., & Maryenko, M. (2024). Dosvid vprovadzhennya shchuchnoho intelektu v protses vykladannya dystsyplyny «informatsiyno-komunikatsiyni tekhnolohiyi navchannya, upravlinnya ta pidtrymky naukovo-osvitnikh doslidzhen» [Experience in implementing artificial intelligence in teaching the discipline "Information and communication technologies for learning, management, and support of scientific and educational research"]. *Perspectives and Innovations of Science*, 4(38), P. 94–107. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4\(38\)-94-107](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-94-107) [in Ukrainian].
2. Grytsenchuk, O. (2024). Vykorystannya shchuchnoho intelektu v osviti: tendentsiyi ta perspektyvy v Ukraini ta za kordonom [Use of artificial intelligence in education: Trends and prospects in Ukraine and abroad]. *Bulletin of the UNESCO Chair "Continuing Professional Education of the 21st Century"*, 10, P. 152–161. [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(10\).2024.0012](https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012) [in Ukrainian].
3. Lubko, D. V., & Sharov, S. V. (2019). Metody ta systemy shchuchnoho intelektu: navch. posib. [Methods and systems of artificial intelligence: A textbook]. Melitopol. Retrieved from <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5295/> [in Ukrainian].
4. Natsionalna stratehiya rozvytku shchuchnoho intelektu v Ukraini 2021 – 2030 [National Strategy for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine 2021 – 2030]. (2021). Kyiv. Retrieved from https://wp.oecd.ai/app/uploads/2021/12/Ukraine_National_Strategy_for_Development_of_Artificial_Intelligence_in_Ukraine_2021-2030.pdf [in Ukrainian].
5. Kontseptsiya rozvytku shchuchnoho intelektu v Ukraini [Concept for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine]. (2020). Kyiv. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Krasnopol'skiy, V., Pakhomova, T., & Kurylova, Y. (2023). Osvitniy potentsial shchuchnoho intelektu dlya orhanizatsiyi samostiynoyi roboty zdobuvachiv u protsesi vyvchennya inozemnoyi movy [Educational potential of artificial intelligence for organizing independent work of students in the process of learning a foreign language]. *Current Issues in Modern Science*, 7(13), P. 587–599. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7\(13\)-587-599](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-7(13)-587-599) [in Ukrainian].
7. Piddubtseva, O. I. (2023). Vykorystannya tekhnolohiyi ChatGPT pid chas vyvchennya inozemnykh mov u zakladakh vyshchoyi osvity [Using ChatGPT technology in the study of foreign languages in higher education institutions]. *Innovative Scientific Research in the Field of Pedagogy and Psychology: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Zaporizhzhia, April 14 – 15, 2023)*. Lviv-Torun': Liha-Pres, P. 82–84. Retrieved from <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/8311> [in Ukrainian].

8. Rezunova, O. S. (2024). Formuvannya navchal'noyi samoeffektyvnosti здобувачів вищої освіти за допомогою штучного інтелекту [Formation of educational self-efficacy of higher education students using artificial intelligence]. *Artificial Intelligence in Science and Education (AISE 2024): Proceedings of the International Scientific Conference* (Kyiv, March 1–2, 2024) [Electronic resource] / [edited by: A. Yatsyshyn, V. Matusyevych, V. Kovalenko]. Kyiv: UkrINTEI, P. 234–236. Retrieved from: <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/10525> [in Ukrainian].

9. Semak, L. A. (2018). Zastosuvannya internet-resursiv pid chas vykladannya ukrayinskoyi movy u zakladakh vyshchoyi osvity [The use of internet resources in teaching the Ukrainian language in higher education institutions]. *Sustainable Development Goals of the Third Millennium: Challenges for Life Sciences Universities: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Kyiv: NUBiP, P. 289–291. Retrieved from <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/788> [in Ukrainian].

10. Pakhomova, T. O., Drach, A. S., Vasilieva, P. A., Serdiuchenko, Y. O., & Piddubtseva, O. I. (2021). The use of educational computer programs in the training of foreign language teachers for speech activity. *Revista EntreLinguas*, 7 (special issue 4), P. 984–997. <https://doi.org/10.29051/el.v7iesp.4.15664>

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ: ІДЕЇ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

UDC 8.811.111.004.8

Astapova T. O.

*Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Business Foreign Language and Translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine*

E-mail: t.astapova@karazin.ua

ORCID: 0000-0001-8802-9788

Izotova L. I.

*Senior Lecturer at the Department of Business Foreign Language and Translation,
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine*

E-mail: l.izotova@karazin.ua

ORCID: 0000-0002-2838-1656

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

The article considers the concept of 'artificial intelligence', identifies its areas of application and emphasizes its particular effectiveness in the field of teaching and learning foreign languages. The author also considers the stages of development of this phenomenon among the latest technologies, philosophical aspects and its structural components.

Artificial intelligence (AI) is a branch of computer science that deals with the development of algorithms and systems capable of performing tasks that usually require human intelligence. Such tasks include pattern recognition, speech and decision-making, learning, planning, natural language processing and many others. AI can be implemented using various methods, including machine learning, neural networks, optimization algorithms and others.

AI systems are used to create personalized recommendations, which increases user satisfaction from using products and services. For example, personalized recommendations on streaming platforms or individual recommendations for students in the process of learning foreign languages, which helps to increase significantly their starting level at the subsequent stage of learning. Scientific research methods also allow us to conclude on the feasibility of using a number of educational platforms specified in the article for the purpose of mastering numerous foreign language skills.

The work also highlights the basic principles of artificial intelligence for a better understanding of its functioning in the field of education. The article also touches on the moral and ethical problems of using artificial intelligence in learning foreign languages. A generalized analysis of scientific ideas regarding the role of artificial intelligence in the history of the development of modern society is made. Artificial intelligence in the form of purely technical platforms is used in practicing listening, reading, writing and speaking, but the effectiveness of each of them is determined, of course, with the experience of using them by students and teachers. We also take into account the numerous advantages of this technology indicated in the text of the article.

Key words: artificial intelligence, intellectual activity, learning, platforms, risks, teaching foreign languages, technologies.

Introduction. Artificial intelligence was created with the aim to facilitate various processes in human life. One of the spheres where it is widely used is teaching foreign languages. It is our great assistant not only in the field of individual learning and teaching in secondary schools but also in higher educational establishments and the aim of this article is to dwell upon the problems and perspectives of this work.

Artificial intelligence is generally considered as the ability of a computer to learn, make decisions, as well as to perform actions that are inherent in human intelligence, to perform tasks that are considered the prerogative of humans. In our opinion, this definition is mainly functional, descriptive in nature but it contains the main idea: intelligent machines created by humans are equal to humans themselves.

The anticipation of the future effect of the moment when artificial intelligence (AI) will become a real entity in the world's evolutionary picture is unfolding in front of our eyes and makes each of us think carefully. Humanity is born with both the most optimistic forecasts and predictions about the most dramatic consequences of the presence of AI in our lives. Predictions about AI displacing humans from various types of intellectual activity in the labor market coexist with gloomy predictions about 'Apocalyptic AI' associated with the names of Hans Moravec, Raymond Kurzweil and other authors [1]. The formation of artificial intelligence, which, due to its extraordinary nature, requires human efforts in such fields of activity as mathematics, biology, psychology, and cybernetics obviously also requires certain efforts in the field of philosophy, the role of which is not limited to the formation of ethical foundations for human interaction with AI. It must comprehend the role of AI in the fate of civilization. It is this understanding that will allow a person to coordinate his efforts to form the AI model that will best meet the task of cooperation between AI and human intelligence, human society. Understanding this role is possible if we understand the very dynamics of how we form our ideas about AI.

It should be noted that artificial intelligence has an increasing impact in many areas of human activity. It helps people communicate with each other even across language boundaries, find information in the vast resources available on the Internet, solve complex problems that are beyond the competence of an individual expert and allows the deployment of autonomous systems, such as self-service and self-driving cars which handle complex interactions with the real world with little or no human intervention. So these applications may not be like the fully autonomous, conscious, intelligent robots envisioned in science fiction, but they are nevertheless very important and useful, and most importantly, they are real and exist today. But it is also undeniable that artificial intelligence carries certain risks. Many people (including such prominent ones as Bill Gates and Stephen Hawking) believe that the main risk of artificial intelligence is that it gets out of control [2]. Machines that can learn, reconfigure themselves, and make copies could outsmart the human race, outsmart us, and take over. To the researchers in the field this risk seems far reached. But they see other variations that need to be addressed urgently. It should be emphasized that AI algorithms, especially those embedded in the Internet and social media, have a major impact on the way who is engaged in dialogue with whom, how information is selected and presented, and how facts (valid or fake) are disseminated and competed in the public sphere. However, these AI algorithms are now responsible for creating a post-truth world, the capture of democratic decision-making processes, and the dangerous polarization of society. Accordingly, these developments significantly complicate the solution of important problems facing our society, such as mitigating climate change, reducing pollution on the planet, achieving economic prosperity for a growing population, overcoming mass migration, etc. All of them require decisive collective action, namely, political consensus. Artificial intelligence is a system that works by combining large amounts of data with intelligent processing algorithms. AI algorithms work in a way that allows it to learn from the patterns and features analyzed. During each cycle of information processing, the system evaluates its performance and uses the results to improve.

Research methods used in the article include empirical data (based on observation and descriptions) and theoretical ones (based on analysis, synthesis, explanations, classifications and generalizations). **The aim of the article** is to study the history of artificial intelligence development, approaches to its classification, its main components and to analyze the existing platforms for better English learning and teaching in the higher educational establishments of Ukraine.

In the development of the logic of our ideas about artificial intelligence several stages can be distinguished: 1. The information approach to thinking of Norbert Wiener (as well as Maurice Wilkes (Great Britain, 1949), John Mauchly, John Presper Eckert and John von Neumann (USA, 1952) which gave an understanding that statistical methods for calculating the amount of information are applicable to any signals and messages in systems of any nature including the human brain. 2. The technical approach to machine intelligence is the era of the 'birth of machine thinking' of artificial intelligence, its actual appearance in the real world associated with the names of John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester and Claude Shannon in a scientific project in 1955 when they formulated the idea of artificial intelligence as the ability of a machine to perform various actions and even engage in self-learning. The first electronic computing machines appear, capable of processing a huge amount of information. The enormous speed with which AI is already capable of performing analytical operations is striking. 3. Heuristic approach. The development of information technologies, which allows us to move from mechanically sorting out all possible situations for solving a problem to the accumulation of programs and algorithms which makes it possible to optimize the course of cognitive activity, concentrate efforts on the formation of creative approaches to solving problems. The philosophical and psychological research of S. L. Rubinstein, who believed that intellectual activity is a specific form of regulation of the behavior of an individual in new changing conditions, when the behavior that is new for the individual is carried out not 'blindly', but on the basis of the allocation of objective conditions essential for action, as well as on the concept of culture as a system of suprabiological programs of activity. A heuristic model of intelligence, aimed at solving creative tasks, is emerging being improved and developed. 4. Phenomenological approach. The heuristic model of intelligence, which, with creativity, innovation, culture, as a way of improving activity, required the development of the ability to comprehend, realize and reflect, i.e. the ability to self-awareness. If we use symbols, we can say that there was a transition from the 'Descartes code', which carries the characteristics of abstract thinking, to the 'Leibniz code', as the

characteristics of the soul, as a monad of the highest level, capable of self-awareness in which AI is simultaneously aimed at reproducing the new and reflecting on its own actions in the process of this creation. There is a transition to a model of intelligence, which can be conditionally called phenomenological. Fourth-generation computers are able not only to concentrate on constructing similar robots, but also at the same time they are able to change the technological chain depending on complaints: problems and difficulties that arise in the practical operation of their products. 5. The cybernetic approach is a consequence of a new stage of technical creativity in the information sphere, the formation of super-powerful computer systems capable of imitating reality, the formation of operating models of large, complexly organized systems, which create the basis for their automated control. The main aspect of implementing the cybernetic approach is to predict the future state of the system and implement reliable management not on the principle of autopilot (deviation from the course and return to the proper state), but the formation of certain strategies for achieving the goal, the combination of mathematical matrices of computer programs and the philosophy of the system's movement. In a sense, this is the reproduction of N. Wiener's information model in practice, the implementation of O. Subetto's ideas about the ability of intelligence to manage its own future. It is from this starting point – the cybernetic vision of the role of AI – that we must comprehend this path to the future and evaluate from the perspective of the future the role of AI in the fate of human civilization [4, p. 77–80].

Speaking about AI as a modern tool of learning and teaching foreign languages we cannot but mention its structural components: 1. Machine Learning (ML): algorithms that detect patterns and generate insights from data which give AI the ability to learn. 2. Deep Learning: a subcategory of ML that allows AI to mimic the neural network of the human brain to recognize complex patterns and noise in data. 3. Neural Networks: forming the basis for deep learning by mimicking the neurons of the brain consisting of hidden input and output layers that contain thousands or millions of information nodes that are fed into the input layer. Machines learn by comparing the results of the network and adjusting the connections, and thresholds [5].

Keeping to the trajectory of the research it is obligatory to mention a few words about the basic principles of artificial intelligence which include: 1. Supervised learning which presupposes using machine learning (ML) algorithms to train AI systems on a data set that has correct answers. This allows AI systems to improve their performance as they learn. 2. Unsupervised learning. It is using ML to train AI on a data set without explicit correct answers. The systems use their own data analysis methods to identify patterns and draw conclusions. 3. Deep learning. That is using multiple layers of neural networks to create systems that can process huge amounts of data and draw accurate conclusions. Deep learning is used to create tools for speech recognition, computer vision, and more. 4. Neural networks. That is using models that replicate the human brain and provide AI systems with the ability to learn and draw conclusions based on their experience. 5. Genetic optimization algorithms. It's using evolutionary algorithms to create AI systems that can adapt and improve their results based on their own experience and previous decisions. 6. Natural Language Processing. That presupposes developing systems that can analyze and understand natural language and use this information to answer questions, translate text, etc. 7. Clustering. It is using algorithms that allow AI systems to classify data and draw conclusions based on similarities and differences between them. These principles and technologies enable the development of AI systems that can solve various tasks and draw conclusions based on their own experience [3].

One of the main benefits of implementing AI is increased productivity. AI can help automate many processes and tasks, which allows you to increase productivity and reduce the time it takes to complete tasks. Where it is useful: in any manufacturing industry, where AI can be used for quality control, optimization, and error minimization. Another benefit of AI is the reduction in errors. AI can help reduce errors related to the human factor, as it is able to analyze data more accurately and faster than a person. It is also useful in medicine, where errors can have serious consequences for patients. AI can also help in data analytics. It can process large amounts of information and find hidden patterns and trends that may be invisible to a person. Therefore, another benefit of AI is increased prediction accuracy, which will allow you to estimate the probability of certain outcomes based on data analysis and previous experiments. In this article we will analyze whether an AI-based neural networks for learning English can replace a teacher or it can be 'a helping hand' in practicing and mastering new skills in teaching and learning processes. Here is one of the multiple possible lists of such platforms.

One of the first ones is 'Babbel'. An application from German developers that uses AI algorithms to analyze progress and provide feedback and exercises adapted to your specific needs. The app has a voice recognition program, so you can check your speaking skills. An analogue of this application is 'Duolingo'. 'Babbel' is quite a popular language learning application that works on the basis of AI. The application offers courses in 14 languages, including Spanish, French, German, Italian and Portuguese. 'Babbel' uses AI to personalize learning experience and offers a range of interactive lessons and dialogues to help learners improve their speaking, listening, and writing skills.

The next on our list is 'Pimsleur'. The platform uses voice recognition technology with the help of AI to communicate in English. Each lesson takes 30 minutes.

Then comes 'Gemini'. It is a bot for learning English from Google that can be used to generate real English lessons. It will help you: learn and explain grammar rules, the meaning of words, idioms, fixed expressions, phrasal verbs with examples of use, even translate everything into Ukrainian; create exercises to test your knowledge of grammar, vocabulary, reading; generate texts with tasks for different levels of language proficiency. An analogue of this application is chat GPT the advantages of which have already been described in numerous articles. And working prompts for improving communication skills were analyzed on the YouTube channel.

'Grammarly' is the next on this list of useful applications and programs. It is a program with artificial intelligence

for learning English grammar and improving writing skills. It will help you check grammatical and stylistic errors in any type of text: from presentation texts to messages in chats.

‘Quizlet’ is a gamified online trainer for improving vocabulary. It is very convenient and user-friendly. It is a favorite platform of a great many teachers of the English language. You can add your own words and perform many exercises with them until you master the material; you can use ready-made cards offered by the program.

‘Talkpal’ is a GPT-based AI language tutor. Users can communicate on an unlimited number of interesting topics in a written or spoken form receiving messages in a realistic voice. Engaging features such as chat, role-playing, characters, debates, call mode, sentence mode, and photo mode allow users to practice over 57 languages.

‘Rosetta Stone’ is a language learning app that helps learners develop language skills through immersion. The app uses AI to personalize the learning experience and offers a range of interactive lessons and exercises to help learners improve their speaking, listening, and writing skills. ‘Rosetta Stone’ offers courses in 24 languages, including Spanish, French, German, Italian, and Japanese.

‘Memrise’ is a language learning app that uses artificial intelligence to personalize learning and offers a range of interactive lessons and games to help learners improve their vocabulary and grammar skills. The app offers courses in 22 languages, including Spanish, French, German, Italian, and Japanese also.

‘Ling’ is a language learning app designed to make learning new languages fun and interactive. Lessons are tailored to different levels of language proficiency including games, quizzes, and real-life dialogues. ‘Ling’ supports multiple languages and focuses on developing conversational skills, making it an ideal tool for both beginners and advanced language learners.

‘Busuu’ is a language learning app that offers courses in 12 languages including Spanish, French, German, Italian, and Japanese. The app uses artificial intelligence to personalize the learning process and offers a range of interactive lessons and games to help learners improve their speaking, listening, and writing skills.

‘Hello Talk’ is a language learning app that allows users to communicate with native speakers to improve their language skills. The app uses artificial intelligence to help learners find the right conversation partners and offers a range of interactive lessons and exercises to help learners improve their vocabulary, grammar and pronunciation.

‘Tandem’ is with the same set of variations that allow us to speak to native speakers. It also helps learners find the right partners and offers a range of interactive lessons and exercises to boost learners to better their language skills.

‘Linguist’ is a language learning app that uses artificial intelligence to personalize the learning process and offers a range of interactive lessons and games to help learners improve their vocabulary and grammar skills. The app offers courses in French, German, Spanish, and Estonian. AI-powered language learning apps have revolutionized the way we learn languages. They offer personalized learning experiences and make language learning more interesting and engaging. Whether you are a beginner or an advanced language learner, there is a language learning app that can help you achieve your goals.

Conclusions. So, as far as you can see, there is a great number of useful, helpful interactive and effective platforms to be chosen in the process of mastering English and which of them to use is a personal decision of a teacher and a student. Learning experience will show the effectiveness of the chosen ones.

Although it is a powerful tool of learning we cannot but mention a few facts concerning AI disadvantages. One of the drawbacks of AI is its lack of creativity, as it is AI and it is related to machines, so special programs are developed to vary the complexity of tasks. Creativity reflects the mental activity of thinking humans, so an AI system is not equipped with the mental activity that humans have to recognize changes in the context of programs or data that could affect the validity of predictive assumptions. Thus, an AI system may unknowingly apply the programmed methodology to assess students’ knowledge in an inappropriate manner which will lead to an error. Transparency in AI refers to what information is collected or used, what programs are programmed and fed into the AI tasks. Therefore, AI-driven learning is, to some extent, disrupting traditional approaches to learning in higher education and shaping future with new learning technologies in education. AI in education predicts huge data sets using complex algorithms, providing personalized and adapted learning experiences for students. They receive personalized learning, instant feedback, and access to immersive technologies such as augmented and virtual reality in education.

Bibliography

1. Kaku M. *Parallel worlds: a journey through creation, higher dimensions and the future of the cosmos*. Published by Doubleday a division of Random House, Inc. DOUBLEDAY New York, London, Toronto, Sydney, Auckland. 2004. 428 p.
2. Kurzweil R. *The singularity is near: when humans transcend biology*. London. Penguin. 2006. 652 p.
3. Історія, сучасний стан та тенденції цифрового розвитку суспільства. Матеріали 10 Міжнародної Науково-практичної конференції «Глушковські читання» / уклад.: Р.М. Богачов, В.Д. Піхорович, А.Ю. Самарський, М.І. Сторожик. Київ, 2021. 283 с.
4. Міщенко В.І., Шимченко О.В. Штучний інтелект у долі людини: погляд з майбутнього. Філософія в сучасному світі: Матеріали 4-ї міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17-19 листопада 2023р.) / гол. ред. Я.В. Тараров. Харків: Національний технічний університет «Харківський Політехнічний Інститут», 2023. С. 77–80.
5. Порохова О.С. Сутність і проблематика штучного інтелекту. Одеса, 2019, 30 с.

Астапова Т. О.

*кандидат наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна*

E-mail: t.astapova@karazin.ua

ORCID: 0000-0001-8802-9788

Ізотова Л. І.

*старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харків, Україна*

E-mail: l.izotova@karazin.ua

ORCID: 0000-0002-2838-1656

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглянуто поняття «штучний інтелект», визначено сфери його застосування та підкреслено особливу ефективність у сфері викладання та вивчення іноземних мов. Автор розглядає також стадії розвитку цього феномену серед новітніх технологій, філософські аспекти та його структурні компоненти.

Штучний інтелект (ШІ) — це галузь інформатики, яка займається розробкою алгоритмів і систем, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. До таких завдань належать розпізнавання образів, мова та прийняття рішень, навчання, планування, обробка природної мови та багато інших. ШІ може бути реалізований різними методами, включаючи машинне навчання, нейронні мережі, алгоритми оптимізації та інші. Системи ШІ використовуються для створення персоналізованих рекомендацій, що підвищує задоволення користувачів від використання продуктів та послуг. Наприклад, персоналізовані рекомендації на стрімінгових платформах або індивідуальні рекомендації для студентів у процесі вивчення іноземних мов, що допомагає значно підвищити їх стартовий рівень на подальшому етапі навчання. Науково-дослідницькі методи дозволяють також дійти висновку щодо доцільності використання цілого ряду освітніх платформ, зазначених у статті, з метою опанування численних навичок іноземної мови. В роботі також виділені базові принципи штучного інтелекту задля кращого розуміння його функціонування у сфері навчання.

Стаття також торкається морально-етичних проблем застосування штучного інтелекту при вивченні іноземних мов. Зроблено узагальнений аналіз наукових ідей щодо ролі штучного інтелекту в історії розвитку сучасного суспільства. Штучний інтелект у вигляді суто технічних платформ використовується при відпрацюванні аудіювання, читання, письма та говоріння, але ефективність кожної з них визначається, звичайно, з досвідом використання студентами та викладачами. Зважаємо також на численні переваги цієї технології, зазначені в тексті статті.

Ключові слова: викладання іноземних мов, інтелектуальна діяльність, навчання, платформи, ризики, технології, штучний інтелект.

References

1. Kaku, M. (2004). *Parallel worlds: a journey through creation, higher dimensions and the future of the cosmos*. Published by doubleday a division of Random House, Inc. DOUBLEDAY New York, London, Toronto, Sydney, Auckland. 428 p. [in English].
2. Kurzweil, R. (2006). *The singularity is near: when humans transcend biology*. London. Penguin. 672 p. [in English].
3. Istoriia, suchasnyi stan ta tendentsii tsyfrovoho rozvytku suspilstva (2021). [History, modern state and tendencies of digital development of the society]. Proceedings from X Mizhnarodna naukovo – praktychna konferentsiia «Hlushkovski chytannia» – The X International Scientific and Practical Conference «Hlushkovski readings». / Uklad.: R.M. Bohachev, V.D. Pikhovych, A.Iu. Samarskyi, M.I. Storozhyk. Kyiv. 283 p. [in Ukrainian].
4. Mishchenko, V.I., & Shymchenko, O.V. (2023). *Shtuchnyi intelekt u doli liudyny: pohliad z maibutnoho* [Artificial intelligence in a human's fate: look from the future]. Proceedings from IV Mizhnarodna naukovo – praktychna konferentsiia «Filosofia v suchasnomu sviti» – The Fourth International Scientific and Practical Conference «Philosophy in the Modern World». (pp. 77–80). Kharkiv: National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» [in Ukrainian].
5. Porokhova, O.Ye. (2019). *Sutnist i problematyka shtuchnoho intelektu* [The Essence and problems of artificial intelligence]. Odesa, 30 p. [in Ukrainian].

UDC 378

Kravchyna T. V.

*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Khmelnitskyi National University
Khmelnitskyi, Ukraine
E-mail: tkravchyna@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8407-6667*

STRUCTURAL AND FUNCTIONAL MODEL OF THE SYSTEM FOR THE FORMATION OF PEDAGOGICAL REFLECTION IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF FUTURE SOCIONOMIC SPECIALISTS

Abstract

The article examines the subject of pedagogical reflection in the context of foreign language training of future socionomic specialists, focusing on the development of a single structural and functional model. The research method is the proposed model that integrates pedagogical reflection into the process of learning a foreign language, allowing students to critically evaluate their progress in learning and professional growth. The research methodology provides the development and in-depth analysis of key structural components, including the learning environment, curriculum content, teacher-student interaction, and technology integration. Special attention is paid to the content of the curriculum, as it includes relevant socio-cultural themes and communicative scenarios that reflect real interactions, encouraging students to critically question and evaluate their learning experiences. The model is also supported by functional mechanisms such as continuous feedback loops and adaptive learning strategies that meet the individual needs of students.

The study presents new findings, demonstrating the crucial role, changing pedagogical reflection in enhancing reflective competence, improving language proficiency, and increasing cultural awareness among future socionomic specialists. Students who engage in reflective practices develop stronger communication skills, become more adaptable to diverse social and cultural environments, and are better prepared for professional challenges. These results suggest that integrating reflective learning strategies into foreign language learning can significantly improve the overall educational experience. Subsequently, these results provide a basis for improving the foreign language teaching program by emphasizing reflective methods that develop with professional growth.

The paper concludes by arguing that implementing this model can lead to more effective foreign language learning by promoting independence, critical thinking, and self-regulation among students. The paper also recommends further research into the wider application of this model in other areas of education, as well as the increased use of educational technology to support continuous feedback, personalized learning and reflective practices in the languages of instruction.

Key words: *pedagogical reflection, foreign language training, socionomic specialists, structural and functional model, reflective learning, adaptive learning strategies.*

Introduction. In the modern educational environment, the development of pedagogical reflection has gained significant importance, in particular, in the training of future socionomic specialists. Pedagogical reflection is the ability of teachers to critically analyze their teaching methods, evaluate their effectiveness, and adapt their practice for better student outcomes. For future socionomic specialists – professionals working in fields such as Psychology, Social work and Pedagogy – this ability to reflect is critical to their professional growth and ability to navigate complex social interactions.

Learning foreign languages, which is an integral part of the education of specialists in Sociology, provides an opportunity to contribute to this reflection. Learning a language involves not only the acquisition of language skills, but also involvement in various cultural perspectives, communicative practices and socio-cultural nuances. Integrating pedagogical reflection into this process allows students to critically evaluate their own progress, learning methods, and cultural understanding, thereby increasing both their language competence and their ability to function effectively in socio-economic contexts [3].

The structural-functional model of the formation of pedagogical reflection in the context of foreign language training is designed to create a complete and interactive system. This model covers various pedagogical components, including the principles of reflective learning, the use of project and interactive methods, and the integration of modern educational technologies. It serves as a framework for organizing the foreign language learning process in such a way that it not only teaches language, but also actively engages students in reflective practices that are important for their future professional roles.

In this model, the structural components include the learning environment, the interaction between the teacher and the student, and the content of the curriculum. These elements are linked together through functional mechanisms such as feedback, reflective activities and adaptive learning strategies. By creating an environment in which students are encouraged to reflect on the learning process, this model aims to improve their cognitive and metacognitive abilities, improve their language skills, and strengthen their professional skills [1].

The development of the model is consistent with the current pedagogical shift towards student-centered learning, where the main focus is on the education of independence, critical thinking and self-regulation. It also recognizes the importance of adaptability in today's rapidly changing social and professional environment, where the ability to reflect and adapt is key to long-term success.

The article aims to explore the structural components and functional mechanisms of the model, highlighting how each aspect contributes to the formation of future socionomic specialists' pedagogical reflection during foreign language training.

The key tasks of the article are: 1) to define and explore the concept of pedagogical reflection in the context of socionomic education, highlighting its importance in developing self-awareness, critical thinking, and professional adaptability in future specialists; 2) to propose a comprehensive structural and functional model that integrates pedagogical reflection into foreign language training, focusing on how various components (such as the learning environment, curriculum, teacher-student interaction, and technology) contribute to reflective learning; 3) to outline the expected outcomes of implementing the model, including enhanced reflective competence, improved language proficiency, increased cultural awareness, and strengthened professional skills, all of which are crucial for future socionomic specialists.

Main text. Pedagogical reflection refers to the ongoing process by which teachers critically evaluate their teaching strategies, practices, and student interactions to improve learning outcomes. In the context of socionomic professions such as Social work, Psychology and Pedagogy, reflection becomes a fundamental skill, as these professions require adaptive and sensitive interaction with people from different backgrounds. The opportunity to engage in reflective practices for future sociologists not only contributes to their professional development, but also improves understanding of interpersonal dynamics and self-awareness.

When learning a foreign language, reflection is no less important. Learning a language involves a deeper understanding of the cultural context, social norms and communication skills. By introducing pedagogical reflection into foreign language teaching, future specialists can better understand the relationship between language, culture and social interaction, which are central aspects of their professional roles [2, p. 145].

The structural components of the model form the backbone of a reflective learning environment and include the following elements: *learning environment, curriculum content, teacher-student interaction, technological integration*.

The learning environment during foreign language training plays a crucial role in shaping the overall educational experience, especially for future socionomic specialists. It is not just a physical or virtual space where learning takes place, but a dynamic and interactive environment that actively engages both cognitive and emotional aspects of students. In this space, students are encouraged to think critically, engage different perspectives, and collaborate with peers while developing their language skills. The environment should be structured to support the complexity of language learning, allowing for active participation, exploration and self-reflection. By creating a safe and inclusive environment, students feel the opportunity to take risks, make mistakes and grow from their experiences, which is especially important for the development of professional competencies in socionomic fields [4, p. 256].

A key component of this environment is its ability to encourage active participation. Students should be involved in practical activities such as role plays, group discussions, and problem-solving tasks that reflect real-life situations they may encounter in their professional careers. This type of engagement goes beyond the mechanical memorization of vocabulary and grammar rules, focusing instead on the application of language skills in meaningful and context-rich scenarios. For example, students may participate in simulated counseling sessions, community projects, or cultural mediation exercises that reflect the role of a social worker, psychologist, or educator. These activities not only develop fluency, but also improve reflective thinking as students assess their language choices, cultural understanding and communication strategies in a professional context [6, p. 251].

In addition to promoting active participation, the learning environment should facilitate continuous feedback and reflection. This is achieved by integrating formal and informal feedback mechanisms, allowing students to assess their progress and make adjustments in real time. Feedback can come from instructors, peers, or even self-assessment tools, and should be constructive and specific, helping students identify both their strengths and areas for improvement. Reflective practices such as journaling, self-assessment and discussion are also vital in this process as they encourage learners to think critically about their experiences, challenges and successes in language learning. This continuous cycle of feedback and reflection not only improves linguistic competence, but also deepens students' understanding of how language functions in diverse social and cultural contexts, which is important for their future roles as socionomic professionals.

The curriculum content in foreign language training for future socionomic specialists has been carefully designed to meet the specific needs of their professional fields, such as Social work, Psychology and Education. At its core, the curriculum integrates relevant sociocultural topics that these professionals encounter in their daily work. This includes language study that goes beyond grammar and vocabulary to focus on the cultural nuances, social behavior and professional discourse required to interact effectively with diverse populations. For example, students may study topics such as intercultural communication, conflict resolution in a multicultural environment, and the role of language in shaping social identity. This prepares them to navigate complex social interactions where language is not only a communication tool, but a key to understanding social norms and individual behavior in certain cultural contexts [5, p. 160].

The curriculum focuses on communicative scenarios that reflect real-world interactions. These scenarios are drawn from practical experiences that socionomic specialists are likely to encounter in their careers, such as conducting inter-

views, counseling, mediating conflicts, or advocating for social justice in a multilingual environment. Role-playing exercises, simulations and case studies are often used to immerse students in these situations, helping them develop both language skills and the ability to apply these skills in a professional context. For example, students can participate in a simulated social services meeting where they must use appropriate language to have a sensitive conversation with clients from a different cultural background. These practical exercises not only improve students' linguistic abilities, but also promote reflective thinking, as they must evaluate the effectiveness of their communication strategies in achieving professional goals [8, p. 15].

To stimulate reflective thinking, the curriculum also encourages students to critically evaluate the process of learning and using language. Through exposure to a range of language structures and cultural practices, students are encouraged to question how language affects social dynamics and professional relationships. For example, discussion may focus on power dynamics embedded in language, such as how formality, politeness, or tone can affect the outcome of interactions in a professional setting. Reflective activities such as journaling, group discussions and self-assessment tasks are built into the curriculum to encourage students to think deeply about their language learning journey, the challenges they face and the strategies they can use to overcome these obstacles. This reflective approach ensures that students not only improve their language skills, but also become more self-aware and adaptive professionals, ready to critically evaluate and constantly improve their communicative practices in socionomic settings [7, p. 24].

The teacher-student interaction is the most important component in the structural-functional model of foreign language training of future socionomic specialists. In this model, the teacher moves from the traditional source of knowledge to the role of facilitator and guide. Rather than simply providing content, teachers are responsible for creating an environment where students are encouraged to explore, reflect, and engage deeply with the material. Teachers design activities that encourage students to think critically about their own language use, cultural understanding, and professional communication strategies. By asking probing questions and encouraging open dialogue, teachers help students challenge their assumptions, reflect on their progress, and connect language learning to real-world scenarios relevant to their future careers. This approach promotes more active, collaborative learning when students take responsibility for their own development [9, p. 174].

The model strongly emphasizes a learner-centered approach that focuses on empowering students to be independent, reflective learners. Teachers provide constructive feedback that not only focuses on immediate language acquisition, but also encourages students to engage in self-evaluation and personal growth. For example, after a role-play, teachers can guide students to reflect on their language choices, cultural sensitivity, and the effectiveness of their communication in the context of professional interactions. This process helps students identify both strengths and areas for improvement, promoting continuous self-reflection. By facilitating reflective discussions, teachers help students relate their language progress to their future roles as socionomic specialists, ultimately preparing them to adapt their communication strategies to a variety of social and cultural settings. This interaction is key to fostering students' critical thinking and reflective skills, vital skills for success in socionomic professions [10, p. 02013].

Technological integration plays a transformative role in improving the foreign language learning process for future socionomic specialists by offering a wide range of tools that support both individual reflection and collaborative learning. Digital platforms, such as e-learning systems, empower students to work through material at their own pace, allowing them to review lessons, complete exercises, and reflect on their learning journey as needed. Equipped with features such as speech recognition, interactive quizzes and personalized feedback, language learning programs allow learners to practice pronunciation, grammar and vocabulary in real-time with instant corrective feedback. This instant feedback is critical to fostering reflective learning because it helps students identify their mistakes early and adjust their strategies accordingly, promoting a continuous cycle of improvement [1, p. 367].

In addition, online discussion forums and collaboration platforms allow students to engage in peer-to-peer learning by sharing ideas, experiences, and reflections with their peers. These platforms allow students to participate in discussions where they can analyze different perspectives, offer constructive feedback to peers, and engage in collaborative problem-solving exercises. Such collaboration enriches the reflection process as students are exposed to different perspectives and communication strategies, which helps them deepen their understanding of both the language and its cultural context. Technology tools also allow educators to track student progress over time, offering insight into each student's learning trajectory and enabling more targeted, personalized feedback. This combination of real-time feedback, peer collaboration and progress tracking contributes to a more holistic and engaging learning experience, empowering students to take control of their language learning journey, preparing them for the communicative and reflective demands of their future socionomic roles [4].

Let's consider the functional mechanisms of the system. They ensure the practical implementation of pedagogical reflection and its continuous development in the process of foreign language training. These mechanisms include reflective activities, feedback loops, and adaptive learning strategies.

Reflective activities are central to the model, offering structured opportunities for students to engage in self-evaluation and critical thinking. Examples of such activities include reflective journaling, peer feedback sessions, role plays, and project-based learning tasks. These activities encourage students to explore their language learning journey, identify areas for improvement and consider how language use relates to their future professional roles in socionomic fields [4, p. 258].

Feedback loops are a key functional element in the developmental model of pedagogical reflection, as they provide ongoing opportunities for students to assess their progress and improve. In the context of foreign language learning, feed-

back loops allow teachers to provide immediate, actionable input on student performance, whether in speaking, writing, or comprehension tasks. Regular formative feedback provided throughout the learning process helps students understand not only their level of language proficiency, but also how they can adjust their learning strategies to overcome specific difficulties. For example, after completing a role play, the teacher can provide detailed feedback on the student's use of vocabulary, cultural appropriateness, and communication effectiveness, offering suggestions for improvement. This feedback becomes a basis for the student to reflect on their strengths and weaknesses, fostering a deeper level of self-awareness and encouraging them to take an active role in their own development [5, p. 163].

In addition to formal feedback, summative feedback, often given at the end of a learning unit or course, serves to assess overall progress and language proficiency. Summative assessments, such as exams, final presentations, or comprehensive projects, provide a holistic view of student achievement and areas that require additional attention. However, in this model, summative feedback is not simply a measure of performance, but a tool for reflection, encouraging students to review their learning journey, celebrate successes and plan for future development. By incorporating formative and summative feedback into the curriculum, the model ensures that students have ongoing opportunities to reflect on their progress, set new goals, and refine their approach to learning. This regular cycle of feedback and reflection promotes continuous improvement in thinking, which is essential for both language acquisition and the reflective skills needed in socionomic professions [6, p. 256].

Adaptive learning strategies are central to the model because they allow for an individualized approach to language learning that meets the unique needs, learning styles, and learning pace of individual students. Unlike traditional, one-size-fits-all methods, adaptive learning recognizes that each student may require different resources, activities, or pace to achieve the same learning outcomes. For example, some students may excel in oral communication but struggle with written language, while others may have strong grammar skills but need more practice with cultural nuances. Using adaptive learning technologies and strategies, educators can offer personalized learning experiences that adapt to these individual strengths and weaknesses. Digital platforms, for example, can track a student's progress and automatically recommend specific exercises or content areas that need extra attention. This creates a more efficient learning path as students do not waste time on areas they have already mastered and instead focus on their personal challenges [7, p. 30].

Furthermore, reflection and individual feedback are key drivers of these adaptive strategies. As students receive ongoing feedback and reflect on their progress, they gain insight into their own learning process and are better equipped to adjust their strategies. For example, a student may realize that they need to practice speaking skills more and therefore choose to interact more with peers or use language learning programs that focus on spoken language. Adaptive learning also empowers students to take control of their education, fostering greater independence and self-regulation – qualities that are important for socionomic professionals who often must adapt to diverse clients and dynamic social environments. This ability to self-assess and adjust learning process is not only critical for language acquisition, but also mirrors the reflective and adaptive thinking required in real professional contexts where flexibility and continuous learning are key to success [8, p. 33].

It is expected that the implementation of the structural-functional model of the formation of pedagogical reflection in the foreign language training of future socionomic specialists will yield several key results. First, improved reflective competence will enable students to critically evaluate their language learning journey, determining how it contributes to their professional growth. This reflective approach enables students to constantly improve their skills and adapt to new challenges. Second, improved language proficiency will result from engaging in reflective practices as students become more adept at internalizing language structures, understanding cultural nuances, and mastering the communicative strategies necessary for effective interaction. In addition, increased cultural awareness is a vital outcome, as reflection on cultural differences and similarities deepens students' understanding of the sociocultural dynamics of language, skills critical for socionomic professionals who often work in multicultural environments. Finally, the model will lead to the strengthening of professional skills by encouraging students to connect language learning with their future careers, thereby increasing their ability to communicate effectively in a variety of social and cultural environments. Together, these outcomes prepare future socionomic specialists for success in their professions by equipping them with the language skills, cultural competence, and reflective thinking necessary to navigate complex social interactions.

Conclusions. The structural and functional model for the formation of pedagogical reflection in the foreign language training of future socionomic specialists provides a comprehensive framework that integrates reflective learning into every aspect of the educational process. By fostering an environment that encourages critical self-assessment, feedback and adaptive learning, the model not only enhances language competence but also prepares future professionals to navigate the complex social and cultural challenges they will face in their careers. The reflective practices embedded in the model ensure that students are equipped with the tools they need to continuously evolve and succeed in socionomic professions.

Bibliography

1. Denha N., Kyrilenko K., Syvokhop E., Yermakova S., Stepanchenko N., Bilanych H. Methodical Work as a Means of Developing Professional Reflection of Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. № 14(2). P. 363–392. URL: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/586>.
2. Glazkova I., Khatuntseva S., Yaroshchuk L. Professional Pedagogical Culture: Historical Culturological Aspect. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. № 12(3). P. 144–161.

3. Humeniuk I. M. The structural-functional model of learning of ukrainian language for professional orientations of the future primary school teachers and educators. *Scientific Notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine*. 2022. № 1 (23). P. 13–20. URL: <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-23-02>.
4. Kovalenko E. V., Gubarenko I. V., Kovalenko V. I. A Functional Matrix Approach to Pedagogical Enrichment of the Dispositional Core of Future Specialists' Experience of Social Interaction. *International journal of computer science and network security: IJCSNS*. 2022. № 22 (11). P. 255–259.
5. Kulida O. Pedagogical reflection in the modeling of the purposes of the professional preparation of the future specialists. *Scientific Journal of Polonia University*. 2020. № 38 (1-1). P. 159–165.
6. Mukhamedov G., Khodjamkulov U., Shofkorov A., Makhmudov K. Pedagogical education cluster: content and form. *ISJ Theoretical & Applied Science*. 2020. № 1(81). P. 250 –257.
7. Mykityshyn A. Peculiarities of Structural and Functional Model of Professional Foreign Language Training of Future Software Engineers. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. № 6(1). P. 23–32. URL: <https://doi.org/10.32919/uesit.2018.01.03>.
8. Picado-Alfaro M., Loria-Fernández J. R., Espinoza-González J. Teacher reflection on a teachingLearning situation regarding the concept of relation in secondary education. *Uniciencia*. 2022. № 36(1). P. 14–35.
9. Stoliarenko O., Stoliarenko O., Oberemok A., Belan T., Piasetska N., Shpylova M. Shaping a Values-Based Attitude toward Human in the Context of Postmodernism via the Structural-Functional Model. *Postmodern Openings*. 2021. № 12(3). P. 173–189.
10. Sultanova L., Khomych L., Tsiuniak O., Romanu O. Structural and functional model of developing pedagogical skills of teachers of economics in Master's degree programmes. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 104, p. 02013). 2021. EDP Sciences.

Кравчина Т. В.

кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницький національний університет
Хмельницький, Україна
E-mail: tkravchyna@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8407-6667

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РЕФЛЕКСІЇ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація

У статті розглядається предмет педагогічної рефлексії в контексті іноземномовної підготовки майбутніх спеціалістів соціономічного профілю, зосереджуючись на розробці єдиної структурно-функціональної моделі. Методом дослідження є запропонована модель, яка інтегрує педагогічну рефлексію в процес вивчення іноземної мови, дозволяючи студентам критично оцінювати свій прогрес у навчанні та професійному зростанні. Методологія дослідження передбачає розробку та поглиблений аналіз ключових структурних компонентів, включаючи навчальне середовище, зміст навчального плану, взаємодію викладача та студента та інтеграцію технологій. Особлива увага приділяється змісту навчальної програми, оскільки вона включає відповідні соціокультурні теми та комунікативні сценарії, які відображають реальні взаємодії, заохочуючи студентів критично запитувати та оцінювати свій досвід навчання. Модель також підтримується такими функціональними механізмами, як безперервні цикли зворотного зв'язку та адаптивні стратегії навчання, які відповідають індивідуальним потребам студентів.

Дослідження представляє нові висновки, демонструючи вирішальну роль зміни педагогічної рефлексії у підвищенні рефлексивної компетентності, покращенні володіння мовою та підвищенні культурної обізнаності серед майбутніх спеціалістів із соціономії. Студенти, які займаються рефлексивними практиками, розвивають сильніші навички спілкування, стають більш адаптованими до різноманітних соціальних і культурних середовищ і краще підготовлені до професійних завдань. Ці результати свідчать про те, що інтеграція стратегій рефлексивного навчання у вивчення іноземної мови може значно покращити загальний досвід навчання. Згодом ці результати створюють основу для вдосконалення програми навчання іноземної мови шляхом акцентування уваги на рефлексивних методах, які розвиваються з професійним зростанням.

На завершення статті стверджується, що впровадження цієї моделі може призвести до більш ефективного вивчення іноземної мови шляхом сприяння незалежності, критичному мисленню та саморегуляції серед студентів. Стаття також рекомендує подальші дослідження ширшого застосування цієї моделі в інших сферах освіти, а також розширення використання освітніх технологій для підтримки постійного зворотного зв'язку, персоналізованого навчання та рефлексивних практик мовами навчання.

Ключові слова: педагогічна рефлексія, іноземна мовна підготовка, спеціалісти соціономічного профілю, структурно-функціональна модель, рефлексивне навчання, адаптивні стратегії навчання.

References

1. Denha, N., Kyrylenko, K., Syvokhop, E., Yermakova, S., Stepanchenko, N., & Bilanych, H. (2022). Methodical Work as a Means of Developing Professional Reflection of Teachers. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 14 (2), 363-392. <https://doi.org/10.18662/rrem/14.2/586> [in English].
2. Glazkova, I., Khatuntseva, S., & Yaroshchuk, L. (2020). Professional Pedagogical Culture: Historical Culturological Aspect. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (3), 144-161 [in English].
3. Humeniuk, I. M. (2022). The structural-functional model of learning of ukrainian language for professional orientations of the future primary school teachers and educators. *Scientific Notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine*, 1 (23), 13–20. <https://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-23-02> [in English].

-
4. Kovalenko, E. V., Gubarenko, I. V., & Kovalenko, V. I. (2022). A Functional Matrix Approach to Pedagogical Enrichment of the Dispositional Core of Future Specialists' Experience of Social Interaction. *International journal of computer science and network security: IJCSNS*, 22 (11), 255-259 [in English].
 5. Kulida, O. (2020). Pedagogical reflection in the modeling of the purposes of the professional preparation of the future specialists. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1-1), 159-165 [in English].
 6. Mukhamedov, G., Khodjamkulov, U., Shofkorov, A., & Makhmudov, K. (2020). Pedagogical education cluster: content and form. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 1 (81), 250-257 [in English].
 7. Mykytyshyn, A. (2018). Peculiarities of Structural and Functional Model of Professional Foreign Language Training of Future Software Engineers. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 6 (1), 23–32. <https://doi.org/10.32919/uesit.2018.01.03> [in English].
 8. Picado-Alfaro, M., Loria-Fernández, J. R., & Espinoza-González, J. (2022). Teacher reflection on a teachingLearning situation regarding the concept of relation in secondary education. *Uniciencia*, 36 (1), 14-35 [in English].
 9. Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., Oberemok, A., Belan, T., Piasetska, N., & Shpylova, M. (2021). Shaping a Values-Based Attitude toward Human in the Context of Postmodernism via the Structural-Functional Model. *Postmodern Openings*, 12 (3), 173-189 [in English].
 10. Sultanova, L., Khomych, L., Tsiuniak, O., & Romaniuk, O. (2021). Structural and functional model of developing pedagogical skills of teachers of economics in Master's degree programmes. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 104, p. 02013). EDP Sciences [in English].

UDC 81'27:004.738.5

Khromchenko O. V.

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Grammar,
Odesa National I. I. Mechnikov University
Odesa, Ukraine*

E-mail: okne4morh@gmail.com**ORCID:** 0000-0001-7437-6041

ENGLISH – LEARNING PLATFORMS

Abstract

In today's globalized world, mastering foreign languages is critical for career success, cross-cultural communication, and knowledge sharing. Technology has revolutionized language education, and the rise of virtual learning platforms has transformed traditional methods into flexible, engaging, and personalized experiences. The article explores the transformative impact of online platforms in English language education, focusing on their innovative features and applications. The study aims to evaluate the effectiveness of language learning platforms, with particular attention to three Ukrainian developments: TalkEn.Cloud, KALYNA Education, and Booyya. These platforms exemplify the shift towards digital learning, offering tools like interactive textbooks, virtual classrooms, and personalized study plans that cater to diverse learner needs.

TalkEn.Cloud integrates advanced features such as centralized student management, teacher scheduling, progress tracking, and automated assessment. It fosters a collaborative teaching community through forums and virtual events, enhancing professional development. KALYNA Education emphasizes structured learning with video instructions, CEFR-aligned lesson plans, and personalized vocabulary tools, supporting educators with adaptable teaching resources. Booyya, as an online marketplace, focuses on self-study courses with situational vocabulary and advanced grammar topics, enriching independent learning experiences.

These platforms illustrate the broader potential of virtual environments in enhancing engagement, flexibility, and effectiveness in language education. Challenges such as technical issues, costs, and data privacy concerns are acknowledged, along with recommendations for addressing them. By leveraging their strengths, these platforms offer dynamic solutions to modern educational challenges, driving innovation and improving outcomes in English language learning.

Key words: online platforms, learning management system (LMS), digital education, language acquisition.

Introduction. In the contemporary world, mastering foreign languages has become an increasingly valuable and sought-after skill as it is crucial for employment, career success, knowledge sharing and cross-cultural communication. Technology now permeates nearly every aspect of daily life, including education, where it has transformed approaches to language learning. The increasing availability and widespread use of learning apps on digital devices in English language classrooms raises questions about their effectiveness.

The purpose of the paper is to systematically review recent studies on language learning platforms in English language classrooms, identifying their specific types and affordances for various aspects of language learning. Particular attention is given to a comprehensive evaluation of innovative and rapidly growing online language learning platforms developed in Ukraine: TalkEn.Cloud, KALYNA EDUCATION and Booyya. The study explores the key features of these platforms, evaluates their strengths and weaknesses, identifies limitations, and offers recommendations for their improvement to better serve the needs of language learners.

Main body. A virtual learning platform is a crucial digital tool that facilitates online education by means of providing educational content, tracking student progress, and fostering communication between educators and learners. In the digital era, educational platforms have transformed how knowledge is accessed, offering a more flexible, personalized, and efficient approach to learning. These platforms refer to digital systems specifically designed to deliver, manage, and support online education. They give the possibility for both instructors and learners to exchange knowledge, interact, share resources, conduct assessments, and monitor progress effectively [1, p. 75–78].

By providing an interactive online environment like video lessons, live discussions, and collaborative projects these platforms boost learners' engagement, enabling them to engage with course material and peers more effectively, creating a dynamic and more immersive educational experience. Virtual e-learning platforms expand the scope of traditional education by offering flexible and scalable functionalities such as multimedia content, gamification, and instant feedback tailored to various learning preferences and needs. These platforms empower educators to develop courses that are both effective and engaging [4, p. 315].

Virtual platforms are internet-based programs designed for creating and managing courses or teaching modules within a global network. They enhance communication between teachers and students and promote both individual and collaborative learning. Virtual platforms are defined as a computing environment where multiple tools are integrated and optimized for educational purposes, allowing for the creation and management of comprehensive online courses without

the need for advanced programming skills [11, p. 205–218]. Scientists describe them as educational scenarios developed using a remote accompaniment methodology or web-based tools designed to organize and deliver online courses or complement traditional face-to-face educational activities. Some scholars characterize virtual platforms as a flexible, personalized, and interactive approach that incorporates a variety of materials, formats, and media, enabling quick and seamless updates [2, p. 711]. English-learning platforms are designed to enhance English language learning by focusing on skills such as grammar, vocabulary, pronunciation, and conversation. They attempt to cater to diverse learning styles and proficiency levels, offering features like gamified learning, interactive lessons, real-life content, and personalized study plans. The most popular ones such as Google Classroom (a free, user-friendly way to add structure to the classes) and Moodle (free and open-source) are each known for its unique approach to language acquisition. Using an LMS teachers can design comprehensive language learning courses with a range of engaging features [4; 5]. These courses can include interactive activities that encourage active participation and skill application, as well as video or audio lessons designed to enhance listening, comprehension, and pronunciation. To assess learners' progress, the platform may support video or audio quizzes, allowing for multimedia-based evaluations. Teachers can also provide feedback to guide students and help them improve, ensuring a personalized learning experience [6; 10]. Additionally, video or audio assessments can be used to evaluate speaking and listening skills in realistic contexts, fostering practical language application. By integrating these tools, LMS may facilitate an interactive and immersive learning environment, catering to diverse student needs and promoting effective language acquisition [7; 9].

In the present article we plan to give a comprehensive evaluation of innovative online language learning platforms developed in Ukraine: TalkEn.Cloud, KALYNA Education, and Booyya.

TalkEn.Cloud [13] can be defined as a functional online platform with interactive textbooks, a Learning Management System (LMS), and a Language School Development Academy. The core features of TalkEn.Cloud as an LMS are as follows: 1. centralized management of active groups and students: the platform includes a comprehensive directory of active groups and enrolled students, enabling efficient oversight and streamlined access to individual and collective progress metrics; 2. teacher's schedule organizer: an advanced scheduling module facilitates the organization of teaching activities, including lesson planning, meetings, and administrative duties, with integrated notifications and reminders; 3. tracking student performance and attendance: tools for monitoring student performance and attendance provide real-time analytics, allowing educators to identify trends, address challenges, and personalize learning interventions; 4. progress monitoring in interactive textbooks: the platform incorporates dynamic tracking of task completion within interactive textbooks, offering educators insights into student activity and progress; 5. automated assessment and feedback mechanisms: automated grading systems evaluate tests and quizzes, delivering immediate feedback to students while reducing administrative burden; 6. homework management and teacher feedback: structured system for assigning, submitting, and reviewing homework supports seamless interaction between educators and learners, with personalized feedback to foster academic growth. These features provide a sophisticated solution to modern educational challenges, leveraging technology to optimize teaching practices and enhance learning outcomes.

KALYNA EDUCATION [8] is a Ukrainian online platform designed to support the creation and management of interactive language courses. It offers features such as virtual classrooms, student progress tracking, and real-time analytics to enhance the overall learning experience. This platform aims to assist educators in developing engaging and effective language learning materials and conducting online lessons. One of its key offerings is **Kalyna Academy**, a section where teachers can access sample lesson plans categorized by different levels of proficiency according to the CEFR, reaching up to the highest proficiency level (referred to as *Teamleaders* in Kalyna Education terminology). Each lesson plan is structured into four steps, with each step consisting of seven lessons (or *Meetings* as referred to within the platform). These lessons are accompanied by a final test at the end of each section to assess learners' progress. A significant advantage of KALYNA Education is the availability of video instructions for setting up each option, which greatly simplifies the process of familiarizing teachers with the platform. This enables educators to quickly and efficiently configure their lessons, timetables, and other features, leading to a more convenient and productive use of the platform. Teachers can create personalized timetables, design marathons, and manage their own virtual classrooms through a dedicated teacher's dashboard, which includes tools for organizing schedules, tracking student progress, and building a custom vocabulary list for their learners. One of the distinctive features of the platform is that working in a virtual classroom students have the ability to translate unknown phrases or words and add them to the personalized vocabulary list.

Both TalkEn.Cloud and KALYNA Education offer communities for educators, where they can engage in forums, attend meetings, and collaborate. These communities provide spaces for teachers to share experiences, exchange teaching strategies, and support each other in their professional growth. Additionally, the platforms host virtual events, webinars, and discussions, fostering a collaborative environment where educators can stay updated on the latest trends in language teaching, as well as enhance their teaching skills through continuous learning. This feature strengthens the connection between teachers and promotes a dynamic, supportive professional network.

Booyya [3] is not a traditional LMS (Learning Management System). Instead, it serves as an online marketplace for self-study English courses. This is a young Ukrainian EdTech project created by the Green Forest Family. While it may include some LMS-like features, such as course progress tracking or structured learning paths, its primary focus is offering diverse, pre-designed courses for individual learners rather than a comprehensive system for managing educa-

tional programs. Booyya offers sample study plans for vocabulary and grammar, categorized by levels as outlined in the CEFR framework ranging from A (Basic Users) to C1 (Proficient Users). These plans are also categorized by topics, such as giving directions or discussing a doctor's appointment, and even include specialized options like a Business English self-study plan. Each word in the Vocabulary section is accompanied with audio recordings and flashcards to help the learners memorize and retain the vocabulary. A defining feature of Booyya is its focus on functional and situational vocabulary, which are fundamental for effective communication in real-world contexts. The platform offers learners access to essential lexical resources, enabling them to engage competently in everyday interactions, such as soliciting assistance, arranging appointments, and participating in routine conversational exchanges.

For advanced learners (B2 to C1), Booyya could enhance its course offerings by incorporating the following grammar topics, which are essential for mastering the intricacies of the English language: *advanced tense usage*: in-depth exploration of perfect tenses (present perfect, past perfect, future perfect) in complex sentence structures, including mixed tense usage; *conditionals*: detailed study of all types of conditionals (zero, first, second, third), with a focus on mixed conditionals for hypothetical or unreal situations; *subjunctive mood*: comprehensive coverage of the subjunctive for expressing wishes, suggestions, demands, and unreal conditions; *passive voice*: advanced applications of the passive voice across different tenses and structures, including causative constructions (e.g., have/get something done); *reported speech*: a deeper understanding of reported speech in complex sentences, emphasizing changes in tense, pronouns, and word order; *modality*: extensive use of modal verbs for expressing certainty, possibility, necessity, and obligation in both formal and informal contexts; *cleft sentences*: techniques for emphasizing specific parts of a sentence using structures such as "it is/was... that..."; *inversion for emphasis*: advanced use of inversion in negative adverbials and conditional sentences; *relative clauses*: a thorough exploration of defining and non-defining relative clauses, including structures with prepositions and multiple clauses; *parallel structures*: ensuring grammatical consistency, particularly in comparative and contrasting sentence structures; *phrasal verbs and idiomatic expressions*: mastery of advanced phrasal verbs and idiomatic expressions in both written and spoken contexts; *word formation*: strategies for expanding vocabulary and modifying word types (e.g., from verbs to adjectives or nouns) using prefixes, suffixes, and other word-building techniques.

These advanced grammar topics will significantly enrich Booyya's course offerings, providing learners with the tools to use the language fluently and accurately in complex, real-world contexts.

Conclusions. In conclusion, language learning platforms offer a powerful and integrated solution for modern language education, combining interactive textbooks, a comprehensive Learning Management System, and innovative teaching tools such as virtual classrooms and real-time progress tracking. These platforms provide a dynamic, user-friendly environment that supports both educators and students, promoting personalized learning experiences and enhanced teaching methodologies. The integration of communities for educators further strengthens collaboration and professional development.

However, potential drawbacks, such as technical challenges, a learning curve for educators, internet connectivity issues, and concerns about data privacy, must be addressed to ensure smooth and effective implementation. Additionally, the cost and customization limitations could be a consideration for some users.

Despite these challenges, when used effectively, TalkEn.Cloud, KALYNA Education and Booyya can significantly improve the quality of language education, making it more engaging, accessible, and data-driven. With the right support and training, these platforms present a promising opportunity to enhance both teaching practices and student outcomes in the digital age.

References

1. Artsymicieva, D., Witt, A., Gable Jr, T. et. al. (2024). Insights into Remote Learning and Teaching : Teacher's Guide. Electronic edition. Kyiv : Mlyn Media, 122.
2. Basantes-Arias, E. A., Barros-Leyva, M., Caiza-Mora, C. A., & Cuero-González, O. V. (2022). Virtual Platforms and its Use to Teach and Learn English Online. *Dominio De Las Ciencias*, 8(2), 707–723. <https://doi.org/10.23857/dc.v8i2.2671>.
3. Booyya. (2025, January 5). <https://booyya.com/en/>.
4. Coquis-Flames, J., Ramos-Cosi, S., Alva-Mantari, A. (2024). Comparison of Language Learning Platforms to Choose a Suitable Platform for Korean Language Learning. *International Journal of Engineering Trends and Technology*. Volume 72 Issue 5, 313–320.
5. Grosu-Rădulescu, L. & Stan, V. (2018). Second Language Acquisition via Virtual Learning Platforms: A Case Study on Romanian Experiences. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. Vol. 10, No. 3, 179–190.
6. Ho, Wing Yee. (2018). Mobility and language learning: A case study on the use of an online platform to learn Chinese as a foreign language. *London Review of Education*, 16 (2), 239–249.
7. Hussien Mohamad Alakrash, H., Abdul Razak, N., Krish, P. (2022). The Application of Digital Platforms in Learning the English Language. *International Journal of Information and Education Technology*, Vol. 12, No. 9, 899–904.
8. KALYNA Education. (2025, January 5). <https://kalynaed.com/>.
9. Karasimos, A. (2022). The battle of language learning apps: a cross-platform overview. *Research Papers in Language Teaching and Learning*. Vol. 12, No. 1, 150–166.
10. Kye Min Tan, K., Richeng Duan, R., Xin Huang, X., Zou, B., Do, X. (2022). A Deep Learning Platform for Language Education Research and Development. *Interspeech*. 3949–3950.
11. Kressler, G. (2018). Technology and the future of language teaching. *Foreign Language Annals*. 51, 205–218.
12. Mariduena Macancela, J. (2019). Websites as support tools for learning the English language. *Journal of Science and Research*. Vol. 4, No. 2, 13–20.
13. TalkEn.Cloud. (2025, January 5). <https://talken.cloud/>.

Хромченко О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри граматики англійської мови
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
Одеса, Україна
E-mail: okne4morh@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7437-6041

ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація

У сучасному глобалізованому світі оволодіння іноземними мовами є критично важливим для успіху в кар'єрі, міжкультурної комунікації та обміну знаннями. Технології революціонізували мовну освіту, і поява віртуальних навчальних платформ трансформувала традиційні методи у гнучкі, захоплюючі та персоналізовані формати. У статті досліджується вплив онлайн-платформ на викладання англійської мови, зосереджуючись на їхніх інноваційних функціях та застосуванні. Метою статті є здійснення комплексної оцінки ефективності мовних навчальних платформ із акцентом на аналізі трьох українських розробок: TalkEn.Cloud, KALYNA Education та Вооууа. Ці платформи демонструють перехід до цифрового навчання, пропонуючи такі інструменти, як інтерактивні підручники, віртуальні класи та персоналізовані навчальні плани, які відповідають потребам здобувачів освіти.

TalkEn.Cloud інтегрує такі передові функції, як централізоване управління студентами, планування розкладу викладачів, відстеження прогресу та автоматичне оцінювання. Вона сприяє створенню спільноти для викладачів через форуми та віртуальні заходи, підтримуючи професійний розвиток. KALYNA Education робить акцент на структурованому навчанні з використанням відеоінструкцій, уроків, узгоджених зі стандартами Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти, та персоналізованих інструментів для роботи зі словником, що допомагає викладачам адаптувати навчальні матеріали. Вооууа зосереджується на курсах для самостійного навчання із ситуативною лексикою та поглибленими граматичними модулями, що збагачують досвід незалежного навчання.

Зазначені платформи ілюструють широкий потенціал віртуального середовища для підвищення залученості, гнучкості та ефективності у мовній освіті. Виклики, такі як технічні проблеми, вартість та питання конфіденційності даних, визнаються, а також надаються рекомендації щодо їх подолання. Використовуючи свої сильні сторони, ці платформи пропонують динамічні рішення для сучасних освітніх викликів, стимулюючи інновації та покращуючи результати навчання англійської мови.

Ключові слова: онлайн-платформи, система управління навчанням (LMS), цифрова освіта, здобуття мовних навичок.

Bibliography

1. Artsymicieva D., Witt A., Gable Jr T. та ін. Insights into Remote Learning and Teaching : Teacher's Guide : електронне видання. Київ : Mlyn Media, 2024. 122 с.
2. Basantes-Arias E. A., Barros-Leyva M., Caiza-Mora C. A., Cuero-González O. V. Virtual Platforms and its Use to Teach and Learn English Online. *Dominio De Las Ciencias*. 2022. T. 8. № 2. P. 707–723. DOI: 10.23857/dc.v8i2.2671.
3. Вооууа. URL: <https://booyya.com/en/> (дата звернення: 05.01.2025).
4. Coquis-Flames J., Ramos-Cosi S., Alva-Mantari A. Comparison of Language Learning Platforms to Choose a Suitable Platform for Korean Language Learning. *International Journal of Engineering Trends and Technology*. 2024. T. 72. № 5. P. 313–320.
5. Grosu-Rădulescu L., Stan V. Second Language Acquisition via Virtual Learning Platforms : A Case Study on Romanian Experiences. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*. 2018. T. 10. № 3. P. 179–190.
6. Ho Wing Yee. Mobility and language learning : A case study on the use of an online platform to learn Chinese as a foreign language. *London Review of Education*. 2018. T. 16. № 2. P. 239–249.
7. Hussien Mohamad Alakrash H., Abdul Razak N., Krish P. The Application of Digital Platforms in Learning the English Language. *International Journal of Information and Education Technology*. 2022. T. 12. № 9. P. 899–904.
8. KALYNA Education. URL: <https://kalynaed.com/> (дата звернення: 05.01.2025).
9. Karasimos A. The battle of language learning apps : a cross-platform overview. *Research Papers in Language Teaching and Learning*. 2022. T. 12. № 1. P. 150–166.
10. Kye Min Tan K., Richeng Duan R., Xin Huang X., Zou B., Do X. A Deep Learning Platform for Language Education Research and Development. *Interspeech*. 2022. P. 3949–3950.
11. Kressler G. Technology and the future of language teaching. *Foreign Language Annals*. 2018. T. 51. P. 205–218.
12. Mariduena Macancela J. Websites as support tools for learning the English language. *Journal of Science and Research*. 2019. T. 4. № 2. P. 13–20.
13. TalkEn.Cloud. URL: <https://talken.cloud/> (дата звернення: 05.01.2025).

УДК 811.111:37.018.43

Кушмар Л. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

E-mail: l.kushmar@knute.edu.ua**ORCID:** 0000-0003-0407-6267**Нікіфорова В. Г.**

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

E-mail: v.nikiforova@knute.edu.ua**ORCID:** 0000-0002-6606-1127**Кайда Н. О.**

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,
Державний торговельно-економічний університет
Київ, Україна

E-mail: n.kajda@knute.edu.ua**ORCID:** 0000-0002-7702-660X

ВИКОРИСТАННЯ CLIL НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ

Анотація

Content and Language Integrated Learning (CLIL), або інтегроване навчання змісту і мови, є інноваційним підходом у викладанні іноземної мови, який набуває популярності в освітніх системах по всьому світу. Його сутність полягає в тому, що студенти одночасно вивчають академічні дисципліни та англійську мову, що виступає засобом для передачі цих знань. Метою статті є аналіз використання методу Content and Language Integrated Learning (CLIL) у викладанні англійської мови в освітньому контексті, вплив CLIL на мовну ідентичність студента, а також виявлення переваг та викликів його впровадження у закладах вищої освіти. Предметом дослідження є CLIL у навчанні англійської мови та предметних дисциплін, його вплив на розвиток мовних і предметних компетенцій студентів, а також фактори, що впливають на ефективність впровадження цього методу в українських університетах. Об'єкт дослідження – процес навчання англійської мови та предметних дисциплін із використанням методу CLIL у контексті української освітньої системи. Переваги використання інтегрованого навчання змісту і мови: розвиток мовних навичок, підвищення мотивації, покращення академічної успішності, формування міжкультурної компетентності, підготовка до глобалізованого світу. Виклики: рівень володіння іноземною мовою як студентами, так і викладачами, обмеженість навчальних ресурсів, необхідність інтеграції методик, які б розвивали мовні та когнітивні навички одночасно. Незважаючи на ці виклики, заклади вищої освіти, що успішно впроваджують CLIL, отримують значні переваги, оскільки з'являється можливість вивчати іноземну мову у контексті реальних, значущих тем, що підвищує як мотивацію студентів, так і ефективність навчання. Такий підхід також допомагає студентам розвивати мовні навички одночасно з предметними знаннями, які мають практичну цінність у реальному житті. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні довгострокових ефектів CLIL на кар'єрні перспективи студентів.

Ключові слова: content and language integrated learning (CLIL), іноземна мова, англійська мова, студент, заклад вищої освіти.

Вступ. Content and Language Integrated Learning (CLIL), або інтегроване навчання змісту і мови, є інноваційним підходом у викладанні іноземної мови, який набуває популярності в освітніх системах по всьому світу. Його сутність полягає в тому, що студенти одночасно вивчають академічні дисципліни, такі як географія, історія, математика або природничі науки, і англійську мову, що виступає засобом для передачі цих знань. Такий підхід дозволяє студентам зануритися в реальні комунікативні ситуації, тим самим розвиваючи мовні навички більш ефективно, ніж при традиційних методах навчання мови.

У сучасній освіті, де глобалізація вимагає все більш високого рівня володіння іноземними мовами, CLIL стає важливим інструментом для досягнення не лише мовних, але й когнітивних та культурних цілей. Цей підхід сприяє розвитку багатомовності та інтеграції знань, розвиває критичне мислення, креативність і здатність до аналізу. Студенти, які навчаються за допомогою CLIL, зазвичай демонструють вищі рівні володіння іноземною мовою та кращу успішність у вивченні предметів, які вивчаються мовою, що не є рідною.

Content and Language Integrated Learning (CLIL) досліджували багато вчених і практиків у галузі мовної освіти. Один із ключових дослідників, який відіграв важливу роль у розвитку концепції CLIL, – це Д. Марш (David Marsh). Він разом із командою експертів із Фінляндії розробив термін CLIL для позначення навчального підходу, що поєднує викладання предметного змісту та іноземної мови. Марш зробив значний внесок у теоретичну основу CLIL та його інтеграцію в європейські освітні системи. Він стверджував, що цей метод може допомогти студентам краще оволодівати мовою, оскільки дає можливість практикувати її у реальних навчальних ситуаціях [11].

Серед інших відомих дослідників, які вивчали цей підхід, варто згадати К. Далтон-Паффер (Christiane Dalton-Puffer), яка провела численні дослідження з фокусом на педагогічну практику CLIL у європейських країнах. Її роботи присвячені тому, як CLIL впливає на розвиток мовної компетенції, а також на навчальні досягнення в академічних дисциплінах [9].

Д. Коіл (Do Coyle) розробила одну з найбільш відомих моделей для викладання за допомогою CLIL, що ґрунтується на „4Cs Framework” (Content, Communication, Cognition, Culture). Ця модель допомагає структурувати уроки CLIL, забезпечуючи інтеграцію змісту, спілкування, когнітивного розвитку та культурного контексту. Вона також підкреслювала значення критичного мислення і рефлексії в процесі навчання через CLIL [8].

Іншими важливими дослідниками у сфері CLIL є Малйєрс та А.-К. Гартяла (Anne Maljers, Aini-Kristiina Hartiala), які вивчали вплив CLIL на розвиток критичного мислення та когнітивних навичок [11].

Серед найвідоміших дослідників Content and Language Integrated Learning методу в Україні можна виділити М. Захаревиц, яка досліджує питання використання CLIL для навчання англійської мови та акцентує увагу на специфіці застосування CLIL у контексті вивчення професійно орієнтованих дисциплін на основі англійської мови [3]. О. Посудівська та О. Буділова вивчають підхід CLIL (предметно-мовного інтегрованого навчання) до викладання іноземної мови [4]. Євтушенко Н. досліджує особливості використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання при підготовці студентів-філологів [2].

Загалом, багато вчених та практиків сприяли розвитку CLIL як методики, і цей підхід продовжує залишатися об’єктом активних досліджень у різних освітніх контекстах. Він широко використовується в європейських школах, університетах і мовних програмах, сприяючи розвитку двомовності та інтеграції навчання. Незважаючи на численні дослідження, деякі аспекти методу CLIL (Content and Language Integrated Learning) залишаються недослідженими або недостатньо вивченими, зокрема, вплив CLIL на мовну ідентичність студента закладу вищої освіти, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є аналіз використання методу Content and Language Integrated Learning (CLIL) у викладанні англійської мови в освітньому контексті, вплив CLIL на мовну ідентичність студента, а також виявлення переваг та викликів його впровадження у закладах вищої освіти. Предметом дослідження є CLIL у навчанні англійської мови та предметних дисциплін, його вплив на розвиток мовних і предметних компетенцій студентів, а також фактори, що впливають на ефективність впровадження цього методу в українських університетах. Об’єкт дослідження – процес навчання англійської мови та предметних дисциплін із використанням методу CLIL у контексті української освітньої системи.

У нашій роботі були використані різноманітні методи дослідження, які дозволили отримати комплексну картину: аналіз наукових джерел, статей, дисертацій і звітів, присвячених CLIL; анкетування серед викладачів та студентів для отримання даних про їхній досвід роботи з CLIL, а також про труднощі та успіхи, з якими вони стикалися; спостереження за практичними заняттями, на яких використовується CLIL, для оцінки методів навчання, рівня залученості студентів та використання мови в навчальному процесі; статистичний аналіз для обробки даних, отриманих в результаті опитувань або тестування, щоб визначити статистично значущі результати впровадження CLIL.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі знання іноземної мови, особливо англійської, стає критично важливим для професійного успіху та конкурентоспроможності на ринку праці. В умовах інтеграції України до світового співтовариства, знання англійської мови є ключовою вимогою для багатьох професійних сфер. Метод CLIL надає можливість інтегрувати мовну підготовку з навчанням предметів, що дозволяє студентам отримати мовну практику в контексті їхніх майбутніх професій.

У нашому дослідженні CLIL (Content and Language Integrated Learning) визначено як це метод навчання, який об’єднує вивчення предметного змісту та іноземної мови.

Концепти CLIL відображають ідею того, що це двоскладовий підхід до формування компетентностей, під час якого іноземна мова використовується як для викладання/навчання та формування професійних компетентностей, так і для вивчення/удосконалення умінь та навичок з іноземної мови [8].

У зарубіжній науково-методичній літературі зустрічається поняття “hard CLIL” та “soft CLIL”. «М’яка» (“soft”) версія орієнтується на іноземну мову, її вивчення є основним завданням. За цією версією викладачі іноземної мови подають навчальний матеріал через науковий або професійний компонент. Упровадження «твердої» (“hard”) версії CLIL, де деякі модулі дисципліни або 50 відсотків навчального контенту викладаються іноземною мовою, вимагає досягнення двох цілей: навчання змісту самої дисципліни та навчання іноземної мови [1, с. 39].

Серед основних характерних особливостей CLIL виділяють такі [6]:

– Інтеграція мови і професійних дисциплін. У методиці CLIL ці два складники поєднані та мають рівнозначне значення в освітньому процесі, хоча в залежності від мети конкретного заняття може переважувати один

із зазначених елементів. Тобто перевагою та особливістю є одночасний розвиток двох компонентів – паралельне формування професійних компетентностей та вивчення іноземної мови.

– Гнучкість методики CLIL. В освітньому процесі можуть бути використані як деякі тематичні мовні модулі, так і міжпрограмні підходи, коли зміст предмету вивчається іноземною мовою (та одночасно з нею).

Л. Халявка-Василева та О. Жданова-Неділько [10, с. 105] вважають, що заняття, на яких використовується методика проблемно-мовного інтегрованого навчання (CLIL), має включати наступні компоненти: зміст (content) – отримання нових знань, формування вмінь і навичок у предметній сфері; спілкування (communication) – практичне використання іноземної мови в процесі навчання: студенти спілкуються іноземною мовою в ситуаціях професійного спрямування; пізнання (cognition) – розвиток пізнавальних і розумових здібностей для формування уявлень про предмет вивчення; культура (culture) – повага до своєї та інших культур, розвиток кругозору.

Отже, CLIL містить у собі так звані 4C: content, communication, cognition, and culture (зміст, спілкування, когніція та культура) [5, с. 379].

Усі компоненти мають певну мету: “Content” визначає цілі навчання: що нового дізнаються студенти; яким буде результат навчання. “Communication” визначає робочу мову навчання: створення словника, вибір типів спілкування з урахуванням необхідності використання полілогічних дискусійних форм взаємодії. “Cognition” виділяє мисленнєві навички, типи питань, що дають змогу знайти правильні відповіді; завдання для обговорення. “Culture” передбачає вибір соціокультурного значення теми та об’єднує весь навчальний матеріал заняття [1, с. 39].

Важливим аспектом реалізації CLIL є ознайомлення з іншомовним змістом концептів, які представляють певну предметну сферу. Від вибору методів великою мірою залежить ефективність цього процесу. Дослідник Джин Бревстер зазначає, що актуальними й найбільш цитованими методами, які застосовуються для ознайомлення з відповідним матеріалом у межах імплементації підходу CLIL, є такі: методи візуалізації; активне дослідження понять; групова робота над контентом концептів (з можливим використанням рідної мови); огляд основної лексики і ключового змісту понять на уроці [2, с. 80].

Наш практичний досвід використання CLIL (Content and Language Integrated Learning) на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти демонструє, що CLIL має низку значних переваг, які роблять його ефективним методом навчання. Основні з них включають:

1. Розвиток мовних навичок.

CLIL значно сприяє розвитку мовних навичок, оскільки поєднує навчання іноземної мови з предметним змістом. Це підхід, при якому студенти одночасно вивчають іноземну мову та певну дисципліну, наприклад, історію чи науку, завдяки чому мова перестає бути лише теоретичною. Вона стає засобом для досягнення реальних освітніх цілей. Навчання через CLIL допомагає швидше освоювати нову лексику та граматичні структури, оскільки студенти стикаються з ними в контексті, що полегшує розуміння і запам’ятовування. Наприклад, вивчаючи математику англійською, учні можуть глибше зрозуміти не лише специфічні терміни, а й загальну наукову лексику, яка є основою академічного мовлення. Більш того, CLIL розвиває комунікативні навички, оскільки студенти часто беруть участь в обговореннях, дискусіях і практичних заняттях, де їм доводиться використовувати мову для спілкування, пояснення і аргументації. Завдяки цьому, мовні навички учнів розвиваються в умовах реального використання, а не просто через заучування фраз чи правил.

2. Підвищення мотивації.

Метод CLIL підвищує мотивацію у студентів закладах вищої освіти, оскільки поєднує вивчення предметної дисципліни з практичним використанням іноземної мови. Такий підхід робить процес навчання більш захопливим та значущим: мова використовується як інструмент для засвоєння реальних знань, що підвищує інтерес до занять і залученість у навчання.

Однією з основних причин мотивації є те, що студенти бачать реальне застосування іноземної мови у своїй професійній сфері. Наприклад, майбутні лікарі, інженери чи економісти розуміють, що володіння англійською або іншою мовою відкриває для них можливості для стажувань, участі в міжнародних проєктах, а також для отримання актуальної інформації зі світової літератури. CLIL також створює ситуації, де студенти активніше взаємодіють один з одним, ділячись думками та ідеями, що підвищує їхню впевненість у мовних навичках. Коли студенти бачать, що мова допомагає досягати успіху в конкретних навчальних і професійних завданнях, вони стають більш зацікавленими та мотивованими продовжувати навчання.

3. Покращення академічної успішності.

Content and Language Integrated Learning покращує академічну успішність у закладах вищої освіти, оскільки дозволяє студентам поглиблювати знання з предметів, одночасно вдосконалюючи мовні навички. Вивчення дисциплін іноземною мовою, як-от економіка, математика чи інженерія, дозволяє студентам краще запам’ятовувати терміни та концепції завдяки повторенню та застосуванню їх у різних мовних контекстах. Такий підхід робить навчальний матеріал більш доступним і зрозумілим, адже студенти активно використовують мову для здобуття нових знань. CLIL розвиває когнітивні навички студентів, оскільки вони стикаються з необхідністю аналізувати інформацію, обговорювати ідеї та розв’язувати проблеми іншою мовою. Це стимулює розвиток критичного мислення, здатність до аналізу та синтезу даних, що особливо важливо у вищій освіті. Крім того, студенти, що навчаються за методикою CLIL, частіше демонструють високий рівень академічних знань і лідерські якості, оскільки

вони активно залучаються до дискусій і групових проєктів. CLIL також і розвиває впевненість студентів у своїх знаннях, сприяючи їхньому академічному та професійному успіху.

4. Формування міжкультурної компетентності.

CLIL дозволяє студентам не лише вивчати іноземну лексику і граматику, а й ознайомлюватись із культурними особливостями країн, де ця мова є основною. Під час навчання за методикою CLIL студенти стикаються з матеріалами, які відображають культурні цінності, норми, соціальні явища та традиції інших народів. Це розширює їхні горизонти, допомагає краще розуміти інші культури та сприяє формуванню толерантного ставлення до різноманітності. Завдяки міжкультурним дискусіям, тематичним проєктам і спільним завданням студенти вчаться сприймати інші погляди та цінності, а також адаптувати свої ідеї до нових культурних контекстів. Важливим аспектом CLIL є обговорення глобальних питань, що дає можливість студентам поглиблювати своє розуміння сучасного багатокультурного світу.

5. Підготовка до глобалізованого світу.

CLIL формує важливі навички, потрібні для успіху в сучасному багатомовному і багатокультурному суспільстві. Студенти після закінчення закладів вищої освіти стають більш конкурентоспроможними на ринку праці завдяки володінню предметними знаннями та іноземною мовою.

Погоджуємося із думкою Л. Халявки-Василевої та О. Жданової-Неділько [10, с. 106], що імплементація методики проблемно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у вищій школі передбачає впровадження наступних ключових принципів:

- 1) заняття іноземної мови передбачають засвоєння професійних знань;
- 2) фахові предмети частково викладаються іноземною мовою;
- 3) інтеграція мовних і профільних дисциплін відбувається через спільне планування навчального контенту.

Однак, використання Content and Language Integrated Learning у закладах вищої освіти супроводжується певними викликами, які можуть ускладнювати його впровадження та ефективність. Одним із головних викликів є рівень володіння іноземною мовою як студентами, так і викладачами. Студенти з недостатнім рівнем знань можуть відчувати труднощі в розумінні навчального матеріалу, що призводить до стресу і зниження академічної успішності. Водночас викладачам може бракувати необхідних мовних навичок для ефективного викладання предмету іноземною мовою.

У закладах вищої освіти необхідні висококваліфіковані викладачі, здатні читати лекції і проводити практичні, семінарські та лабораторні заняття як рідною, так і іноземною мовою. Одним із способів вирішення проблеми, який успішно реалізується в багатьох вишах, є підвищення рівня знань з іноземної мови викладачами-предметниками, а також консультації їх при підготовці лекцій і навчально-методичних матеріалів з викладачами кафедр іноземних мов. Крім того, дуже ефективними, хоча і складно здійсненими в силу економічних причин, є стажування в країнах, мова яких вивчається для вдосконалення володіння іноземною мовою [10, с. 110].

Ще одним викликом є обмеженість навчальних ресурсів, зокрема підручників і матеріалів, адаптованих під конкретні предмети на іноземній мові. Це вимагає від викладачів додаткового часу на підготовку, що може бути складним завданням у рамках звичайного навчального навантаження. Крім того, CLIL потребує інтеграції методик, які б розвивали мовні та когнітивні навички одночасно. Вища освіта орієнтована на глибоке опанування складних дисциплін, що потребує гнучких підходів та навчальних технологій для забезпечення якості здобутих знань студентами.

Незважаючи на ці виклики, заклади вищої освіти, що успішно впроваджують CLIL, отримують значні переваги, оскільки з'являється можливість вивчати іноземну мову у контексті реальних, значущих тем, що підвищує як мотивацію студентів, так і ефективність навчання. Такий підхід також допомагає студентам розвивати мовні навички одночасно з предметними знаннями, які мають практичну цінність у реальному житті.

Висновки. Одним із ключових напрямів реформування української системи освіти є її наближення до європейських стандартів. Метод CLIL широко використовується для розвитку двомовної освіти та підготовки фахівців, здатних спілкуватися кількома мовами. Студенти, які вивчають предмети англійською мовою, демонструють кращі результати в мовних навичках (усне мовлення, письмове мовлення, слухання та читання) в порівнянні з тими, хто вчиться традиційними методами. Метод CLIL позитивно впливає на засвоєння предметного матеріалу, оскільки студенти вивчають предмети через іноземну мову. Використання CLIL підвищує мотивацію до навчання, адже інтеграція мови і змісту робить навчальний процес більш цікавим і актуальним для студентів. Однак, дослідження вказує на наявність викликів, таких як недостатня підготовка викладачів, брак ресурсів, мовні бар'єри та труднощі в адаптації навчальних матеріалів. Ці аспекти потребують уваги та підтримки з боку освітніх установ з метою ефективного впровадження CLIL у систему вищої освіти України. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні довгострокових ефектів CLIL на кар'єрні перспективи студентів.

Список використаних джерел

1. Байша К. М., Стеценко Н. М. Використання предметно-мовного інтегрованого навчання у професійній підготовці менеджерів. *Інноваційна педагогіка*, 2021. № 32(1). С. 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32843/26636085/2021/32-1.7>.
2. Євтушенко Н. Особливості використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) при підготовці студентів-філологів педагогічних вузів. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2019. № 26 (1). С. 77–82. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/26.195810>.

3. Захаревич М. Методика CLIL в контексті інтегрованого підходу у вивченні іноземної мови. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12\(40\)-607-641](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12(40)-607-641).
4. Посудієвська О., Буділова О. Підхід CLIL (предметно-мовного інтегрованого навчання) до викладання іноземної мови: оцінки зарубіжних фахівців. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2022. № 55 (2). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-47>.
5. Савченко Н., Федорченко Ю., Туренко Р. Методика CLIL під час викладання англійської мови студентам юридичних спеціальностей. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, 2023. № 2(24). С. 376–384. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.376-384>.
6. Четвертик В. К., Веретнюк Т. В. Переваги та виклики імплементації елементів методики CLIL у контексті вищої освіти. *Проблеми сучасних трансформацій*, 2024. № 4. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-4-08-01>.
7. Almeida F. Assessment Practices in CLIL : Evaluating Student Performance Across Subjects. *Journal of Educational Assessment*, 2024. Vol. 12 (1). P. 30–50. DOI: 10.29344/0717621X.44.3017.
8. Coyle D. Professor in Learning Innovation, University of Aberdeen. URL: <https://scholar.google.com/citations?user=q9yt0EMAAAAJ&hl=en>.
9. Dalton-Puffer Ch. Papers Applied Linguistics by Christiane Dalton-Puffer. URL: <https://univie.academia.edu/ChristianeDaltonPuffer>.
10. Khaliavka-Vasyliieva L., Zhdanova-Nedilko O. Використання CLIL для вивчення іноземної мови у педагогічному закладі освіти. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w Katowicach*, 2022. Vol. 15. P. 103–112. DOI: 10.54264/0050.
11. Marsh D., Maljers A., Hartiala A-K. Profiling european CLIL classrooms: Languages Open Doors. European Platform for Dutch. 250p. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/resources/Publications/clilprofiling.pdf>.

Kushmar L. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

E-mail: l.kushmar@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0407-6267

Nikiforova V. G.

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

E-mail: v.nikiforova@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-6606-1127

Kayda N. O.

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Philology and Translation,
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

E-mail: n.kajda@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-7702-660X

CLIL IN FOREIGN LANGUAGE CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: ADVANTAGES AND CHALLENGES

Abstract

Content and Language Integrated Learning (CLIL) is an innovative approach to teaching a foreign language that is gaining popularity in educational systems worldwide. Its essence lies in the fact that students simultaneously study academic disciplines and English, which serves as a means of transferring this knowledge. The article aims to analyze the use of the Content and Language Integrated Learning (CLIL) method in teaching English in an educational context, the impact of CLIL on the student's linguistic identity, and the identification of the advantages and challenges of its implementation in higher education institutions. The subject of the study is CLIL in teaching English, its impact on the development of students' linguistic and subject competencies, and factors affecting the effectiveness of the implementation of this method in Ukrainian universities. The object of the study is the process of teaching English and subject disciplines using the CLIL method in the context of the Ukrainian educational system. Advantages of using integrated content and language learning are the development of language skills, increased motivation, improved academic performance, formation of intercultural competence, and preparation for a globalized world. Challenges are the level of foreign language proficiency of both students and teachers, limited educational resources, and the need to integrate methods that would develop language and cognitive skills simultaneously. Despite these challenges, higher education institutions that successfully implement CLIL can receive significant benefits, as they have the opportunity to study a foreign language in the context of real, meaningful topics, which increases both students' motivation and learning effectiveness. This approach also helps students develop language skills simultaneously with subject knowledge that has practical value in real life. The prospect of further research is to study the long-term effects of CLIL on students' career prospects.

Key words: content and language integrated learning (CLIL), foreign language, English, student, higher education institution.

References

1. Baisha, K. M., & Stetsenko, N. M. (2021). Vykorystannia predmetno-movnoho intehrovanoho navchannia u profesiinii pidhotovtsi menedzheriv [Using subject-language integrated learning in the professional training of managers]. *Innovatsiina pedahohika*, 32 (1), 37–41. DOI: <https://doi.org/10.32843/26636085/2021/32-1.7>. [in Ukrainian].
2. Yevtushenko, N. (2019). Osoblyvosti vykorystannia metodyky predmetno-movnoho intehrovanoho navchannia (CLIL) pry pidhotovtsi studentiv-filolohiv pedahohichnykh vuziv [Features of using the method of subject-language integrated learning (CLIL) in the training of philology students of pedagogical universities]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 26 (1), 77–82. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-47>. [in Ukrainian].
3. Zakharevych, M. (2024). Metodyka CLIL v konteksti intehrovanoho pidkhodu u vyvchenni inozemnoi movy [CLIL methodology in the context of an integrated approach to learning a foreign language]. *Nauka i tekhnika sohodni*. DOI:10.52058/2786-6025-2024-12(40)-607-641. [in Ukrainian].
4. Posudiiivska, O., & Budilova, O. (2022). Pidkhyd CLIL (predmetno-movnoho intehrovanoho navchannia) do vykladannia inozemnoi movy: otsinky zarubizhnykh fakhivtsiv [The CLIL (subject-language integrated learning) approach to teaching a foreign language: evaluations of foreign specialists]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, № 55 (2). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-47>. [in Ukrainian].
5. Savchenko, N., Fedorchenko, Yu., & Turenko, R. (2023). Metodyka CLIL pid chas vykladannia anhliiskoi movy studentam yurydychnykh spetsialnostei [CLIL methodology when teaching English to law students]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, 2(24). 376–384. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-3921.2023.24.376-384>. [in Ukrainian].
6. Chetvertyk, V. K., & Veretiuk, T. V. (2024). Perevahy ta vyklyky implementatsii elementiv metodyky CLIL u konteksti vyshchoi osvity [Advantages and challenges of implementing CLIL methodology elements in the context of higher education]. *Problemy suchasnykh transformatsii*, 4. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-4-08-01>. [in Ukrainian].
7. Almeida, F. (2024). Assessment Practices in CLIL: Evaluating Student Performance Across Subjects. *Journal of Educational Assessment*, 12 (1), 30–50. DOI: 10.29344/0717621X.44.3017 [in English].
8. Dalton-Puffer, Ch. Papers Applied Linguistics by Christiane Dalton-Puffer. Retrieved from: <https://univie.academia.edu/ChristianeDaltonPuffer> [in English].
9. Dalton-Puffer, Ch. Papers Applied Linguistics by Christiane Dalton-Puffer. Retrived from: <https://univie.academia.edu/ChristianeDaltonPuffer> [in English].
10. Khaliavka-Vasylieva, L., & Zhdanova-Nedilko, O. (2022). Vykorystannia CLIL dlia vyvchennia inozemnoi movy u pedahohichnomu zakladi osvity. *Zeszyty naukowe wyzszej szkoły technicznej w Katowicach*, 15, 103–112. DOI: 10.54264/0050 [in Ukrainian].
11. Marsh, D., Maljers, A., & Hartiala, A-K. (2021). Profiling european CLIL classrooms: Languages Open Doors. European Platform for Dutch. 250p. Retrieved from: <https://www.ecml.at/Portals/1/resources/Publications/clilprofiling.pdf> [in English].

УДК 37.036: 62-003.6: 004.6

Мисів О. І.

*магістр з агроінженерії, здобувач вищої освіти
ступеня доктора філософії спеціальності 015 «Професійна освіта»
кафедри тракторів, автомобілів та енергетичних засобів,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: oleksandermisiv@gmail.com*

Грушецький С. М.

*кандидат технічних наук,
доцент кафедри агроінженерії і системотехніки імені Михайла Самокиша,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: g.sergiy.1969@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0487-6152*

Волинкін М. П.

*магістр з професійної освіти,
асистент кафедри тракторів, автомобілів та енергетичних засобів,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: mykolavolynkin@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4960-8537*

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРОІНЖЕНЕРІЇ

Анотація

У статті розглядаються основні завдання організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) майбутніх фахівців агроінженерії. В умовах сучасного етапу розвитку аграрного сектора, що характеризується інтенсивним впровадженням новітніх інформаційних технологій, інформаційно-комунікаційні навички стають важливою складовою професійної підготовки агроінженерів. Формування ІКК є необхідною умовою для підготовки фахівців, здатних ефективно використовувати сучасні інформаційні технології в процесах автоматизації, управління аграрними підприємствами, а також в аналізі та обробці даних.

Метою дослідження є визначення основних завдань організаційно-педагогічних умов, які сприяють ефективному формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії. У рамках цього дослідження передбачається аналіз необхідних складових педагогічного процесу, що включають інтеграцію сучасних інформаційних технологій у навчальний процес, розвиток практичних навичок роботи з ІТ-інструментами, а також удосконалення підходів до організації навчання з урахуванням потреб цифрової трансформації аграрного сектора.

Основними завданнями організаційно-педагогічних умов є: інтеграція ІКТ у навчальний процес через застосування сучасних методів і технологій навчання, розвиток практичних навичок роботи з ІТ-інструментами, створення умов для самостійної роботи здобувачів вищої освіти, а також підвищення кваліфікації викладачів у галузі ІКТ. Крім того, акцентується на важливості партнерства з аграрними підприємствами для організації практичної підготовки здобувачів вищої освіти, що дозволяє набувати досвіду роботи з реальними цифровими технологіями.

Стаття висвітлює значення формування ІКК для майбутніх агроінженерів як важливої складової їхньої професійної діяльності в умовах цифрової трансформації аграрного сектору та визначає педагогічні стратегії для успішного впровадження цих умов у навчальний процес.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність, агроінженерія, організаційно-педагогічні умови, сучасні інформаційні технології, цифрова трансформація, автоматизація аграрних процесів, професійна підготовка, ІКТ у навчанні, практичні навички, інтеграція ІКТ в освіту.

Вступ. Сучасні тенденції глобалізації та інновацій в аграрному секторі вимагають від фахівців у галузі агроінженерії високого рівня інформаційно-комунікаційної компетентності. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють все більшу роль у розвитку аграрних технологій, автоматизації сільськогосподарських процесів, управлінні даними та прийнятті рішень. Вони стають необхідними інструментами не тільки для ефективного управління виробництвом, а й для оптимізації ресурсів, покращення продуктивності та забезпечення стійкості аграрного сектору [1–2].

Сучасні агроінженери повинні володіти не лише традиційними інженерними знаннями, але й навичками використання сучасних інформаційних технологій у різних аспектах своєї професійної діяльності. Від ефективного використання програмних продуктів для управління технологічними процесами до застосування геоінформаційних систем для планування та моніторингу сільськогосподарських робіт – всі ці аспекти стають невід'ємною частиною професії майбутнього фахівця агроінженерії [4].

Однак формування необхідного рівня інформаційно-комунікаційної компетентності у здобувачів вищої освіти аграрних спеціальностей потребує створення певних організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть інтеграції ІКТ в освітній процес. Такими умовами є адаптація навчальних програм до вимог цифрової трансформації, використання сучасних технологій навчання, формування практичних навичок роботи з ІТ-інструментами, а також забезпечення доступу до новітніх ресурсів і платформ для самостійної роботи здобувачів вищої освіти [1–15].

У цій статті розглядаються основні завдання організаційно-педагогічних умов формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії. Визначено, які аспекти навчального процесу потребують особливої уваги для досягнення високого рівня ІКК у здобувачів вищої освіти, а також пропонуються методи та підходи для інтеграції ІКТ в освітній процес аграрних вузів. Важливим є підкреслення того, що лише комплексний підхід до цієї проблеми дозволить сформулювати у майбутніх фахівців необхідні знання та навички для ефективної роботи в умовах швидко змінюваного технологічного середовища агроінженерії.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення основних завдань організаційно-педагогічних умов, які сприяють ефективному формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії. У рамках цього дослідження передбачається аналіз необхідних складових педагогічного процесу, що включають інтеграцію сучасних інформаційних технологій у навчальний процес, розвиток практичних навичок роботи з ІТ-інструментами, а також удосконалення підходів до організації навчання з урахуванням потреб цифрової трансформації аграрного сектора.

Зокрема, мета полягає в розробці рекомендацій для освітніх установ щодо створення сприятливих умов для формування у здобувачів вищої освіти агроінженерії здатності ефективно використовувати ІКТ в різних аспектах професійної діяльності. Це включає удосконалення змісту навчальних програм, впровадження новітніх педагогічних методик, активне використання цифрових платформ для самостійної роботи та співпраці з аграрними підприємствами для забезпечення практичного досвіду здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження також полягає в вивченні ролі ІКТ у підготовці агроінженерів, зокрема в автоматизації та управлінні сільськогосподарськими процесами, а також в розробці організаційно-педагогічних стратегій для розвитку ІКК у майбутніх фахівців агроінженерії, що відповідають вимогам часу та потребам аграрної індустрії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності у здобувачів вищої освіти розглядається в працях таких науковців, як Горбаченко Л. І. (2018), Грушецький С. М., Волинкін М. П., Мисів О. І. (2024), Іванова Т. М. (2022), Мартиненко Л. І. (2021), Мельник О. В. (2017), Рибак В. М. (2020) та ін. [1–15].

У сучасних умовах швидкого розвитку інформаційних технологій та їх інтеграції в усі сфери людської діяльності, зокрема в аграрний сектор, виникає необхідність підготовки фахівців, які здатні ефективно використовувати ці технології для вирішення складних завдань у галузі агроінженерії. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) майбутніх агроінженерів є важливим напрямом освітнього процесу, що забезпечує успішну адаптацію здобувачів вищої освіти до вимог цифрової трансформації аграрного сектору. У цьому контексті організаційно-педагогічні умови відіграють вирішальну роль у досягненні високих результатів навчання та розвитку ІКК у здобувачів вищої освіти [4; 12; 13; 15].

Поняття і значення інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК)

Інформаційно-комунікаційна компетентність є комплексним поняттям, що охоплює здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для пошуку, обробки, аналізу та передачі інформації. Вона включає володіння знаннями і навичками, необхідними для ефективної роботи з різними видами інформаційних ресурсів, вміння працювати з програмними продуктами для автоматизації процесів, використовувати геоінформаційні системи (ГІС), а також здатність адаптуватися до нових технологічних умов у сільському господарстві.

Для майбутніх агроінженерів ІКК є не лише важливим інструментом у професійній діяльності, але й необхідною складовою їхньої адаптації до вимог сучасного аграрного ринку, на якому активно застосовуються новітні технології: автоматизовані системи управління, роботизовані комплекси, сенсори для моніторингу стану сільськогосподарських культур, а також аналітичні інструменти для обробки великих даних.

Основні завдання організаційно-педагогічних умов формування ІКК у майбутніх фахівців агроінженерії

Для ефективного формування ІКК у здобувачів вищої освіти агроінженерії необхідно створити певні організаційно-педагогічні умови, що включають адаптацію навчальних програм до вимог цифрової трансформації, використання новітніх технологій навчання та активну практичну підготовку здобувачів вищої освіти.

Основними завданнями є:

- **інтеграція ІКТ у навчальний процес.** Важливо, щоб здобувачів вищої освіти ознайомлювали з основами використання ІКТ на всіх етапах навчання, починаючи з базових знань у галузі комп'ютерних наук і програмування до спеціалізованих знань і навичок у використанні програмних продуктів для автоматизації аграрних

процесів. Це забезпечить не тільки теоретичну підготовку, але й практичний досвід роботи з реальними інструментами та технологіями;

- **формування практичних навичок роботи з ІКТ.** Серед основних завдань організаційно-педагогічних умов є створення практичних лабораторій та навчальних майданчиків, де студенти зможуть навчатися використовувати програмне забезпечення для автоматизації сільськогосподарських процесів (наприклад, системи управління технологічними процесами, ГІС, програмне забезпечення для аграрного прогнозування тощо). Практичні заняття, лабораторні роботи, стажування на агропідприємствах сприяють розвитку навичок роботи з цифровими інструментами;

- **використання сучасних методів навчання.** Для того, щоб здобувачам вищої освіти було легше адаптуватися до цифрового середовища, потрібно використовувати інтерактивні та інноваційні методи навчання. Це включає застосування електронних освітніх платформ, відеолекцій, інтерактивних модулів, онлайн-курси, а також використання цифрових засобів оцінювання знань і навичок здобувачів вищої освіти. Програмне забезпечення для дистанційного навчання та зворотного зв'язку з викладачами дозволяє забезпечити гнучкість навчального процесу та ефективно реагувати на потреби здобувачів вищої освіти;

- **співпраця з аграрними підприємствами та індустріальними партнерами.** Партнерство з підприємствами агропромислового комплексу надає студентам можливість отримувати реальний досвід роботи з цифровими технологіями та застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності. Це може включати стажування, проектні роботи, а також участь у реальних дослідницьких і інноваційних проектах;

- **розвиток критичного мислення та аналітичних навичок.** Оскільки робота агроінженера все більше базується на аналізі великих масивів даних (зокрема даних з сенсорів, супутникових знімків, геоінформаційних систем), важливо розвивати у здобувачів вищої освіти здатність до критичного мислення та прийняття обґрунтованих рішень на основі аналізу інформації. Це дозволить майбутнім фахівцям ефективно вирішувати складні проблеми, зокрема у сфері оптимізації ресурсів, управлінні водними, земельними та іншими природними ресурсами.

Методи та інструменти формування ІКК у майбутніх фахівців агроінженерії

Формування ІКК у здобувачів вищої освіти агроінженерії повинно бути ґрунтоване на методах активного навчання, що дозволяють студентам безпосередньо взаємодіяти з цифровими інструментами та системами, розвивати навички вирішення реальних проблем, а також адаптуватися до новітніх технологій:

- **проектно-орієнтоване навчання.** Здобувачі вищої освіти працюють над реальними завданнями, вирішення яких вимагає застосування знань з ІКТ, що дає їм можливість не тільки здобувати нові знання, але й застосовувати їх у реальних умовах;

- **інтерактивне навчання та ігрові методики.** Використання цифрових ігор, симуляцій та віртуальних лабораторій дозволяє студентам вивчати складні технології в інтерактивному форматі, підвищуючи рівень їхнього залучення в процес навчання;

- **застосування онлайн-курсів та модульного навчання.** За допомогою електронних платформ та онлайн-курсів здобувачі вищої освіти можуть самостійно опрацьовувати навчальні матеріали, проходити тести і отримувати зворотний зв'язок від викладачів.

Роль викладачів у формуванні ІКК

Важливою складовою ефективного формування ІКК є високий рівень кваліфікації викладачів. Вони повинні не тільки володіти базовими знаннями ІКТ, а й бути здатними адаптувати новітні технології до навчального процесу. Для цього необхідно організувати постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників, залучення їх до наукових досліджень і практичних проектів у сфері агроінженерії та ІКТ.

Формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних ефективно працювати в умовах цифровізації та інновацій. Створення відповідних організаційно-педагогічних умов, таких як інтеграція ІКТ в навчальний процес, формування практичних навичок, розвиток критичного мислення та застосування інноваційних методів навчання, є ключовими для успішної підготовки здобувачів вищої освіти. Успіх цього процесу залежить також від постійного вдосконалення кваліфікації викладачів та їхньої здатності інтегрувати нові технології в навчальну практику.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що формування інформаційно-комунікаційної компетентності (ІКК) майбутніх фахівців агроінженерії є важливою складовою їхньої професійної підготовки, що забезпечує ефективне використання сучасних інформаційних технологій у процесах автоматизації, управлінні агропромисловим виробництвом та оптимізації ресурсів.

1. Інтеграція ІКТ в освітній процес є необхідною умовою для забезпечення високого рівня ІКК у здобувачів вищої освіти. Це включає не тільки теоретичні знання, але й практичні навички роботи з програмними продуктами та технологіями, які використовуються в агроінженерії, такими як геоінформаційні системи, автоматизовані системи управління та аналізу даних.

2. Організаційно-педагогічні умови, що включають оновлення навчальних програм, активне використання електронних освітніх платформ, а також практичну підготовку в умовах реального агропідприємства, є важливими для формування ІКК у майбутніх фахівців агроінженерії. Партнерство з аграрними підприємствами

дає здобувачам вищої освіти можливість отримати необхідний досвід роботи з сучасними ІТ-інструментами та технологіями в реальних виробничих умовах.

3. Підвищення кваліфікації викладачів у галузі ІКТ є критичним для успішного впровадження сучасних освітніх технологій. Викладачі повинні мати не лише базові технічні знання, але й здатність адаптувати нові технології до специфіки навчальних процесів аграрних спеціальностей.

4. Розвиток критичного мислення та здатності до вирішення складних проблем є важливою складовою професійної підготовки агроінженерів. Враховуючи сучасні вимоги до фахівців аграрного сектора, необхідно створювати умови для розвитку аналітичних навичок, вміння працювати з великими даними та приймати обґрунтовані рішення на основі їх аналізу.

5. Методичний супровід і використання проектного навчання дають змогу інтегрувати різні галузі знань і сприяють розвитку міждисциплінарних навичок у здобувачів вищої освіти. Застосування кейс-методів та проектних завдань допомагає студентам ефективно застосовувати набуті знання в реальних умовах і вирішувати комплексні задачі.

Перспективи подальших досліджень:

1. Дослідження ефективності впровадження інноваційних ІТ-інструментів у навчальний процес. У перспективі варто вивчити вплив конкретних ІТ-інструментів і платформ на якість освіти у галузі агроінженерії, а також розробити рекомендації щодо їх інтеграції в систему професійної підготовки здобувачів вищої освіти.

2. Розробка та тестування нових методів навчання та оцінювання ІКК. Перспективним напрямом є створення та апробація нових методик і технологій, які дозволяють більш ефективно оцінювати рівень ІКК у здобувачів вищої освіти, зокрема за допомогою використання цифрових інструментів для самоперевірки та інтерактивного навчання.

3. Аналіз впливу міжнародних стандартів і програм у галузі агроінженерії на навчальний процес. Варто дослідити, як міжнародні освітні програми і сертифікаційні стандарти можуть вплинути на формування ІКК у майбутніх фахівців агроінженерії, а також на розвиток нових підходів до підготовки здобувачів вищої освіти.

4. Інтеграція аграрних інновацій у навчальні програми. У майбутньому слід вивчити можливості та перспективи інтеграції інноваційних аграрних технологій, таких як дрони, роботизовані системи та сенсори для моніторингу стану посівів, у навчальні дисципліни з агроінженерії для поглибленого розвитку ІКК здобувачів вищої освіти.

5. Психологічні та соціальні аспекти формування ІКК. Необхідно також дослідити психологічні та соціальні фактори, які можуть впливати на розвиток ІКК у здобувачів вищої освіти агроінженерії, зокрема аспекти мотивації до навчання та здатність адаптуватися до нових технологічних вимог у професійній діяльності.

6. Розвиток співпраці між навчальними закладами та підприємствами аграрного сектора. Перспективним напрямком є створення програм, що сприяють ще тіснішій співпраці між університетами та аграрними підприємствами для забезпечення здобувачів вищої освіти реальним досвідом роботи з сучасними ІТ-інструментами і технологіями в умовах реального виробництва.

Таким чином, подальші дослідження повинні сприяти вдосконаленню методик підготовки майбутніх фахівців агроінженерії, зокрема в частині розвитку їх інформаційно-комунікаційної компетентності, що є важливою умовою для ефективного використання цифрових технологій в аграрному секторі та досягнення сталого розвитку агропромислового комплексу.

Список використаних джерел

1. Горбаченко Л.І. Методологія формування інформаційно-комунікаційної компетентності студентів аграрних спеціальностей. *Наукові записки*. 2018. Т. 15. С. 76–83.
2. Грушецький С.М., Волинкін М.П., Мисів О.І. Організаційно-педагогічні умови формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії. *Професійно-прикладні дидактики*. 2024. № 2 С. 36–42. URL: <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-6>.
3. Грушецький С.М., Мисів О.І. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії до експлуатації машин і обладнання. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. 2024. № 8(42). С. 160–172. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-160-172](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-160-172).
4. Грушецький С., Мисів О. Модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії у професійній підготовці. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2024. Т. 3, № 2. С. 36–50. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.05>.
5. Грушецький С.М., Рудь А.В. Використання досвіду Сполучених Штатів Америки у навчанні здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей в Україні. Проблеми підготовки фахівців-аграріїв у навчальних закладах вищої та професійної освіти. Тернопіль : ФОП Осадца Ю.В. 2020. С. 46–49.
6. Грушецький С.М., Рудь А.В., Корчак М.М., Замойський С.М., Мисів О.І. Модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності у здобувачів вищої освіти (спеціальності «Агроінженерія») в контексті їх професійної підготовки. *Професійно-прикладні дидактики*. 2024. № 1. С. 36–42. URL: <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-6>.
7. Іванова Т.М. Інноваційні підходи до підготовки майбутніх фахівців агроінженерії в умовах цифровізації. *Інновації в освіті*. 2022. Т. 41, № 1. С. 28–34.
8. Мартиненко Л.І. Педагогічні умови формування ІКТ-компетентності у вищій аграрній освіті. *Освітні технології*. 2021. Т. 29, № 3. С. 54–60.

9. Мельник О.В. Цифрові технології в аграрній освіті: застосування в навчальному процесі. *Вища освіта України*. 2017. Т. 35, № 2. С. 134–140.
10. Рибак В.М. Технології дистанційного навчання у підготовці фахівців аграрних спеціальностей. *Дистанційна освіта*. 2020. Т. 3, № 4. С. 22–26.
11. Савченко І.В. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій в агроінженерії: актуальні аспекти. *Вісник агроінженерії*. 2020. Т. 18, № 4. С. 102–109.
12. Семененко Н.О. Цифрові технології в аграрній освіті: виклики та можливості. *Агроінженерія*. 2021. Т. 23, № 2. С. 45–52.
13. Шевченко А.А. Інформаційні системи та технології в аграрному виробництві. Кременчук : КНУ. 2019.
14. Nikolaenko S., Ivanyshyn V., Shynkaruk V., Bulgakova O., Zbaravska L., Vasileva V., Dukulis I. Integration-lifelong educational space in formation of competent agricultural engineer. *Engineering for Rural Development*, Jelgava. 2022. № 21. P. 638–644.
15. Oksana Bulgakova, Lesya Zbaravska, Sergii Hrushetskyi, Ilmars Dukulis. Formation of information-communication competence of the future agricultural engineering specialists at agricultural institutions of higher education. *Engineering for Rural Development*, Jelgava. 2023. № 24. P. 674–682.

Mysiv O. I.

Master's degree in agricultural engineering, higher education student
Doctor of Philosophy degree, specialty 015 "Professional education"
Department of Tractors, Cars and Energy Equipment,
Higher educational institution "Podillia State University"
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: oleksandermisiv@gmail.com

Hrushetskyi S. M.

Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor at the Department of Agricultural Engineering and System Engineering
named after Mykhailo Samokysh,
Higher educational institution "Podillia State University"
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: g.sergiy.1969@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0487-6152

Volynkin M. P.

Master of Professional Education,
Assistant at the Department of Tractors, Cars and Energy Equipment,
Higher educational institution "Podillia State University"
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: mykolavolynkin@gmail.com
ORCID: 0009-0006-4960-8537

MAIN TASKS OF ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMING INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF FUTURE AGRICULTURAL ENGINEERING SPECIALISTS

Abstract

The article considers the main tasks of organizational and pedagogical conditions for the formation of information and communication competence (ICC) of future specialists in agricultural engineering. In the conditions of the modern stage of development of the agricultural sector, characterized by the intensive introduction of the latest information technologies, information and communication skills are becoming an important component of the professional training of agricultural engineers. The formation of ICC is a necessary condition for the training of specialists who are able to effectively use modern information technologies in the processes of automation, management of agricultural enterprises, as well as in the analysis and processing of data.

The purpose of the study is to determine the main tasks of organizational and pedagogical conditions that contribute to the effective formation of information and communication competence of future specialists in agricultural engineering. This study provides for the analysis of the necessary components of the pedagogical process, including the integration of modern information technologies into the educational process, the development of practical skills in working with IT tools, as well as the improvement of approaches to organizing training taking into account the needs of the digital transformation of the agricultural sector.

The main tasks of organizational and pedagogical conditions are: integration of ICT into the educational process through the use of modern teaching methods and technologies, development of practical skills of working with IT tools, creation of conditions for independent work of higher education students, as well as advanced training of teachers in the field of ICT. In addition, the importance of partnership with agricultural enterprises for organizing practical training of higher education students is emphasized, which allows to gain experience of working with real digital technologies.

The article highlights the importance of forming ICT competence for future agricultural engineers as an important component of

their professional activity in the conditions of digital transformation of the agricultural sector and defines pedagogical strategies for the successful implementation of these conditions in the educational process.

Key words: information and communication competence, agricultural engineering, organizational and pedagogical conditions, modern information technologies, digital transformation, automation of agricultural processes, professional training, ICT in education, practical skills, integration of ICT into education.

References

1. Horbachenko, L. I. (2018). Metodolohiia formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti studentiv ahrarnykh spetsialnostei [Methodology for the formation of information and communication competence of students of agricultural specialties]. *Naukovi zapysky*, 15, 76-83 [in Ukrainian].
2. Hrushetskyi, S. M., Volynkin, M. P., & Mysiv, O. I. (2024). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahroinzhenerii [Organizational and pedagogical conditions for the formation of information and communication competence of future agricultural engineering specialists]. *Profesiino-prykladni dydaktyky*, (2), 36-42. <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-6> [in Ukrainian].
3. Hrushetskyi, S. M., & Mysiv O. I. (2024). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahroinzhenerii do ekspluatatsii mashyn i obladnannia [Formation of professional competence of future agricultural engineering specialists in the operation of machinery and equipment]. *Zhurnal «Perspektyvy ta innovatsii nauky» (Serii «Pedahohika», Serii «Psykholohiia», Serii «Medytsyna»)* № 8(42), 160-172. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8\(42\)-160-172](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-8(42)-160-172) [in Ukrainian].
4. Hrushetskyi, S., & Mysiv, O. (2024). Model formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahroinzhenerii u profesiinii pidhotovtsi [Model for the formation of information and communication competence of future agricultural engineering specialists in professional training]. *International Science Journal of Education & Linguistics*, 3(2), 36-50. <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.05> [in Ukrainian].
5. Hrushetskyi, S. M., Rud, A. V. (2020). Vykorystannia dosvidu Spoluchenykh Shtativ Ameryky u navchanni здobuvachiv vyshchoi osvity inzhenernykh spetsialnostei v Ukraini [Using the experience of the United States of America in training higher education students in engineering specialties in Ukraine]. *Problemy pidhotovky fakhivtsiv-ahraryiv u navchalnykh zakladakh vyshchoi ta profesiinoi osvity*. Ternopil : FOP Osadtsa Yu. V., 46-49 [in Ukrainian].
6. Hrushetskyi, S. M., Rud, A. V., Korchak, M. M., Zamoiskyi, S. M., & Mysiv, O. I. (2024). Model formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti u здobuvachiv vyshchoi osvity (spetsialnosti «Ahroinzheneriia») v konteksti yikh profesiinoi pidhotovky [Model of formation of information and communication competence in higher education applicants (specialty "Agroengineering") in the context of their professional training]. *Profesiino-prykladni dydaktyky*, (1), 36-42. <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-6> [in Ukrainian].
7. Ivanova, T. M. (2022). Innovatsiini pidkhody do pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv ahroinzhenerii v umovakh tsyfrovizatsii [Innovative approaches to training future agricultural engineering specialists in the context of digitalization]. *Innovatsii v osviti*, 41(1), 28-34. [in Ukrainian].
8. Martynenko, L. I. (2021). Pedahohichni umovy formuvannia IKT-kompetentnosti u vyshchii ahrarnii osviti [Pedagogical conditions for the formation of ICT competence in higher agricultural education]. *Osvitni tekhnolohii*, 29(3), 54-60 [in Ukrainian].
9. Melnyk, O. V. (2017). Tsyfrovi tekhnolohii v ahrarnii osviti: zastosuvannia v navchalnomu protsesi [Digital technologies in agricultural education: application in the educational process]. *Vyscha osvita Ukrainy*, 35(2), 134-140 [in Ukrainian].
10. Rybak, V. M. (2020). Tekhnolohii dystantsiinoho navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv ahrarnykh spetsialnostei [Distance learning technologies in the training of specialists in agricultural specialties]. *Dystantsiina osvita*, 3(4), 22-26 [in Ukrainian].
11. Savchenko, I. V. (2020). Rozvytok informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v ahroinzhenerii: aktualni aspekty [Development of information and communication technologies in agricultural engineering: current aspects]. *Visnyk ahroinzhenerii*, 18(4), 102-109 [in Ukrainian].
12. Semenenko, N. O. (2021). Tsyfrovi tekhnolohii v ahrarnii osviti: vyklyky ta mozhlyvosti [Digital technologies in agricultural education: challenges and opportunities]. *Ahroinzheneriia*, 23(2), 45-52 [in Ukrainian].
13. Shevchenko, A. A. (2019). Informatsiini systemy ta tekhnolohii v ahrarnomu vyrobnytstvi [Information systems and technologies in agricultural production]. Kremenichuk: KNU [in Ukrainian].
14. Nikolaenko, S., Ivanyshyn, V., Shynkaruk, V., Bulgakova, O., Zbaravska, L., Vasileva, V., & Dukulis, I. (2022). Integration-lifelong educational space in formation of competent agricultural engineer. *Engineering for Rural Development*, Jelgava, 21, 638-644.
15. Oksana Bulgakova, Lesya Zbaravska, Sergii Hrushetskyi & Ilmars Dukulis (2023). Formation of information-communication competence of the future agricultural engineering specialists at agricultural institutions of higher education. *Engineering for Rural Development*, Jelgava, 24, 674-682.

АКТУАЛЬНІ МЕТОДИКИ – ЕФЕКТИВНА ПРАКТИКА

УДК 378.016:811.161.2'243

Горохова Т. О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Київ, Україна

E-mail: t.horokhova@kubg.edu.ua

ORCID: 0000-0003-0113-8653

СУЧАСНІ КОРПУСНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація

Стаття присвячена розкриттю особливостей застосування сучасних корпусних технологій у навчанні української мови як іноземної. У сучасних умовах цифровізації освіти та глобалізації, методики викладання мов для іноземців потребують інноваційних підходів, які забезпечують ефективне засвоєння мовного матеріалу. Одним із таких інструментів є корпус текстів, що дає змогу працювати з великими обсягами автентичних мовних даних, аналізувати реальні приклади мовленнєвої практики, частотність вживання слів, граматичних конструкцій, їх колокацій, а також досліджувати лексичні й граматичні варіанти. Дослідження спрямоване на покращення методів і прийомів викладання української мови як іноземної та впровадження сучасних технологій корпусної лінгвістики для збагачення навчального процесу.

Проаналізовано дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, які підкреслюють ефективність реалізації корпусного підходу у вивченні мов. Визначено, що попри наявність різних корпусів української мови, наприклад, Генерального регіонально анотованого корпусу (ГРАК), корпусу «Mova.info» та інших, їхній потенціал недостатньо використовується в освітньому процесі. Анкетування педагогів виявило, що більшість із них знайомі з лінгвістичними корпусами, проте не використовують їх систематично через брак методичних рекомендацій, труднощі доступу до ресурсів, недостатню технічну обізнаність тощо.

Стаття пропонує конкретні завдання, які можуть бути використані на заняттях, а також рекомендації для викладачів щодо інтеграції корпусних технологій у навчальний процес. Наведено приклади пошукових запитів, які студенти можуть використовувати для аналізу лексичних і граматичних особливостей української мови.

Дослідження обґрунтовує доцільність і методичний потенціал використання корпусних технологій у викладанні української мови як іноземної. Наголошено, що корпусний підхід сприяє розвитку лексичної та граматичної компетенцій студентів, підвищує інтерактивність навчального процесу та забезпечує дослідження студентами сучасних мовних даних.

Ключові слова: лінгвістичний корпус, корпуси текстів, корпусний підхід до навчання, навчання української мови як іноземної.

Вступ. Нині спостерігаємо посилений інтерес іноземців до опанування української мови, тому одним із пріоритетних напрямів української лінгводидактики є пошук ефективних методів, засобів, технологій навчання української мови як іноземної. Сучасні процеси цифровізації й інформатизації суспільства посилюють розвиток комп'ютерних технологій в галузі лінгвістики. Важливим інструментом для опанування мови стали корпуси текстів, які дають змогу досліджувати й аналізувати мовні явища в їх безпосередньому вияві та за короткий термін отримувати якомога більше лінгвістичного матеріалу або даних. За допомогою лінгвістичних корпусів стало можливим здійснювати пошук у багатомільйонних текстових масивах, будувати конкорданс для будь-якого слова, одержувати дані про частоту словоформ, лексем, граматичних категорій, синтаксичних конструкцій, відстежувати зміни в частоті й контексті мовної одиниці в різні хронологічні періоди, одержувати дані про лексичну (колокацію) та граматичну (колігацію) сполучуваність тощо [2]. Такі інструменти розширюють можливості вивчення

української мови іноземцями. Виникає потреба методично охарактеризувати особливості реалізації корпусного підходу в навчанні української мови як іноземної.

Лінгводидактичні можливості використання текстових корпусів доволі давно знаходять висвітлення в науковій та науково-методичній літературі здебільшого в контексті викладання іноземної мови (І. Бублик, Б. Беллес-Фортуно, С. Бук, А. Віхман, М.-Л. Геа-Валор, В. Жуковська, Д. Кенні, С. Лавіоза, Н. Сасенко та інші).

Переваги корпусного підходу до вивчення мовних і мовленнєвих явищ дослідники пояснюють його особливостями, зокрема можливістю і необхідністю оперувати великою репрезентативною добіркою текстів; емпіричністю дослідження, яка дає змогу аналізувати реальні слововживання в природному мовному середовищі; широким використанням квалітативних і квантитативних методів аналізу текстового матеріалу; прикладним характером дослідження з подальшим упровадженням у навчальний процес; забезпеченням умов інтерактивності на етапах дослідження, навчання, контролю [7; 8; 9].

Варто наголосити, що на сучасному етапі вже почали з'являтися дослідження, присвячені застосуванню лінгвістичних корпусів й реалізації корпусного підходу у вивченні української мови, зокрема і як іноземної (І. Данилюк, О. Демська-Кульчицька, Г. Дідук-Ступ'як, Є. Карпіловська, Н. Скрипник, М. Шведова та інші).

М. Шведова наголошує на тому, що в опануванні української мови іноземцями вкрай важливими є не лише нормативні джерела (словники й нормативні граматики), а й дескриптивні – такі, за допомогою яких можна скласти уявлення про різні лексичні й граматичні варіанти та особливості їх уживання, поширені відхилення від норми, знання яких зазвичай є частиною компетенції пересічного носія мови. Тому в процесі вивчення української мови як іноземної цінними є лінгвістичні корпуси, які дають змогу працювати з автентичними текстами й зручно аналізувати великі масиви таких текстів. У своїй праці дослідниця описує можливості застосування Генерального регіонально анотованого корпусу української мови для навчання української мови як іноземної, а саме: добір лексичного мінімуму на основі частотності вживання лексем; виокремлення регулярних колокацій, ідіом; аналіз фразеологічних виразів, зокрема зі змінними компонентами; уточнення й аналіз граматичних варіантів тощо [4].

Н. Скрипник зазначає, що завдяки використанню корпусу текстів студенти мають змогу знаходити слова та вирази, притаманні певному стилю і тематиці тексту, а також граматичні конструкції, які використовуються для реалізації тої чи тої комунікативної функції. Дослідниця стверджує, що корпусний підхід допомагає студентам оволодіти автентичними лексичними та граматичними конструкціями [3].

В останнє десятиріччя практичне використання корпусів текстів активно висвітлюють в лінгвістичних дослідженнях, зокрема в навчанні іноземних мов, укладанні словників, граматики тощо. Учені-методисти обґрунтовують особливості реалізації корпусного підходу до навчання мови й підтверджують його ефективність. Попри те, що викладання мов на основі текстових корпусів стало предметом багатьох наукових досліджень, методологічні орієнтири реалізації корпусного підходу у процесі навчання української мови як іноземної не були достатньою мірою висвітлені в науковій та методичній літературі.

Мета статті полягає у висвітленні лінгводидактичних орієнтирів застосування корпусних технологій у навчанні української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Основним поняттям корпусної лінгвістики є «корпус текстів» або «лінгвістичний корпус», що трактується в мовознавстві як уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний, значний за обсягом масив мовних даних електронного формату, створений для розв'язання конкретних лінгвістичних завдань [2]. Лінгвістичні корпуси ґрунтуються на текстах, відібраних з автентичних джерел: книг, газет, журналів, інтернетних ресурсів, дописів у соціальних мережах тощо, у такий спосіб подаючи мову у природному середовищі її функціонування.

Існують різні підходи до класифікації корпусів текстів. Дослідники розмежовують типи лінгвістичних корпусів за такими критеріями:

- 1) за хронологічною ознакою (синхронічний; моніторинговий, діахронічний);
- 2) за індексацією (простий; анотований);
- 3) за мовою (одномовний; двомовний; багатомовний);
- 4) за способом застосування й використання корпусу (дослідницький; ілюстративний; паралельний);
- 5) за способом існування корпусу (динамічний; статичний).

Сучасна корпусна лінгвістика має у своєму дослідницькому арсеналі достатню кількість корпусів різних типів, у яких представлені тексти українською мовою. Багато з них наявні в мережі Інтернет у вільному доступі. Так, наприклад, найвідомішими корпусами української мови є:

1. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГПАК). URL: <http://uacorporus.org>.
2. Корпус текстів української мови на лінгвістичному порталі «Mova.info». URL: <http://www.mova.info/corpus.aspx?l1=209>.
3. Корпус української мови бібліотеки «Чтиво». URL: <http://korpus.org.ua/>.
4. Лабораторія Української. Веб-корпус із синтаксичною розміткою. URL: <https://mova.institute/>.
5. Lang-uk. Корпуси українських текстів. URL: <https://lang.org.ua/uk/corpora/>.
6. Браунський корпус української мови. URL: <https://ua-gecdataset.grammarly.ai/>.
7. Український веб-корпус Лейпцизького університету. URL: <https://corpora.uni-leipzig.de>.

8. Польський автоматичний веб-корпус української мови (ПАВУК). URL: https://pawuk.ipipan.waw.pl/query_corpus/ та інші.

Важливим для нашого дослідження стало вивчення й узагальнення педагогічного досвіду реалізації корпусного підходу під час навчання української мови як іноземної. Показники цільового анкетування, проведеного авторами в листопаді 2024 року – січні 2025 з-поміж педагогів, які викладають українську мову іноземцям (78 респондентів) засвідчили актуальність обґрунтування методичних аспектів використання корпусів текстів в українській лінгводидактиці. Із опитаних педагогів 50% мають досвід викладання української мови як іноземної понад 5 років; 16,7% – досвід від 3 до 5 років; 33,3% – досвід від 1 до 3 років. Майже всі респонденти (92%) знайомі з лінгвістичними корпусами української мови. З-поміж корпусів, які опитані педагоги коли-небудь використовували у своїй професійній діяльності, найбільш популярними виявилися Корпус текстів української мови (<http://www.mova.info/>) і Генеральний регіонально анотований корпус української мови (<http://uacorpus.org>), тоді як інші залишилися поза увагою респондентів. Варто звернути увагу, що на запитання «Як часто ви використовуєте корпуси текстів у своїй педагогічній діяльності? (зокрема у навчанні української мови як іноземної)» учасники анкетування відповіли «Рідко» (67,9%) і «Ніколи» (32,1%). Тобто бачимо, що респонденти не використовують систематично інструменти корпусної лінгвістики у своїй педагогічній діяльності.

Способи використання корпусів текстів респонденти зазначили такі: підготовка навчальних матеріалів (20 відповідей); викладання лексики (27 відповідей); викладання граматики (26 відповідей); організація пошукової роботи студентів (2 відповіді). Водночас, аналізуючи власний досвід використання лінгвістичних корпусів, педагоги зазначили, що загалом задоволені або дуже задоволені результатами такої діяльності, вбачають методичний потенціал корпусного підходу, а також наголосили на позитивній реакції студентів на завдання, які передбачають роботу з корпусами текстів під час вивчення української мови як іноземної. Отож попри позитивний досвід епізодичного використання корпусних технологій в педагогічній практиці, очевидно, що викладачі української мови стикаються з певними труднощами, з-поміж яких було виокремлено: недостатній рівень обізнаності викладача із можливостями корпусів текстів (23 відповіді); відсутність методичних рекомендацій реалізації корпусного підходу (53 відповіді); труднощі з доступом до корпусів (5 відповідей); недостатність ресурсів (4 відповіді).

Отримані дані актуалізують необхідність розроблення й обґрунтування методологічних засад реалізації корпусного підходу в процесі навчання української мови як іноземної.

Корпусний підхід до навчання мови має чимало переваг, а саме:

- 1) можливість опрацьовувати дані, яких немає в традиційних підручниках і посібниках;
- 2) розширення й автоматизація аналізу мовного матеріалу, змога одержувати й опрацьовувати дані про частоту словоформ, лексем, граматичних категорій, синтаксичних конструкцій;
- 3) швидке відстеження змін у частоті і контексті мовної одиниці у різні хронологічні періоди;
- 4) змога одержувати дані про лексичну (колокацію) та граматичну (колігацію) сполучуваність тощо [1].

В. Жуковська виокремлює три способи використання корпусів у навчанні мови:

- 1) створення навчальних матеріалів на основі даних корпусів;
- 2) добір ілюстративних прикладів із корпусів текстів;
- 3) виконання вправ і завдань із використанням даних корпусу [2].

Результати анкетування засвідчили, що педагоги здебільшого використовують корпуси текстів у перші два способи. Тоді як організація практичної роботи студентів-іноземців з лінгвістичними корпусами потребує додаткового методичного обґрунтування.

Лінгвістичні корпуси є корисним ресурсом для вивчення лексики і граматики української мови в її природному вияві, а не лише у відібраних викладачем матеріалах, тому рекомендуємо корпусний підхід до навчання застосовувати на рівнях В1 і вище, коли студенти мають вже сформований лексичний мінімум і розуміння граматичної будови української мови.

Для вивчення лексики особливо актуальними будуть корпуси, які мають семантичну розмітку, як-от ГРАК [5], де є змога сформулювати пошуковий запит, який знайде всі слова певної семантики, наприклад: `conc:animal` тварини (кіт, акула, бактерія), `conc:dish` посуд і кухонне начиння (тарілка, каструля), `conc:food` їжа та напої (компот, суші), `conc:hum:kin` родичі (мама, брат), `conc:hum:prof` професія (вчителька, журналіст), `conc:loc` місця й простори (космос, ущелина), `conc:vehicle` транспортні засоби (віз, пором), `conc:body:hum:part` частини тіла людини (ніготь, мізинець) та інші [5]. Зауважимо, що для виконання такого пошуку викладач має попередньо прописати запити мовою корпусних запитів CQL, з якими студенти працюватимуть надалі. Наприклад, студентам можна запропонувати такі завдання:

5) Здійсніть пошук назв професій: `[semtag='*conc:hum:prof.*']`. Запишіть у називному відмінку невідомі вам слова, спробуйте зрозуміти їхнє значення з контексту. Розподіліть слова на два стовпчики: маскулінітиви і фемінітиви.

6) Здійсніть пошук слів на позначення локацій у місцевому відмінку: `[semtag='*conc:loc.*' & tag='*_mis.*']`. Запишіть у два стовпчики приклади вживання слів із прийменниками у (в) і на.

Важливо під час виконання таких завдань спрямувати студентів-іноземців на роботу із сучасними текстами, щоб уникнути застарілої лексики, а також надати чіткі технічні інструкції для роботи з обраним лінгві-

стичним корпусом. Анотовані корпуси мають більше можливостей, проте вимагають від педагога достатнього рівня обізнаності з їхнім функціоналом й особливостями формулювання пошукових запитів.

Вивчення української лексики може відбуватися й через зіставлення певних лексем у корпусі, зокрема паронімів. Студенти можуть здійснити пошук за наданими запитами CQL і порівняти контекст вживання слів-паронімів. Наприклад, за запитом [lemma='дружн.й'] студенти можуть порівняти контекст вживання лексем *дружний* і *дружній*, виписати приклади: *дружна робота, родина, команда; дружній простір, статус, дружня порада* та інші.

На окрему увагу заслуговують паралельні корпуси текстів, як-от ParaRook на основі ГРАКу (<https://uacorporus.org/Kyiv/ua/pararook>). Вони складаються з текстів українською мовою та їхніх перекладів іншими мовами, що дає студентам змогу порівнювати мовні структури та збагачувати свій словниковий запас. Нині корпус ParaRook містить паралельні корпуси для таких мовних пар: німецько-українська, англійсько-українська, французько-українська, іспансько-українська та інші (рис. 1).

FREE CORPORA			
Chinese	ParaRook ZH→UK	40,101 words	OPEN
English	ParaRook EN→UK	975,969 words	OPEN
French	ParaRook FR→UK	901,445 words	OPEN
German	ParaRook DE→UK	8,875,783 words	OPEN
Japanese	ParaRook JA→UK	7,343 words	OPEN
Persian	ParaRook FA→UK	8,495 words	OPEN
Spanish	ParaRook ES→UK	423,627 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→DE	7,805,822 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→EN	812,126 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→ES	344,615 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→FA	7,410 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→FR	708,650 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→JA	5,201 words	OPEN
Ukrainian	ParaRook UK→ZH	36,011 words	OPEN

Рис. 1. Наповнення паралельних корпусів ParaRook

У таких корпусах пропонуємо студентам шукати слова, які автоматизований перекладач не завжди правильно перекладає без відповідного контексту (рис. 2). Наприклад, студенти отримують завдання знайти в тексті слова *відношення, стосунки, взаємини, відносини, ставлення* і проаналізувати їх вживання рідною мовою в тексті перекладу. Використовуючи паралельні корпуси, студенти можуть аналізувати оригінальні тексти та різні варіанти їх перекладу, що сприяє кращому розумінню граматичних конструкцій, стилістичних особливостей української мови, нюансів значень та вчитися обирати найбільш відповідні мовні одиниці.

PARALLEL CONCORDANCE ParaRook|UK→DE

CQL [lemma="відношення(відносини)стосунки(ставлення)..."] 804
81.12 per million tokens • 0.0081%

ParaRook|DE→UK

<> Без людини ми не маємо жодного шансу на успіх, казав Реґер, хоч від нїґ до голови обкладися славетними світочами і Старими майстрами, а людини вони не замінять, казав Реґер, настав час, коли ні славетні світочі, ні Старі майстри нам не розрада, коли ми бачимо, що славетні світочі кїно зі Старими майстрами не тільки зрелися нас, а й потумулися щонайницішим глумом, коли ми збаґаємо, що наші взаємини зі славетними світочами і Старими майстрами сиділися на взаємини собаки і палиці. </>	<> Ohne Menschen haben wir nicht die geringste Überlebenschance, sagte Reger, wir können uns noch so viele große Geister und noch so viele Alte Meister als Gefährten genommen haben, sie ersetzen keinen Menschen, so Reger, am Ende sind wir vor allem von diesen sogenannten großen Geistern und von diesen sogenannten Alten Meistern alleingelassen und wir sehen, daß wir von diesen großen Geistern und Alten Meistern auch noch auf die gemeinste Weise verhöhnt werden und wir stellen fest, daß wir mit allen diesen großen Geistern und allen diesen Alten Meistern immer nur in einem Verhöhnungsverhältnis existiert haben. </>
<> Без людини ми не маємо жодного шансу на успіх, казав Реґер, хоч від нїґ до голови обкладися славетними світочами і Старими майстрами, а людини вони не замінять, казав Реґер, настав час, коли ні славетні світочі, ні Старі майстри нам не розрада, коли ми бачимо, що славетні світочі кїно зі Старими майстрами не тільки зрелися нас, а й потумулися щонайницішим глумом, коли ми збаґаємо, що наші взаємини зі славетними світочами і Старими майстрами сиділися на взаємини собаки і палиці. </>	<> Ohne Menschen haben wir nicht die geringste Überlebenschance, sagte Reger, wir können uns noch so viele große Geister und noch so viele Alte Meister als Gefährten genommen haben, sie ersetzen keinen Menschen, so Reger, am Ende sind wir vor allem von diesen sogenannten großen Geistern und von diesen sogenannten Alten Meistern alleingelassen und wir sehen, daß wir von diesen großen Geistern und Alten Meistern auch noch auf die gemeinste Weise verhöhnt werden und wir stellen fest, daß wir mit allen diesen großen Geistern und allen diesen Alten Meistern immer nur in einem Verhöhnungsverhältnis existiert haben. </>
<> Таке ставлення до українців домінує і на Заході: донедавна також і в Німеччині українців вважали росіянами, їхню мову — російським діалектом, а їхню історію — російською, польською чи радянською історією. </>	<> Diese Haltung hat das Ausland im Wesentlichen übernommen: Die Ukrainer galten bis vor Kurzem auch in Deutschland als Russen, ihre Sprache als russischer Dialekt, ihre Geschichte als russische, polnische oder sowjetische Geschichte. </>
<> Водночас вони підтримували тісні взаємини з країнами Центральної Європи. </>	<> Gleichzeitig unterhielten sie enge Beziehungen zu den Ländern Mitteleuropas. </>
<> Ставлення Речі Посполитої до дніпровських козаків було суперечливим. </>	<> Das Verhältnis Polen-Litauens zu den Dnjepr-Kosaken war zwiespältig. </>
<> З одного боку, практично незалежні, потужні у військовому відношенні та грабницькі козацькі армії, що служили притулком для селян-втікачів, були осередком неспокою. </>	<> Einerseits waren die praktisch unabhängigen, militärisch starken und räuberischen Kosakenheere, die den entlaufenen Bauern als Zufluchtsort dienten, ein Unruheherd. </>
<> В Києві Хмельницький і козаки налагодили тісні взаємини з православним духовенством і освіченою елітою міста, що сприяло розширенню та радикалізації цільових установок повстання. </>	<> In Kiev kamen Chmelnytskyj und die Kosaken in engen Kontakt mit der orthodoxen Geistlichkeit und der gebildeten Elite der Stadt, was zur Ausweitung und Radikalisierung der Zielsetzungen des Aufstandes beitrug. </>

Рис. 2. Фрагмент результату пошуку в паралельному українсько-німецькому корпусі текстів

У процесі вивчення граматики методично доцільними вважаємо лінгвістичні корпуси, які мають морфологічну анотацію (розмітку) – приписані граматичні теги, за якими можна здійснювати пошук. Наприклад, можна запропонувати студентам такі граматичні завдання:

7) Знайдіть дієслова доконаного виду: [tag='*perf.*']. Від знайдених слів утворіть дієслова недоконаного виду, згрупуйте їх за способами творення.

8) Знайдіть частки: [tag='*part.*']. З'ясуйте їхню функцію в контексті. Запишіть ваші речення зі знайденими частками.

9) Знайдіть числівники: [tag='* numr.*']. Із контексту з'ясуйте їх відмінок.

Зауважимо, що робота з корпусами текстів на заняттях з української мови як іноземної має бути системною й відповідати меті заняття. Корпусним підходом передбачено виконання студентами вправ і завдань із використанням конкордансів або вправ на аналіз деяких послідовностей слів для вивчення граматичних зв'язків. Окрім того, корпуси можуть бути використані для індивідуальних дослідницьких проєктів студентів, які передбачають вибір теми та проведення власного аналізу на основі контекстуальних зразків з корпусу [10, с. 73].

Основним завданням корпусного підходу є не стільки застосування студентами лінгвістичних корпусів, скільки проведення власного дослідження на основі реального мовного матеріалу. Здійснюючи пошук у корпусі та аналізуючи відібрані контексти, студенти-іноземці мають змогу вдосконалювати мовні вміння і навички. Вони перевіряють свою мовну інтуїцію, свої припущення про мову, яким можуть знайти підтвердження на основі власних спостережень над лінгвістичним матеріалом корпусу. Студенти мають змогу самостійно формувати дослідницькі питання, збирати матеріал та інтерпретувати його [6]. Окрім того, такий підхід забезпечує інтерактивність заняття через активну взаємодію студентів з мовним матеріалом, динамічний аналіз текстів, обговорення, виконання групових проєктів і зворотний зв'язок із викладачем. У процесі використання корпусних технологій викладач виступає в ролі координатора самостійної дослідницької діяльності студентів та визначає її напрями: вирішує, які лексичні та граматичні явища варто проілюструвати на корпусному матеріалі; надає інструкції з виконання роботи; аналізує зроблені студентами висновки.

Висновки. Важливим для навчання української мови як іноземної є пошук ефективних методів навчання, які сприяли б стійкому засвоєнню нових знань та вмінь вільно оперувати мовним матеріалом. Корпусний підхід постає ефективним інструментом, що дає змогу аналізувати лінгвістичний матеріал у природному середовищі його функціонування. Лінгвістичні корпуси сприяють інтерактивному й емпіричному вивченню української мови через систему пошукових вправ і завдань, організацію проєктної роботи. Застосування корпусних технологій у навчанні української мови як іноземної створює унікальні можливості для вивчення лексичних, граматичних, стилістичних і синтаксичних особливостей мови, аналізу колокацій і частотності мовних одиниць, що робить його особливо цінним на середньому й високому рівнях володіння мовою. Отже, для ефективного використання корпусів українських текстів у навчанні студентів-іноземців необхідно зосередитися на створенні адаптованих методичних матеріалів, розвитку цифрової компетентності педагогів й активному впровадженні вправ і завдань на основі конкордансів у навчальний процес. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад упровадження корпусних технологій у процес навчання української мови на різних освітніх рівнях.

Список використаних джерел

1. Горохова Т. Корпусні технології у формуванні граматичної компетентності майбутніх учителів-словесників. Теоретична і дидактична філологія: надбання, проблеми, перспективи розвитку: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції: збірник наукових праць, 2022. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43414/> (дата звернення: 18.12.2024).
2. Жуковська В. Корпусний підхід у навчанні та вивченні англійської мови. Формування компетентності «Навчання впродовж життя» як ключової вимоги професійної підготовки вчителя XXI століття: навчально-методичний посібник / Гирич О., Євченко В., Жуковська В., Калініна Л., Савчук І., Прокопчук Н., Щерба Н. та ін. Житомир, 2018. 168 с.
3. Скрипник Н. Застосування корпусних технологій у навчанні майбутніх учителів української мови та літератури. *Молодий вчений*. 2020. № 3.1 (79.1). С. 67–70.
4. Шведова М., фон Вальденфельс Р., Яригін С., Рисін А., Старко В., Ніколаєнко Т. та ін. ГРАК: Генеральний регіонально анотований корпус української мови. Київ, Львів, Сна. URL: uacorus.org (дата звернення: 08.01.2025).
5. Шведова М. Застосування корпусу у викладанні української мови як іноземної. 斯拉夫语言、文化、翻译与教学：现状与前景 [Слов'янські мови, культури, переклад і викладання: сучасний стан і перспективи]. 长春 [Чанчунь], 2022. С. 227–232.
6. Швець Г. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей: монографія. Київ: Фенікс, 2019. 529 с.
7. Campoy-Cubillo M.C., Bellés Fortuño B., & Gea-Valor M.L. (eds.) *Corpus-Based Approaches to English Language Teaching*. 2010. 281 p.
8. Lemish N., Aleksieieva O., Denysova S., Matvieieva S., Zernetska A. Linguistic corpora technology as a didactic tool in training future translators. *ICT and learning tools in the higher education establishments*. 2020. Vol. 79 No. 5. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3626> (дата звернення: 09.11.2024).
9. O'Keeffe A. *From Corpus to Classroom* / Anne O'Keeffe, Michael McCarthy, Ronald Carter. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 315 p.
10. Wichmann A. Corpora and spoken discourse. *Language and computers studies in practical linguistics*. 62(1). 2007. P. 73–74.

1. Horokhova, T. (2022). Korpusni tekhnolohii u formuvanni hramatychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv [Corpus technologies in the formation of grammatical competence of future language teachers]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia: nadbannia, problemy, perspektyvy rozvytku: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: zbirnyk naukovykh prats*. Retrieved from: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43414/> [in Ukrainian].
2. Zhukovska, V. (2018). Korpusnyi pidkhid u navchanni ta vyvchenni anhliiskoi movy [Corpus approach in teaching and learning English]. *Formuvannia kompetentnosti «Havchannia vprodovzh zhyttia» yak kliuchovoi vymohy profesiinoi pidhotovky vchytelia XXI stolittia: navchalno-metodychnyi posibnyk* / Hyryn O., Yevchenko V., Zhukovska V., Kalinina L., Savchuk I., Prokopchuk N., Shcherba N. ta in. Zhytomyr. 168 c. [in Ukrainian].
3. Skrypnyk, N. (2020). Zastosuvannia korpusnykh tekhnolohii u navchanni maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury [The use of corpus technologies in the training of future teachers of the Ukrainian language and literature]. *Molodyi vchenyi* № 3.1 (79.1). p. 67–70 [in Ukrainian].
4. Shvedova, M., von Waldenfels, R., Yarygin, S., Rysin, A., Starko, V., & Nikolajenko, T. et al. HRAK: Heneralnyi rehionalno anotovanyi korpys ukrainskoi movy [GRAC: General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian]. Electronic resource: Kyiv, Lviv, Jena. Retrieved from: <http://uacorpus.org> [in English].
5. Shvedova, M. (2022). Zastosuvannia korpusu u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi [Application of the corpus in teaching Ukrainian as a foreign language]. *Слaвaнcкaя мoвa, кyлтурa, тoлмaчeннe i нaвчaння: нaкoнaннa i пeрcпeктивa* [Slavic languages, cultures, translation and teaching: current state and prospects]. Чaнчунь [Chanchun]. 227–232 [in Ukrainian].
6. Shvets, H. (2019). *Teoriia i praktyka navchannia ukrainskoi movy inozemnykh studentiv humanitarnykh spetsialnostei: monohrafiia [Theory and practice of teaching the Ukrainian language to foreign students of humanitarian specialties: monograph]*. Kyiv: Feniks. 529 s. [in Ukrainian].
7. Campoy-Cubillo, M.C., Bellés Fortuño, B., & Gea-Valor, M.L. (Eds.) (2010). *Corpus-Based Approaches to English Language Teaching*. 281p. [in English].
8. Lemish, N., Aleksieieva, O., Denysova, S., Matvieieva, S., & Zernetska, A. (2020). Linguistic corpora technology as a didactic tool in training future translators. *ICT and learning tools in the higher education establishments*. Vol. 79 No. 5. Retrieved from: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3626> [in English].
9. O’Keeffe, A. (2007). *From Corpus to Classroom* / Anne O’Keeffe, Michael McCarthy, Ronald Carter. Cambridge: Cambridge University Press. 315 p. [in English].
10. Wichmann, A. (2007). Corpora and spoken discourse. *Language and computers studies in practical linguistics*. 62(1). P. 73–74 [in English].

УДК 376.36:616.89-008.485.2:004

Лещій Н. П.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри спеціальної та інклюзивної освіти і реабілітації,
Державний заклад «Південноукраїнський національний університет імені К. Д. Ушинського»
Одеса, Україна
E-mail: lleschiy21@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8843-7156

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЛЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Анотація

У статті розглянуто теоретичні і практичні аспекти використання інтерактивних технологій у логопедичній роботі з дітьми, які мають розлади аутичного спектру (РАС). Узагальнено основні мовленнєві труднощі, властиві цій групі дітей, зокрема затримка мовленнєвого розвитку, ехолалія, просодичні порушення, граматичні помилки, обмеження вербальної і невербальної комунікації. Проаналізовано сучасні інноваційні підходи та інтерактивні технології, такі як застосування інтерактивних ігор і занять із залученням мультимедійних засобів і платформ, програм для артикуляційної гімнастики, музичних та аудіо занять з використанням музичних додатків, які сприяють розвитку мовлення, уваги, пам'яті, когнітивних і соціальних навичок дітей з РАС. Представлені матеріали щодо впровадження інноваційних методів та інтерактивних технологій в логопедичну роботу з дітьми з РАС, в якій брали участь діти молодшого шкільного віку. При розробці плану логопедичної роботи з дітьми з РАС, крім мовленнєвих порушень, враховували психолого-педагогічні особливості, які значно впливають на її зміст та результативність. Використання інтерактивних технологій дозволило адаптувати заняття під потреби учнів, стимулюючи розвиток мовленнєвих і когнітивних навичок через інтерактивну взаємодію з навчальним середовищем. У ході роботи були розроблені спеціальні вправи та завдання, спрямовані на тренування мовленнєвих і комунікативних навичок, покращення уваги та пам'яті, а також на навчання соціальної взаємодії, що важливо для адаптації дітей з РАС в суспільстві. Використовувалися сенсорні методи підтримки і завдання для покращення розуміння абстрактних понять. Застосовані інноваційні методи та інтерактивні технології виявилися ефективними, значно покращивши мовлення, когнітивні та соціальні навички учнів, а також сприяли їхній мотивації до навчання.

Ключові слова: інтерактивні технології, інноваційні методи, логопедична робота, розвиток мовлення, розлади аутичного спектру, інтерактивні ігри.

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням кількості діагностованих випадків розладів аутичного спектру (РАС) серед дітей, що створює нагальну потребу у вдосконаленні методів їхньої мовленнєвої реабілітації. РАС суттєво впливають на формування комунікативних здібностей, мовленнєвий розвиток та навички соціальної взаємодії, що ускладнює процес адаптації дітей у суспільстві.

Традиційні методи корекції не завжди є достатньо ефективними, тому виникає необхідність в інтеграції сучасних технологій, інноваційних підходів та методів, спрямованих на подолання мовленнєвих і когнітивних труднощів, розвиток соціальних навичок, а також підтримку емоційно-психологічного стану дітей з РАС. Впровадження інноваційних та інтерактивних технологій, таких як використання програмного забезпечення для альтернативної та додаткової комунікації (AAC), сенсорних пристроїв, ігор з елементами доповненої реальності та робототехніки, дозволяє суттєво покращити результати терапії [2, с. 14]. Крім того, впровадження інноваційних рішень дає змогу логопедам розширювати свій інструментарій, підвищувати рівень професійної діяльності та ефективніше реагувати на виклики сучасності.

Мета дослідження: проаналізувати ефективність використання інтерактивних технологій у логопедичній роботі з розвитку мовлення, когнітивних і соціальних навичок у дітей з розладами аутичного спектру. Визначити вплив інтерактивних програм і методів на розвиток мовлення, когнітивних і соціальних навичок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діти з розладами аутичного спектру (РАС) стикаються з характерними мовленнєвими порушеннями, які зумовлені впливом неврологічних, когнітивних і соціальних факторів. Особливості цих порушень залежать від індивідуальних характеристик дитини та ступеня тяжкості стану [10, с. 196].

За результатами досліджень (Н. Базима, В. Дрикула, В. Коломоєць, О. Романчук, В. Синьов, Н. Сургунд, Д. Шульженко та ін.) можна визначити основні аспекти мовленнєвих труднощів дітей з РАС, які включають: 1) затримку розвитку мовлення або повну його відсутність, що компенсується альтернативними формами комунікації (жести, альтернативна комунікація) [10, с. 197]; 2) у дітей з РАС часто фіксуються прояви ехолалії (повторення почутих слів чи фраз без їх розуміння), як миттєво, так і відтерміновано; 3) просодичні порушення – мовлення в дітей з РАС нерідко монотонне, без емоційного забарвлення, із неправильним наголосом, що ускладнює розуміння [1, с. 9]; 4) характерні граматичні помилки, зокрема, пропуски слів, неправильний порядок слів або

використання телеграфного стилю мовлення; 5) проблеми з розумінням мовлення, наприклад діти сприймають лише окремі слова чи прості інструкції, що ускладнює спілкування [5, с. 32]; 6) буквальне сприйняття мовленнєвого повідомлення, відомо, що для дітей з РАС переносне значення чи метафори часто залишаються незрозумілими; 7) соціальні труднощі, які виникають через відсутність у діалозі слів ввічливості та вираження емоцій для підтримання розмови [9, с. 76]; 8) наявність селективного мутизму, тобто дитина може говорити лише у знайомому середовищі, уникаючи спілкування в нових або стресових ситуаціях; 9) обмеження невербальної комунікації, що проявляється у недостатності або відсутності використання жестів, міміки та зорового контакту [11, с. 162]. Як результат – мовленнєві труднощі дітей з РАС спричиняють проблеми у навчанні, соціалізації, а також можуть провокувати поведінкові труднощі через неможливість виразити свої потреби.

У дослідженні В. Галущенко зазначається, що застосування інноваційних технологій в логопедичній роботі з дітьми з РАС сприяє її індивідуалізації і ефективно реалізується завдяки застосуванню спеціалізованого програмного забезпечення, інтерактивних ігор та платформ, розробці на їх основі завдань, спрямованих на розвиток мовлення, уваги та пам'яті [3, с. 85]. А. Король вважає, що використання мультимедійних засобів при створенні інтерактивних занять ефективне, оскільки забезпечує залучення дитини та допомагає утримувати її увагу завдяки інтерактивному формату [6, с. 56].

Аналіз сучасних інтерактивних технологій, що впроваджуються в логопедичну практику, дозволяє класифікувати їх залежно від поставлених логопедичних цілей та завдань, на які вони спрямовані.

1. Мовленнєвий розвиток: програми для артикуляційної гімнастики, розвитку фонематичного слуху, збагачення лексики тощо. Наприклад, додатки, які пропонують дитині повторювати слова чи фрази, супроводжуючи їх візуальними підказками; інструменти для вивчення граматики та складання речень із підтримкою у вигляді текстових або графічних підказок [4, с. 334].

2. Програми та ігрові платформи спрямовані на розвиток уваги і пам'яті через виконання завдань, що включають розпізнавання форм, кольорів і звуків із поступовим підвищенням рівня складності. До таких ресурсів також належать ігри для покращення короткочасної та довготривалої пам'яті, наприклад, пошук парних карток чи запам'ятовування послідовностей [12, с. 527].

3. Засоби для розвитку комунікативних навичок включають платформи, що пропонують виконання спільних завдань у діалоговому форматі, спрямовані на навчання ініціювання спілкування, формулювання запитань та надання відповідей. Також до них належать віртуальні симуляції реальних життєвих ситуацій, таких як покупка в магазині або розмова з другом, які сприяють соціалізації дітей з РАС [2, с. 16].

4. Для розвитку когнітивних та мовленнєвих навичок активно застосовуються інтерактивні заняття із залученням мультимедійних засобів. Дітям пропонуються мультимедійні презентації з яскравими ілюстраціями, відеороліками та анімаціями, які спрощують розуміння завдань. Додатково інтегруються візуальні підказки та графічні елементи для пояснення складних понять, таких як послідовність дій чи значення окремих слів, що значно полегшує процес навчання [8, с. 171].

5. Для розвитку інтонаційної виразності, фонетико-фонематичних характеристик мовлення та вдосконалення мовленнєвого дихання застосовуються музичні та аудіоза заняття з використанням музичних додатків, що сприяють опануванню мовленнєвого ритму та інтонації через співи та інтерактивні ігрові завдання. Також ефективними є адаптовані аудіокнижки для дітей із РАС, які містять інтерактивні запитання, спрямовані на активізацію мовленнєвої діяльності [7, с. 56].

6. Віртуальна реальність поки що мало використовується в логопедичній практиці, однак вона демонструє перспективність і може бути ефективною в роботі з дітьми з РАС. Зокрема, віртуальні заняття створюють можливість для взаємодії дитини у віртуальному середовищі, дозволяючи дитині виконувати завдання у безпечних і контрольованих умовах. Доповнена реальність (AR) також пропонує інноваційні рішення, оживляючи об'єкти або персонажів, що допомагає подати навчальний матеріал у більш наочній і доступній формі [4, с. 335].

На основі попередніх досліджень та аналізу теоретичних матеріалів було впроваджено інноваційні методи та інтерактивні технології в логопедичну роботу з дітьми з РАС. Робота проводилася з учнями 1-3 класів віком 8-11 років в Одеській спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті № 34 I-II ступенів для дітей з РАС. У всіх дітей було діагностовано розлади аутичного спектру з різним рівнем інтелектуального розвитку: легким (F70, IQ 50-69) та помірним (IQ 35-49). Крім того, у дітей спостерігалися мовленнєві порушення, які відповідають III рівню загального недорозвитку мовлення (ЗНМ).

При розробці плану логопедичної роботи з дітьми з РАС, крім мовленнєвих порушень, враховували ряд психолого-педагогічних особливостей, які значно впливають на її зміст та результат. Зокрема, затримку та нерівномірність когнітивного розвитку, індивідуальність проявів РАС. Наприклад, у деяких дітей були високі здібності в окремих сферах (запам'ятовування чисел) при значних труднощах у комунікації та мовленні. Враховувались особливості когнітивної сфери дітей, які проявляються в перевазі конкретно-образного мислення, що обмежує розуміння переносних значень і абстрактних понять. При плануванні занять зважали на те, що дітям з РАС притаманні: емоційна нестабільність – часті зміни настрою, непропорційні реакції на стресові ситуації; зниження емоційної чутливості, що проявляється у слабкій реакції на емоції оточуючих або незвичному вираженні власних емоцій; прояви пасивності в комунікації та обмежений інтерес до групової діяльності.

Розробка занять з використанням інтерактивних технологій дозволила адаптувати заняття під потреби учнів, стимулюючи розвиток мовленнєвих і когнітивних навичок через інтерактивну взаємодію з навчальним середовищем. У ході роботи були розроблені спеціальні вправи та завдання, спрямовані на тренування мовленнєвих і комунікативних навичок, вдосконалення уваги та пам'яті, а також на навчання соціальної взаємодії, що важливо для адаптації дітей з РАС в суспільстві. Використовувалися сенсорні методи підтримки і завдання для покращення розуміння абстрактних понять.

Наведемо приклади вправ з використанням інтерактивних технологій:

Вправа «Повтори за героєм». Мета: розвиток правильної артикуляції, поповнення словникового запасу. Завдання: дитина повторює слова або фрази, які промовляє персонаж на екрані, використовуючи підказки, такі як артикуляційні картинки чи відео. В ході роботи використовувався додаток LingvaKids – це інтерактивний додаток для вивчення української мови через ігри, пісні та вправи, що сприяють розвитку артикуляції та комунікаційних навичок.

Вправа «Склади речення», її мета: навчання побудови речень, розвиток граматики. Завдання: дитина вибирає слова з екрану та складає речення, опираючись на візуальні підказки (малюнки, картинки). Використовувався додаток «Розумники» (EdPro.ua) для інтерактивного навчання з розвитку мовлення, читання, письма та логіки, який пропонує адаптовані завдання з аудіо– та візуальним супроводом.

Гра «Знайди пару». Мета: розвиток короткочасної пам'яті, концентрації уваги та мовлення. Завдання: дитина шукає пари карток із зображеннями предметів чи літер, запам'ятовує їх місце та називає їх. Використовувались онлайн-ігри для тренування пам'яті (Lumosity, ABCmouse).

Також корисною і цікавою для дітей виявилась гра для тренування уваги, пам'яті та просторового мислення «Додому!», її завдання допомагають дитині розвивати послідовність дій і зосередженість.

Для батьків і педагогів були рекомендовані ресурси освітніх порталів «На урок» (naurok.com.ua) і «Classroom.ua», які пропонують інтерактивні матеріали, вправи та уроки, які можуть бути адаптовані для мовленнєвого й когнітивного розвитку дітей молодшого шкільного віку з РАС.

Ці методи засвідчили свою ефективність, значно покращивши мовлення, когнітивні та соціальні навички дітей з РАС, а також сприяли їхній мотивації до навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання інтерактивних технологій в логопедичній практиці для дітей з РАС сприяє розвитку мовленнєвих, когнітивних і соціальних навичок. Так, інтерактивні ігри, додатки та мультимедійні матеріали допомагають покращити різні аспекти мовлення та підвищити мотивацію до навчання; завдання на розуміння абстрактних понять стимулюють логічне мислення та узагальнення; віртуальні симуляції реальних ситуацій розвивають комунікативні навички і соціальну адаптацію тощо. Інтерактивні технології, такі як «LingvaKids», «Розумники» та «Lumosity», продемонстрували ефективність у покращенні лексичного запасу, артикуляції та граматики у дітей з РАС. Це також сприяло кращому розумінню невербальних засобів спілкування та активізації взаємодії, що позитивно вплинуло на соціальну адаптацію дітей.

Вважаємо, що перспективи подальших досліджень щодо використання інтерактивних технологій у логопедичній практиці для дітей з РАС включають: розробку нових інтерактивних програм, ігор та додатків, які б враховували специфіку когнітивного та мовленнєвого розвитку дітей з РАС; необхідність проведення детальних досліджень для оцінки довгострокових ефектів використання інтерактивних технологій у логопедичній роботі. Це включає вивчення їх впливу на різні аспекти розвитку, такі як покращення мовлення, уваги, пам'яті. Крім того потрібно дослідити як ці технології можуть покращити взаємодію дітей з однолітками та педагогами та вплинути на соціальну адаптацію дітей з РАС у різних умовах.

Враховуючи вищезазначене, інтерактивні технології є перспективним і ефективним інструментом у логопедичній роботі з дітьми з РАС, оскільки вони сприяють поліпшенню мовленнєвих, когнітивних і соціальних навичок, а також підвищують мотивацію до навчання.

Список використаних джерел

1. Базима Н.В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2014. 20 с.
2. Блеч Г.О. Корекційно-розвивальні технології з розвитку мовлення дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку* : матеріали всеук. наук.-практ. конф., м. Полтава, 12-13 травня 2022 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. 13–18.
3. Галущенко В. Застосування інтерактивних технологій у корекційно-виховній роботі з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Науковий Вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 83–88.
4. Дрозд Л. Види сучасних інноваційних технологій в логопедичній роботі. *International scientific journal «Grail of Science»*. 2023. № 25. С. 333–338.
5. Коломосьць Т.Г. Розвиток мовлення дітей із аутизмом сучасними дидактичними засобами. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. 2020. № 8. С. 27–40.
6. Король А.В. Дистанційно-інтерактивні форми взаємодії логопеда з педагогами та батьками як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу. *Молодий вчений*. 2018. № 5.2. С. 54–57.
7. Ласточкіна О.В. Використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності логопеда. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) збірник наукових праць*. 2019. Вип. № 12. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n12-2019/vikoristannya-kompjuterних-tehnologij-u-profesijnij-dijalnosti-logopeda.html> (дата звернення: 10.01.2025).

8. Притиковська С. Д., Гіренко Н. А. Ефективні технології у діяльності логопеда у дошкільному закладі освіти. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2024. № 1(108). С. 161–174.
9. Романчук О. Розлади спектру аутизму. Львів : Гроно, 2016. 160 с.
10. Синьов В. М., Шульженко Д. І. Психологія інклюзивної освіти учнів зі спектром інтелектуальних та аутистичних порушень. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. 9. С. 190–205.
11. Сургунд Н., Дригула В. Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру. *Psychology Travelogs*, 2024. № 3. С. 159–166.
12. Lebenhagen Ch., Dynia J. Factors Affecting Autistic Students' School Motivation. *Education Sciences*. MDPI. 2024, № 14, p. 527. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci14050527> (Scopus, Web of Science) (дата звернення: 10.01.2025).

Leshchii N. P.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,

*Professor at the Department of Special and Inclusive Education and Rehabilitation,
State Institution «South Ukrainian National University named after K. D. Ushinsky» Odesa, Ukraine*

E-mail: lleschiy21@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8843-7156

INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN SPEECH THERAPY PRACTICE FOR CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Abstract

The article examines the use of interactive technologies in speech therapy practice for working with children with autism spectrum disorders (ASD). The main speech difficulties inherent in this group of children are identified, in particular, speech delay, echolalia, prosodic disorders, grammatical errors, limitations in nonverbal communication, and social difficulties. Modern innovative approaches and interactive technologies are analyzed, such as the use of interactive games and classes involving multimedia tools and platforms, programs for articulation gymnastics, music and audio classes using musical applications that contribute to the development of speech, attention, memory, cognitive and social skills of children with ASD. Materials are presented on the implementation of innovative methods and interactive technologies in speech therapy work with children with ASD, in which children of primary school age participated. When developing a plan for speech therapy work with children with ASD, in addition to speech disorders, psychological and pedagogical features were taken into account, which significantly affect its content and result. The development of classes using interactive technologies made it possible to adapt classes to the needs of students, stimulating the development of speech and cognitive skills through interactive interaction with the learning environment. During the work, special exercises and tasks were developed aimed at training speech and communication skills, improving attention and memory, as well as teaching social interaction, which is important for the adaptation of children in society. Sensory support methods and tasks were used to improve the understanding of abstract concepts. The innovative methods and interactive technologies used proved to be effective, significantly improving the speech, cognitive and social skills of students, and also contributing to their motivation to learn.

Key words: *interactive technologies, innovative methods, speech therapy work, speech development, autism spectrum disorders, interactive games.*

References

1. Bazyma, N.V. (2014). Formuvannya movlennyevoyi aktyvnosti u ditey z autystychnymy porushennyamy starshoho doshkil'noho viku [Formation of speech activity in children with autistic disorders of senior preschool age]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Blech, H.O. (2022). Korektsiyno-rozvyval'ni tekhnolohiyi z rozvytku movlennya ditey z porushennyamy intelektual'noho rozvytku [Correctional and developmental technologies for the development of speech in children with intellectual development disorders]. *Stanovlennya osobystosti dytyny v umovakh suchasnoho rozvytku : materialy vseuk. nauk.-prakt. konf. – Formation of a child's personality in the conditions of modern development: materials of the all-university scientific and practical conference (13-18)*. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].
3. Halushchenko, V. (2017). Zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohiy u korektsiyno-vykhovniy roboti z dit'my doshkil'noho viku z porushennyamy movlennya [The use of interactive technologies in correctional and educational work with preschool children with speech disorders]. *Naukovyy Visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlyns'koho. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi MNU. Pedagogical sciences*, 3, 83-88 [in Ukrainian].
4. Drozd, L. (2023). Vydy suchasnykh innovatsiynykh tekhnolohiy v lohopedychniy roboti [Types of modern innovative technologies in speech therapy work]. *International scientific journal «Grail of Science»*, 25, 333–338 [in Ukrainian].
5. Kolomoiets', T.H. (2020). Rozvytok movlennya ditey iz autyzmom suchasnyymi dydaktychnymi zasobamy [Speech development of children with autism using modern didactic means]. *Pedagogichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi : naukovyy zhurnal – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies: scientific journal*, 8, 27-40 [in Ukrainian].
6. Korol', A.V. (2018). Dystantsiyno-interaktyvni formy vzayemodiyi lohopeda z pedahohamy ta bat'kamy yak umova pidvyshchennya rezul'tatyvnosti korektsiyno rozvytkovoho protsesu [Remote-interactive forms of interaction of a speech therapist with teachers and parents as a condition for increasing the effectiveness of the correctional and developmental process]. *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 5.2, 54-57 [in Ukrainian].
7. Lastochkina, O.V. (2019). Vykorystannya komp'yuternykh tekhnolohiy u profesynniy diyal'nosti lohopeda [The use of computer technologies in the professional activities of a speech therapist]. *Aktual'ni pytannya korektsiynoyi osvity (pedagogichni nauky) zbirnyk naukovykh prats' – Current issues of correctional education (pedagogical sciences) collection of scientific papers*, 12.

Retrieved from <https://aqce.com.ua/vipusk-n12-2019/vikoristannja-kompjuternih-tehnologij-u-profesijnij-dijalnosti-logopeda.html> [in Ukrainian].

8. Prytkovs'ka, S. D., & Hirenko, N. A. (2024). Efektyvni tekhnolohiyi u diyal'nosti lohopedu u doshkil'nomu zakladi osvity [Effective technologies in the activities of a speech therapist in a preschool educational institution]. *Dukhovnist' osobystosti : metodolohiya, teoriya i praktyka – Spirituality of the individual: methodology, theory and practice*, 1(108), 161-174 [in Ukrainian].

9. Romanchuk, O. (2016). Rozlady spektru autyzmu [Autism spectrum disorders]. L'viv: Hrono [in Ukrainian].

10. Syn'ov, V. M., & Shul'zhenko, D. I. (2017). Psykholohiya inklyuzyvnoyi osvity uchniv zi spektrom intelektual'nykh ta autystychnykh porushen' [Psychology of inclusive education of students with a spectrum of intellectual and autistic disorders]. *Aktual'ni pytannya korektsynoyi osvity – Current issues of correctional education*, 9. 190–205 [in Ukrainian].

11. Surhund, N., & Dryhula, V. (2024). Osoblyvosti rozvytku komunikatyvnykh navychok u ditey z rozladamy autystychnoho spektru [Peculiarities of the development of communicative skills in children with autism spectrum disorders]. *Psychology Travelogs*, 3. 159–166 [in Ukrainian].

12. Lebenhagen, Ch., & Dynia, J. (2024). Factors Affecting Autistic Students' School Motivation. *Education Sciences*. MDPI, 14, 527. Retrieved from <https://doi.org/10.3390/educsci14050527> (Scopus, Web of Science) [in English].

УДК 378.147:636.09:616-092

Лішук С. Г.

кандидатка сільськогосподарських наук,
доцентка кафедри нормальної та патологічної морфології і фізіології,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: itomlin@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6294-5259

Савчук Л. Б.

кандидатка сільськогосподарських наук, доцентка,
завідувачка кафедри нормальної та патологічної морфології і фізіології,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: lyuba.savchuk.2015@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6042-8362

Захарова Т. В.

кандидатка ветеринарних наук,
доцентка кафедри нормальної та патологічної морфології і фізіології,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: 0982519138@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7792-7996

АПРОБАЦІЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ CASE-STUDY ПРИ ВИВЧЕННІ ПАТОЛОГІЧНОЇ ФІЗІОЛОГІЇ У ВЕТЕРИНАРНІЙ МЕДИЦИНІ: ШЛЯХ ДО ПРАКТИКО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглядається впровадження інтерактивних педагогічних технологій в освітню систему, аналізуються їх переваги та виклики, з якими стикаються викладачі і студенти.

У цій роботі увага приділяється теоретичному обґрунтуванню, апробації та впровадженню в навчальний процес кейс-методу при вивченні дисципліни «Патологічна фізіологія» для здобувачів вищої освіти спеціальності спеціальності «Ветеринарна медицина» із практико-орієнтованою спрямованістю, як засіб формування професійних компетенцій у майбутніх лікарів ветеринарної медицини. Метод case-study (метод аналізу конкретних ситуацій) – це техніка навчання, заснована на описі завдань реальних ситуацій і рішення ситуаційних задач. Цей метод сприяє активізації розвитку критичного мислення, практичних навичок та командної роботи здобувачів вищої освіти, стимулюванню їх успіху, підтримці досягнень учасників освітнього процесу. В результаті дослідження було встановлено, що використання кейс-методів як інтерактивного підходу до навчання відповідає практико-орієнтованій концепції освітніх результатів, що дозволяє студенту уявити себе в ролі ветеринарного лікаря. Це, в свою чергу, підвищує рівень мотивації та сприяє розвитку професійного мислення.

Основною метою інтерактивного підходу в навчанні майбутніх ветеринарів є здобуття і вдосконалення знань, навичок і вмінь, а також формування професійних компетенцій. Це стимулювало здобувачів вищої освіти до високих досягнень у вивченні предмета, розвитку необхідних компетенцій та підготовки до майбутньої професійної діяльності, що, в свою чергу, сприяє формуванню гармонійної особистості студента. Студенти мають можливість обговорювати реальні випадки, вчитися на своїх помилках і покращувати свої навички, що підвищує їхню зацікавленість у предметі та мотивацію до навчання, а також стимулює останніх до критичного аналізу та оцінки інформації, оскільки їм потрібно вивчати складні ситуації, ставити запитання та розробляти вірні висновки. Це розвиває їх здатність до самостійного мислення та прийняття рішень у стресових ситуаціях. Наведений підхід робить навчання більш інтерактивним та ефективним, що є важливим для підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері ветеринарної медицини.

Ключові слова: педагогічні технології, освіта, ветеринарна медицина, патологічна фізіологія.

Вступ. Сучасний освітній процес пізнає значні трансформації у відповідь на виклики глобалізації, інформаційних технологій і змін у суспільстві. У цьому контексті впровадження інтерактивних педагогічних технологій стає ключовим фактором для забезпечення ефективності навчання, підвищення зацікавленості студентів та розвитку їх критичного мислення [3].

Завдяки інтерактивним методам викладання студенти мають можливість активно брати участь у навчальному процесі, обмінюватися ідеями, працювати над спільними проектами та підтримувати зворотний зв'язок

у реальному часі. Це, у свою чергу, стимулює їх мотивацію до навчання та допомагає глибшому розумінню матеріалу. Дослідження показують, що інтерактивні технології не тільки покращують академічні результати, але й формують навички співпраці, комунікації та самостійного мислення [1; 2; 8].

Мета роботи. Метою нашої роботи стало теоретичне обґрунтування, апробація та впровадження кейс-методів, як засобів формування компетенцій при вивченні студентами спеціальності «Ветеринарна медицина» курсу дисципліни «Патологічна фізіологія». При цьому було проведено загальний аналіз теоретичних основ інтерактивних методів навчання, що дозволяє зрозуміти їх сутність та значення в контексті сучасної педагогіки; оцінка впливу нововведень на формування позитивного навчального середовища, що сприяє розвитку міжособистісних зв'язків між здобувачами вищої освіти та педагогами; імплементація нових форм навчання та можливість адаптації case-study, як міждисциплінарного інструменту в контексті реальних або гіпотетичних ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку аграрної освіти склалися передумови для впровадження в освітню систему інтерактивних педагогічних технологій. Сюди входить низка методів та інструментів, які використовуються для навчання майбутніх спеціалістів ветеринарної медицини. Усі ці методи мають ґрунтуватися на принципі навчання впродовж життя та на принципі взаємодії студентів і викладачів профільних дисциплін, а також між самими здобувачами вищої освіти. Отже, педагогам уже недостатньо бути просто компетентними у своїй галузі – вони також повинні бути обізнані із ключовими методичними інноваціями та вміти впроваджувати їх на практиці [8].

В інтерактивних методах навчання всі учасники навчального процесу взаємодіють один із одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють різні ситуації. Це відбувається в доброзичливій атмосфері взаємопідтримки, яка не тільки сприяє засвоєнню нових знань, а й активізує саму пізнавальну діяльність. Ініціатива викладача поступається місцем активності здобувачів. В процесі заняття, під час інтерактиву, викладач допомагає студентам, надає необхідну інформацію та заохочує учасників до самостійної роботи [1].

Метод case-study або метод аналізу конкретних ситуацій (від англ. case – випадок, ситуація) – це метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, заснований на навчанні шляхом розв'язання конкретних задач. При розв'язанні кейсів студентам пропонується відмітити певну проблему, що описує конкретну практичну ситуацію, яка базується на комплексі знань, умінь і навичок. В свою чергу кейси представляють собою реальні або гіпотетичні ситуації, які вимагають аналізу та прийняття рішень [5]. Студенти вивчають інформацію, збирають дані, формують висновки і пропонують рішення. Тому метод case-study визнаний одним із найефективніших методів навчання та розв'язання типових практичних задач та є одним з найбільш ефективних і розширених методик у навчанні, який забезпечує детальний аналіз конкретних питань або ситуацій. Цей підхід дозволяє студентам вивчати реальні ситуаційні питання в контексті їх дисципліни, що в свою чергу сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та вміння використовувати теоретичні знання на практиці [2; 4].

Викладачі, які застосовують кейсовий метод, трактують його як метод навчання, де студенти та викладачі залучені в безпосереднє обговорення конкретних практичних ситуацій або завдань [6]. Кейси складаються, використовуючи реальний досвід професійної діяльності, як основу навчально-пізнавальної діяльності здобувачів під керівництвом наставника. Тому метод кейсів одночасно включає особливий вид навчального матеріалу і спеціальні способи використання цього матеріалу в учбовому процесі [8].

Метод аналізу конкретних ситуацій сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, спонукає їх до практичної роботи в процесі оволодіння матеріалом, коли активні не лише викладачі, а й студенти. Майбутні спеціалісти стають учасниками вирішення проблемних ситуацій, взятих з професійної практики ветеринарного лікаря. Від них вимагається проведення глибокого аналізу результату та прийняття прийнятого, вірного та обґрунтованого рішення [3; 5].

Кейси, які використовувалися в нашому дослідженні, були навчальними. Їх мета – самостійно приймати рішення в певній конкретній ситуації. Студенти отримували всю інформацію, потрібну для аналізу, ситуація описувалася розгорнуто, при цьому чітко формувалася проблема [9]. Іншим різновидом ключового завдання, які були нами запропоновані – це певні ситуаційні випадки, які були спрямовані на оцінку рішення. В цьому варіанті окрім опису ситуації були представлені прийняті рішення ветеринарного лікаря, які студенти повинні були проаналізувати і критично оцінити. У вирішенні ситуаційних завдань цього типу була закладена помилка, і була мета пошуку цієї помилки, а потім запропоновано розробку власного рішення [10].

Попередньо здобувачі вищої освіти прослухали лекції з патологічної фізіології та самостійно повторили одержаний матеріал. На практичному занятті студенти були поділені на групи по 2-3 особи. Кожній групі видавалася конкретна ситуація, у якій студенти повинні були уявити себе в ролі ветеринарного лікаря та вирішити проблемну дилему. Надалі кейс проходив за встановленою схемою. Викладач оголошує запланований час для спільної роботи. Мета кожної групи складалася у вирішенні ситуаційної задачі, визначенні алгоритму виходу із проблемного завдання. Учасники повинні були вибрати представника групи (модератора), який представляв колективне рішення. Модератору на виступ відводилося 5-10 хвилин. Він повинен був представити ключову проблему, запропонувати її рішення, обов'язково аргументуючи свою відповідь. Учасники групи доповняли виступ модератора. Викладач стимулював решту учасників групи до виступу, щоб вони не намагалися відсидітися. Після цього йшло обговорення та виступи з місця, викладач також був активний, організовував дискусію, згадував теоретичний матеріал, ставив навідні питання.

Приклад проблемної ситуації. Під час оприлюднення анамнезу стало відомо, що на свинокомплексі виникло захворювання у 75 поросят, з них загинуло за першу добу 18. У хворих тварин відзначалася сильна спрага, ціаноз слизових оболонок, кон'юнктивіти, судоми, посилене слиновиділення, рвота, проноси, тварини приймали неприродні пози. При патрозтині трупів виявлено множинні точкові крововиливи під ендокардом, набряк легень, крововиливи у печінці, нирках, лімфовузлах, катаральний геморагічний гастроентерит. Завдання: Поставте діагноз враховуючи симптоми та патологоанатомічні зміни; Який патматеріал потрібно відправити в лабораторію для уточнення діагнозу?; Обґрунтуйте вибір діагнозу, використовуючи знання з патологічної фізіології; Перелічіть основні кроки, які слід зробити для підтвердження діагнозу; Які профілактичні заходи можна розробити для запобігання поширенню цієї хвороби на фермі?

Наприкінці дискусії викладач мав підбити підсумок, при цьому врахувати, як правильність вирішення ситуаційного завдання, так і сам процес обговорення, аргументованість вирішення проблеми.

Після завершення роботи та підведення підсумків нами була проведена бесіда із студентами спеціальності «Ветеринарна медицина» (45 осіб), що проходили апробацію інтерактивного методу навчання. Ми поцікавилися ефективністю застосування case-study при вивченні дисципліни «Патологічна фізіологія». Всі здобувачі вищої освіти (100%) висловилися про те, що їм подобається ведення занять в інтерактивній формі. А 88% студентів відзначили, що в інтерактивних формах вважають за краще вирішувати конкретні ситуаційні завдання, які виникають у практиці лікаря ветеринарної медицини, тому що їм цікаво «відчути себе ветеринарним лікарем», «сказати вірне рішення», «знайти помилки інших лікарів», «пропонувати нестандартні шляхи вирішення проблем», «творчий підхід до справи». Решті 12% студентам більше подобаються такі методи, як ділова гра, проведення прес-конференцій або наукових конференцій, розгадування задач, квізів і вікторин з патологічної фізіології.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Усі студенти висловили думку про те, що хотіли б продовжити своє навчання із застосуванням інтерактивних технологій. Після проведеного дослідження нами були зроблені наступні висновки:

1. Використання кейс-методів, як інтерактивного методу навчання, відповідає практико-орієнтованому підходу до результатів навчання, де здобувач має можливість уявити себе в ролі ветеринарного лікаря, що сприяє високому рівню мотивації та формуванню професійного мислення.

2. Основною метою ігрового підходу при навчанні майбутнього лікаря ветеринарної медицини є отримання та вдосконалення знань, умінь і володінь, формування професійних компетенцій, досягаються високі результати у вивченні дисципліни, формуванні компетенцій і підготовці до майбутньої професійної діяльності, що сприяє розвитку гармонічної особистості студента.

3. Результатом раціонального застосування case-study у навчанні майбутнього ветеринарного спеціаліста є вирішення поставленої проблеми найбільш цілеспрямованим способом з урахуванням професійних особливостей і контексту ситуації.

4. Результати дослідження показали, що використання кейс-методу в навчальному процесі підвищує успішність навчання при освоєнні дисципліни «Патологічна фізіологія».

6. Кейс-метод можна застосовувати, як на практичних заняттях, так і при поточній та проміжній атестації здобувачів вищої освіти.

7. Рекомендовано подальше застосування case-study при вивченні дисципліни «Патологічна фізіологія» для студентів спеціальності «Ветеринарна медицина», розробка нових кейсів і вдосконалення підходів до даної методики.

Список використаних джерел

1. Антонова О.Є., Маслак Л.П. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С 78–92.
2. Вихрущ В.О., Гуменюк С.В., Вихрущ-Олексюк О.А. Психодидактика вищої школи: інноваційні методи навчання. Тернопіль : Крок, 2017. 280 с.
3. Степаненко І. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації : І.В. Степаненко. Київ : ІВО НАПН України, 2016. 158 с.
4. Кулішов С., Третяк Н., Приходько Н. та ін. Кейс– та фрактальні технології як засіб підвищення якості навчання внутрішньої медицини, креативному клінічному мисленню. ІТЕА-2012, Україна, МНТЦ. Київ, 2012. С. 268–271.
5. Лішук С.Г., Савчук Л.Б., Ковальова О.М., Добровольський В.А. Сучасні аспекти підготовки спеціалістів ветеринарної медицини в розрізі інноваційних підходів системи педагогічної освіти. *Професійно-прикладні дидактики*. 2024. № 1. С. 19–23. URL: <https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-3>.
6. Лішук С. Г. Особливості інтеграції природничо-наукової і професійно-практичної підготовки магістрів ветеринарної медицини, як передумова професійно-творчого середовища ЗВО. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Teoria i metodyka doskonalenia zawodowego kadry akademickie jako elementu kształcenia ustawicznego w systemie szkolnictwa wyższego, teorii i praktyki rolniczej». Том 1: Zbiór prac naukowych / Redakcja naukowa: Andrzej Borusiewicz, Zoia Sharlovich – Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2023. С. 47–51. DOI 10.58246/RTSW4703.
7. Павлюк Р.О. Креативність як складова частина професійної підготовки майбутніх учителів вузу: Креативна педагогіка: науково-методичний збірник. Вінниця. 2011. Вип. 4. С. 44–52.
8. Сегеда Н.А. Зміст креативно-акмеологічного підходу до вивчення феномену професійного зростання викладача вищої школи. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 4. С. 106–110.

9. Скрипник І. М., Сорокіна С. І., Шевченко Т. І. та ін. Кейс-метод як приклад інтерактивного навчання студентів-медиків клінічним дисциплінам. *Вища освіта України*. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». 2022. Т. 1, № 1 (Додаток 3). С. 372–377.

10. Chipamaunga S. R., Prozesky D. R. Addressing student diversity and integrative learning in an undergraduate medical curriculum. *Open Access Library Journal*. 2021. Vol. 8. URL: <https://doi.org/10.4236/oalib.1107252>.

Lishchuk S. G.

*Candidate of Agricultural Sciences,
Associate Professor at the Department of Normal and Pathological
Morphology and Physiology,
Higher educational institution «Podillia State University»
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: itomlin@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6294-5259*

Savchuk L. B.

*Candidate of Agricultural Sciences,
Associate Professor, Head of the Department of Normal and Pathological
Morphology and Physiology,
Higher educational institution «Podillia State University»
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: lyuba.savchuk.2015@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6042-8362*

Zakharova T. V.

*Candidate of Veterinary Sciences,
Associate Professor at the Department of Normal and Pathological
Morphology and Physiology,
Higher educational institution «Podillia State University»
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: 0982519138@ukr.net
ORCID: 0000-0001-7792-7996*

APPROVAL AND EFFECTIVENESS OF CASE-STUDY IN STUDYING PATHOLOGICAL PHYSIOLOGY IN VETERINARY MEDICINE: THE WAY TO PRACTICE-ORIENTED EDUCATION

Abstract

The article examines the implementation of interactive pedagogical technologies in the educational system, analyzes their advantages and challenges faced by teachers and students.

In this work, attention is paid to the theoretical justification, approbation and introduction into the educational process of the case method in the study of the discipline 'Pathological physiology' for students of higher education in the specialty 'Veterinary medicine' with a practical orientation, as a means of forming professional competencies in future doctors of veterinary medicine.

The case-study method (the method of analyzing specific situations) is a teaching technique based on the description of the tasks of real situations and the solution of situational problems. This method contributes to the activation of the development of critical thinking, practical skills and teamwork of students of higher education, stimulation of their success, and support of the achievements of participants in the educational process.

As a result of the research, it was established that the use of case methods as an interactive approach to learning corresponds to the practice-oriented concept of educational results, which allows the student to imagine himself in the role of a veterinarian. This, in turn, increases the level of motivation and promotes the development of professional thinking.

The main goal of the interactive approach in the training of future veterinarians is the acquisition and improvement of knowledge, skills and abilities, as well as the formation of professional competencies. This stimulated the students of higher education to high achievements in the study of the subject, development of the necessary competencies and preparation for future professional activities, which, in turn, contributes to the formation of a harmonious personality of the student. Students have the opportunity to discuss real cases, learn from their mistakes and improve their skills, which increases their interest in the subject and motivation to learn, and stimulates the latter to critically analyze and evaluate information, as they need to study complex situations, ask questions and develop valid conclusions.

This develops their ability to think independently and make decisions in stressful situations. This approach makes training more interactive and effective, which is important for the training of highly qualified specialists in the field of veterinary medicine.

Key words: pedagogical technologies, education, veterinary medicine, pathological physiology.

References

1. Antonova, O. Ye., & Maslak, L. P. (2011). Profesiiina pedahohichna osvita: kompetentnisnyi pidkhd [Professional pedagogical education: Competence-based approach]. In O. A. Dubaseniuk (Ed.), Monograph (pp. 78–92). Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka Publishing [in Ukrainian].
2. Vykhreshch, V. O., Humeniuk, S. V., & Vykhreshch-Oleksiuk, O. A. (2017). Psykhodydaktyka vyshchoi shkoly: innovatsiini metody navchannia. [Psychodidactics of higher education: Innovative teaching methods]. Ternopil: Krok [in Ukrainian].
3. I. Stepanenko. (2018). Internatsionalizatsiya vischoyi osvity v Ukrayini: metodichni rekomendatsiyi. [Internationalization of higher education in Ukraine: methodical recommendations]. K.: IVO NAPN Ukrainy. 158 p. [in Ukrainian].
4. Kulyshov, S., Tretiak, N., Prykhodko, N., & others. (2012). Keis– ta fraktalni tekhnolohii yak zasib pokrashchennia yakosti navchannia vnutrishnii medytsyni, kreatyvnomu klinichnomu myslennyu [Case and fractal technologies as a means to improve the quality of education in internal medicine and creative clinical thinking]. In ITEA-2012, Kiev. [in Ukrainian].
5. Lishchuk, S. H., Savchuk, L. B., Kovalova, O. M., & Dobrovolskyi, V. A. (2023). Suchasni aspekty pidhotovky spetsialistiv veterynarnoi medytsyny v rozrizi innovatsiinykh pidkhodiv systemy pedahohichnoi osvity. [Modern aspects of training specialists in veterinary medicine in the context of innovative approaches to the pedagogical education system]. Professional and applied didactics, (1), 19–23. Retrieved from [https://doi.org/10.37406/2521-6449/2024-1-3] [in Ukraine].
6. Lishchuk S.H. (2023). Osoblyvosti intehratsii pryrodnycho-naukovoi y profesiino-praktychnoi pidhotovky mahistriv veterynarnoi medytsyny, yak peredumova profesiino-kreatyvnoho seredovyshcha ZVO [Peculiarities of the integration of natural-scientific and professional-practical training of masters of veterinary medicine as a prerequisite for a professional-creative environment of higher education institutions]. Tom 1: Collection of scientific papers konf. (Teoria i metodyka doskonalenia zawodowego kadry akademickie jako elementu kształcenia ustawicznego w systemie szkolnictwa wyższego, teorii i praktyki rolniczej). Scientific editorial board: Andrzej Borusiewicz, Zoia Sharlovich – Publisher: MANS in Łomża.S.47-51 Retrieved from [DOI: 10.58246/RTSW4703]. [in Poland].
7. Pavliuk R. O. (2020). Kreatyvnist yak skladova chastyna profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv vuzu [Creativity as an integral part of the professional training of future university teachers]. Kreatyvna pedahohika. Nauk. metod. zb. Akademiia mizhnarodnoho spivrobitnytstva z kreatyvnoi pedahohiky. Vinnytsia, Vyp. 4. S. 44-52. [in Ukrainian].
8. Scheda, N. A. (2009). Zmist kreatyvno-akmeolohichnoho pidkhodu do vyvchennia fenomenu profesiinoho zrostannia vykladacha vyshchoi shkoly [The content of the creative-acmeological approach to the study of the phenomenon of professional growth of a high school teacher]. Pedahohika, psykhologhiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports],4, 106-110 [in Ukrainian].
9. Skrypnyk, I. M., Sorokina, S. I., Shevchenko, T. I., & others. (2022). Keis-metod yak pryklad interaktyvnoho navchannia studentiv-medykiv klinichnym dystsyplinam [Case method as an example of interactive learning for medical students in clinical disciplines]. Vyshcha osvita Ukrainy. Tematychnyi vypusk ‘Mizhnarodni Chelpanivski psykhologopedahohichni chytannia’, 1(1, Suppl. 3), 372–377 [in Ukrainian].
10. Chipamaunga, S.R. and Prozesky, D.R. (2021) Addressing Student Diversity and Integrative Learning in an Undergraduate Medical Curriculum. Open Access Library Journal, 8: e7252. https://doi.org/10.4236/oalib.1107252 [in Zimbabwe].

УДК 811.161

Максимець О. М.*кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри української мови,**Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»**Кам'янець-Подільський, Україна***E-mail:** *on_maksimec@ukr***ORCID:** *0000-0002-4833-5593*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація

Сьогодні, в умовах глобалізації сучасного світу, відбувається і трансформація вищої освіти. Відповідно до цих змін маємо нову парадигму освіти, яка передбачає формування і розвиток у майбутніх фахівців не лише професійних, точних умінь, що пов'язані з діяльністю в галузі певних сфер, а й вироблення у нашої молоді м'яких навичок таких як креативність, ініціативність, стресостійкість, здатність до критичного мислення, уміння розуміти емоції, наміри інших людей та свої власні, самостійність під час отримання нових знань, спроможність до ефективних комунікацій, які можна застосовувати в різних професійних умовах. Серед згаданих умінь основними, базисними є такі якості, як здатність до ефективної міжособистісної та професійної комунікації. Культура спілкування особистості є основою якісних та продуктивних взаємовідносин у будь-якому професійному колективі та сприяє досягненню взаєморозуміння, є способом самовдосконалення і самореалізації.

Покращення підготовки сучасного фахівця, що є сьогодні першочерговим завданням вищої школи, зумовлює пошук таких технологій організації навчального процесу, які б відповідали світовому стандарту освіти та забезпечували б підготовку майбутніх спеціалістів на високому професійному рівні. Адже саме вибір дієвих методів навчання допомагає заохочувати студентів до активної комунікативної діяльності та сприяє оволодінню навичками ефективних та результативних комунікацій.

Статтю присвячено дослідженню найефективніших інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, діалогових, імітаційних, проектних та їх впливу на формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців.

Ключові слова: комунікативна культура, ефективні комунікації, мовленнєва компетентність, інноваційні методи навчання, комунікативні здібності, комунікативні вміння.

Вступ. Сьогодні, в умовах глобалізації сучасного світу, відбувається і трансформація вищої освіти. Відповідно до цих змін маємо нову парадигму освіти, яка передбачає формування і розвиток у майбутніх фахівців не лише професійних, точних умінь, що пов'язані з діяльністю в галузі певних сфер, а й вироблення у нашої молоді м'яких навичок, які можна застосовувати в різних професійних умовах, серед яких потрібно виокремити такі якості, як спроможність до ефективної міжособистісної та професійної комунікації. Культура спілкування особистості є основою якісних та продуктивних взаємовідносин в будь-якому професійному колективі та сприяє досягненню взаєморозуміння, є способом самовдосконалення і самореалізації.

Покращення підготовки сучасного фахівця, що є сьогодні першочерговим завданням вищої школи, зумовлює пошук таких технологій організації навчального процесу, які б відповідали світовому стандарту освіти та забезпечували б підготовку майбутніх спеціалістів на високому професійному рівні.

Теоретичні засади формування мовної особистості в процесі навчання висвітлені в працях О. Гриджук, В. Жовтобрюх, Л. Мацько, Л. Паламар, О. Семиног, Л. Струганець та ін. Проблема формування мовної особистості, що нерозривно пов'язана з вихованням мовної свідомості, аналізується в дослідженнях С. Єрмоленко, П. Селігея та ін.

Проблеми педагогічної інноватики, дослідження інноваційних технологій широко та обґрунтовано представлені у численних наукових працях (К. Баханов, О. Дубасенюк, Н. Коломієць, О. Комар, І. Луцик, Н. Побірченко, О. Пометун, Т. Сердюк, Л. Струганець, П. Шевчук та ін.).

Метою цієї статті є визначення ролі комунікативної культури у професійній підготовці сучасного фахівця та окреслення інноваційних технологій навчання з метою формування навичок ефективних комунікацій у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікація та спілкування є важливою частиною життя будь-якої людини в цілому та професійної її діяльності зокрема. Культура кожної особистості передусім починається з мови. «Культура – це комунікація, а комунікація – це культура», – зазначає Е. Холл [10]. Сутність поняття комунікативної культури можна окреслити інтегральним похідним від термінів «культура» та «комунікація».

Основне завдання комунікативної культури фахівця можна означити як застосування таких правил спілкування, які слугують взаєморозумінню людей у процесі професійної діяльності, сприяють взаємозбагаченню

духовними цінностями. Формування цінностей комунікативної культури фахівців передбачає: володіння національно-історичним досвідом професійної діяльності; з'ясування взаємовпливу комунікативної й загальнолюдської культур; вивчення проблеми соціальної відповідальності оточення; підтримка, дотримання та створення етичних принципів з широкого кола соціальних, побутових, організаційних ситуацій [5]. Як зазначає Л. Руденко, комунікативна культура відображає ступінь соціальної активності фахівця, суспільну значущість норм його поведінки в різних ситуаціях професійної діяльності, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності. В основу комунікативної культури покладається загальна особистісна культура, виражена в системі потреб, соціальних якостей, стилю діяльності та поведінки людини. Як засіб формування особистості, комунікативна культура ґрунтується на пізнанні її адаптивних можливостей, які допомагають людині діяти відповідно до культурних стандартів значущого для неї оточення [9, с. 57].

Отже, важливим завданням вищої освіти є пошук ефективних засобів та методів формування комунікативної культури у майбутніх фахівців, з метою забезпечення виконання ними професійних обов'язків, своєчасного вирішення різних виробничих завдань та продукування якісних взаємостосунків у колективі. Важливе значення в системі підготовки фахівця для формування комунікативної культури мають такі інноваційні технології навчання як діалогові, ігрові, тренінгові, імітаційні, проєктні тощо. О. Дубасенюк зазначає, що інноваційний підхід до навчального процесу спрямований на особистісний розвиток майбутніх фахівців, їхню здатність набувати нового досвіду на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку [4, с. 8].

Комунікативна компетенція майбутніх фахівців у нашому закладі вищої освіти формується у процесі вивчення таких лінгвістичних навчальних дисциплін, як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Академічне письмо та доброчесність», «Ділові комунікації».

Розглянемо найефективніші технології, що використовуються нами у ході вивчення зазначених навчальних дисциплін.

Одним із інтерактивних методів формування комунікативної культури майбутніх фахівців є міні-лекція-діалог (діалог з аудиторією), що передбачає безпосередній контакт викладача зі студентами, актуалізуючи їх увагу на певних питаннях теми. Наприклад, з метою формування лінгвістичних знань у ході вивчення теми «Основи культури української мови» або «Форми колективного обговорення професійних проблем», можна використати такі питання щодо «запуску діалогу»: 1. Мені знання з основ культури української мови потрібні для ..., 2. Для проведення успішних перемовин мені потрібно..., 3. Щоб пройти успішно співбесіду з роботодавцем я маю ...

Діалогові технології, що пов'язані зі створенням комунікативного середовища, сприяють становленню відносин нового типу у партнерській взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», що дозволяє розширити простір співпраці студентів між собою та викладачем.

До діалогових технологій, які можна ефективно застосовувати під час занять, варто віднести проблемно-пошукові діалоги, навчальні дискусії, аналіз конкретних ситуацій тощо.

Формування комунікативних навичок майбутніх фахівців можливе за умови моделювання певних типових ситуацій реального спілкування, що можуть виникнути у різних сферах життя, зокрема і професійного. Застосування таких технологій під час занять надає можливість студентам активізувати свою діяльність, дозволяє спрогнозувати певну поведінку учасників комунікації, бути при цьому переконливим та уміти формувати тези, добирати аргументи та докази. Ефективними формами навчальної діяльності можуть стати завдання на складання діалогів на запропоновані теми. Студентам можна запропонувати такі завдання: *змодельуйте бесіду між роботодавцем і особою, що прийшла на співбесіду; змодельуйте діалог «студент-викладач» про особливості написання тез наукової доповіді.*

Досить ефективними є і дискусійні методи навчання такі як дебати, круглий стіл, дискусії, заняття у форматі ток-шоу (завдання: підготуйтеся до участі в груповій дискусії на такі теми: «М'які навички. Чи варто їх розвивати, щоб стати успішним?», «Академічна доброчесність: ілюзія чи реальність», «Штучний інтелект – допоможе людству чи знищить його?» тощо). Темою обговорення може стати певний вислів, сентенція відомої особистості, діяча культури тощо. Наприклад: «Ось тобі, жінко, мова. Стріляй із неї. Захищай себе до останнього подиху, і нізащо не дозволяй їм наблизитися» (Катерина Калитко).

Такі активні методи комунікативного спілкування спонукають студентів до розумової діяльності, активізують творчі здібності, дають змогу визначити власну позицію та сформувати навички відстоювання власної думки.

Щоб розвинути не лише комунікативні навички, а й напрацювати уміння працювати в команді, досить вдало можна застосовувати метод кооперативного навчання. У контексті таких умінь актуалізованою постає командна робота за різними схемами: робота в групах, мікрогрупах, парах. Наприклад на заняттях з «Академічного письма» при вивченні теми «Цілісність академічного тексту» ми можемо запропонувати студентам, які поділені на невеличкі групи, скласти текст за початковою тезою або розташувати речення в поданих абзацах відповідно до структури абзацу та визначити і аргументувати, яке з них заголовне речення, які – підтримуючі [8, с. 342].

Виконання завдань в групах дозволить студентам розвивати не лише здібності спілкування а й сформувати такі якості, як колективізм, взаємопідтримка, взаємодопомога тощо.

При формуванні культури мовлення студентів, що є основою комунікативної діяльності, досить ефективним видом роботи під час проведення практичних занять є застосування метафоричних карт. Метафоричні

асоціативні карти (МАК) є одним з інструментів проєкційного методу, що активно застосовується ученими, а саме фахівцями сучасної психології та педагогіки, з діагностично-терапевтичною метою. Але можливості цього «інструмента» є набагато глибшими, оскільки зазначений вид діяльності розвиває творче мислення та креативність. Досить вдало можна застосувати цей метод при вивченні теми «Культура української мови». Наприклад, за певним зображенням ми можемо запропонувати студентам зробити його опис, скласти кілька складних прикметників, придумати з ними речення, далі – текст, який потрібно буде підсилити різними художніми засобами.

Схожим видом роботи до попередньої, що ми застосовуємо під час наших занять, є і метод «асоціативний куш». Зазначений метод теж спонукає здобувачів вищої освіти мислити творчо та креативно, дає змогу студентам з'ясувати рівень їхнього розуміння базового поняття теми, а в процесі обговорення на занятті – працювати над його поглибленням і розширенням. У ході реалізації методу визначається професійна проблема; окреслюється певне поняття чи фраза; записуються усе, що спадає на думку; встановлюються зв'язки між визначеними поняттями і записами. Цей метод можна застосовувати під час вивчення теми «Спілкування як інструмент професійної діяльності» при визначенні таких понять, як спілкування, комунікація тощо.

Особливо важливим є і метод проєктів, що заохочує студентів до дослідницької діяльності, допомагає проявити креативні здібності, самостійність у виборі джерел інформації та способу її презентації. Студентам можна запропонувати підготувати дослідницький проєкт «Особливості риторики сучасних політиків, науковців, культурних діячів, блогерів тощо» або проєкт, з елементами соціологічного дослідження, наприклад «Мовна свідомість молоді під час війни». Проєктна методика, як пише Т. Гарлицька, «є надзвичайно складною, оскільки вимагає багато часу для підготовки й мотивації; студентам необхідно самостійно мислити, знаходити й вирішувати проблеми, залучаючи при цьому знання з різних предметних галузей, виявити самостійність у способі викладання та презентації матеріалу» [2].

Одним з інтерактивних методів навчання є метод аналізу конкретних ситуацій. Кейс-технологія, суть якої полягає в розгляді конкретних ситуацій, випадків для спільного аналізу, обговорення та прийняття рішення студентами з певної сфери професійного спрямування, належить до імітаційних активних методів навчання [4]. Зазначений метод у різноманітних джерелах трактується по-різному, залежно від перекладу та призначення. Н. Волкова [1] та Т. Кошманова [6] наголошують на назві кейс-метод, який сприяє розвитку критичної рефлексії, що вчить розв'язувати проблеми та критично до них ставитись. Окреслений метод належить до неігрових імітаційних активних методів навчання і передбачає розгляд та аналіз окремих ситуацій, що можуть бути запропоновані студентам у формі певних завдань [7, с. 183]. Кейс-технології можна застосовувати при вивченні теми «Форми колективного обговорення професійних проблем», опрацьовуючи різні стилі ведення перемовин, вивчаючи маніпулятивні прийоми в ділових комунікаціях тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, використання на заняттях інноваційних технологій навчання сприяють ефективному формуванню комунікативної культури майбутнього фахівця. Вибір дієвих методів навчання допомагає залучити студентів до активної комунікативної діяльності та дозволяє не лише індивідуалізувати навчання, надаючи можливість кожному обрати мовленнєву поведінку, а й створює умови для розвитку колективної роботи, розвиваючи здатність переконувати, аргументувати своє рішення та напрацювати вміння діяти в команді. Кожен із окреслених методів і прийомів має свою реалізацію у відповідних завданнях та вправах. Діалогові, ігрові, дискусійні, імітаційні, проєктні методи проведення занять активізують мовленнєвий потенціал нашої молоді, формують навички швидко та правильно орієнтуватися в умовах певної комунікативної ситуації; розвивають вміння бути переконливим, формувати тези, добирати аргументи та докази тощо.

Оскільки вміння спілкуватись дає змогу підвищити результативність професійних навичок, допомагає впевнено відчувати себе в процесі виконання професійної діяльності, при спілкуванні з колегами, у встановленні ділових контактів, то формування комунікативної культури майбутніх фахівців має стати обов'язковим складником комплексної підготовки спеціалістів будь-якого профілю.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Педагогіка : посіб. для студентів. Київ : Академія, 2001. 576 с.
2. Гарлицька Т. Комунікативний підхід як спосіб формування творчих здібностей майбутніх учителів англійської мови. 2013 URL: // naub. oa.edu.ua/2013/komunikatyvnyj-pidhidyak-sposib-formuvannya-tvorchyh-zdbnostejmajbutnihuchyteliv-anhlijskoji-movy/ (дата звернення: 25.02.2013).
3. Гончаров С. М. Креативні методи навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу. *Навчально-методичний посібник*. Рівне : НУВГП, 2007. 116 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : ЖДПУ, 2003. 193 с.
5. Іванченко Л. М. Формування комунікативної культури сучасного інженера у студентів національного технічного університету України «КПІ». *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі* : матеріали ІІІ всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21-25 березня 2011 р.). Київ, 2011. С. 23–25.
6. Кошманова Т. «Кейс» метод в педагогічній освіті США. *Шлях освіти*. 2000. № 1. С. 22–24.
7. Максимець О.М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022 р. № 84. С.1 81–186.

8. Максимець О.М. Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців при вивченні мовознавчих дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73. том 2. С.340-344.
9. Руденко Л. А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Львів, 2016. 499 с.
10. Hall E. T. *Beyond culture*. New York : Anchor Press, 1976. 320 с.

Maksymets O. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Ukrainian Language Department
Higher educational institution «Podillia State University»
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: on_maksimec@ukr
ORCID: 0000-0002-4833-5593*

INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN FORMING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS

Abstract

Today, in the conditions of globalization of the modern world, the transformation of higher education is taking place. In accordance with these changes, we have a new paradigm of education, which provides for the formation and development of future specialists not only professional, precise skills related to activities in certain fields, but also the development of soft skills such as creativity, initiative in our youth, stress resistance, the ability to think critically, the ability to understand emotions, other people's intentions and one's own, independence when acquiring new knowledge, the ability to communicate effectively, which can be applied in various professional settings. Among the mentioned skills, such qualities as the ability for effective interpersonal and professional communication are basic, basic. The culture of personal communication is the basis of high-quality and productive relationships in any professional team and helps to achieve mutual understanding, is a way of self-improvement and self-realization.

Improving the training of a modern specialist, which is today the primary task of a higher school, requires the search for such technologies for the organization of the educational process that would meet the world standard of education and would ensure the training of future specialists at a high professional level. After all, it is the choice of effective teaching methods that helps to encourage students to active communicative activities and promotes the mastery of effective and effective communication skills.

The article is devoted to the study of the most effective innovative learning technologies, in particular game, dialog, simulation, project and their impact on the formation of communicative competence of future specialists.

Key words: *communicative culture, effective communications, speech competence, innovative teaching methods, communicative abilities, communicative skills.*

References

1. Volkova, N. P. (2001). *Pedahohika: posib. dlia studentiv [Pedagogy: manual. for students]*. Kyiv : Akademiia, 576 s. [in Ukrainian].
2. Harlytska, T. (2013). *Komunikatyvnyi pidkhid yak sposib formuvannia tvorchykh zdbnostei maibutnikh uchyteliv anhliskoi movy [Communicative approach as a way of forming creative abilities of future teachers of the English language]*. Retrieved from: <http://naub.ua.edu.ua/2013/komunikatyvnyj-pidhidyak-sposib-formuvannya-tvorchykh-zdbnostejmajbutnihuchytelivanhlijskoj-movy/> (data zvernennia: 25.02.2013) [in Ukrainian].
3. Honcharov, S. M. (2007). *Kreatyvni metody navchannia v kredytno-modulnii systemi orhanizatsii navchalnoho protsesu [Creative teaching methods in the credit-module system of organizing the educational process]*. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Rivne : NUVHP, 2007. 116 s. [in Ukrainian].
4. Dubaseniuk, O. A. (2003). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti [Professional training of the future teacher for pedagogical activity] : monohrafiia*. Zhytomyr : ZhDPU. 193 s. [in Ukrainian].
5. Ivanchenko, L. M. (2011). *Formuvannia komunikativnoi kultury suchasnoho inzhenera u studentiv natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «KPI»*. [Formation of the communicative culture of a modern engineer among students of the National Technical University of Ukraine "KPI"]. *Suchasni metody vykladannia inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia u vyshchii shkoli : materialy III vseukr. nauk.-prakt. konf.*, (Kyiv, 21-25 bereznia 2011 r.). Kyiv, 2011. S. 23–25 [in Ukrainian].
6. Koshmanova, T. (2000). «Keis» metod v pedahohichnii osviti SSHA. ["Case" method in pedagogical education in the USA]. *Shliakh osvity*. № 1. S. 22–24 [in Ukrainian].
7. Maksymets, O.M. (2022). *Formuvannia movnokomunikativnykh navychok u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Formation of language and communication skills in the process of training future specialists]*. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 84. S. 181–186 [in Ukrainian].
8. Maksymets, O.M. (2024). *Interaktyvni metody formuvannia soft skills maibutnikh fakhivtsiv pry vyvchenni movoznavchykh dystsyplin. [Interactive methods of forming soft skills of future specialists when studying linguistic disciplines]* *Aktualni pyttannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 73. tom 2. S.340-344 [in Ukrainian].
9. Rudenko, L. A. (2016). *Teoretychni ita metodychni zasady formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodical principles of formation of communicative culture of future specialists in the field of service in vocational and technical educational institutions]*. *Doctor's thesis*. Lviv. 499 s. [in Ukrainian].
10. Hall, E. T. (1976). *Beyond culture*. New York : Anchor Press. 320 p. [in English].

УДК 37.02:378:808.5

Назаренко І. О.*кандидат філологічних наук, асистент кафедри української мови,**Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»**Кам'янець-Подільський, Україна***E-mail:** nazarenko.mr@gmail.com**ORCID:** 0000-0002-1830-9706

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ДІЛОВІ КОМУНІКАЦІЇ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ НА ПРИНЦИПАХ ФУНКЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Анотація

Високі вимоги до системних змін, які ставить сьогодення перед вищою школою до підготовки майбутніх фахівців зумовлені насамперед потребою сучасного суспільства у спеціалістах, компетентних не тільки у своїй професійній галузі. Адже практично будь-яка сфера потребує від рядового працівника або керівника універсальних комунікаційних навичок, зокрема навичок спікера, модератора або навіть медіатора в ділових взаєминах.

Стаття присвячена проблемі викладання навчальної дисципліни «Ділові комунікації» здобувачам освітнього рівня «магістр» у Закладі вищої освіти «Подільський державний університет». Автор презентує власний досвід роботи над курсом із магістрантами різних спеціальностей, оскільки лінгвометодична проблема залишається невичерпною, адже зумовлена тим, що саме методи визначають технології навчання, які зазнають змін відповідно до вимог часу. Окрім того, актуальність теми ґрунтується на об'єктивній потребі ефективного формування належної комунікативної культури майбутніх фахівців; необхідності обґрунтування теоретичних і методичних засад становлення мовної особистості, у якій галузі вона б не працювала; розробках науково-методичного забезпечення, що відповідає чинним навчальним програмам та передбачає практичну реалізацію дидактичних принципів навчання.

Практичне значення розвідки базується на тому, що запропоновано апробацію системи функційно-діяльнісного підходу, який чітко спрямований на формування комунікативної культури здобувачів другого рівня освіти; представлені методичні прийоми, що ґрунтуються на активних методах навчання з використанням новітніх освітніх технологій. Теоретичні положення та практичні результати дослідження можуть бути використані для покращення академічної підготовки спеціалістів широкого профілю. Окремі положення можуть бути застосовані для укладання навчально-методичних посібників, підготовки різного роду засобів навчання, навчально-нормативної документації тощо.

Ключові слова: ділові комунікації, функційно-діяльнісний підхід, інтерактивні методи навчання, компетенції, комунікативна культура, активні методи навчання.

Вступ. Курс навчальної дисципліни «Ділові комунікації» для магістрантів Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» створено з огляду на необхідність формування мовнокомунікативних компетенцій у майбутніх фахівців різного професійного спрямування. Про актуальну потребу в такій дисципліні свідчить запит суспільства на системні зміни в українській вищій освіті, яка зокрема передбачає її удосконалення на засадах функційно-діяльнісного підходу з використанням сучасних активних методів навчання, що розвивають практичні навички усної та писемної мови, критичне мислення, емоційний інтелект, уміння презентувати результати власної та колективної діяльності під час ділових заходів різного цільового й тематичного спрямування.

Мета статті – презентувати власний досвід роботи з магістрантами різних спеціальностей над курсом «Ділові комунікації», який ґрунтується на принципах функційно-діяльнісного підходу, чітко спрямованого на формування компетенцій комунікативної культури здобувачів другого рівня освіти.

Виклад основного матеріалу. Навчальна дисципліна «Ділові комунікації» для магістрантів Закладу вищої освіти «Подільський державний університет» передбачає на вивчення 90 годин (3 кредити). Курс починається з ознайомлення з теоретичними засадами ділового комунікування. Наступні теми стосуються детального вивчення основ вербального й невербального спілкування та їхньої реалізації в різноманітних формах ділових взаємин: під час підготовки та проведення публічних виступів, бесід, нарад, перемовин, дебатів із опонентами тощо. Окремо для вивчення виноситься тема маніпулятивних логіко-риторичних прийомів маніпуляцій та використання засобів захисту проти них. Поглиблено розглядаються питання особливостей писемної ділової комунікації, зокрема на засадах сучасних етики, етикету та культури.

Така структура навчального курсу «Ділові комунікації» дозволяє якнайповніше реалізувати мету зазначеної дисципліни: формування у студентів необхідних теоретичних знань та практичних навичок у ділових комунікаціях задля вироблення вмінь адаптуватися до змін на ринку праці та підвищення шансів на професійну реалізацію, кар'єрне зростання майбутнього фахівця.

Завдання, які вирішуються у процесі вивчення дисципліни:

- 1) вивчити види й форми комунікації з метою застосування та ефективної взаємодії у фаховій діяльності;
- 2) виробити вміння та навички правильно висловлювати свої думки під час усної/писемної ділової комунікації з метою досягнення оптимального результату;

- 3) – розвивати вміння презентувати себе та результати своєї роботи;
- 4) – виробити навички грамотного, логічного та переконливого монологічного й полілогічного мовлення;
- 5) працювати з різними джерелами інформації та службовою документацією різних груп;
- 6) відшліфувати навички критичного мислення;
- 7) навчити провадити фахову комунікацію залежно від її форми, обставин, персоналій;
- 8) спонукати дотримуватися принципів академічної доброчесності та поваги до чужої інтелектуальної власності під час підготовки до публічних виступів;
- 9) сформувати навички написання текстів офіційно-ділового спрямування завдяки професійному володінню мовним та стильовим інструментарієм;
- 10) навчити розпізнавати маніпулятивні логіко-риторичні прийоми та використовувати вербальні й невербальні засоби захисту проти них;
- 11) провадити усну та писемну ділову комунікацію на засадах сучасних вимог етики, етикету, враховуючи культурний, зокрема етнокультурний, контекст.

Ключовим підходом до навчання дисципліни «Ділові комунікації» з-поміж інших є функційно-діяльнісний принцип. Саме він становить методологічну основу формування мовної компетентності, яка є ключовою в комунікаціях різного роду, оскільки мова – це знакова система, яка водночас є і засобом пізнання та розуміння навколишньої дійсності, й інструментом мовленнєвої діяльності. Оптимальність такого підходу при вивченні розгляданої дисципліни зумовлена метою і завданнями, адже передбачає «спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти» [6].

Базовою концепцією функційно-діялісного підходу є орієнтація на особистісно діялісну модель взаємодії зі здобувачами освіти та їхнє послідовне активне залучення до пошукової навчально-пізнавальної діяльності, яка ґрунтується на отриманні практичного досвіду. У такому разі навчальний процес організовується так, щоб він був єдиною функційною системою, яка дозволяє студентам «чітко розуміти і цілісно уявляти динамічну модель, схему своєї майбутньої професійної діяльності, яка перебуває в постійному розвитку, і значущість окремої навчальної дисципліни у процесі власного професійного становлення» [7, с. 5].

Наріжним каменем функційно-діялісного підходу в навчанні комунікатора є інтегрування різних видів діяльності, оскільки це комплексно формує вміння та навички майбутніх фахівців у різних царинах: опанування фаховою термінологією; обговорення проблемних питань професійної культури, принципів етичного, неманіпулятивного спілкування; робота з різножанровими текстами офіційно-ділового, епістолярного та публіцистичного стилів; написання тез доповідей, презентаційних виступів тощо. Досвід викладачів вищих навчальних закладів переконує, що міждисциплінарний підхід та залучення здобувачів освіти до колективних форм роботи «дають позитивні результати та сприяють формуванню сучасного фахівця з розвинутими комунікативними компетентностями» [8, с. 92].

Зосередженість на формуванні мовної компетентності при використанні функційно-діялісного підходу так чи інакше підсилює компетентності особистісно-комунікативної рефлексії. Зокрема, на заняттях, присвячених мовленнєвій поведінці під час ділової бесіди або наради, моделюванню діалогічних ситуацій здобувач навчається аналізувати та оцінювати емоції співрозмовника та власні, передбачати результати ділової взаємодії тощо. Найкраще удосконалюють компетенцію інтерактивної комунікації саме групові завдання, командна діяльність. Актуальні питання ділової культури та етики, які вивчаються у форматі дослідження та обговорення переможних та невдалих кейсів відомих компаній, неодмінно підвищують компетенцію перцептивної комунікації: «визначення власних етичних цінностей та цінностей своїх колег, особистої позиції щодо моральних зобов'язань перед широким колом клієнтів, споживачів, партнерів» [5, с. 305], адже самопізнання й етика спілкування є засобами формування комунікативних умінь [7].

Курс дисципліни «Ділові комунікації» чітко структурований. Кожна тема передбачає теоретичне опрацювання, усні відповіді на питання за лекційним матеріалом переважно у формі групового обговорення, виконання проблемно-пошукових завдань і тестовий контроль.

Отже, функційно-діялісний підхід при викладанні курсу дозволяє успішно формувати спеціальні компетентності в здобувачів освіти різноманітних галузей, зокрема економічних. Насамперед ідеться про такі:

- 1) уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;
- 2) здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- 3) здатність працювати в міжнародному контексті;
- 4) здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);
- 5) цінування та повага різноманітності та мультикультурності;
- 6) здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів);
- 7) здатність використовувати міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг з дотриманням вимог професійної етики в процесі практичної діяльності;

8) здатність виконувати адміністративно-управлінські функції у сфері діяльності суб'єктів господарювання, органів державного сектору;

9) здійснювати публічні ділові й наукові комунікації задля вирішення комунікативних завдань державною та іноземними мовами;

10) використовувати загальноприйняті норми поведінки й моралі в міжособистісних відносинах, професійній і науковій діяльності та підтримувати врівноважені стосунки з членами колективу (команди), споживачами, контрагентами, контактними аудиторіями;

11) використовувати загальноприйняті норми поведінки і моралі в міжособистісних відносинах, професійній і науковій діяльності та підтримувати врівноважені стосунки з членами колективу (команди), споживачами, контрагентами, контактними аудиторіями [10].

Безсумнівно, саме проблемно-пошукові завдання є основою сучасного навчання, завдяки прямому впливу на формування інтегральної, загальної та спеціальних компетенцій відповідно до освітньо-професійних програм, за якими працює Заклад вищої освіти «Подільський державний університет».

Викладач не може не враховувати те, що компетентність – «динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [4]. Саме тому практичні завдання для магістрантів розробляються так, щоб зберігати оптимальний баланс між аналізом кейсів вдалої або невдалої комунікації відомих компаній, брендів у діловій сфері та виконанням практичних завдань, які передбачають вирішення проблемних питань задля набуття відповідних навичок спілкування у професійній діяльності. Важливим чинником є те, що такі активні методи роботи навчають здобувачів «визначати позицію співрозмовника, оцінювати послідовність аргументації та уміти не лише вдало сформулювати власну позицію, а й захистити її за допомогою доказів» [3, с. 183].

У майбутніх фахівців різних спеціальностей (зокрема 051 «Економіка», 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», 073 «Менеджмент», 076 «Підприємництво та торгівля», 281 «Публічне управління та адміністрування») інтегральна компетентність пов'язана зі здатністю «розв'язувати складні завдання і проблеми у сфері професійної діяльності з обліку, аналізу, контролю, аудиту, оподаткування або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог» [10]. Тому проблемно-пошукові завдання для згаданих спеціальностей розроблені таким чином, щоб якнайповніше забезпечувати формування та розвиток компетенцій, визначених освітньо-професійними програмами.

Окрім теоретичного матеріалу про особливості ефективної комунікації (усної та письмової), найпоширеніші моделі спілкування, види маніпулятивних прийомів, магістранти ретельно вивчають правила етикету, зокрема прийняті в різних культурах, досліджують принципи композиції публічного виступу, виявляють структурні особливості та недоліки доповідей за відеоматеріалами в Інтернет-мережі, відстежують взаємозв'язок між частинами тексту, відповідністю завдань, поданих у вступі, до висновків тощо. Як свідчить практика, ретельне опрацювання чужих виступів на нарадах, ділових презентаціях, комунікація з клієнтами та партнерами через соціальні мережі тощо сприяє формуванню навички аналізувати власну поведінку в контексті ділового спілкування.

Для формування навичок презентувати власні ідеї, розробки, підсумки діяльності в різних формах пропонуємо різні завдання, зокрема створення опорних конспектів, інфографіки, за допомогою інструментів генерації ідей, подібних до Mind Map, використання ШІ тощо. Використання цифрових технологій допомагають «підвищити мотивацію вивчення навчального матеріалу, розвинути бажання та навички самостійного навчання, сформувати елементи глобального мислення, а також дозволяють створити таку модель навчання, в якій здобувачі вищої освіти мають домінуючу позицію, а суть навчання полягає в самостійному здобутті знань та вдосконаленні комунікативних навичок і вмінь, а не просто у передачі навчальної інформації» [9, с. 224].

Отже, функційно-діяльнісний підхід у формуванні мовленнєвих і комунікативних компетенцій майбутніх фахівців сприяє поглибленню знань про стилістичну систему української мови; розвитку субкомпетенцій у формуванні мовних і мовленнєвих видів професійно орієнтованої комунікативної компетентності; засвоєнню норм мовленнєвої поведінки, зокрема етичної; оволодінню різноманітними стратегіями й тактиками ефективної комунікації у діловій сфері; формуванню потреби в самоосвіті для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності; розвитку вмінь і навичок переконливо викладати свої думки, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету тощо.

Аналіз результатів навчання дисципліни «Ділові комунікації» розкриває аспекти, які потребують уваги викладача задля реалізації мети та завдань курсу при врахуванні індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти. Подальшого висвітлення заслуговують питання інтеграційного потенціалу дисципліни «Ділові комунікації», використання нових принципів дизайн-мислення в освіті, кейс-методу як одного з методів функційно-діяльнісного підходу в навчанні, що «відкриває широкий простір для творчості, самостійності, розвиває практичне мислення, уміння аналізувати інформацію, формулювати і розв'язувати проблеми, а також формує життєві компетенції» [2]. У подальших розвідках автор планує більше детально розкрити питання нових педагогічних стратегій у вищій школі, ефективності впливу «активних і комунікативних методів на розвиток мовних навичок, культурної свідомості та критичного мислення» [11, с. 183] у здобувачів освіти.

The practical significance of the research is based on the fact that the approbation of the system of a functional-activity approach has been proposed, which is clearly aimed at the formation of a communicative culture of second-level education applicants; methodological techniques based on active teaching methods using the latest educational technologies have been presented. Theoretical

provisions and practical results of the study can be used to improve the academic training of specialists of a wide range of fields. Individual provisions can be applied to compile teaching aids, prepare various types of teaching aids, educational and regulatory documentation, etc.

Keywords: business communications, functional-activity approach, interactive teaching methods, competencies, communicative culture, active teaching methods.

References

1. Kniazheva, I.A. (2019). Systemno-diialnisnyi pidkhd do orhanizatsii navchalnoho protsesu v umovakh modernizatsii vyshchoi osvity [System-activity approach to the organization of the educational process in the context of modernization of higher education]. *Nauka i osvita. – Science and education*, 7/8. 25–27 [in Ukrainian].
2. Kudria, M.M. Keis-metod yak zasib efektyvnoho vyvchennia inozemnoi movy [Case method as a means of effective foreign language learning]. Retrieved from: https://www.academia.edu/89102997/%D0%9A%D1%83%D0%B4%D1%80%D1%8F_%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%99 [in Ukrainian].
3. Maksymets, O.M. (2022). Formuvannia movnokomunikatyvnykh navychok u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Formation of language and communication skills in the process of training future specialists.]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh : zb. nauk. pr. / [redkol.: A.V. Sushchenko (holov. red.) ta in.]. – Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 84. 181–186 [in Ukrainian].
4. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennia standartiv vyshchoi osvity [Methodological recommendations for the development of higher education standards]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/proekty%20standartiv%20vishcha%2> [in Ukrainian].
5. Nazarenko, I.O. (2024). *Funktsionalno-diialnisnyi pidkhd pry vykladanni dystsypliny «Akademichne pysmo ta rytoryka» zdobuvacham stupenia doktora filosofii [Functional-activity approach in teaching the discipline 'Academic Writing and Rhetoric' to candidates for the degree of Doctor of Philosophy]*. Suchasna osvita Ukrainy: problemy, dosvid, perspektyvy. Monohrafiia / za zah. red. V. V. Ivanyshyn. – Modern Education in Ukraine: Problems, Experience, Prospects. Monograph. Kamianets-Podilskyi. Zaklad vyshchoi osvity «Podilskyi derzhavnyi universytet». Ryha, Latvii: Baltija Publishing. 302–311. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-422-1-30> [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Derzhavnoho standartu bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity. Postanova KМУ №1392 vid 23.11.11. [On approval of the State Standard of Basic and Complete General Secondary Education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1392 of 23.11.11.]. Retrieved from: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ [in Ukrainian].
7. Sarapulova, Ye. H., & Panchenko, T.D. (2008). Samopiznannia ta etyka spilkuvannia yak zasoby formuvannia komunikatyvnykh vmyn u predstavnykiv molodoho pokolinnia [Self-knowledge and ethics of communication as means of forming communicative skills in representatives of the younger generation]. *Pedahohika tolerantnosti. – Pedagogy of tolerance*, 45, 57–65 [in Ukrainian].
8. Serebrianska, O.I. (2021). «Osnovy akademichnoho pysma» v zakladakh vyshchoi osvity: mizhdystsyplinarne spriamuvannia. [‘Fundamentals of Academic Writing’ in Higher Education Institutions: Interdisciplinary Orientation]. *Educological discourse*, 1(32). 87–100. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/349663513_Osnovi_akademichnogo_pisma_v_zakladakh_visoj_osvity_mizhdisciplinarne_spramuvanna [in Ukrainian].
9. Stoika, O. Ya., & Veremiienko, V. O. (2023). Rol IKT u formuvanni profesiinykh kompetentnostei maibutnikh vykladachiv ZVO. [The role of ICT in the formation of professional competencies of future teachers of higher education institutions]. *Innovatsiina pedahohika. – Innovative pedagogy*, 56. T. 1. 221–224. Retrieved from: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/49839/1/46.pdf>. [in Ukrainian].
10. Zaklad vyshchoi osvity «Podilskyi derzhavnyi universytet» (2024). Osvitno-profesiini prohramy 2024 r. (proiekty) [Educational and professional programs 2024 (projects)]. Retrieved from: <https://pdatu.edu.ua/vidomosti-pro-osvitni-programi-yaki-realizuyutsya-v-universiteti.html?view=article&id=2051&catid=2>. [in Ukrainian].
11. Stadnichenko, O., Stasyk, M., Shulha, O., & Nazarenko, I. (2024). Interaction of cultural and linguistic aspects of Ukrainian philology: modern vectors of scientific discourse. Synesis. Brasil. Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis. V. 16, 3. 169–188. Retrieved from: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/issue/view/146> [in English].

УДК 796.32

Нестеренко Н. А.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри теорії та методики спортивної підготовки,
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту
Дніпро, Україна

E-mail: natalya7373@ukr.net**ORCID:** 0000-0002-7800-8833**Кондратенко В. В.**

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки,
Університет митної справи та фінансів
Дніпро, Україна

E-mail: vika.kidon@gmail.com**ORCID:** 0000-0002-9056-5851**Кондратенко В. О.**

викладач

Кам'янський коледж фізичного виховання

Кам'янське, Україна

E-mail: vyk777@gmail.com**ORCID ID:** 0009-0006-7431-9745

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ У ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ 13–14 РОКІВ

Анотація

Розвиток фізичних якостей у юних баскетболістів віком 13–14 років є надзвичайно актуальною темою у сучасній спортивній науці та практиці. Цей віковий період є критичним для формування спортивної майстерності, оскільки саме в цьому віці відбувається активне фізичне, психологічне та функціональне дозрівання організму. Баскетбол, як вид спорту, вимагає високого рівня розвитку таких фізичних якостей, як швидкість, витривалість, сила, спритність та координація, які є основою для успішної гри. Актуальність дослідження полягає в тому, що ефективний розвиток фізичних якостей у юних баскетболістів 13–14 років безпосередньо впливає на їх подальший спортивний ріст і досягнення високих результатів. У сучасному спорті, де конкуренція постійно зростає, важливо забезпечити правильний підхід до тренувального процесу, враховуючи вікові, фізіологічні та індивідуальні особливості юних спортсменів.

У статті розглядаються практичні аспекти розвитку фізичних якостей у юних баскетболістів 13–14 років. Особливу увагу приділено основним фізичним якостям, необхідним для успішної гри в баскетбол: швидкості, силі, спеціальній витривалості, координації та гнучкості. Проаналізовано вікові особливості фізіологічного та психологічного розвитку підлітків, які впливають на ефективність тренувань. Мета дослідження – розробити та експериментально обґрунтувати методику розвитку фізичних якостей юних баскетболістів 13–14 років на основі використання специфічних та не специфічних засобів у навчально-тренувальному процесі. Для вирішення поставлених завдань використовували такі методи дослідження: вивчення, аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, документальних даних, матеріалів мережі Інтернет; педагогічне тестування, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Представлена методика і вправи, які спрямовані на розвиток фізичних якостей з урахуванням специфіки баскетболу. Підкреслюється важливість індивідуального підходу до кожного юного гравця, а також необхідність поєднання фізичної підготовки з техніко-тактичними елементами гри. Стаття містить рекомендації для тренерів щодо планування тренувальних програм, організації навантажень. Результати цього дослідження будуть цікавими для фахівців і тренерів у галузі спортивного тренування.

Ключові слова: методика тренувань, спеціальна фізична підготовка, юні баскетболісти, навчально-тренувальний процес.

Вступ. Фізична підготовка є невід'ємною складовою успішної спортивної діяльності юних баскетболістів, оскільки саме фізичні якості визначають ефективність технічних і тактичних дій на майданчику. Підготовка юних баскетболістів у віці 13–14 років є важливим етапом у розвитку їхньої спортивної майстерності [2; 3]. У цьому віці відбувається інтенсивний фізіологічний розвиток і створюються сприятливі умови для вдосконалення основних фізичних якостей. Однак, якщо вікові та індивідуальні особливості не враховуються в повній мірі, ефективність тренувань може бути знижена або можуть виникнути травми.

У сучасному спорті одним із ключових факторів успіху є високий рівень розвитку фізичних якостей спортсменів. Останніми роками в баскетболі зростають вимоги до фізичної підготовленості навіть на початкових етапах спортивного вдосконалення. Це зумовлено високою інтенсивністю гри, необхідністю швидкого прийняття рішень у складних ситуаціях. Для юних баскетболістів віком 13–14 років цей аспект має особливе значення, оскільки саме в цей період відбувається активний ріст і розвиток організму, що впливає на фізичні можливості та спортивну результативність [4; 5].

Попри значну увагу до фізичної підготовки в баскетболі, існує проблема вибору оптимальних методів і засобів тренувань, які відповідатимуть віковим та індивідуальним особливостям, рівня фізичної підготовленості та техніко-тактичної підготовки юних спортсменів. Зокрема, недостатньо досліджено, які види навантажень впливають на розвиток швидкісно-силових якостей, витривалості, гнучкості та координації в підлітковому віці [9; 10].

Окрім цього, існує ризик перенавантаження та травматизації, що може негативно позначитися на фізичному розвитку та спортивній кар'єрі юних баскетболістів. Таким чином, постає необхідність визначення оптимального балансу між інтенсивністю тренувань та їхнім впливом на формування фізичних якостей, що є актуальним завданням спортивної науки та практики.

Розв'язання цієї проблеми дозволить підвищити ефективність тренувального процесу, знизити ризик травм та сприяти гармонійному фізичному розвитку юних спортсменів, що, у свою чергу, позитивно вплине на їхні досягнення у баскетболі. Використання науково-обґрунтованих методик та системного підходу до тренувань дозволить досягти максимальної ефективності у навчально-тренувальному процесі юних баскетболістів 13–14 років.

Мета дослідження – розробити та експериментально обґрунтувати методику розвитку фізичних якостей юних баскетболістів 13–14 років на основі використання специфічних та не специфічних засобів у навчально-тренувальному процесі.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, спостереження, педагогічний експеримент, методи математичної статистики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальна методика розвитку фізичних якостей юних баскетболістів 13–14 років базується на вікових особливостях, специфіці баскетболу та індивідуальних потребах кожного гравця. Основною метою є всебічне вдосконалення фізичних якостей, необхідних для успішної гри, таких як швидкість, сила, швидкісно-силові, спеціальна витривалість, координація і гнучкість.

При обґрунтуванні методики ми спиралися на традиційний методологічний підхід щодо вдосконалення фізичної підготовленості юних спортсменів.

Побудова методики передбачала дотримання загальних дидактичних та специфічних принципів теорії спорту: науковості, систематичності, послідовності, свідомого ставлення до занять, активності, самостійності, наочності, доступності та індивідуалізації.

У дослідженні взяли участь 22 спортсмена віком 13–14 років, які регулярно займалися баскетболом у спортивній школі. Учасники були розподілені на експериментальну та контрольну групи по 11 осіб у кожній. Розподіл здійснювався методом випадкової вибірки, що забезпечило рівність умов та мінімізувало можливість упередженості.

На цьому етапі було розроблено програму тренувань для експериментальної групи, яка включала спеціалізовані вправи для розвитку координаційних здібностей. Усі учасники пройшли базове педагогічне тестування, результати якого стали основою для подальшого аналізу динаміки змін у фізичній підготовленості.

Метою дослідження було оцінити ефективність розробленої методики розвитку основних фізичних якостей у баскетболістів віком 13–14 років та її вплив на покращення змагальної діяльності. Для досягнення цієї мети було сплановано педагогічний експеримент, який тривав три місяці та включав серію тестувань на початку і в кінці експерименту.

Рівень спеціальної фізичної підготовленості юних спортсменів визначалася за результатами педагогічних тестів, які показували ступінь прояву основних фізичних якостей спортсменів у баскетболі [1; 7].

За даними результатами слід зазначити, що 20% баскетболістів володіють високим рівнем спеціальної фізичної підготовленості, 30% – вище середнього, 35% – середнім та 15% нижче середнього, що підтверджується проведенням експерименту на початку ігрового сезону (рис. 1).

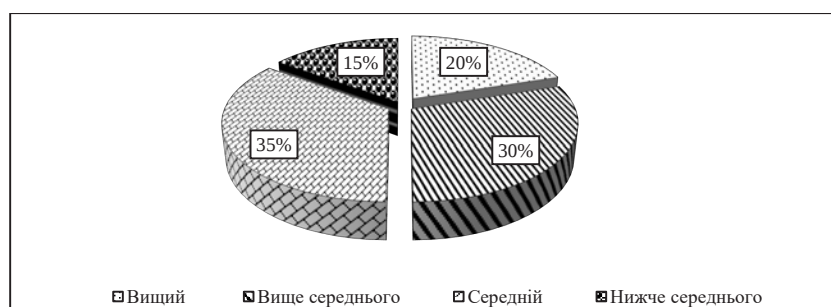

Рис. 1. Рівень спеціальної фізичної підготовленості юних баскетболістів 13–14 років на початку сезону

Результати констатуючого експерименту вказують на недостатню увагу до розвитку основних фізичних якостей тренерів під час навчально-тренувальних занять, тому є необхідним розробка методики щодо підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 13–14 років з метою підвищення результативності змагальної діяльності.

Тренувальний процес повинен включати різноманітні вправи, спрямовані на розвиток основних фізичних якостей. Рекомендується розподіляти тижневе навантаження з урахуванням відновлення та уникнення перевтоми (табл. 1).

Таблиця 1

Тижневий мікроцикл тренувальних занять баскетболістів 13–14 років

Дні тижня	Фізичні якості	Вправи
Понеділок Вівторок	Швидкісно-силові	Спринтерські вправи на короткі дистанції (10–30 метрів). Вправи зі зміною напрямку руху. Ігри на реакцію (наприклад, біг за сигналом). Вправи з власною вагою: віджимання, підтягування, присідання. Вправи з додатковим навантаженням: медичні м'ячі, гантелі. Пліометричні вправи: стрибки на платформу, стрибки у довжину.
Середа	Спеціальна витривалість	Біг на середні та довгі дистанції (400–1000 метрів). Інтервальне тренування (чергування інтенсивного бігу з ходьбою). Циклічні вправи (велосипед, плавання).
Четвер	Гнучкість	Статичний та динамічний стретчинг. Вправи на розтягнення м'язів ніг, спини, плечового поясу. Використання елементів йоги для покращення гнучкості.
	Координація	Човниковий біг. Вправи з м'ячем на координацію (ведення м'яча зі зміною напрямку). Естафети та ігри на швидкість реакції.
П'ятниця	Комплексне тренування	Посидання фізичної підготовки з техніко-тактичними елементами гри.
Субота	Ігрове тренування	Застосування навичок в умовах, близьких до реальної гри.
Неділя	Відпочинок	

Співвідношення засобів спеціальної фізичної підготовки для юних баскетболістів 13–14 років має враховувати специфіку баскетболу, вікові особливості організму та необхідність гармонійного розвитку фізичних якостей. Нижче наведено приблизне співвідношення спеціальних засобів фізичної підготовки, які можуть бути використані в процесі тренувань:

- Розвиток швидкісно-силових якостей (30–50%);
- Розвиток спеціальної витривалості (15–20%);
- Розвиток координації (20–25%);
- Розвиток гнучкості (10–15%);
- Ігрові вправи та спеціальна підготовка (20–25%).

Основні методи виконання вправ – повторний, коловий, ігровий.

Співвідношення може корегуватися залежно від рівня підготовки команди, індивідуальних потреб гравців та етапу підготовки (підготовчий, змагальний, перехідний періоди).

Після впровадження нашої методики, щодо підвищення рівня спеціальної фізичної підготовленості у навчально-тренувальний процес, ми провели повторне тестування з метою визначення її ефективності з використанням вправ на розвиток фізичних якостей юних баскетболістів 13–14 років.

В результаті повторного тестування спеціальної фізичної підготовленості ми спостерігали приріст результатів по всім групам, які брали участь в нашому дослідженні. Проаналізувавши показники рівня спеціальної фізичної підготовленості гравців контрольної та експериментальної групи протягом експерименту, ми отримали такі данні (табл. 2, рис. 2).

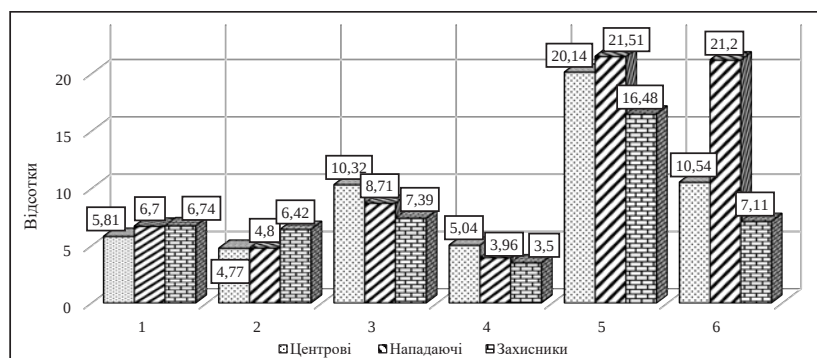

Рис. 2. Приріст показників рівня спеціальної фізичної підготовленості юних баскетболістів 13–14 років

Примітка: 1– Біг 6 м, с; 2 – Біг 20 м, с; 3 – Стрибок вгору, см; 4 – Стрибок у довжину, см; 5 – Згинання-розгинання рук в упорі лежачи за 30 с, к-ть разів; 6 – Серійна стрибучість через перешкоду за 20 с, к-ть разів.

Таблиця 2

**Динаміка показників спеціальної фізичної підготовленості юних баскетболістів (13–14 років)
впродовж педагогічного експерименту**

Тести	Контрольна група (n=11)		Експериментальна група (n=11)	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Біг 6 м, с	Центрові			
	1,70±0,01	1,69±0,02	1,72±0,02	1,62±0,01**
	Нападники			
	1,65±0,03	1,62±0,02	1,64±0,04	1,53±0,04
	Захисники			
	1,65±0,01	1,60±0,01*	1,63±0,02	1,52±0,02**
Біг 20 м, с	Центрові			
	3,34±0,02	3,34±0,02	3,35±0,01	3,19±0,02**
	Нападники			
	3,34±0,04	3,31±0,04	3,33±0,05	3,17±0,04*
	Захисники			
	3,28±0,04	3,17±0,04	3,27±0,06	3,06±0,03*
Стрибок вгору, см	Центрові			
	53,18±0,94	54,45±0,74	51,91±0,64	57,27±0,59**
	Нападники			
	51,64±0,58	53,55±0,72	52,18±1,00	56,73±1,24*
	Захисники			
	53,55±0,86	54,18±0,77	54,09±1,75	58,09±1,50
Стрибок у довжину, см	Центрові			
	2,20±0,03	2,22±0,01	2,18±0,03	2,29±0,02**
	Нападники			
	2,23±0,04	2,25±0,04	2,27±0,03	2,36±0,04*
	Захисники			
	2,27±0,03	2,26±0,02	2,28±0,04	2,36±0,03
Згинання-розгинання рук в упорі лежачи за 30 с, к-ть разів	Центрові			
	25,82±1,54	26,27±1,38	24,82±1,11	29,82±0,87**
	Нападники			
	23,73±0,75	24,91±0,77	22,82±0,67	27,73±1,05**
	Захисники			
	28,45±1,97	26,73±1,19	27,00±1,90	31,45±1,77*
Серійна стрибучість через перешкоду за 20 с, к-ть разів	Центрові			
	32,91±0,48	31,91±1,11	32,73±0,57	36,18±0,55**
	Нападники			
	28,55±0,69	29,27±0,69	27,45±0,95	33,27±1,21*
	Захисники			
	28,45±0,95	27,82±0,69	28,09±0,53	30,09±0,58*

Примітка: * – вірогідність відмінностей при порівнянні показників до та після експерименту ($p<0,05$); ** – ($p<0,001$).

Експериментальна методика дозволяє ефективно розвивати фізичні якості юних баскетболістів, забезпечуючи їхню готовність до інтенсивних навантажень і високих результатів у грі. Важливим є системний підхід, регулярність тренувань та врахування індивідуальних особливостей кожного гравця.

Спеціальна фізична підготовка баскетболістів 13–14 років є важливим етапом у формуванні їх спортивної майстерності. У цьому віці організм підлітків активно розвивається, тому тренувальний процес повинен бути збалансованим, враховуючи фізіологічні та психологічні особливості. Ми пропонуємо деякі практичні рекомендації для тренерів: враховувати вікові особливості, тому що у віці 13–14 років активно розвивається серцево-судинна система, м'язова маса та координація, але організм ще не досяг повної зрілості; уникати надмірних навантажень, які можуть призвести до травм або перевтоми; забезпечувати достатній час для відпочинку між тренуваннями; підтримувати та мотивувати; створювати позитивну атмосферу для тренувань, щоб розвивати в них любов до спорту; враховувати різний рівень фізичної підготовки та індивідуальні особливості кожного гравця.

Висновки. Впровадження в навчально-тренувальний процес баскетболістів 13–14 років запропонованих нами комплексів тренувальних вправ та методів їх застосування, показало суттєвий приріст показників тестів з виконання контрольних вправ в експериментальній групі ($p<0,05$), в контрольній групі, навпаки, достовірних відмінностей не відбулося ($P>0,05$). Запропонована методика розвитку фізичних якостей юних баскетболістів може застосовуватися в навчально-тренувальному процесі ДЮСШ.

Перспективи подальших досліджень спрямовані на виявлення оптимальних співвідношень аеробних та анаеробних навантажень, а також вивчення взаємозв'язку між фізичним, психічним та соціальним розвитком підлітків.

Список використаних джерел

1. Баскетбол. Навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю / Л.Ю. Поплавський, О.В. Маслова, М.М. Безмилов. Київ, 2019. 166 с.
2. Бессарабов М.С. Загальні основи методики тренування та спортивної підготовки в баскетболі. Навчальний посібник. Запоріжжя, ЗДМУ, 2015. 109 с.
3. Гребінка, Г., Корягін, В., Ковцун, В. Вплив експериментальної програми на показники спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 13–14 років. *Спортивні ігри*. 2024. № 2(32). С. 36–46. DOI:10.15391/si.2024-2.03.
4. Євтушенко І.М., Бутко О.В., Отрошко О.В. Врахування індивідуального підходу до тренування спортсменок в ігрових видах спорту (на прикладі баскетболу, волейболу та футзалу). *Здоров'я людини і нації*. 2023. № 1, С. 21–36. DOI: 10.31548/humanhealth.1.2023.21.
5. Костюкевич В., Дорошенко Е., Сушко Р., Тищенко В., Мітова О. Концепція програмування тренувального процесу спортсменів (на прикладі хокею на траві). *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2023. Вип. 15 (34). С. 279–292. DOI: 10.31652/2071-5285-2023-15(34)-280-293.
6. Костюкевич В., Щепотіна Н., Стасюк В. Теоретико-методичні підходи щодо програмування тренувального процесу спортсменів у макроциклі. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2019. № 8(27). С. 145–156.
7. Мітова О. Система засобів контролю підготовленості у командних спортивних іграх з позиції системного підходу. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2024. № 1(11). С. 139–151. DOI:10.28925/2664-2069.2024.111.
8. Олійник Н.А., Войтенко С.М. (2020). Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ. 2020. 240 с. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/25451.pdf> (дата звернення: 28.01.2025).
9. Спеціальна фізична підготовка баскетболістів : навч. посібник / Є. В. Кравчук, Н. І. Горошко, Д. О. Безкоровайний, І. Ю. Садовська ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 140 с.
10. Kozina Zh.L., Sobko I.N., Vilvickitsi V., Wang Xiaofei, Borovsky S.V., Timko E.N., Glyadya S.A., Minak A.F. Method of integral development of speed-power qualities and accuracy of throws at young basketball players 12-13 years. *Health, sport, rehabilitation*. 2018. № 4(2), С. 39–51. DOI: 10.5281/zenodo.1342457.

Nesterenko N. A.

*Candidate of Science of Physical Education and Sport,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Sports Training,
Prydniprovsk state academy of physical culture and sport
Dnipro, Ukraine*

E-mail: natalya7373@ukr.net

ORCID: 0000-0002-7800-8833

Kondratenko V. V.

*Candidate of Science of Physical Education and Sport,
Associate Professor at the Department of Physical Education and Special,
University of Customs and Finance
Dnipro, Ukraine*

E-mail: vika.kidon@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9056-5851

Kondratenko V. O.

*Lecturer
Kamyansky Vocational College of Physical Education
Kamianske, Ukraine*

E-mail: vyk777@gmail.com

ORCID: 0009-0006-7431-9745

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL QUALITIES IN YOUNG BASKETBALL PLAYERS OF 13–14 YEARS OLD

Abstract

The development of physical qualities in young basketball players aged 13–14 is an extremely relevant topic in modern sports science and practice. This age period is critical for the formation of sportsmanship, since it is at this age that active physical, psychological and functional maturation of the body occurs. Basketball, as a sport, requires a high level of development of such physical qualities as speed, endurance, strength, agility and coordination, which are the basis for a successful game. The relevance of the study lies in the fact that the effective development of physical qualities in young basketball players aged 13–14 directly affects their further sports growth and achievement of high results. In modern sport, where competition is constantly growing, it is important to ensure the correct approach to the training process, taking into account the age, physiological and individual characteristics of young athletes.

The article deals with the practical aspects of the development of physical qualities in young basketball players aged 13–14 years. Particular attention is paid to the main physical qualities necessary for a successful game of basketball: speed, strength, special endurance, coordination and flexibility. The age-related peculiarities of physiological and psychological development of

adolescents, which affect the effectiveness of training, are analyzed. The purpose of the research is to develop and experimentally substantiate the methodology of development of physical qualities of young basketball players of 13–14 years old on the basis of the use of specific and non-specific means in the educational and training process. The following research methods were used to solve the tasks: study, analysis and generalization of scientific and methodological literature, documentary data, Internet materials; pedagogical testing, pedagogical experiment, methods of mathematical statistics.

The article presents methods and exercises aimed at developing physical qualities taking into account the specifics of basketball. The importance of an individual approach to each young player is emphasized, as well as the need to combine physical training with technical and tactical elements of the game. The article contains recommendations for coaches on planning training programs and organizing loads. The results of this study will be of interest to specialists and coaches in the field of sports training.

Key words: training methods, special physical training, young basketball players, educational and training process.

References

1. Poplavskiy, L. Yu., Maslova, M.M., Bezmylov, O.V., Mitova, O.O., Murzin, YE.V., & Chetvertak, O.A. (2019). Basketbol. Navchal'na prohrama dlya DYUSSH, SDYUSHOR, SHVSM ta spetsializovanykh navchal'nykh zakladiv sportyvnoho profilu [Basketball. The curriculum for children's and youth sports schools, sports schools, sports schools and specialized educational institutions of sports profile]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bessarabov, M.S. (2015). *Zahal'ni osnovy metodyky trenuvannya ta sportyvnoyi pidhotovky v basketboli*. [General bases of methods of training and sports training in basketball. Study guide]. Navchal'nyy posibnyk. – Zaporizhzhya, ZDMU. [in Ukrainian].
3. Hrebinka, H., Koryahin, V., & Kovtsun, V. (2024). Vplyv eksperymental'noyi prohramy na pokaznyky spetsial'noyi fizychnoyi pidhotovlenosti basketbolistiv 13–14 rokiv [Influence of the experimental programme on indicators of special physical fitness of basketball players of 13-14 years old]. *Sportyvni ihry – Sports Games*, (2(32), 36–46. <https://doi.org/10.15391/si.2024-2.034>. [in Ukrainian].
4. Yevtushenko, I. M., Butok, O. V., Otroshko, O. V., & Storozhenko, A. YU. (2023). Vrakhuвання indyvidual'noho pidkhodu do trenuvannya sport'smenok v ihrovykh vyдах sportu (na prykladi basketbolu, volejbolu ta futзалu). [Accounting for an individual approach to training of athletes in playing sports (on the example of basketball, volleyball and futsal)]. *Zdorov'ya lyudyny i natsiyi – Human and nation's Health*, 1, 21–36. <https://doi.org/10.31548/humanhealth.1.2023.21>. [in Ukrainian].
5. Kostyukevych, V., Doroshenko, E., Sushko, R., Tyshchenko, V., & Mitova, O. (2023). Kontseptsiya prohramuvannya trenuval'noho protsesu sport'smeniv (na prykladi khokeyu na travi). [Concept of programming of the training process of athletes (using the example of field hockey)]. *Fizychna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsiyi – Physical culture, sports and health of the nation*, Vyp. 15 (34). S. 279–292. [https://doi.org/10.31652/2071-5285-2023-15\(34\)-280-293](https://doi.org/10.31652/2071-5285-2023-15(34)-280-293) [in Ukrainian].
6. Kostiukevych, V., Shchepotina, N., & Stasiuk, V. (2019). Teoretyko-metodychni pidkhody shchodo prohramuvannya trenuval'noho protsesu sport'smeniv u makrotsykli [Theoretical and methodological approaches to the programming of the training process of athletes in the macrocycle]. *Fizychna kul'tura, sport ta zdorov'ya natsiyi – Physical culture, sports and health of the nation*, 8 (27), 145–156. [in Ukrainian].
7. Mitova Olena. (2024). Systema zasobiv kontrolyu pidhotovlenosti u komandnykh sportyvnykh ihrakh z pozytsiyi systemnoho pidkhodu [The system of means of controlling preparedness in team sports games from the standpoint of a systematic approach]. *Sportyvna nauka ta zdorov'ya lyudyny – Sports science and human health*; 1(11), 139–151. <https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.111> [in Ukrainian].
8. Oliynyk, N.A., & Voytenko, S.M. (2020). *Psykhologichni osoblyvosti sportyvnoyi diyal'nosti* [Psychological features of sports activity]: monohrafiya – monograph. Vinnytsya: VNAU. 240 s. Retrieved from: <http://repository.vsau.org/getfile.php/25451.pdf> [in Ukrainian].
9. Kravchuk, YE. V., Horoshko, N. I., Bezkorovaynyy, D. O., & Sadov'ska, I. YU. (2022). *Spetsial'na fizychna pidhotovka basketbolistiv* [Special physical training of basketball players]: navch. posibnyk / Kharkiv. nats. un-t mis'k. hosp-va im. O. M. Beketova. – Kharkiv: KHNUMH im. O. M. Beketova. – 140s. [in Ukrainian].
10. Kozina, Zh.L., Sobko, I.N., Vilvickitsi, V., Wang, Xiaofei, Borovsky ,S.V., Timko, E.N., Glyadya, S.A., & Minak, A.F. (2018). Method of integral development of speed-power qualities and accuracy of throws at young basketball players 12-13 years. *Health, sport, rehabilitation*, 4(2), 39–51. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1342457> [in English].

УДК 373.5.378.4

Поліщук А. В.*доктор філософії, асистент кафедри іноземних мов,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»**Кам'янець-Подільський, Україна**E-mail: anastasiya300595@gmail.com**ORCID: 0000-0002-5488-1224*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ: АДАПТАЦІЯ МЕТОДИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація

Інклюзивна освіта є важливою складовою сучасної педагогічної практики, що передбачає забезпечення рівних можливостей для усіх здобувачів, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних та емоційних особливостей. Вона сприяє розвитку освітнього середовища, яке враховує потреби кожного здобувача вищої освіти, створюючи умови для його успішного навчання та соціалізації. У контексті викладання іноземних мов інклюзивний підхід передбачає адаптацію методик, ресурсів та педагогічних стратегій для осіб з особливими потребами, що дозволяє їм ефективно засвоювати мовні навички.

Стаття досліджує особливості адаптації традиційних методів викладання іноземних мов для здобувачів з різними типами особливих потреб, такими як порушення слуху, зору, аутизм, дислексія тощо. У статті розглядаються методи індивідуалізації навчання, а саме використання мультимедійних ресурсів, аудіовізуальних матеріалів, спеціалізованих програм і технологій для осіб з обмеженими можливостями. Особлива увага приділяється застосуванню таких педагогічних підходів, як використання візуальних та аудіо матеріалів, що сприяють кращому сприйняттю інформації, та індивідуалізованих завдань, що враховують різні рівні підготовленості здобувачів.

Окрім того, стаття висвітлює роль інклюзивної освіти в розвитку соціальних навичок здобувачів, підвищенні їхньої мотивації до навчання та інтеграції в освітнє середовище. Також розглядаються методи корекції освітніх процесів для здобувачів з аутизмом, дислексією та іншими порушеннями, що дозволяють створити комфортне середовище для їхнього навчання та розвитку. У статті обговорюються педагогічні стратегії, які можуть використовуватися для створення позитивної та підтримуючої атмосфери в аудиторії, де кожен здобувач може розвивати мовні навички без бар'єрів.

Завдяки впровадженню інклюзивних методик викладання іноземних мов, можливості для здобувачів з особливими потребами значно розширюються, що сприяє їхній соціалізації, підвищенню впевненості у своїх силах та формуванню рівних умов для розвитку мовних навичок.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, викладання іноземних мов, адаптація методик, здобувачі з особливими потребами.*

Вступ. Інклюзивна освіта є однією з найважливіших освітніх парадигм сучасності, яка спрямована на створення умов для рівного доступу до знань для всіх здобувачів освіти, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних чи емоційних особливостей. Вона передбачає інтеграцію осіб з особливими освітніми потребами в загальну освітню систему, що дозволяє не лише забезпечити рівність можливостей для всіх здобувачів освіти, але й сприяти розвитку соціальної толерантності, взаємоповаги та інклюзії. В умовах інклюзивної освіти кожен здобувач має право на отримання якісної освіти, що відповідає його потребам та можливостям. Це вимагає від педагогів особливої уваги до створення спеціальних умов навчання та застосування адаптованих методик, які б дозволяли здобувачам з особливими потребами не лише засвоювати знання, але й ї ї активно взаємодіяти в освітньому процесі [3].

Викладання іноземних мов є важливою частиною освітнього процесу, оскільки дозволяє розвивати не лише мовні, а й когнітивні та соціальні навички здобувачів, що є основою для їхньої інтеграції в суспільство. Однак для здобувачів з особливими потребами цей процес має свої специфічні вимоги. Стандартні методи викладання іноземних мов часто не можуть задовольнити потреби таких здобувачів, оскільки не враховують їхніх особливостей у сприйнятті, пам'яті та мисленні [7]. Тому для ефективного навчання здобувачів з особливими освітніми потребами необхідна адаптація педагогічних методів і стратегій.

Інклюзивний підхід у викладанні іноземних мов передбачає застосування різноманітних методик, які дозволяють індивідуалізувати освітній процес та створити умови для успішного засвоєння матеріалу здобувачами з різними типами особливих потреб. Зокрема, це використання мультимедійних технологій, адаптованих навчальних матеріалів, аудіовізуальних матеріалів, індивідуальних завдань, а також специфічних корекційних методів, що забезпечують максимальний ефект від навчання та спеціалізованих програм, які можуть сприяти ефективному освітньому процесу [4]. Окрім того, розглядаються педагогічні стратегії, що дозволяють створити комфортне середовище для навчання, а також підвищити мотивацію та соціальну адаптацію здобувачів з особливими потребами в інклюзивному середовищі.

Таким чином, стаття має на меті не лише підвищити обізнаність щодо інклюзивних практик у викладанні іноземних мов, а й надати педагогам практичні рекомендації для адаптації навчальних матеріалів та підходів, що сприятимуть більш ефективному засвоєнню іноземних мов здобувачами з особливими освітніми потребами.

Завдання цієї статті полягає в аналізі існуючих методів адаптації викладання іноземних мов для здобувачів з особливими потребами. Буде розглянуто використання сучасних технологій, інклюзивних педагогічних стратегій та конкретних практичних рекомендацій, що дозволяють підвищити ефективність навчання іноземним мовам у таких умовах. Важливим аспектом є також створення психологічно комфортного середовища, що допомагає здобувачам з особливими потребами розвивати не тільки мовні, а й соціальні компетенції, що є невід'ємною частиною інклюзивного навчання [6].

Таким чином, у статті буде запропоновано комплексний підхід до адаптації методик викладання іноземних мов для здобувачів з особливими потребами, що дозволяє педагогам враховувати індивідуальні особливості здобувачів та створювати ефективне і доступне середовище для освітнього процесу.

Мета дослідження. Метою дослідження є вивчення та аналіз адаптації методик викладання іноземних мов для здобувачів з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. Стаття ставить за мету визначити ефективні педагогічні підходи, методи і стратегії, які забезпечують рівний доступ до вивчення іноземних мов для здобувачів з різними типами особливих потреб. Окрім того, дослідження орієнтоване на вивчення можливостей використання сучасних технологій, адаптованих навчальних матеріалів та індивідуалізованих завдань для підвищення ефективності навчання таких здобувачів. Зокрема, увага приділяється створенню комфортного та сприятливого середовища для здобувачів, що сприяє їхній соціалізації та розвитку комунікативних навичок через вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивна освіта в контексті викладання іноземних мов є важливою складовою сучасної освітньої системи, яка передбачає створення рівних умов для навчання здобувачів з різними фізичними та когнітивними особливостями. Однією з ключових проблем є адаптація традиційних методик викладання іноземних мов для здобувачів з особливими потребами, що потребує використання індивідуалізованих підходів, новітніх технологій та корекційних стратегій.

Інклюзивна освіта в контексті вивчення іноземних мов передбачає створення таких умов, які дозволяють здобувачам з особливими потребами не лише навчатися, але й активно долучатися до мовної діяльності, спілкуватися на одному рівні з іншими здобувачами.

Основними принципами інклюзивного навчання є:

Доступність – забезпечення рівного доступу до навчальних матеріалів, завдань та ресурсів.

Індивідуалізація – врахування потреб і можливостей кожного здобувача.

Активне навчання – стимулювання участі здобувачів у освітньому процесі через інтерактивні методи.

Підтримка та адаптація – надання спеціалізованої допомоги для здобувачів з особливими потребами.

Адаптація навчальних методик для здобувачів з особливими потребами

Адаптація методик викладання іноземних мов є процесом, який дозволяє врахувати специфічні потреби здобувачів з обмеженими можливостями, таких як порушення слуху, зору, аутизм, дислексія та інші. Стандартні методи викладання, що передбачають класичне застосування текстів, завдань, граматичних вправ, не завжди є ефективними для таких здобувачів. Тому необхідно впроваджувати альтернативні методи, що забезпечують максимальний рівень доступу до матеріалу.

Один із основних підходів – використання мультимедійних технологій та інтерактивних методів навчання. Мультимедійні ресурси, такі як відео, аудіо, інтерактивні додатки, дозволяють підвищити рівень зацікавленості та покращити сприйняття матеріалу. Зокрема, мультимедійні технології дозволяють створити візуальний та аудіальний контекст для засвоєння іноземної мови, що особливо ефективно для здобувачів з порушеннями слуху чи зору [7].

Іншою важливою стратегією є індивідуалізація навчання. Це включає розробку спеціальних програм і завдань, що відповідають рівню розвитку кожного здобувача та його потребам. Індивідуальний підхід може включати зміну темпу заняття, корекцію обсягу навчального матеріалу, а також використання спеціальних навчальних посібників, що сприяють засвоєнню мовних навичок. Наприклад, для здобувачів з дислексією особливо важливим є використання шрифтів, що зменшують навантаження на сприйняття тексту, а для здобувачів з аутизмом – структуроване і передбачуване середовище [3].

У нашій статті ми даємо визначення дислексії. Тож розглянемо деякі із цих визначень, трактовані різними авторами.

Дислексія – це часткове порушення процесу читання. Є така думка, що це порушення має неврологічне походження [2].

Дислексія (від др.-грец. *δυσ* – префікс, що виражає значення заперечення і *λέξις* – «мова») – порушення, яке супроводжується нездатністю швидко і правильно розпізнавати слова при читанні, а також труднощами при освоєнні навичок письма. Також дислексія може супроводжуватися порушенням мовлення [8].

У ранніх роботах дислексію називали по-різному. Термін запровадив німецький медик та офтальмолог Рудольф Берлін у 1887 році [10].

Дислексія не є психічним захворюванням і діагностується декількома спеціалістами шляхом проведення різних тестів, що включають тестування здоров'я (слух, зір), рівень інтелекту, техніки читання та розуміння тексту, здатності до повноцінного мовлення. Нейробіологи з Массачусетського технологічного інституту (Тайлер К. Перраціоне, Стефані Н. Дель Туфо, Ребекка Вінтер та інші) дійшли висновку, що проблеми з читанням при дислексії пов'язані зі зниженою здатністю мозку до адаптації до стимулів, що повторюються [9].

Психологічний супровід і соціалізація здобувачів

Важливим аспектом інклюзивного навчання є психологічний супровід здобувачів з особливими потребами. Підтримка їхньої емоційної та соціальної адаптації є важливою частиною інклюзивного процесу. Психологічний комфорт на заняттях сприяє більш ефективному засвоєнню мовного матеріалу, а також допомагає у розвитку соціальних навичок. Із цим пов'язана необхідність створення безпечного та дружнього середовища в аудиторії, яке підтримує здобувачів з особливими потребами, заохочує їх до взаємодії з однолітками та вивчення іноземної мови [6].

Серед основних проблем, з якими стикаються заклади освіти при реалізації інклюзивних практик, є недостатність адаптованої інфраструктури, нестача спеціальних корекційних засобів, соціальне стигматизування осіб з інвалідністю та недостатній рівень підготовки педагогів. Багато закладів досі не мають належним чином адаптованих приміщень, що ускладнює доступ до освітніх ресурсів та освітнього процесу [5]. Існує також нестача спеціальних корекційних засобів, що необхідні для навчання осіб з особливими потребами, що негативно впливає на якість їхнього навчання. Соціальне стигматизування осіб з інвалідністю, особливо в контексті ментальних розладів, залишається актуальною проблемою, що ускладнює їхню інтеграцію в освітній процес. Багато педагогів і психологів не мають достатньої підготовки для роботи з особами з особливими потребами, що обмежує ефективність освітнього процесу і соціалізації таких студентів [1].

Корекційні методи для здобувачів з різними порушеннями

Одним із важливих аспектів адаптації методик є використання корекційних підходів для здобувачів із конкретними порушеннями. Для осіб з порушеннями слуху важливими є методи, що базуються на активному використанні жестової мови, візуальних і аудіовізуальних матеріалів, а також на залученні технологій для підтримки комунікації. Викладання іноземних мов для таких здобувачів може бути ефективним за допомогою використання спеціалізованих додатків для мобільних пристроїв, які допомагають стимулювати мовні навички через інтерактивні вправи [4].

Наприклад, можна використовувати субтитровані відео, зображення для візуалізації словникових одиниць, а також інтерактивні додатки для практики вимови.

Здобувачі з порушеннями зору потребують використання шрифтів Брайля, спеціалізованих пристроїв для озвучування текстів, а також методів навчання, що акцентують увагу на розвитку слухових і мовних навичок через аудіоматеріали. Для здобувачів з аутизмом важливо застосовувати методи структурованого навчання, чітко визначені правила, використання візуальних розкладів і підтримку в організації освітнього процесу [4].

Практичні рекомендації для педагогів

1. Створення підтримуючого середовища: Важливо створювати атмосферу, в якій здобувачі з особливими потребами відчуватимуть себе комфортно. Це може включати індивідуальні консультації, підтримку одногрупників, а також відсутність стигматизації.

2. Регулярне оцінювання та корекція прогресу: Педагоги повинні регулярно оцінювати рівень знань здобувачів і, в разі потреби, коригувати методики навчання. Оцінювання має бути не лише на основі академічних досягнень, а й на основі прогресу у розвитку соціальних і комунікативних навичок.

3. Підготовка педагогів: Освітні заклади повинні надавати своїм викладачам необхідне навчання з інклюзивних методик викладання, що дозволяють ефективно працювати зі здобувачами з особливими потребами. Це включає не лише знання про психолого-педагогічні аспекти, але й і вміння працювати з сучасними технологіями.

Висновки і перспективи подальших досліджень:

1. Необхідність адаптації методик викладання іноземних мов: Одним із основних висновків є те, що традиційні методи навчання іноземним мовам не завжди ефективні для здобувачів з особливими потребами. Для забезпечення рівного доступу до освіти необхідно розробляти та впроваджувати спеціалізовані методики, які враховують індивідуальні потреби здобувачів, зокрема їхні психофізіологічні особливості.

2. Різноманітність підходів до інклюзивного навчання: Важливим аспектом є застосування різноманітних педагогічних стратегій, таких як диференціація завдань, використання мультимедійних засобів, інтерактивних технологій та інклюзивних матеріалів. Це дозволяє створити більш доступне та ефективне навчальне середовище для здобувачів з особливими потребами.

3. Роль технологій у навчанні іноземних мов: Використання технологій, зокрема спеціалізованих програм, мобільних додатків та онлайн-ресурсів, може значно покращити якість навчання та забезпечити інклюзивний підхід. Технології дозволяють адаптувати матеріали під індивідуальні потреби кожного здобувача, забезпечуючи рівні можливості для навчання.

4. Підготовка викладачів: Одним із ключових факторів успіху є належна підготовка викладачів, які повинні бути обізнані не тільки з методиками викладання іноземних мов, але й з особливостями навчання здобувачів з інвалідністю. Це включає знання специфічних потреб таких здобувачів і здатність адаптувати освітній процес відповідно до цих потреб.

Перспективи подальших досліджень:

1. Розробка та тестування нових методик: Важливо провести подальші дослідження для розробки і апробації нових методик навчання іноземним мовам, які будуть спеціально адаптовані для здобувачів з різними типами особливих потреб. Це може включати дослідження специфіки навчання здобувачів з порушеннями слуху, зору, інтелектуальними порушеннями тощо.

2. Вплив інклюзивного навчання на мовленнєві навички: Необхідно здійснити дослідження щодо ефективності інклюзивних методик в контексті розвитку конкретних мовленнєвих навичок (говоріння, читання, письма, аудіювання) серед здобувачів з особливими потребами. Оцінка цього впливу дозволить удосконалити методичні підходи.

3. Міжнародний досвід та порівняльні дослідження: Перспективним напрямом є порівняльне дослідження інклюзивних підходів до викладання іноземних мов у різних країнах. Це дозволить визначити найбільш успішні практики та адаптувати їх для вітчизняної освіти.

4. Оцінка впливу на соціальну інтеграцію: Важливо дослідити, як інклюзивне навчання іноземним мовам сприяє соціальній інтеграції здобувачів з особливими потребами, їх адаптації в суспільстві та розвитку міжособистісних навичок.

5. Інклюзивне навчання та професійна орієнтація: Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення ефективності інклюзивних методик для професійної орієнтації здобувачів з особливими потребами, особливо в контексті мовної підготовки для кар'єри та працевлаштування.

Загалом, перспективи досліджень у цій сфері пов'язані з постійним удосконаленням методик, адаптацією технологій, а також з більш глибоким розумінням специфічних потреб здобувачів та створенням інклюзивного освітнього середовища для всіх категорій здобувачів.

Список використаних джерел

1. Жосан О.Е. (упоряд.). Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції, присвяченої 97-річчю від дня народження В. Сухомлинського м. Кіровоград, 29-30 вересня 2015 р. Кіровоград, 2015. 468 с.
2. Калашнікова Т.П., Кравцов Ю.І. Клінічна динаміка дисграфії і дислексії в молодших школярів у процесі проспективного дослідження. *Міжнародний неврологічний журнал*. 2006. № 3(7). URL: <http://www.mifua.com/archive/article/2520>.
3. Корнєєва, О.В. Інклюзивне навчання як основа розвитку особистості учня з особливими потребами. *Педагогічні науки*. 2019. № 12(4). С. 15–22.
4. Кравченко, І.О. Інклюзивна освіта в контексті навчання іноземним мовам. *Вісник освіти України*. 2020. № 6(2). С. 78–85.
5. Саламанська декларація. Рамки дій з освіти людей з особливими потребами, прийняті Всесвітньою конференцією з освіти осіб з особливими потребами: доступність і якість : Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994 р. Київ, 2000. 21 с.
6. Сидоренко, В.І. Інклюзивні методики в педагогічній практиці: теорія та практика. *Педагогіка розвитку*. 2018. № 9(3). С. 112–118.
7. Чикалина, Н.А. Адаптація методик викладання іноземних мов для учнів з особливими потребами. *Журнал інклюзивної освіти*. 2017. № 3(1). С. 40–47.
8. Anderson R.C., Li W. A cross-language perspective on learning to read. *Understanding literacy development: A global view* / A. McKeough, L. M. Phillips, V. Timmons, J. L. Lupart (Eds.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers. 2006.
9. Perrachione T. K., Del Tufo S. N., Winter R., Murtagh J., Cyr A., Chang P., Halverson K., Ghosh S. S., Christodoulou J. A., Gabrieli J. *Dysfunction of Rapid Neural Adaptation in Dyslexia*. *Neuron*. 2016. 92 (6), 1383–1397. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2016.11.020>.
10. The History of Dyslexia. Retrieved from <https://dyslexiahistory.web.ox.ac.uk/brief-historydyslexia>.

Polishchuk A. V.

Doctor of Philosophy,

Assistant at the Department of Foreign Languages,

Higher educational institution "Podillia State University"

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail: anastasiya300595@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5488-1224

INCLUSIVE EDUCATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES: ADAPTATION OF METHODS FOR LEARNERS WITH SPECIAL NEEDS

Abstract

Inclusive education is an important component of modern pedagogical practice, aimed at ensuring equal opportunities for all learners, regardless of their physical, cognitive, and emotional characteristics. It promotes the development of an educational environment that takes into account the needs of each higher education student, creating conditions for their successful learning and socialization. In the context of teaching foreign languages, an inclusive approach involves the adaptation of methods, resources, and pedagogical strategies for individuals with special needs, enabling them to effectively acquire language skills.

The article explores the specifics of adapting traditional foreign language teaching methods for students with various types of special needs, such as hearing impairments, vision impairments, autism, dyslexia, and more. It discusses methods of individualizing learning, including the use of multimedia resources, audiovisual materials, and specialized programs and technologies for individuals with disabilities. Particular attention is paid to the use of pedagogical approaches such as visual and audio materials, which enhance information perception, and individualized tasks that account for the varying levels of student preparedness.

Furthermore, the article highlights the role of inclusive education in the development of social skills, increasing students' motivation to learn, and facilitating integration into the educational environment. It also discusses methods for correcting educational

processes for students with autism, dyslexia, and other disorders, which create a comfortable learning and development environment. The article examines pedagogical strategies that can be used to create a positive and supportive atmosphere in the classroom, where every student can develop language skills without barriers.

Through the implementation of inclusive methods in foreign language teaching, opportunities for students with special needs are significantly expanded, contributing to their socialization, increased self-confidence, and the creation of equal conditions for the development of language skills.

Key words: inclusive education, foreign language teaching, adaptation of methods, students with special needs.

References

1. Zhosan, O.E. (2015). Idei humannoi pedahohiky ta suchasna systema inkliuzyvnoho navchannia [Ideas of humane pedagogy and modern inclusive education]. Proceedings of the All-Ukrainian scientific and methodological conference dedicated to the 97th anniversary of V. Sukhomlynskyi: Zb. materialiv Vseukrainskoi naukovo-metodychnoi konferentsii, prysviachenoj 97-richchiiu vid dnia narodzhennia V. Sukhomlynskoho. Kirovohrad: Ekslyuzyv-system [in Ukrainian].
2. Kalashnikova, T.P., & Kravtsov, Y.I. (2006). Kliinchna dynamika dysshrafii i dysleksii v molodshykh shkoliariv u protsesi perspektyvnoho doslidzhennia [Clinical dynamics of dysgraphia and dyslexia in primary school children during a prospective study]. *Mizhnarodnyi nevrolohichnyi zhurnal – International Journal of Neurology*, 3 (7). <http://www.mifua.com/archive/article/2520> [in Ukrainian].
3. Korneeva, O.V. (2019). Inkluzivne navchannia yak osnova rozvytku osobystosti uchnia z osoblyvymy potrebami [Inclusive education as the foundation for the development of the personality of a student with special needs]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences*, 12 (4), 15–22 [in Ukrainian].
4. Kravchenko, I.O. (2020). Inkluziivna osvita v konteksti navchannia inozemnym movam [Inclusive education in the context of foreign language teaching]. *Visnyk osvity Ukrainy – Bulletin of Education of Ukraine*, 6 (2), 78–85 [in Ukrainian].
5. Salamanska deklaratsiia [Salamanca Declaration]. (June 7–10, 1994). Ramky dii z osvity liudei z osoblyvymy potrebami, pryiniati Vsesvitnoiu konferentsiieiu z osvity osib z osoblyvymy potrebami: dostupnist i yakist [Framework for action on special needs education: Access and quality]. Salamanca, Spain, Kyiv [in Ukrainian].
6. Sydorenko, V.I. (2018). Inkluzivni metodyky v pedahohichnii praktytsi: teoriia ta praktyka [Inclusive methods in pedagogical practice: theory and practice]. *Pedahohika rozvytku*, 9 (3), 112–118 [in Ukrainian].
7. Chykalina, N.A. (2017). Adaptatsiia metodyk vykladannia inozemnykh mov dlia uchniv z osoblyvymy potrebami [Adaptation of foreign language teaching methods for students with special needs]. *Zhurnal inkliuzyvnoi osvity*, 3 (1), 40–47 [in Ukrainian].
8. Anderson, R.C., & Li, W. (2006.). A cross-language perspective on learning to read. Understanding literacy development: A global view / A. McKeough, L. M. Phillips, V. Timmons, J. L. Lupart (Eds.). Lawrence Erlbaum Associates Publishers [in English].
9. Perrachione, T. K., Del Tufo, S. N., Winter, R., Murtagh, J., Cyr, A., Chang, P., Halverson, K., Ghosh, S. S., Christodoulou, J. A., & Gabrieli, J. (2016). Dysfunction of Rapid Neural Adaptation in Dyslexia. *Neuron*. 92 (6), 1383–1397. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2016.11.020> [in English].
10. The History of Dyslexia. Retrieved from <https://dyslexiahistory.web.ox.ac.uk/brief-historydyslexia> [in English].

УДК 378

Резунова О. С.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри філології,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Дніпро, Україна

E-mail: rizzolena2@gmail

ORCID: 0000-0003-3315-0294

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Анотація

Дедалі більше вчених присвячують свої дослідження проблемі вивчення емоційного інтелекту та його значення у житті людей. Статтю присвячено проблемі розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти засобами іноземної мови.

Здійснено аналіз наукових підходів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо трактування поняття «емоційний інтелект». Розглянуто емоційний інтелект як вміння людини розпізнавати власні та чужі емоції, наміри, і бажання, здатність керувати власними та чужими емоціями з метою розв'язання практичних задач.

Визначено, що до основних факторів, які впливають на розвиток емоційного інтелекту дослідники відносять: біологічні (темперамент та когнітивні можливості), індивідуальні характеристики (відкритість досвіду, самоефективність, локус контролю, тип особистості), зовнішнє середовище (родина, природа, національні і культурні особливості).

Стверджено, що запам'ятовування інформації, що є емоційно забарвленою, відбувається значно краще.

Зазначено, що засоби іноземної мови дозволяють здобувачам вищої освіти не лише поглиблювати мовленнєві знання і навички, а й проживати певні емоції через розуміння себе та оточуючих.

Обґрунтовано, що алгоритм розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти передбачає застосування цілого комплексу завдань, які допомагають зняти психологічну і емоційну напругу, підвищують самооцінку та впевненості здобувачів у власних силах. Запропоновано завдання, які можуть бути використані на заняттях з іноземної мови: вправа «Мудрі думки», яке допоможе здобувачам розкрити власний потенціал, розвине вміння аналізувати свої дії та дії інших людей з метою покращення власного емоційного стану, вправа «Фантом» навчить здобувачів бачити зв'язок між емоціями та фізичним станом, покаже негативний вплив поганих емоцій, вправа «Емоційна підзарядка» допоможе здобувачам краще розуміти себе та прояви своїх емоцій, вправа «Подолання негативних емоцій» допоможе здобувачам зрозуміти, як краще управляти своїми емоціями.

Ключові слова: емоційний інтелект, здобувач вищої освіти, комплекс завдань.

Вступ. Емоційний інтелект є критично важливим для успіху в різних сферах життя: від особистих стосунків до кар'єрного розвитку, адже він допомагає людям краще управляти своїми емоціями та розуміти емоції інших людей.

Здобувачі вищої освіти постійно стикаються з високим рівнем стресу через навчання та соціальні взаємодії. Високий рівень емоційного інтелекту допомагає здобувачам у побудові гармонійних відносин, ефективній командній роботі з іншими здобувачами та налагодженню комунікації з викладачами.

Студенти з високим рівнем емоційного інтелекту здатні краще зосереджуватись, адаптуватися до нових умов і вирішувати складні проблеми. Вони можуть ефективно організовувати свою роботу і відчувати менше тривоги щодо навчальних завдань.

Отже, емоційний інтелект сприяє не лише успішному навчанню, але й особистісному зростанню, покращує комунікацію, сприяє розв'язанню конфліктів і допомагає зберігати емоційну рівновагу в складних ситуаціях.

Таким чином, формування емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти є досить актуальною проблемою, а пошук ефективних засобів його розвитку потребує детального вивчення.

Мета статті – охарактеризувати найефективніші технології і методи формування емоційного інтелекту сучасних здобувачів вищої освіти засобами іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Окреслена мета передбачає розгляд основних підходів до розуміння сутності поняття «емоційний інтелект» у вітчизняній і зарубіжній науці.

Вперше термін «емоційний інтелект» був запропонований науковцями Дж. Мейером та П. Селовеем у дев'яностих роках минулого століття, який вони трактували як інтегральну властивість особистості, яка сприяє успіху в діяльності людини [2].

Посилаючись на аналіз сучасних наукових робіт, здійснених вченою Н. Виспінською, можемо зазначити, що емоційний інтелект трактується як здатність людини правильно бачити оточуючі обставини і справляти на них вплив, інтуїтивно вловлюючи те, чого хочуть і чого потребують інші люди, при цьому не піддаючись стресу.

Проте, ми, погоджуючись з думкою інших науковців, вважаємо, що в контексті нашого дослідження, під емоційним інтелектом слід розуміти вміння людини розпізнавати власні та чужі емоції, наміри, і бажання, здатність керувати власними та чужими емоціями з метою розв'язання практичних задач [1].

Аналіз робіт вітчизняних і зарубіжних вчених дозволив нам констатувати, що до основних факторів, які впливають на розвиток емоційного інтелекту дослідники відносять: біологічні (темперамент та когнітивні можливості), індивідуальні характеристики (відкритість досвіду, самоефективність, локус контролю, тип особистості), зовнішнє середовище (родина, природа, національні і культурні особливості) [5; 6; 7; 8; 9].

Основною метою вивчення іноземної мови є формування іншомовної комунікативної компетентності, що, в свою чергу, передбачає формування вмінь ефективно вибудовувати відносини з іншими через налагодження певного емоційного зв'язку [1]. Існує позитивний взаємозв'язок між розвитком умінь керувати своїми емоціями й емоціями інших учасників комунікації та успіхом у вивченні іноземної мови, зокрема у формуванні іншомовної комунікативної компетентності [10]. Саме тому, іноземна мова є ефективним засобом розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти.

Погоджуючись з дослідницею О. Піддубцевою, вважаємо, що заняття з іноземної мови повинні бути організовані таким чином, щоб здобувачі вищої освіти отримували позитивні емоції від навчання [4].

Наведемо приклади вправ для розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти на заняттях з іноземної мови.

Методика викладання іноземної мови передбачає вивчення лексичного матеріалу за тематичними блоками. В ході вивчення теми «Емоції», для кращого засвоєння лексико-граматичних структур ми пропонуємо наступну вправу, яка допоможе здобувачам розкрити власний потенціал, розвине вміння аналізувати свої дії та дії інших людей з метою покращення власного емоційного стану:

Task 'Wise Thoughts'.

Instructions. For a more in-depth understanding of the topic under discussion, let's turn to folk wisdom. Aphorisms briefly and clearly convey the wisdom accumulated over the centuries, explaining to people the reasons for many life phenomena. Choose 4 aphorisms from the list of proposed ones and provide a brief comment in the context of the topic under discussion.

1. If you can dream it, you can do it.
2. Don't watch the clock; do what it does. Keep going.
3. You don't have to be great to start, but you have to start to be great.
4. Smile and let everyone know that today, you're a lot stronger than you were yesterday.
5. For every minute you are angry you lose sixty seconds of happiness.
6. To love and be loved is to feel the sun from both sides.
7. Believe you can and you're halfway there.
8. Life is not measured by the number of breaths we take, but by the moments that take our breath away.
9. No one is perfect — that's why pencils have erasers.
10. Every day is a second chance.

Під час вивчення теми «Частини тіла», доречно буде запропонувати наступну вправу, мета якої навчити здобувачів бачити зв'язок між емоціями та їх фізичним станом, розуміти негативний вплив поганих емоцій:

Task 'Phantom'

Instructions. The human body is a kind of archive of its entire life history. It is endowed with wisdom and remembers feelings, experiences, important events from the moment of birth. Let's think about where and how emotions are stored in the body? For example, when a person is anxious, he has restless movements, rapid heartbeat and breathing

What parts of the body react most to fear, sadness, anger, joy?

What happens if these emotions are repeated often?

Where is joy located, and how does it affect the body?

Під вивчення теми «Частини тіла» здобувачі мають засвоїти не лише назви частин тіла, а й дієслова, які позначають різні рухи, які можна зробити різними частинами тіла. Наприклад, *очима* ми бачимо, спостерігаємо тощо, *рукою* ми тримаємо, хватаємо, торкаємося тощо, *ногами* ми ходимо, відбиваємо тощо.

Саме тому, доречною буде наступна вправа, яка допоможе здобувачам розуміти себе та прояви своїх емоцій.

Task 'Emotional Recharging'

Instructions. Have you noticed, observing yourself and others, that a person conveys his or her mood through body language. For example, football players who score goals can beat their chests, raise their hands up, clap their hands, dance, etc. because of delight and joy. The same can be said about any activity: a person expresses his or her success, satisfaction, joy with facial expressions, movements of hands, legs, even singing, etc.

Try to remember and describe in what way (with what movements, sounds) you express your positive emotions (delight, joy, success, etc.) and negative emotions (sadness, anger, disappointment, etc.).

Вправа «Подолання негативних емоцій» допоможе здобувачам зрозуміти, як краще управляти своїми емоціями.

Task «Overcoming Negative Emotions»

Instructions. Write any 5 words that denote material objects. Then, using these words, come up with constructive and destructive ways to manage negative emotions with the help of these objects (for example: *a magazine* – tear it up and throw it in the trash; *a pencil* – give a hand massage; *a broom* – clean the apartment, *a glass* – pour and drink water, etc.). Write down your suggestions for managing emotions.

Таким чином, запропонована система вправ має на меті:

- навчити студентів розпізнавати свої емоції і розуміти, як вони впливають на їхні дії та рішення;
- розвивати здатності студентів розпізнавати та виражати емоції в соціальних контекстах;
- покращувати здатність розпізнавати емоції у інших людей, навіть коли вони не виражені словами;
- знизити рівень стресу, покращити концентрацію та самоконтроль;
- підвищення здатність встановлювати та захищати власні емоційні кордони.

Висновки. Отже, на підставі результатів, отриманих у ході нашого дослідження, робимо висновок про необхідність розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти як передумови формування іншомовної комунікативної компетентності.

Розвиток емоційного інтелекту (EI) студентів через засоби іноземної мови дозволяє поєднати два важливі аспекти: мовне навчання та розвиток соціально-емоційних навичок.

Перспективами подальших розвідок вважаємо розробку технологій і методів формування емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Виспінська Н.М. Розвиток емоційного інтелекту як передумова формування іншомовної комунікативної компетентності в дітей з особливими освітніми потребами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2021. № 1(48). С. 73–78.
2. Носенко Е. Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. *Психологія і суспільство*. 2004. № 4. С. 95–109.
3. Підгурська В., Голубовська І. Розвиток емоційного інтелекту здобувачів освіти на уроках мовно-літературної освітньої галузі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 72, том 3. С. 269–275. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-40>.
4. Піддубцева О.І. Модель формування готовності до іншомовного професійно орієнтованого спілкування в студентів-аграріїв. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Випуск 56. Том 2. С. 101–105. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.22>.
5. Bonesso S., Gerli F., Cortellazzo L. Emotional and Social Intelligence Competencies Awareness and Development for Students' Employability. *New Directions for Teaching and Learning*. 2019. No 160. P. 77–89. DOI:10.1002/tl.203668.
6. Chapman-Clarke M. Why mindfulness at work matters – the 'reboot' for emotional intelligence development. *Development and Learning in Organizations*. 2017. No 31(2). P. 1-4. DOI:10.1108/DLO-10-2016-0097.
7. Deveci T., Nunn R. Development in freshman engineering students' emotional intelligence in project-based courses. *Asian ESP Journal*. 2016. No. 12(2). P. 54–92.
8. Dulewicz V., Higgs M. Can Emotional Intelligence Be Developed? *International Journal of Human Resource Management*. 2004. No 15(1). P. 95–111. DOI:10.1080/0958519032000157366.
9. Hayashi A., Ewer A. Development of Emotional Intelligence through an Outdoor Leadership Program. *Journal of Outdoor Recreation Education and Leadership*. 2013. No 5(1). P. 3–17. DOI:10.7768/1948-5123.1139.
10. Oz H., Demirezen M., Pourfeiz J. Emotional intelligence and attitudes towards foreign language learning: Pursuit of relevance and implications. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015. No. 186. P. 416–423.

Rezunova O. S.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology Department,
Dnipro State University of Agriculture and Economics
Dnipro, Ukraine*

E-mail: rizzolena2@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3315-0294

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS THROUGH A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

More and more scientists are devoting their research to the problem of emotional intelligence and its importance in people's lives. The article is devoted to the problem of developing emotional intelligence of higher education students through foreign language.

An analysis of the scientific approaches of domestic and foreign scientists to the interpretation of the concept of 'emotional intelligence' was carried out. Emotional intelligence is considered as a person's ability to recognize their own and other people's emotions, intentions, and desires, the ability to manage their own and other people's emotions in order to solve practical problems.

It was determined that the main factors that influence the development of emotional intelligence are: biological (temperament and cognitive abilities), individual characteristics (openness to experience, self-efficacy, locus of control, personality type), external environment (family, nature, national and cultural characteristics).

It is argued that memorizing information that is emotionally colored is much better.

It is noted that foreign language tools allow higher education students not only to deepen their speech knowledge and skills, but also to experience certain emotions through understanding themselves and others.

It is substantiated that the algorithm for developing emotional intelligence of higher education students involves the use of a whole complex of tasks that help relieve psychological and emotional tension, increase self-esteem and self-confidence of students.

Tasks that can be used in foreign language classes are proposed: 'Wise Thoughts', which will help students to reveal their own potential, develop the ability to analyze their actions and the actions of other people in order to improve their own emotional state, 'Phantom' will teach students to see the connection between emotions and physical condition, show the negative impact of bad emotions, 'Emotional Recharge' will help students to understand themselves and the manifestations of their emotions better, 'Overcoming Negative Emotions' will help students to understand how to manage their emotions better.

Key words: emotional intelligence, higher education student, task set.

References

1. Vyspynska, N.M. (2021). Rozvytok emotsiinoho intelektu yak peredumova formuvannia inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentnosti v ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy [Development of emotional intelligence as a prerequisite for the formation of foreign language communicative competence of children with special educational needs]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsialna robota»*. № 1 (48). S. 73-78 [in Ukrainian].
2. Nosenko, E. L. (2004). Emotsiinyi intelekt yak sotsialno znachushcha intehrlna vlastyvist osobystosti [Emotional intelligence as a socially significant integral property of the personality]. *Psykhohiia i suspilstvo*. № 4. S. 95-109 [in Ukrainian].
3. Pidhurska, V., & Holubovska, I. (2024). Rozvytok emotsiinoho intelektu zdobuvachiv osvity na urokakh movno-literaturnoi osvithnoi haluzi [Development of emotional intelligence of students at language and literature lessons]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 72, tom 3. S. 269-275 DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-3-40> [in Ukrainian].
4. Piddubtseva, O.I. (2023). Model formuvannia hotovnosti do inshomovnoho profesiino oriietovanoho spilkuвання v studentiv-ahraryiv [Model of formation of readiness for foreign language professionally oriented communication of agricultural students]. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 56. Tom 2. S. 101-105 DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.22> [in Ukrainian].
5. Bonesso, S., Gerli, F., & Cortellazzo, L. (2019). Emotional and Social Intelligence Competencies Awareness and Development for Students' Employability. *New Directions for Teaching and Learning*. 160, 77-89 [in English]. DOI: 10.1002/tl.203668.
6. Chapman-Clarke, M. (2017). Why mindfulness at work matters — the 'reboot' for emotional intelligence development. *Development and Learning in Organizations*. 31(2), 1-4 [in English]. DOI:10.1108/DLO-10-2016-0097
7. Deveci, T., & Nunn, R. (2016). Development in freshman engineering students' emotional intelligence in project-based courses. *Asian ESP Journal*. 12(2), 54-92 [in English].
8. Dulewicz, V., & Higgs, M. (2004). Can Emotional Intelligence Be Developed? *International Journal of Human Resource Management*. 15(1), 95-111 [in English]. DOI:10.1080/0958519032000157366
9. Hayashi, A., & Ewer, A. (2013). Development of Emotional Intelligence through an Outdoor Leadership Program. *Journal of Outdoor Recreation Education and Leadership*. 5(1), 3-17 [in English]. DOI:10.7768/1948-5123.1139
10. Oz, H., Demirezen, M., & Pourfeiz, J. (2015). Emotional intelligence and attitudes towards foreign language learning: Pursuit of relevance and implications. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 186, 416-423 [in English].

УДК 378

Резунова В. В.

викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний університет
Дніпро, Україна

E-mail: valeriyarez@i.ua**ORCID:** 0000-0002-2492-2101**Нашиванько О. В.**

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний університет
Дніпро, Україна

E-mail: ovn2013@ukr.net**ORCID:** 0000-0001-9856-4397

ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Анотація

Глобалізація зумовлює нові вимоги до професійної підготовки майбутніх лікарів, необхідною складовою якої стає іношомовна мовленнєва компетентність, важливим складником якої є фонетична компетентність.

У статті авторки аналізують ефективні методи формування іношомовної фонетичної компетентності майбутніх лікарів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Авторками розтлумачено базові для здійсненого дослідження поняття «іношомовна фонетична компетентність», під якою слід розуміти здатність людини коректно оформлювати свої висловлювання на звуковому та інтонаційному рівні та вміння розуміти мовлення інших за рахунок взаємодії фонетичних навичок, знань й усвідомленості.

Розкрито значення іношомовної фонетичної компетентності для майбутньої професійної діяльності лікарів.

Охарактеризовано основні складники фонетичної компетентності (фонетичні рецептивні й репродуктивні навички; фонетичні декларативні й процедурні знання про фонетичну сторону мовлення; фонетична усвідомленість) та фонетичні вміння (вміння правильно вимовляти звуки мови і мати чітку дикцію; вміння наголошувати слова відповідно до норм; вміння модулювати голос, змінюючи його інтонацію; вміння підлаштовувати темп мовлення відповідно до ситуації, аудиторії, мети висловлювання).

Доведено, що одним з найрезультативніших методів формування іношомовної фонетичної компетентності майбутніх лікарів є система вправ.

Визначено основні типи вправ для формування іношомовної фонетичної компетентності: робота зі словником щодо відтворення фонетичної транскрипції медичних термінів; вправи на звукові сполучення та артикуляцію; аудіювання та повторення медичних термінів; читання медичних діалогів та ролева гра.

Таким чином, розвиток іношомовної фонетичної компетентності через систему вправ сприяє поліпшенню вимови, розвитку слухової уваги, покращенню інтонації та ритму мови, розширює словниковий запас.

Ключові слова: іношомовна фонетична компетентність, складники фонетичної компетентності, фонетичні вміння, майбутні лікарі, система вправ.

Вступ. Глобалізація 21 століття поставила людство перед необхідністю активно використовувати іноземні мови для комунікації як в особистій, так і професійній сферах. Орієнтація закладів вищої освіти, в тому числі і медичної сфери, на світові тенденції призводить до європеїзації змісту і моделей навчання, що сприяє переосмисленню мети та завдань вивчення іноземної мови.

Іноземна мова є обов'язковою освітньою компонентною професійної підготовки лікарів, а формування іношомовної комунікативної компетентності є обов'язковою умовою професійної підготовки студентів медичних закладів вищої освіти.

Іношомовна комунікативна компетентність є багатокомпонентним поняттям, одним із головних в якій, на ряду з лексичною і граматичною, є фонетична компетентність. Невміння володіти комунікативно-фонетичним складником мовлення, відсутність чіткості у мовленні лікаря може призвести до порушення комунікації між доктором і пацієнтом, що в свою чергу унеможливить правильну діагностику та лікування.

Таким чином, формування іношомовної фонетичної компетентності лікарів є досить актуальною проблемою і потребує детального вивчення.

Мета статті – охарактеризувати найефективніші засоби формування іношомовної фонетичної компетентності майбутніх лікарів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні роботодавці в різних сферах, включаючи медичну, бажають бачити перед собою висококваліфікованого фахівця, який добре володіє не лише своїми професійними знаннями, а й із легкістю готовий до комунікації іноземною мовою [7].

Метою вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у медичних закладах вищої освіти є формування у здобувачів комунікативних мовленнєвих компетенцій та вміння застосовувати свої знання з іноземної мови для здійснення професійного іншомовного спілкування.

Фонетична компетентність є однією з ключових компетентностей, які необхідно формувати на заняттях із зазначеної дисципліни, оскільки вона, на думку дослідників, є головним складником в узгодженні з іншими мовними та мовленнєвими компетентностями [8].

Огляд наукової літератури дозволив охарактеризувати важливе для нашого дослідження поняття «іншомовна фонетична компетентність, під якою слід розуміти здатність людини коректно оформлювати свої висловлювання на звуковому та інтонаційному рівні та вміння розуміти мовлення інших за рахунок взаємодії фонетичних навичок, знань й усвідомленості [3].

Погоджуючись з думкою науковців, вважаємо, що до основних складників фонетичної компетентності слід віднести:

1) *фонетичні рецептивні (слухові) й репродуктивні (вимовні) навички* (автоматизовані мовленнєві дії, які забезпечують коректне звукове й інтонаційне оформлення власного мовлення й адекватне сприйняття звукового й інтонаційного оформлення мовлення інших тощо);

2) *фонетичні декларативні й процедурні знання про фонетичну сторону мовлення* (артикуляційно-акустичні характеристики фонем, модифікація звуків у під час мовлення, фонетична організація слів (склад, наголос), інтонація та її складники (мелодика, ритм, паузація, наголос, темп, гучність, тембр), транскрипція й інші умовні символи тощо);

3) *фонетична усвідомленість* (розуміння процесів формування власної фонетичної компетентності, аналіз фонетичної сторони свого мовлення з метою розуміння грубих відхилень від нормативної вимови та використання ефективних шляхів подолання й усунення фонетичних помилок тощо [3; 5].

Таким чином, до основних фонетичних вмінь, над удосконаленням яких необхідно працювати на заняттях з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» відносяться: вміння правильно вимовляти звуки мови і мати чітку дикцію; вміння наголошувати слова відповідно до норм; вміння модулювати голос, змінюючи його інтонацію; вміння підлаштовувати темп мовлення відповідно до ситуації, аудиторії, мети висловлювання [8; 9; 10].

Рівень сформованості іншомовної фонетичної компетентності залежить від ефективності обраних методів. Тож практика показує, що одним з найрезультативніших методів формування іншомовної фонетичної компетентності майбутніх лікарів є система вправ, яка орієнтована на специфічні вимоги професійної комунікації, враховуючи особливості вимови термінів, медичної лексики та загальних принципів фонетики іноземної мови.

Розглянемо типи вправ більш детально:

1. *Робота зі словником щодо відтворення фонетичної транскрипції медичних термінів.* (Представлення термінів з медичної лексики за допомогою фонетичної транскрипції та їх подальше відтворення в усному мовленні).

Наприклад, **Task 1. Choose the correct transcription for the term and give the definition** (Оберіть правильну транскрипцію терміна та надайте його визначення):

1. jaundice	a. /'jɔːndis/	b. 'dʒɔːndis/	c. /'dʒɔːndais/
2. hepatocyte	a. /hɪ'pætəsɪt/	b. /hɪ'peɪtə'saɪt/	c. /hɪ'pætə'sɪt/
3. duodenum	a. /'duː'diːnəm/	b. /'dʒuːə'diːnəm/	c. /'dʒuːə'diːnəm/
4. acid	a. /'æksɪd/	b. /'æsaɪd/	c. /'æksaɪd/
5. pruritus	a. /pruə'rtɪs/	b. /pru'rartəs/	c. /pruə'rartəs/
6. intestine	a. /ɪn'testɪn/	b. /ɪntes'tɪn/	c. /ɪn'testam/
7. feces	a. /'feɪsiːz/	b. /'fiːkiːz/	c. /'fiːsiːz/
8. disease	a. /dɪ'ziːz/	b. /dɪ'zaiːz/	c. /dɪ'siːz/
9. autoimmune	a. /'auːtəʊ'mjuːn/	b. /'əuːtəʊ'mjuːn/	c. /'ɔːtəʊ'mjuːn/
10. severe	a. /sɪ'vɪəre/	b. /se'vɪər/	c. /sɪ'vɪər/
11. nausea	a. /'nɔːsi.ə/	b. /'nauːsi.ə/	c. /nɔː'si.ə/
12. tachycardia	a. /'tækɪ'kaːdi.ə/	b. /'takɪ'karːdiə/	c. /'tækɪ'kaːdiə/
13. urine	a. /uərɪn/	b. /'juərɪn/	c. /'juərɪm/
14. tongue	a. /tʌŋg/	b. /tɒŋ/	c. /tʌŋ/
15. hypotension	a. /'haɪpəʊ'tenʃən/	b. /'hɪpəʊ'tenʃən/	c. /'haɪpəʊ'tensən/

Task 2. Find and correct the mistakes in the transcription of the following terms using the dictionary. Give the definitions for these terms (Знайдіть і виправте помилки в транскрипції наведених термінів. Дайте визначення цим термінам).

1. a lesion /'leːʒən/

2. vaginal /və'gməl/

3. *candidiasis* /ˌkændɪˈdiəsis/
4. *prematurely* /ˌpreməˈtʊəli/
5. *immunodeficiency* /ˌɪmjənəʊdeˈfisənsi/
6. *occur* /ˈɒkɜːr/
7. *pseudo-* /psuːəʊ-/
8. *susceptibility* /ˌsʌskəptəˈbɪləti/
9. *yeast* /jeːst/
10. *procedure* /prəˈsiːdjʊə/

Task 3. Transcribe given terms phonetically and explain their meaning (Передайте подані терміни фонетично та поясніть їх значення).

1. *associated*
2. *sore throat*
3. *bronchiolitis*
4. *diabetes*
5. *headache*
6. *chronic*
7. *dyspnea*
8. *myalgia*
9. *syndrome*
10. *frequently*

2. *Вправи на звукові сполучення та артикуляцію.* (Виконання вправ на артикуляційні рухи для коректної вимови специфічних іноземних звуків, які відсутні в рідній мові студентів).

Наприклад, **Task 1. Put the word into the correct column. Some words can be used in two columns simultaneously, for example, anesthesia** /ˌænəsˈθiːziə/ or /ˌænəsˈθiːzə/. **One word can be used in none of them.** (Поставте слово в потрібну колонку. Деякі слова можуть бути використані в двох колонках одночасно, наприклад, анестезія /ˌænəsˈθiːziə/ або /ˌænəsˈθiːzə/. Одне з слів не підходить до жодної колонки).

Debris, anesthesia, vacuum machine, incision, thumb, tourniquet, concussion, technique, death rate, lesion, throat, limb, charcoal, digestion, stomach, character, chronic, physician, organ, injection, protrusion, seizure, jerking, measure, patient, thorax, geriatrician

Silent sound	/k/	/θ/	/ʒ/	/dʒ/	/ʃ/
<i>debris</i>	<i>technique</i>	<i>thumb</i>	<i>anesthesia</i>	<i>digestion</i>	<i>physician</i>

3. *Аудіювання та повторення медичних термінів.* (Прослуховування записів з правильною вимовою медичних термінів і їх повторення. Використання записів з іменами хвороб, лікарських засобів, процедур тощо).

Наприклад, **Task 1. Watch the video. Pay special attention to the pronunciation of the following medical terms.** (Подивіться відео. Особливу увагу звертайте на вимову наступних медичних термінів).

Medical specialists: *obstetrician, geriatrician, pediatrician, surgeon, anesthesiologist, urologist, gynecologist, oncologist, radiologist, physician*

Greek origin words: *stomach, chemotherapy, character, chronic, chemistry,*

Greek and Latin prefixes and plural forms of nouns: *fungi, alveoli, bacilli, hypotension, hyperglycemia*

4. *Читання медичних діалогів та ролева гра.* (Ведення діалогів між лікарем і пацієнтом або між лікарями з використанням медичних термінів, з акцентом на правильну вимову).

Наприклад, **Task 1. Read the conversation in pairs. Pay special attention to the pronunciation of medical terms.** (Прочитайте діалог в парах. Особливу увагу звертайте на вимову медичних термінів).

Doctor: Which of the children's infectious diseases have you suffered from?

Patient: I have had chickenpox.

Doctor: When did you have it?

Patient: I had chickenpox when I was ten.

Doctor: Which infectious diseases have you been vaccinated against?

Patient: I have been vaccinated against pertussis and measles. Probably against some others but I'm not sure.

Doctor: When were you vaccinated against these diseases?

Patient: I was vaccinated against them according to the routine schedule of vaccination: at 6 month and at the age of four. I don't remember that but my mom told me about that.

Doctor: Have you ever undergone any operation?

Patient: I underwent appendectomy in 2005. [1]

Таким чином, розвиток іншомовної фонетичної компетентності через систему вправ сприяє:

1) *поліпшенню вимови*: вправи допомагають здобувачам коректно вимовляти звуки, що є основою правильного акценту, а регулярне виконання вправ сприяє розвитку звукової чутливості та формуванню правильного мовного апарату;

2) *розвитку слухової уваги*: через тренування на розпізнавання фонем, інтонаційних структур і акцентуації мови студенти вчаться краще чути різницю між звуками та правильно їх відтворювати;

3) *покращенню інтонації та ритму мови*: фонетичні вправи допомагають удосконалити інтонаційні варіації та ритмічну структуру мови, що важливо для природного і виразного мовлення;

4) *розширенню словникового запасу*: вправи з фонетики часто пов'язані з вивченням нових слів і фраз, що розширює знання студентів і допомагає застосовувати нові форми у мовленні.

Висновки. Отже, процес формування фонетичної компетентності на заняттях з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» є невід'ємним складником фахової культури майбутніх лікарів, адже практичне оволодіння іноземною мовою неможливе без правильної вимови.

Перспективами подальших розвідок вважаємо розробку системи завдань відповідно до рівня студентів для формування іншомовної фонетичної компетентності у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням.

Список використаних джерел

1. Аврахова Л.Я., Лавриш Ю. Е. English for Dentists : навчальний посібник для вищих медичних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Київ : Видавничий дім Асканія, 2008. 366 с.
2. Бігич О. Б. Сучасні підходи до формування іншомовної фонетичної компетентності в загальноосвітньому навчальному закладі. Сучасні тенденції фонетичних досліджень : збірник матеріалів Круглого столу (м. Київ, 12 травня 2017 рік). Київ : Міленіум, 2017. С. 154–157
3. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції. *Іноземні мови*. 2011. № 3. С. 3–14.
4. Мельник Т.В. Формування фонетичної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови. Актуальні проблеми сучасної науки. XLII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція. м. Вінниця, 6 квітня 2020 року. Ч. 5. С. 53–56.
5. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / за ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
6. Павлишин Г.Я. Модель формування іншомовної фонетичної компетенції у студентів-медиків при професійно орієнтованому вивченні англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 30. С. 119–122.
7. Піддубцева О. І., Семак Л.А. Аналіз освітньо-нормативних вимог до формування лінгвосоціокультурної компетентності у майбутніх аграріїв. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2024. № 1. С. 119–225.
8. Derwing T. M., Munro M. J. Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. *TESOL Quarterly*. 2005. No 39. P. 379–397.
9. Gordon J., Darcy I., Ewert D. Pronunciation teaching and learning: Effects of explicit phonetic instruction in the L2 classroom. *Proceedings of the 4th Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference*. Aug. 2012. (pp. 194–206). Ames, IA: Iowa State University.
10. Namozova D., Rashidova M. The importance of phonetic competence. *Oriental renaissance: innovative, educational, natural and social sciences*. 2023. No 3 (9). P. 141–144.

Rezunova V. V.

Lecturer at the Language Training and Human Sciences Department,

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

E-mail: valeriyarez@i.ua

ORCID: 0000-0002-2492-2101,

Nashyvanko O. V.

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Language Training and Human Sciences Department,

Dnipro State Medical University

Dnipro, Ukraine

E-mail: ovn2013@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9856-4397

EFFECTIVE METHODS OF FOREIGN LANGUAGE PHONETIC COMPETENCE DEVELOPMENT OF FUTURE DOCTORS AT FOREIGN LANGUAGE FOR SPECIFIC PURPOSE CLASSES

Abstract

Globalization imposes new requirements on the professional training of future doctors, a necessary component of which is foreign language speech competence, an important component of which is phonetic competence.

In the article, the authors analyze effective methods for forming foreign language phonetic competence of future doctors at foreign language for specific purpose classes

The authors explain the basic concept of "foreign language phonetic competence" for the conducted research, which should be understood as the ability of a person to formulate his statements correctly at the sound and intonation level and the ability to understand the speech of others through the interaction of phonetic skills, knowledge and awareness.

The importance of foreign language phonetic competence for the future professional activity of doctors is revealed.

The main components of phonetic competence (phonetic receptive and reproductive skills; phonetic declarative and procedural knowledge of the phonetic side of speech; phonetic awareness) and phonetic skills (the ability to correctly pronounce speech sounds and have clear diction; the ability to emphasize words in accordance with the norms; the ability to modulate the voice, changing its intonation; the ability to adjust the pace of speech in accordance with the situation, audience, and purpose of the statement) are characterized.

It is proven that one of the most effective methods for forming foreign language phonetic competence of future doctors is a system of exercises.

The main types of exercises for forming foreign language phonetic competence are determined: working with a dictionary to reproduce the phonetic transcription of medical terms; exercises on sound combinations and articulation; listening and repeating medical terms; reading medical dialogues and role-playing.

Thus, the development of foreign language phonetic competence through a system of exercises contributes to improving pronunciation, developing auditory attention, improving intonation and rhythm of speech, and expanding vocabulary.

Key words: foreign language phonetic competence, components of phonetic competence, phonetic skills, future doctors, system of exercises.

References

1. Avrakhova, L.Ia., & Lavrysh, Yu. E. (2008). *English for Dentists : Navchalnyi posibnyk dlia vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv III–IV rivniv akredytatsii* [English for Dentists: a teaching manual for higher medical educational institutions of III–IV levels of accreditation]. K. : Vydavnychiy dim Askaniia [in Ukrainian].
2. Bihych, O. B. (2017). Suchasni pidkhody do formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentnosti v zahalnoosvitnomu navchalnomu zakladi [Modern approaches to the formation of foreign language phonetic competence in a general educational institution]. *Suchasni tendentsii fonetychnykh doslidzhen : zbirnyk materialiv Kruhloho stolu (m. Kyiv, 12 travnia 2017 rik)*. (pp. 154-157). Kyiv : Milenium [in Ukrainian].
3. Borysko, N. F. (2011). Metodyka formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentsii [Methodology for the formation of foreign language phonetic competency]. *Inozemni movy*, 3, 3-14 [in Ukrainian].
4. Melnyk, T.V. (2020). Formuvannia fonetychnoi kompetentsii studentiv na zaniattiakh z inozemnoi movy [Formation of phonetic competency of students in foreign language classes]. *Aktualni problemy suchasnoi nauky. KhLII Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia. m. Vinnytsia, 6 kvitnia. Ch.5*. (pp. 53-56) [in Ukrainian].
5. Nikolaieva, S.Yu. (2002). *Metodyka vykladannia inozemnykh mov u serednikh navchalnykh zakladakh* [Methods of teaching foreign languages in secondary schools] / za red. S.Yu. Nikolaieva. Kyiv : Lenvit [in Ukrainian].
6. Pavlyshyn, H.Ia. (2014). Model formuvannia inshomovnoi fonetychnoi kompetentsii u studentiv-medykiv pry profesiino oriientovanomu vyvchenni anhliiskoi movy [A model for the formation of foreign language phonetic competency of medical students during professionally oriented study of English]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia «Pedahohika, sotsialna robota»*, 30, 119-122 [in Ukrainian].
7. Piddubtseva, O. I., & Semak, L.A. (2024). Analiz osvitno-normatyvnykh vymoh do formuvannia linhvosiotsiokulturnoi kompetentnosti u maibutnikh ahrariiv [Analysis of educational and normative requirements for the formation of linguistic and sociocultural competence in future agrarians]. *Naukovyi visnyk Vinnytskoi akademii bezperervnoi osvity. Seriia «Pedahohika. Psykholohiia»*, 1, 119-225 [in Ukrainian].
8. Derwing, T. M., & Munro, M. J. (2005). Second language accent and pronunciation teaching: A research-based approach. *TESOL Quarterly*, 39, 379-397 [in English].
9. Gordon, J., Darcy, I., & Ewert, D. (2013). Pronunciation teaching and learning: Effects of explicit phonetic instruction in the L2 classroom. *Proceedings of the 4th Pronunciation in Second Language Learning and Teaching Conference*. Aug. 2012. (pp. 194-206). Ames, IA: Iowa State University [in English].
10. Namozova, D., & Rashidova, M. (2023). The importance of phonetic competence. *Oriental renaissance: innovative, educational, natural and social sciences*, 3 (9), 141-144 [in English].

УДК 378.03:316.647.5-057.875:81

Федорова О. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницький, Україна
E-mail: fedorova2012@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2300-6387

Гандабура О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницький, Україна
E-mail: o.handabura@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1119-5072

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ОСВІТНІХ КУРСІВ

Анотація

Стаття присвячена комплексному дослідженню формування міжкультурної толерантності та резильєнтності студентів з в умовах сучасних освітніх викликів, зумовлених військовою агресією в Україні. Автором статті розкрито сутність понять «толерантність» та «резильєнтність» в освітньому контексті, проаналізовано еволюцію наукових поглядів на міжкультурну комунікацію, обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування міжкультурної толерантності в умовах військового конфлікту. Особливу увагу приділено вивченню навчальних дисциплін «Лінгвокраїнознавство англomовних країн», «Історія літератури англomовних країн» та «Міжкультурна комунікація». Дослідницею визначено практичні напрямки формування міжкультурної толерантності та резильєнтності у курсі лінгвокраїнознавства (вивчення історичних подій крізь призму культурної спорідненості, аналіз боротьби за незалежність різних народів, порівняння демократичних процесів в англomовних країнах та в Україні, на заняттях з літературознавства (дослідження біографій письменників як прикладів життєстійкості, аналіз літературних творів, що демонструють подолання складних життєвих обставин, вивчення творів маргінальної літератури для розуміння культурного різноманіття) та в межах міжкультурної комунікації (вивчення культурного релятивізму та універсалізму, розгляд кейсів етноцентризму, проектна діяльність з порівняння міжкультурних практик).

Значну увагу автором статті приділено обґрунтуванню форм та методів формування міжкультурної толерантності та резильєнтності, серед яких виділено групові дискусії, проектну діяльність, ситуативні інсценізації. Дослідження доводить ефективність впровадження інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток здатності студентів до взаєморозуміння, емпатії та психологічної стійкості. Розроблені підходи можуть бути впроваджені в освітній процес підготовки майбутніх вчителів.

Ключові слова: міжкультурна толерантність, резильєнтність, професійна підготовка, лінгвокраїнознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація.

Вступ. Умови війни, в яких Україна живе вже десять років, породжують нові виклики і диктують нові умови життя. Кожен громадянин України стикнувся із новим і жорстоким життєвим досвідом, викликаним воєнним станом. В перманентно турбулентних умовах життя суспільство по новому бачить задачі, що стоять перед освітою загалом та вищою професійною освітою зокрема. І хоча такі цінності як терпимість, полікультурність, життєстійкість не є новими в освітянському дискурсі і їх значимість неодноразово наголошувалась раніше та закріплена в численних державних документах як орієнтир виховання громадянина України, все ж тривала військова агресія змушує освітян приділяти більше уваги вихованню таких рис особистості, які б якомога ефективніше відповідали вимогам часу. До них, без сумніву, варто віднести резильєнтність та міжкультурну толерантність.

Саме ці риси покликані, з одного боку, допомагати взаємному порозумінню в нашому суспільстві та на міжнародному рівні – з представниками інших країн та організацій, які підтримують нашу країну в умовах агресії, а з іншого боку, – можуть врятувати громадян від психо-емоційного виснаження та вигорання.

Розглянемо стан дослідженості проблеми формування міжкультурної толерантності та резильєнтності в вітчизняній педагогічній науці.

У Декларації принципів терпимості, прийнятій ООН у 1995 р., зазначається, що «толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння різноманіття культур, форм самовираження й прояву людської індивідуальності. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті, переконань... Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, а активне ставлення до дійсності, що формується на основі визнання універсальних прав і свобод людини» [13, с. 255].

У сфері іншомовної вищої професійної освіти України основною метою визначається «володіння іноземною мовою як предметом і засобом навчання студентів міжкультурного діалогу у майбутній діяльності вчителя; оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування на міжнародному рівні», що викликає необхідність першочергового виховання у цьому процесі толерантності і взаєморозуміння [7, с. 63–64].

Попри чітку та однозначну позицію громадськості та держави до визнання важливості формування толерантності як основи міжкультурної взаємодії, ми вимушені погодитись з Соколовською С. В., що в глобальному вимірі несформованість у багатьох представників різних народів толерантного мислення призвела до численних криз, насилля, утилітаризму і прагматизму, що вважаються малопродуктивними для суспільного демократичного розвитку. [13, с. 255]. А в Україні наразі окрім військової агресії з боку країни-загарбниці, можна спостерігати загострення численних внутрішніх суспільних протиріч, що прямо чи опосередковано породжуються нетолерантним ставленням громадян один до одного.

У відповідь на суспільний запит вектор наукових досліджень в рамках проблематики «толерантність як компонент міжкультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови» активно формується. Цю проблему розробляють в такі науковці як: Г. В. Єлізарова, С. Ю. Ніколаєва, В. В. Кабакчі, В. В. Баркасі, О. Б. Бігич, І. В. Соколова, Ю. С. Стиркіна, О. М. Трубічинна переважно в аспектах професійної підготовки вчителів англійської мови [13, с. 256]. Праці сучасних науковців в даному аспекті теоретично базуються на доробках таких провідних педагогів як Ф. С. Бацевич, який розглядав толерантність в контексті проблем глобалізації культури та взаємодії цивілізацій, діалогу культур і міжнародного спілкування, розуміння в міжкультурній комунікації та подолання конфліктів тощо [1; 13, с. 255].

Дещо менш дослідженим, однак, ймовірно, значно актуальнішим наразі є поняття резильєнтності, яке виникло на основі спорідненого терміну життєстійкості. У науковий обіг поняття «життєстійкості» (hardiness) включено переважно зусиллями С. Кобаса та С. Мадді в роботах, що були опубліковані в кінці 70-х – першій половині 80-х років минулого століття. Цей феномен, що є багатовимірною особистісною властивістю, покликаною захистити людину від впливу стресу, привертає інтенсивну увагу дослідників вже декілька десятиліть. Виникнення цього поняття пов'язують із збільшенням зацікавленості науковців, внаслідок розвитку екзистенціальної психології та прикладної психології стресу, до таких явищ як стійкість особистості, її здатність протистояти несприятливим умовам середовища, долати професійні та життєві кризи [8, с. 11].

Термін «резильєнс» (resilience), резильєнтність або стійкість, досить широко використовувався протягом століть і з часом набув різноманітних значень. Однак лише в останні кілька десятиліть цей термін набув популярності в якості психологічного феномену. В світовій науковій літературі він вперше почав з'являтися також в 1970-х роках. На сьогодні поняття «резильєнтність» широко використовується у психології, медицині, біології та соціальних науках в контексті впливу на людину певних екстремальних, загрозливих чи стресових умов, а також її здатності до збереження повноцінного функціонування під час та після такого впливу [8, с. 11].

Звичайно, наразі в Україні зрозумілою та очікуваною є тенденція до дослідження різноманітних шляхів та засобів формування резильєнтності в умовах перманентного стресу, викликаного війною. Коновалова О. В., Бикова С. В. стверджують, що з фактично з першого дня повномасштабного вторгнення РФ в Україну, психологи та психотерапевти, які до цього працювали переважно з мирними запитами, почали активно відшукувати й вчити протоколи воєнної та кризової психології, створювати у соціальних мережах та месенджерах ресурси психологічної допомоги, розробляти програми психологічної підтримки та головне – в перші місяці війни знаходилися цілодобово на зв'язку з тими, хто потребував підтримки. Саме на цьому етапі у професійній спільноті психологів, психотерапевтів та психіатрів гостро постало питання щодо шляхів формування у населення навичок резильєнтності – психологічної стійкості [9, с. 12].

Варто зауважити, що питання резильєнтності студентської молоді розглядали такі вітчизняні дослідники як Е. Грішин [3], В. Єгорова [5], О. Односталко [10], Л. П'янківська [11], О. Якимець [15].

Загалом, на нашу думку, наукова педагогічна та психологічна спільнота в Україні досить швидко та активно реагує на поточні виклики життя і наразі може запропонувати педагогам-практикам широкий спектр теоретичних матеріалів, що обґрунтовують філософські, правові, методологічні та ін. основи формування міжкультурної толерантності та резильєнтності, а також різноманіття практичних методик та прийомів, які можна реалізовувати у будь-яких формах взаємодії зі студентами – онлайн, офлайн, у фронтальній, груповій, парній та індивідуальній роботі.

Однак, як засвідчує досвід, на ділі вчителі стикаються з ситуаціями, коли їх ініціативи обмежуються програмами навчальних курсів та вимогами навчальних планів щодо матеріалів, які потрібно опрацювати зі студентами на заняттях. Тому ми вважаємо за доцільне дослідити, як викладач може формувати такі якості як міжкультурна толерантність та резильєнтність у студентів під час вивчення таких курсів, що входять до обов'язкового блоку професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті: визначити шляхи формування міжкультурної толерантності та резильєнтності студентів при вивченні лінгвокраїнознавчих та літературознавчих освітніх курсів.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є зміст навчальних курсів «Лінгвокраїнознавство англійських країн», «Історія літератури англійських країн» та «Міжкультурна комунікація», які входять до блоків обов'язкових освітніх компонентів професійної підготовки на бакалаврському та магістерському рівнях

освітніх програм за спеціальністю 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, що реалізовані на факультеті початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Безпосередньо у фокусі уваги даної статті є теми в програмі даних курсів, що володіють найбільшим потенціалом для формування резильєнтності та міжкультурної толерантності здобувачів освіти.

«Лінгвокраїнознавство англomовних країн» вивчається на другому курсі визначеної спеціальності та має обсяг 90 годин. Саме цей предмет покликаний формувати такі компетентності майбутнього фахівця, які сукупно формують міжкультурну компетенцію вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури і які саме базуються на здатності до міжкультурної толерантності. Хочемо наголосити, що важливим є формування у студентів саме позитивної толерантності, яка передбачає не просто терпимість, але намагання зрозуміти, дослідити світ іншої культури на противагу негативній, яка тягнє до ігнорування того, що нам не подобається або є незвичним для нас в іншій культурі [2].

Позитивна терпимість, з нашої точки зору, повинна ґрунтуватись на усвідомленні спорідненості цінностей та принципів між різними культурами, навіть при наявних відмінностях способу життя та суспільно-політичного устрою у країнах. Такої усвідомленості можна досягти шляхом аналізу на заняттях причинно-наслідкових зв'язків між ключовими подіями історичного розвитку країни, визначення історичної обумовленості національних свят, традицій, церемоній, обговорення значимості авторитету національних лідерів тощо. Для представників української культури та народів англomовних країн спільну основу для міжкультурного порозуміння можуть становити теми національної незалежності, суверенності, боротьби за демократію, національну ідентичність та відродження, любов до свободи та рівноправ'я.

До таких тем в курсі лінгвокраїнознавства англomовних країн можна віднести заняття присвячені боротьбі за незалежність США, формуванню демократичних принципів управління державою в Сполученому Королівстві, США, Австралії, Канаді та інших англomовних країнах, вивчення біографій та державницького внеску відомих президентів Америки, монархів Великобританії, лідерів національно-визвольної боротьби в Ірландії, Шотландії, сучасні механізми реалізації рівних прав громадян, забезпечення демократичного розвитку англomовних країн, їх поступ до НАТО, ЄС, Співдружності націй, ООН тощо.

Важливо не обмежуватись простим накопиченням фактичної інформації у форматі лекцій, конспектування літератури тощо, але організувати роботу над окресленими темами так, щоб максимально залучати студентів до колективного чи групового обговорення, диспутів, критичного аналізу причин та наслідків, порівняльного аналізу схожих подій та персоналій рідної культури та історії.

Багато спільного, звісно, можна віднайти і в культурних традиціях відзначення релігійних свят, сімейних подій, вшануванні героїв. На заняттях курсу відповідної тематики доцільно організувати проектну діяльність, інсценізацію, обговорення саме з фокусом на виявленні культурної спорідненості між країнами і народами.

Разом з тим не можна оминути і тих аспектів культури англomовних країн, які є відмінними від української. Їх вивчення рекомендуємо здійснювати відповідно до принципу «цінності культурного різноманіття» (value of cultural diversity) і уникати поглядів культурного етноцентризму або ксеноцентризму, формуючи у студентів стійкий інтерес до всього нового, невідомого та відмінного як до джерела власного культурного збагачення та зростання.

На першому (бакалаврському) освітньому рівні навчальним планом спеціальності 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, передбачено вивчення ряду літературознавчих дисциплін – історії літератури англomовних країн, античної літератури, історії зарубіжної літератури, сучасної зарубіжної літератури. В програмах кожного курсу передбачено чимало тем, що можуть сприяти формуванню міжкультурної толерантності майбутніх фахівців. Як приклад хочемо розглянути ряд занять із модуля «Сучасна маргінальна американська література» з курсу «Історія літератури англomовних країн». Метою модуля є вивчення досвіду становлення толерантних міжкультурних стосунків між членами американського суспільства, що належать до різних соціальних груп: з одного боку – домінуючої (mainstream) групи білих, англomовних американців-християн (протестантів), з іншого боку – маргінальних (marginal) груп іммігрантів різних поколінь з країн Африки, Азії, Латинської Америки, Східної Європи, корінних американців тощо.

Літературними джерелами модуля є твори 'No-No Boy' Джона Окади, «Шлюб за домовленістю» Чітри Банерджі Дівакаруні, «Їх очі бачили Бога» Зори Ніл Херстон, «Будинок на вулиці Манго» Сандри Сіснерос та ін. Кожний з цих творів під різним кутом висвітлює питання культурних суперечностей на фоні складних історичних подій та політичних конфліктів, культурної ідентичності та асиміляції, ностальгії та міжсвітовості. Окрім цілого ряду цікавих персонажів, модуль дає можливість ознайомитись зі складними долями авторів творів, кожен з яких є повчальним прикладом на шляху до міжкультурного порозуміння в сучасному глобалізованому світі.

Шляхом обговорення змісту творів, їх соціо-історичного підґрунтя, конкретних вчинків героїв та мотивів, що їх визначали викладач має можливість показати студентам наслідки культурного етноцентризму і шляхи його подолання. Знову ж таки рекомендуємо щоразу намагатися проводити паралелі між українськими реаліями та змістом твору з метою усвідомлення студентами культурної спорідненості українців з багатьма народами світу, яка і лежить в основі міжкультурної толерантності.

Важливим епізодом одного із занять даного модуля вважаємо обговорення цитати Луїса Альберто Урреа, мексикансько-американського письменника, пулітцерівського номінанта: «Я зростав розділений навпіл колючим

дротом і це змусило мене бачити кордони скрізь. Кордони між чоловіками і жінками, кордони між лівими і правими, між правильними і геями, між чорними і білими, між коричневими і білими, між чорними і коричневими. Ви ж розумієте? Я не люблю кордони. Я дуже люблю мости. Тому я не є помежовим письменником. Я – будівельник мостів». Цей вислів не лише яскраво ілюструє трагічний досвід письменника, що полягає в культурній маргіналізації його громади, а й показує його глибоку мудрість і щирю готовність до пробачення та міжкультурного порозуміння.

На завершальному етапі підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою спеціальності 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, на другому, магістерському рівні вивчається предмет «Міжкультурна комунікація», одним із основних завдань якого саме і є формування міжкультурної толерантності. Це завдання успішно реалізується за рахунок вивчення таких аспектів культурного різноманіття, які стосуються відмінностей у сприйнятті часу, сім'ї, корпоративної толерантності, особистого розвитку, ділової етики тощо між представниками різних культур. Численні позитивні відгуки студентів про зміст курсу доводять, що він значно змінює їх особисте ставлення до іноземців, їх світогляду та культурних практик, дозволяє переоцінити досвід власного міжкультурного спілкування. Такі теми як «Засоби невербальної комунікації», «Культурні табу» сприяють усвідомленню студентами цінності культурного різноманіття. Студентам подобаються ситуативні інсценізації на відповідних заняттях, що формують практичні навички міжкультурної комунікації і знімають психологічні бар'єри.

Особливо успішним в плані формування міжкультурної толерантності в межах даного курсу ми вважаємо модуль, присвячений питанням культурного релятивізму, універсалізму, етноцентризму та ксеноцентризму. В процесі вивчення даного модуля студенти знайомляться з глобально прийнятими загальнолюдськими цінностями міжкультурного спілкування, ризиками їх абсолютизації та ігнорування, вивчають ряд прикладів етноцентризму та ксеноцентризму в історії України та англomовних країн.

Підсумковим завданням модуля є парний проект здобувачів, що передбачає порівняння історичних кейсів російського та британського етноцентризму в стосунках з сусідніми державами та колишніми колоніями, а також сучасних практик міжнародних відносин цих імперій, виявлення позитивних та негативних прикладів, тенденцій та наслідків етноцентризму для добробуту мешканців. За підсумками виконання проекту в аудиторії передбачена групова дискусія для обміну узагальненнями щодо шляхів подолання етноцентризму та формування міжкультурної толерантності. Наші спостереження доводять ефективність таких видів роботи, адже всі здобувачі демонструють широку обізнаність, глибоке розуміння та здатність до критичної оцінки проявів етноцентризму та його історико-політичних наслідків, виявляють толерантне ставлення до представників інших культур.

Зауважимо, що формуванню резильєнтності у здобувачів до початку пандемії коронавірусу та військової агресії приділялась досить обмежена увага, однак ситуація наразі кардинально змінилась.

Резильєнтність, як здатність до психологічної стійкості та пружності, адаптації мислення, поведінки та емоцій з метою вирішення проблемних задач у змінених умовах чи нестандартних ситуаціях (ситуаціях ризику) включена до переліку загальних компетентностей освітньої програми за спеціальністю 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література на першому бакалаврському рівні.

Найбільшим потенціалом щодо формування такої якості особистості серед освітніх курсів, які ми розглядаємо у даній статті, на нашу думку, володіє курс історії літератури англomовних країн. Перш за все через те, що власне саме читання літературних творів є потужним засобом релаксації та психологічної стабілізації. Окрім того, в програмі курсу передбачено вивчення чимало літературних творів, які в сюжеті та серед персонажів містять приклади резильєнтності та сприяють її вихованню у читачів. А також ознайомлення з життєписами письменників, які достойно переживали важкі кризові періоди та події особистого та суспільно-політичного характеру та зуміли відобразити свій досвід у літературних творах.

Хочемо наголосити, що саме від педагога безпосередньо залежить можливість реалізації потенціалу формування у здобувачів резильєнтності при вивченні кожної окремої теми, оскільки зміст літературних творів є доволі багатоаспектним і викладач може обрати, на чому зосередити увагу при їх вивченні.

Зупинимось більш детально перш за все на персоналіях авторів, оскільки приклади з їх життя є реальними, тому мають більшу переконливість і виховну вагу. В життєвих історіях письменників різних епох можна знайти епізоди, що вчать життєстійкості, але найбільш показовими є біографії тих, хто жив та писав у часи революцій, воєн, політичних конфліктів, адже саме такі події перегукуються з умовами життя в сучасній Україні. До таких можемо віднести Джона Мільтона, який переживши політичні гоніння, бідність, особисту сімейну драму, геть втратив зір, але продовжив роботу над шедевральною епічною поемою «Втрачений рай», Вальтера Скотта, що проявляв виняткову творчу плідність за складних фінансових умов і слабкого здоров'я, сестер Бронте, які протягом свого короткого життя, обмежені бідністю, соціальним безправ'ям та сімейним горем залишили читачам твори сповнені оптимізму та мотивації до боротьби, Вірджинії Вульф, що з дитинства боролась з психологічними викликами, Річарда Олдінгтона, представника втраченого покоління, який саме і торкався проблем резильєнтності у його передбаченому програмою романі «Смерть героя», Гарріет Бічер-Стоу, чия родина та однодумці є прикладами життєстійкості у боротьбі проти рабства та багато інших.

Серед літературних творів, зміст сюжету та образи персонажів яких, сприяють формуванню резильєнтності хочемо виділити: «Робінзон Крузо» Д. Дефо, де головний персонаж завдяки вірі і наполегливій праці витримує

випробування самотністю і відчаєм кілька десятиліть, «Джейн Ейр» – роман з автобіографічними елементами, що на прикладі головної героїні вчить стійкості та відданості собі, «Червона літера» Н. Готорна, з головною героїнею Естер Прін, що мужньо і достойно зносила несправедливе суспільне цькування, зберігаючи любов до життя та доньки, «Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу, яка вчить читачів не втрачати людяності та віри в нелюдських умовах рабського гніту, «Їх очі бачили Бога» З. Ніл Херстон, що описує особисте зростання та перемогу героїні на фоні складних обставин життя та ін.

В курсах лінгвокраїнознавства англomовних країн та міжкультурної комунікації можна зосередити увагу на формуванні резильєнтності скоріше на прикладах народів та націй, ніж окремих персоналій, але це є не менш позитивним досвідом в даному аспекті. Так цікавими для здобувачів є теми боротьби за національне та культурне відродження корінних народів Америки, Австралії, Нової Зеландії, Канади, Південної Африки, ірландців та шотландців, яка тривала століттями та продовжується досі. В межах цих тем можна знайти чимало прикладів невтомної жаги цих народів до самотності, культурної незалежності та стійкості в умовах політичного пригноблення та репресій. Більшість з них перегукуються з історією українського народу.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що лінгвокраїнознавчі та літературознавчі курси у програмі підготовки майбутніх вчителів англійської мови та зарубіжної літератури надають викладачу багато можливостей для формування у студентів резильєнтності та міжкультурної толерантності – якостей, що є запорукою успішної професійної, громадської та особистої діяльності та добробуту у ХХІ столітті. Перспективою нашого дослідження вбачаємо розробку комплексної методики формування міжкультурної толерантності та резильєнтності в системі професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Буров С. Права людини та толерантність. *Мультиверсум*. 2005. № 51. С. 75–81.
3. Грішин Е. Резилієнтність особистості: Сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. 2021. Вип. 64. С. 62–81.
4. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 07.12.2023).
5. Сторова В. Особливості життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 15. С. 58–66.
6. Захарчук Н. В. Філософсько-соціологічний аспект категорії «толерантність» та її роль у міжкультурній комунікації. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. Випуск 3. С. 23–28.
7. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій : [навч. метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.кваліф. рівня «магістр»] / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. 344 с.
8. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.
9. Коновалова О. В., Бикова С. В. Формування резильєнтності у студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПСИХОЛОГІЯ*. 2023. Випуск 3. С. 13–17.
10. Односталко О. Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя : дис.кандидата психологічних наук : 19.00.01. Волинський національний університет імені Лесі Українки. м. Луцьк, 2020. 183 с.
11. П'янківська Л. Особливості прояву резильєнтності у студентів в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 10. С. 623–633.
12. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури. *Нова парадигма*. 2004. Вип. 37. С. 229–242.
13. Соколовська С. В. Толерантність як компонент міжкультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 листоп. 2011 р., Київський Університет імені Бориса Грінченка. 2011. С. 255–258.
14. Філатенко І. О., Закрутько Л. І. Міжкультурна толерантність як професійна якість викладача в навчальному процесі в іноземній аудиторії. *Modern ways of development of science and the latest theories : Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference*. Madrid, Spain, December 11–13, 2023. P. 293–295.
15. Якимець О. Побудова резильєнтності учнів та студентів під час навчального процесу. *Реалізація освітніх ініціатив в умовах воєнного часу: вітчизняний та зарубіжний досвід*. 2022. Вип. 1. С. 17–27.

Fedorova O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
Khmelnitsky, Ukraine*

E-mail: fedorova2012@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2300-6387

Handabura O. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
Khmelnitskyi, Ukraine*

E-mail: o.handabura@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1119-5072

FORMATION OF INTERCULTURAL TOLERANCE AND RESILIENCE OF STUDENTS WHILE TEACHING COUNTRY AND LITERATURE STUDIES

Abstract

The article is dedicated to a comprehensive study of the formation of intercultural tolerance and resilience among students in the context of modern educational challenges caused by military aggression in Ukraine. The author reveals the essence of the concepts of 'tolerance' and 'resilience' in the educational context, analyzes the evolution of scientific views on intercultural communication, and substantiates the necessity of purposeful formation of intercultural tolerance during a military conflict. Special attention is paid to studying the disciplines 'Linguistic and Cultural Studies of English-Speaking Countries', 'Literature History of English-Speaking Countries', and 'Intercultural Communication'. The researcher identifies practical directions for forming intercultural tolerance and resilience in linguistic and cultural studies (studying historical events through the prism of cultural kinship, analyzing the struggle for independence of various peoples, comparing democratic processes in English-speaking countries and Ukraine), in literature studies (investigating writers' biographies as examples of life sustainability, analyzing literary works demonstrating overcoming complex life circumstances, studying marginal literature to understand cultural diversity), in intercultural communication (exploring cultural relativism and universalism, examining cases of ethnocentrism, project activities comparing intercultural practices).

Significant attention is devoted to substantiating forms and methods of forming intercultural tolerance and resilience, including group discussions, project activities, and situational role-plays. The study proves the effectiveness of implementing interactive teaching methods aimed at developing students' ability for mutual understanding, empathy, and psychological stability. The developed methodologies can be implemented in the educational process of teacher training.

Key words: *intercultural tolerance, resilience, professional training, linguistic and cultural studies, literary studies, intercultural communication.*

References

1. Batsevykh F. S. (2007). Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Glossary of Intercultural Communication Terms]. K. : Dovira, 205 s. [in Ukrainian].
2. Burov S. (2005). Prava liudyny ta tolerantnist [Human Rights and Tolerance]. Mulytversum. № 51. S. 75–81. [in Ukrainian]
3. Hrishyn E. (2021). Rezyliientnist osobystosti: Sutnist fenomenu, psykholohiia ta zasoby rozvytku [Personal Resilience: The Essence of the Phenomenon, Psychological Assessment and Means of Development]. Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Vyp. 64. S. 62–81 [in Ukrainian].
4. Deklaratsiia pryntsyypiv tolerantnosti [Declaration of Principles of Tolerance]. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (data zvernennia: 07.12.2023) [in Ukrainian].
5. Yehorova V. (2021). Osoblyvosti zhyttiistosti studentiv zakladiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Characteristics of Resilience Among University Students in Distance Learning Conditions]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 15. S. 58–66. [in Ukrainian]
6. Zakharchuk N. V. (2012). Filosofs'ko-sotsiolohichniy aspekt katehorii «tolerantnist» ta yii rol u mizhkulturnii komunikatsii [Philosophical and Sociological Aspect of the Category 'Tolerance' and Its Role in Intercultural Communication]. Visnyk NTUU 'KPI'. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. Vypusk 3. S. 23–28 [in Ukrainian].
7. Metodyka formuvannia mizhkulturnoi inshomovnoi komunikatyvnoi kompetentsii: Kurs leksi [Methodology of Developing Intercultural Foreign Language Communicative Competence: A Course of Lectures]: [navch. metod. posib. dlia stud. movnykh spets. osv.kvalif. rivnia «mahistr»] / O. B. Bihych, N. F. Borysko, H. E. Boretska ta in. ; za red. S. Yu. Nikolaievoi. (2011). K. : Lenvit. 344 s. [in Ukrainian].
8. Kokun O. M., Melnychuk T. I. (2023). Rezyliiens-dovidnyk: praktychny posibnyk [Resilience Handbook: A Practical Guide]. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuks NAPN Ukrainy. 25 s. [in Ukrainian]
9. Konovalova O. V., Bykova S. V. (2023). Formuvannia rezyliientnosti u studentskoi molodi [Development of Resilience in Student Youth]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PSYKhOLOHIIA. Vypusk 3. S. 13–17 [in Ukrainian].
10. Odnostalko O. (2020). Resursy stiikosti osobystosti v umovakh skladnykh ta netypovykh sytuatsii zhyttia [Resources of personal stability in difficult and atypical life situations]: dys. ...kandydata psykholohichnykh nauk: 19.00.01. Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. m. Luts'k. 183 s. [in Ukrainian].

-
11. Piankivska L. (2023). Osoblyvosti proiavu rezyliientnosti u studentiv v umovakh voiennoho chasu [Peculiarities of students' resilience in wartime conditions]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. Vyp. 10. S. 623–633. [in Ukrainian]
 12. Sliushchynskyi B. V. (2004). Mizhkulturna komunikatsiia yak fenomen suchasnoi kultury [Intercultural communication as a phenomenon of modern culture]. *Nova paradyhma*. Vyp. 37. S. 229–242 [in Ukrainian].
 13. Sokolovska S. V. (2011). Tolerantnist yak komponent mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy [Tolerance as a component of intercultural competence of future English language teachers]. *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv : mater. Mizhnarod. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 16 lystop. 2011 r., Kyivskiy Universytet imeni Borysa Hrinchenka*. S. 255–258 [in Ukrainian].
 14. Filatenko I. O., Zakrutko L. I. (2023). Mizhkulturna tolerantnist yak profesiina yakist vykladacha v navchalnomu protsesi v inozemnii audytorii [Intercultural tolerance as a professional quality of a teacher in the educational process in a foreign audience]. *Modern ways of development of science and the latest theories : Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain, December 11–13*. S. 293–295 [in Ukrainian]
 15. Iakymets O. (2022). Pobudova rezyliientnosti uchniv ta studentiv pid chas navchalnoho protsesu [Building the resilience of pupils and students during the educational process]. *Realizatsiia osvitnikh initsiatyv v umovakh voiennoho chasu: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid*. Vyp. 1. S. 17–27 [in Ukrainian].

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК 93/94=1.477

Візитів Ю. М.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України,
Рівненський державний гуманітарний університет

Рівне, Україна

E-mail: vizitiv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2826-2067

Сатієвський А. А.

магістр освіти за спеціальністю «Середня освіта (Історія)»,
незалежний дослідник

Рівне, Україна

E-mail: satievskij2023@gmail.com

ORCID: 0009-0003-0241-7475

КОРЕЙСЬКА МЕНШИНА (СПІЛЬНОТА) В УКРАЇНІ. ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ ПОВСЯКДЕННЯ

Анотація

Інтерес української громадськості до корейської національної меншини (спільноти) України зростає пропорційно зміцненню присутності Республіки Кореї в політичній, економічній та культурній сферах України, а також у зв'язку з загостренням політичної обстановки в Південній Кореї та участі північнокорейських солдатів у бойових діях на боці росії проти ЗСУ. За останні тридцять років, українські корейці продемонстрували та закріпили результати українського «халлю» – «корейської хвилі» в Україні. Це є наслідком як повноцінної інтеграції корейців у різноманітні сфери в Україні, від будівництва до індустрії краси, так і налагодження тісних контактів української корейської діаспори з історичною батьківщиною. Корейці України надійно інтегровані до складу українського суспільства, а історія корейського народу України нарівні з іншими меншинами (спільнотами) є унікальним прикладом мирного та безконфліктного співжиття. Мета та завдання даного дослідження – розкрити (не)легальні шляхи інтеграції корейців в українське суспільство, описати етапи розв'язання проблеми легалізації корейських емігрантів, проаналізувати проекти міжнародних партнерів та представництв в Україні, націлені на підвищення юридичної грамотності корейської національної меншини (спільноти), і програми-підтримки бізнес- та аграрного сектора. Новизна дослідження пов'язана з висвітленням та аналізом проблеми легалізації корейців в Україні та вкладу Посольства Республіки Кореї в економічну освіту корейців України, протягом останніх тридцяти років. Перспективними видаються подальші наукові пошуки, пов'язані з історією вивчення корейської національної меншини (спільноти) України.

Ключові слова: корейська меншина (спільнота), Республіка Корея, легітимізація, громадянство, емігрант, бізнес.

Вступ. Україна – багатонаціональна держава. На шляху до Європейського Союзу, гаслом якого є *In varietate concordia* (з лат. «Єдність у різноманітті»), постає необхідність дослідження та представлення широкій громадськості історії кожної національної меншини (спільноти) України, а їх в Україні – понад 130. Сучасна українська історіографія відчуває гостру проблему відсутності комплексних вивчень кожної окремої національної меншини (спільноти) України, не виключенням є і корейська національна меншина (спільнота). Наявні дослідження розрізнені і невпорядковані, чимало з них написані на радянському наративі чи містять його відлуння. Джерельний матеріал, так би мовити з перших вуст, про активність українських корейців, ми можемо почерпнути здебільшого з матеріалів періодичного друкованого видання Корейського культурного центру в Києві «Мугунхва»; інтернет-ресурсів, а саме на веб-сайті Посольства Республіки Корея; інтернет-сторінках корейських громадських

організацій, що діють в Україні, та освітніх закладів різного типу з корейською мовою викладання; з українських соціальних мереж; з мас-медіа Республіки Корея, які висвітлюють трагедію корейського народу України під час російсько-української війни.

Автори статті вже котрий рік поспіль намагаються заповнити прогалину в історії національних меншин (спільнот) України, а саме публічно представити корейців України та їх вклад в історію, культуру, економіку, в тому числі й у новітню боротьбу зі спільним давнім ворогом, який шляхами депортацій/геноцидів упродовж століть намагався асимілювати/знищити обидва народи. Нажаль, для більшості громадян України, тема українських корейців все ще залишається невідомою або ж асоціюється з радянськими етнофолізмами/стереотипами/презирливими назвами, на зразок «коресець – значить баштанник», або ж, у силу обставин російсько-української війни, викликає асоціації з КНДР та її солдатами. Звідси постає і актуальність глибокого вивчення історії українських корейців та її донесення до широкої громадськості України.

Мета статті. Мета та завдання даного дослідження – розкрити (не)легальні шляхи інтеграції корейців в українське суспільство, описати етапи розв'язання проблеми легалізації корейських емігрантів, проаналізувати проекти міжнародних партнерів та представництв в Україні, націлені на підвищення юридичної грамотності корейської національної меншини, та програми підтримки бізнес- та аграрного сектора, в яких заявлені корейці сучасної України тощо.

Виклад основного матеріалу. На передодні повномасштабного вторгнення РФ, за різними джерелами, на території України проживало близько п'ятдесяти тисяч корейців. Динаміка росту чисельності корейської національної меншини в Україні різко пішла вгору після розпаду Радянського Союзу. На 2000-й рік їх нараховувалося близько тринадцять тисяч. В основному в незалежну Україну корейці прибували з Узбекистану та Киргизстану, насамперед, у пошуках економічної стабільності. Довший час говорити про чисельність корейців було фактично неможливо. Причина полягала в тому, що більшість корейців продовжували жити з радянськими паспортами, не реагуючи на необхідність дотримання законодавчих норм незалежної України. Не зважаючи на це, корейці, без громадянства України чи дозволу на постійне проживання, були добре інтегрованими в українське суспільство. Слід вказати і на групу новітніх мігрантів, які прибували в Україну в якості туристів чи родичів місцевих українських корейців та нелегально залишалися, працевлаштовуючись у сільському господарстві, зокрема рослинництві, баштанництві.

Ситуація з вирішенням проблеми легалізації почала кардинально змінюватися після поїдки президента України Віктора Ющенка в Республіку Корея в грудні 2006 року. Впродовж офіційного візиту глави держави, мова йшла про розвиток пріоритетних напрямків співробітництва в економічному та науковому секторах. Також у ході переговорів було досягнуто ряду домовленостей, пов'язаних із необхідністю реалізації заходів для розв'язання проблеми легалізації етнічних корейців, що мешкають в Україні. Перебуваючи в Республіці Корея, Віктор Ющенко зазначив: «Україна готова вирішити проблеми з громадянським і соціальним статусом етнічних корейців, що проживають на її території», а надання громадянства відповідно до українського законодавства стоїть на порядку денному [18, с. 13].

Згідно з домовленостями, у 2007 році при Посольстві Республіки Корея в Україні відкрився відділ військового аташе, а також було сформовано Спеціальний комітет з питань етнічних корейців. До його складу ввійшли представники міністерств і відомств України, співробітники Посольства Республіки Корея в Україні, члени Асоціації корейців України, представники управління Верховного комісара ООН у справах біженців та члени Міжнародної організації з міграції (МОМ). До робочої групи з вирішення проблеми легалізації також долучилися керівники корейських громадських організацій на місцях. До прикладу, Людмила Юн, голова Корейського товариства міста Миколаєва ініціювала реалізацію пілотного проекту анкетування і легалізації етнічних корейців України. Його розробленням займалася голова Асоціації корейців України Світлана Лі. Втілити його в життя вдалося при підтримці Посла Республіки Корея в Україні Хо Сун Чьона, який не лише особисто приймав участь, але й домігся виділення матеріальної допомоги корейцям Миколаївській області.

Проект Світлани Лі був орієнтований на полегшення побуту етнічних корейців, які проживали без документів, передбачених законодавчо. Людмила Юн у своєму дописі «Жити в мирі і злагоді», на сторінках корейського видання в Україні «Мугунхва» роз'яснила ситуацію, що склалася. Оскільки визначальним фактором міграції на південь України були хороші умови для життя і роботи в сільському господарстві, відтак заробітчани нерідко залишалися на постійне місце проживання. Проте маючи лише реєстрацію, вони не могли розраховувати на соціальний захист, зарахування до трудового стажу, не мали змоги придбати медичні та страхові поліси, не могли сподіватися на пенсію тощо. Із затвердженням рішення про реалізацію пілотного проекту в Миколаївській області, у нелегалів-корейців з'явилася можливість стати рівноправними громадянами України [25, с. 10]. У результаті активної плідної роботи учасників Спеціального комітету, в короткі терміни було розв'язано питання, пов'язане з легалізацією. Більшості представникам корейської національної меншини (спільноти) в Україні було надано громадянство. З початком російсько-української війни в 2014 році, на старі проблеми наклалися нові, які потребували нагального вирішення, мова йшла про переміщення/притік українських корейців та корейців-нелегалів, нерідко без будь-яких документів, із окупованих Криму та Донбасу [7].

Уже з першого числа періодичного друкованого видання Корейського культурного центру в Києві «Мугунхва», яке вийшло в 2007 році, редактором була запланована і безперервно ведеться дотепер колонка «Юридична

консультація». Відтак, у ній професійні юристи постійно надають допомогу: «Відносно використання роботодавцями найманої праці іноземних громадян та осіб без громадянства» [2, с. 14]; «Правила набуття і припинення громадянства України» [13, с. 11–12; 14, с. 13]; «Про порядок реєстрації місця проживання» [17, с. 2]; «Особливості реєстрації шлюбу з іноземцем» [10, с. 12]; «Реєстрація народження і визначення походження дитини» [20, с. 9]; «Про використання праці іноземців і осіб без громадянства» [16, с. 14]; «Права і свободи національних меншин в Україні» [12, с. 11]; «Якщо втрачені документи» [26, с. 7] тощо. Проаналізувавши юридичну рубрику, за період її роботи з 2007 року і дотепер, ми можемо констатувати той факт, що Асоціація корейців України постійно надає актуальну консультативну допомогу з метою розуміння законодавства України, полегшення асиміляційних, адаптаційних та інтеграційних процесів корейців в українське суспільство.

З часу укладення дипломатичних відносин між двома країнами, представницькі бізнес-делегації з Республіки Корея залишаються постійними партнерами торгівельно-економічної сфери в різних регіонах України, а з початком повномасштабного вторгнення, додалася також і волонтерська співпраця. Насамперед, потенційних інвесторів з Кореї привабили регіони компактного проживання корейців. В Україні можна виділити сім регіонів більш-менш компактного проживання корейців. Однією з перших областей, яка в 2007 році стала плацдармом для партнерських стосунків, була Запорізька. Так, 20 березня 2007 року на офіційній зустрічі голів обласних державних адміністрацій з Послом Республіки Корея в Україні паном Хо Сун Чьоном та делегацією бізнесменів з Республіки Корея було домовлено про корейські інвестування та впровадження модерних технологій в сільське господарство, машинобудування, будівництво тощо. Під час візиту, корейська делегація відвідала село Богатирьове Вільнянського району Запорізької області та познайомилася з місцевими етнічними корейцями та їхніми проблемами [8].

Традиції, започатковані в регіоні, згодом продовжив новий мер Олександр Сін. В одному зі своїх інтерв'ю, мер О. Сін вказав на той факт, що представники корейської діаспори в області – це бізнесмени та інтелігенція. Проте суттєвої допомоги, напередодні повномасштабного вторгнення росії, потребували саме новітні емігранти-корейці, які у пошуках кращого життя прибули в Україну з Узбекистану, і вже проявили себе у малому/середньому бізнесі та, в тому числі, сільському господарстві. «Корейський бізнес має в нас хорошу репутацію, тобто соціальне і психологічне підґрунтя для співпраці є, і ми будемо її розвивати» – зазначив мер О. Сін для інтернет-видання РадіоСвобода [23]. Наприкінці 10-х років ХХІ століття, варто відмітити позитивні зрушення та відносну економічну стабілізацію місцевого корейського бізнесу, аграрного сектора, що якісно відбилося не лише на іміджі Запорізької області як перспективного регіону, здатного до діалогу, але й на покращенні економічного, законодавчого, соціально-культурного рівня представників місцевої корейської діаспори.

На початку 2000-х років подібно розвивалася ситуація і в Херсонській області. Трохим Тегай, керівник культурного центру «Чосон» села Птахівка Скадовського району Херсонської області в одному зі своїх інтерв'ю детально розповів про проблеми корейців, задіяних у сільському господарстві півдня України: «Я працюю на землі ось як уже тридцять років, двадцять з них – у Причорномор'ї... Я фермер – для мене зрозумілі та близькі інтереси усіх, хто працює поряд» [21, с. 8]. Український кореець, голова товариства «Чосон» наголосив на втіленні у життя перших кроків на шляху розв'язання проблеми легалізації корейців, які різними шляхами прибули в Україну після розпаду Радянського Союзу. Він був і одним із регіональних координаторів проекту в Херсонській області, що також почав успішно реалізовуватися після офіційної поїздки Віктора Ющенка до Республіки Корея. Один з кейсів проекту передбачав анкетування. Відтак, за рік активісти провели опитування понад 250 осіб, кожна співбесіда супроводжувалася наданням юридичних консультацій. Як підсумок – частина опитаних отримали посвідку на тимчасове проживання в Україні, решта – громадянство України. Пан Тегай у своєму інтерв'ю виданню «Мугунхва» зазначив: «Легко уявити собі почуття тих людей, які врешті-решт отримали документи, а разом з ними – впевненість у завтрашньому дні. Вони добре вміють працювати на землі, а тепер будуть віддаватися роботі ще більше, адже їхнє перебування в країні узаконено» [21, с. 8].

Досвідчені у рослинництві, корейці України постійно діляться лайфхаками як продуктивніше вести господарство, які новітні технології впроваджувати, як брати кредити і залучати інвесторів тощо. Про успішне реагування корейської фокус-групи, говорять дані статистики. Трохим Тегай свого часу наводив приклад з особистого досвіду: «Якщо раніше врожай цибулі з гектару складав 300–400 центнерів, то тепер – 1000» [21, с. 8–9]. Херсонські фермери не боялися експериментувати із сільськогосподарськими новинками. Так, в 2007 році з Кореї було привезено технології схрещування кавуна та гарбуза. Впровадження нової культури пройшло успішно, вона показала себе витривалою і врожайною.

Важливо те, що Посольство Республіки Корея в Україні постійно координує усі аспекти економічного та культурного життя, дбає про стабілізацію ситуації та, за необхідності, організовує та забезпечує проведення різних просвітницьких заходів. Так, при Посольстві Республіки Корея в Україні регулярно розробляються програми для ознайомлення з сучасними тенденціями, наприклад, в аграрному секторі. Згідно з урядовою програмою також в ряді регіонів відкрилися безкоштовні навчальні центри для корейців. У 2009 році корейську діаспору Херсонщини відвідали консул Посольства Республіки Корея в Україні Кім Дохйон, депутат Парламенту Республіки Корея, президент Корейського культурного центру Володимир Цой, президент Асоціації корейців України Кан Ден Сік. Увагу високопоставлених гостей привернула саме рослинництво. Вони особисто відвідали баштанники і овочеві плантації [1, с. 6].

Повторенням «корейської хвилі» в українському форматі став проект, організований Міжнародною організацією з міграції для етнічних корейців України на донорські кошти уряду Республіки Корея. Партнерами проекту стали Міністерство закордонних справ України, Всеукраїнська асоціація корейців, Державна міграційна служба України, Посольство Республіки Узбекистан, Міністерство внутрішніх справ України, Державний комітет у справах національностей та релігій, Міністерство освіти та науки України, Державна податкова інспекція України, Державний центр зайнятості України. Цільову групу представляли етнічні корейці спершу трьох південних регіонів України, а саме – Херсонська, Миколаївська області та Республіка Крим. Згодом на вимогу донора проекту – уряду Республіки Корея, рамки впливу проекту територіально охопили ще чотири області – Одеську, Дніпропетровську, Запорізьку та Кіровоградську. Реалізація проекту мала на меті інтегрувати в офіційну українську економіку етнічних корейців та захистити їхні права. Проект був розрахований на три роки, а точніше на тридцять два місяці, і реалізовувався з серпня 2010 року по березень 2013 року. Загальна сума фінансування складала 600 тисяч доларів США [6, с. 8].

В Україні МОМ допомагає з вирішенням проблем, пов'язаних з міграцією та сприяє максимальному зменшенню супутніх ризиків. У сферу діяльності МОМ входять: оптимізація управління міграційними процесами, вироблення політики в галузі охорони здоров'я, для мігрантів, насамперед, протидія торгівлі людьми і нерегульованій міграції, вивчення ринку легальних каналів працевлаштування, практичне/прикладне застосування міграційних процесів для розвитку країни, популяризація культурного розмаїття, протидія нетерпимості і ксенофобії [6, с. 22].

Згідно з кейсом проекту, у грудні 2010 року на базі Джанкойського професійно-технічного училища № 48 стартували сільськогосподарські курси для сорока чотирьох корейців з Одеської, Миколаївської, Харківської і Запорізької областей, а також Автономної Республіки Крим. Курс був розрахований на десять тижнів. Наприкінці навчання всі здобувачі освіти отримали дипломи відповідної кваліфікації. Під час обрання навчального закладу, було враховано той факт, що згадане училище мало ліцензію на навчання іноземців. Відповідно це дозволило надавати освітні послуги та дипломи корейцям, без легалізації або тим, які очікували на нові документи. Вікових обмежень для абітурієнтів не було; наймолодшому виповнилося 21 рік, а найстаршому – 60. Програма підготовки включала вивчення сучасних сільськогосподарських технологій, отримання основ економічних знань та менеджменту. Крім практичних та теоретичних занять, з ціллю обміну досвідом та вивчення технологій вирощування овочів в закритому і відкритому ґрунті, проводилися екскурсії в теплиці – «Кримтеплиця» Національний аграрний університет, лимонарій (м. Армянськ), насосна станція Нікітського ботанічного саду, парки Гурзуфа і Партеніта тощо [24, с. 13]. Учасниця проекту Флориди Кан у своєму інтерв'ю редакції журналу «Мугунхва» підкреслила: «Для корейців, які все життя займалися і займаються землеробством, ці курси є рятівним колом. Корейці вирощують овочі та інші культури. А в Україні корейці опинилися через те, що тут родючі землі, ідеальні для землеробства» [24, с. 14].

Протягом усього трьохрічного періоду реалізації проекту МОМ проходили бізнес-тренінги, всього їх було вісім і охопили вони близько 250 корейців. Бенефіціари бізнес-курсів отримали базові знання як планувати бізнес, скласти бізнес-план, управляти ресурсами, аналізувати ризики, познайомилися з правовими аспектами господарської діяльності [6, с. 10–12]. Ще одним важливим напрямком проекту МОМ, окрім освітнього, стала проблема мікропозик. Координаторами програми з надання мікропозик були неурядові, неприбуткові організації – це Міська асоціація корейців Криму «Чин-Сон» («Дружба») та Культурний центр корейців «Чосон». На час завершення проекту, позичальники погасили свої позики на 79%. Кошти здебільшого витратили на придбання елітного насіння, матеріалів для будівництва теплиць, добрива, виплати за орендовану землю, зарплатню за найману працю, встановлення систем зрошення, придбання сільськогосподарської техніки і устаткування [6, с. 13].

Під час проекту постійно працював юридичний консультаційний пункт, послугами якого скористалися корейці з Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Одеської, Кіровоградської, Дніпропетровської областей та Автономної Республіки Крим. Основними питаннями були: які документи необхідні для отримання тимчасової реєстрації, дозволу на постійне проживання в Україні, для українського громадянства, видачі свідоцтва про народження в Україні дитини етнічних корейців, які потребують консультування та посередництва у спілкуванні з державною міграційною службою, пологовими будинками тощо.

У 2014 році з метою демонстрації успіхів та досягнень фокус-групи, було підготовано звіт «Economic and social integration of ethnic Koreans in Ukraine – Економічна та соціальна інтеграція етнічних корейців в Україні» за період реалізації проекту МОМ, націленого на покращення соціально-економічного розвитку регіонів компактного проживання етнічних корейців. Звіт розпочався зі вступного слова Надзвичайного та повноважного Посла Республіки Корея в Україні Кіма Ін Цжуна. Пан Посол акцентував увагу на тому факті, що завершення проекту та підбиття офіційних підсумків мало місце в 2014 році, році, коли корейський народ відзначав сумну річницю – 150-ти річчя з часу примусового виселення російською владою перших сімей етнічних корейців на Далекий Схід Росії. Також Пан Посол висловив подяку МОМ за потужну співпрацю, реалізацію поставлених цілей, які дозволили українським етнічним корейцям інтегруватися в суспільство, закріпитися фінансово, отримати базові юридичні знання, необхідні для підприємницької діяльності, не лише теоретично опановувати фермерські технології, але й втілити їх на практиці на землі [6, с. 2–3].

Керівник представництва MOM в Україні Манфред Профазі, у продовження теми, зазначив, що радіє з того, що їхній проект став першим в рамках надання мікропозик, коли ресурси, надані цільовій групі, повернулися зі створенням оборотного фонду для подальшої фінансової допомоги. В процесі реалізації, проект постійно вдосконалювався завдяки матеріальній підтримці донора – уряду Республіки Корея. Крім того, приєднання України в березні 2013 року до конвенції про скорочення безгромадянства дозволило створити підґрунтя для розширення напрацювань проекту на шляху інтеграції етнічних корейців у місцеві громади. Завдяки організації професійних тренінгів, бізнес-курсів, практичних занять та наданню мікропозик бенефіціари покращили технічне забезпечення своїх фермерських господарств тощо [6, с. 4–5].

На сторінках звіту MOM та журналу «Мугунхва» знаходимо десятки історій етнічних корейців України, які скористалися можливостями цієї програми [6, с. 13, 14; 24, с. 13, 16].

Корейська громада активно працює не лише завдяки грантовій підтримці. В 2010 році в столиці відкрився «Бізнес-клуб», який об'єднав бізнесменів, українських корейців. Учасниками «Бізнес-клубу» стали успішні підприємці-корейці не лише з Києва, але з усієї України. 19 січня 2011 року на першому засіданні Клубу керівником було обрано Олександра Тена. Серед завдань клубу: підвищення іміджу в сучасних прогресивних, високотехнологічних сферах, створення єдиного інформаційного інтернет-поля, яке б об'єднало усіх зацікавлених, налагодження ділових контактів з національними і міжнародними компаніями, обмін досвідом, взаємне консультування членів клубу, налагодження співпраці з представниками корейських діаспор з інших країн [9, с. 2]. Олександр Тянь, член бізнес-клубу, президент Асоціації корейців Києва підкреслив: «... моя ключова ціль – об'єднати співвітчизників... я вважаю, що насамперед необхідно поважати і любити своїх співвітчизників, бути патріотом і, звісно – терпеливим, йти за своєю метою, бути працьовитим... Головне – це розуміння взаємоповаги вміння йти на компроміс і робити життя один одного цікавим» [15, с. 20, 21].

Зміцненню фінансової стабільності корейців та розширенню економічних зв'язків, підвищенню продуктивності підприємницької діяльності сприяють і такі організації як Асоціація корейських підприємців України та Асоціація корейських підприємців Європи. Український ринок приваблює і зарубіжних партнерів, зокрема із республіки Корея. Це і «Хьондай Лотем», «Поско» (POSCO), КТ, SK і «Серагем». До прикладу, компанія «Серагем» в особі Хана Інkvона була відзначена Золотим символом якості національних послуг України «За якісне обладнання «Серагемн» і ефективне надання лікувально-профілактичних послуг», а самому пану Хану Інkvону в 2009 році було присвоєно звання «Рицаря Вітчизни» [22, с. 11]. Керівний офіс Асоціації корейських підприємців, який очолює пан Хан Інkvон, розташований у Києві. Навколо нього об'єдналися корейські підприємці, задіяні в різних сферах на українському ринку. Асоціація розпочала свою роботу в 2001 році. Її завдання – надання допомоги корейським бізнесменам, обмін інформацією про перспективи українського ринку, аналіз політичної обстановки, прогнози криз, захист прав та інтересів співвітчизників. В 2011 році Асоціація корейських підприємців України була офіційно зареєстрована як некомерційна організація в Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України.

Члени Асоціації проводять збори один раз на місяць, на які також запрошують співробітників Посольства Республіки Корея в Україні, представників Корейського агентства сприяння розвитку торгівлі та інвестицій (KOTRA) та зацікавлених бізнесменів [22, с. 13]. Діяльність Асоціації накладає позитивний відбиток на взаємобмін та взаємодію між українськими підприємцями, етнічними корейцями, учасниками Асоціації корейських українців, Молодіжної асоціації, Асоціації корейських підприємців та іншими корейськими товариствами.

Хан Інkvон, президент Асоціації корейських підприємців України, замісник голови Асоціації корейських підприємців Європи зазначив у розмові з журналістом видання «Мугунхва»: «Я люблю Україну, працюю на благо народу України і хочу прожити в Україні довго», для того, щоб досягти успіху в іншій країні, украї необхідно полюбити національний характер, людей, культуру, мистецтво; необхідно налагодити дружні відносини на місці, намагатися надати їм допомогу і принести користь; важливе розуміння українського народу, і лише пристосувавшись до місцевих умов, підприємець може зайняти свою нішу на місцевому ринку й успішно вести свою справу [22, с. 11]. Описуючи корейців, пан Хан також підкреслив, що спільне для корейців усіх країн, на теренах яких вони проживають, це бажання діяти, працювати не задля власних особистих інтересів, а для загальної справи, переживати не за особисте, сімейне, а за загальне, за відсутності логіки керуватися емоціями, бути ініціативними, шукати і отримувати роботу, а не очікувати. На запитання редактора журналу «Мугунхва» про те, що є спільного між українцями і корейцями, пан Хан відповів, що спільною рисою українців і корейців є: «Непроявлення агресії по відношенню до інших країн. Незважаючи на те, що обидва народи традиційно пригнічували, вони не демонструють корисливості до чужого, намагаються залишатися відкритими і добрими» [22, с. 11, 12]. Президент Хан продемонстрував і своє філософське світосприйняття, розуміння ролі національних ідентичностей на шляху розбудови економічної стабільності: «національний характер подібний піску, який розсипається, але якщо усі піщинки вимішати з цементом, то вони набудуть міцності бетону» [22, с. 12].

У березні 2017 року ініціативною групою українських підприємців України на чолі з віце-президентом Всеукраїнської асоціації корейців Петром Паком було засновано «Діловий клуб» при Всеукраїнській асоціації корейців. Це постійно діючий орган Асоціації, заснований з метою об'єднання корейських бізнесменів України, обміну досвідом і діловими зв'язками, спільної реалізації соціальних і бізнес-проектів. До складу Міжнарод-

ного об'єднання корейських бізнес-клубів ввійшли вісім представництв у шести країнах світу [19, с. 31]. Однією з форм роботи є організація форумів. Один з таких форумів мав місце 6 липня 2018 року в місті Київ в офісі Корейського культурного центру. До роботи регіонального форуму корейських підприємців України долучилися не лише бізнесмени і бізнес-леді з України, але і з Казахстану, Киргизії, Узбекистану, Республіки Корея. На форум були запрошені і високоповажні гості – Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея в Україні пан Лі Янг Гу, консул Республіки Корея в Україні пан Шін Кю Ха. Мета форуму полягала в сприянні консолідації корейських підприємців України на полях «Ділового клубу», популяризація професійної діяльності клубу і Об'єднання корейських бізнес-клубів, налагодження та зміцнення дружніх і ділових зв'язків між корейськими бізнесменами України та іншими країнами – членами корейських бізнес-клубів.

6 липня 2018 року форум відкрився підняттям державних прапорів України та Республіки Корея, під звучання гімнів України та Республіки Корея. З промовою виступив Пан Посол Республіки Корея Лі Янг Гу, який побажав успіхів на шляху об'єднання у співпраці представників корейського бізнесу по всьому світу. Також, Пан Посол окреслив перспективні напрями економічної співпраці між Україною та Республікою Корея. Новим президентом об'єднаних корейських бізнес-клубів було обрано В'ячеслава Кяна [19, с. 30-031].

Згадані форми роботи та відповідні інституції, які їх представляють, дозволяють етнічним корейцям України успішно вести бізнес, представляти свої товари на ринках України та за кордоном, поєднували прогресивний досвід двох країн, реалізовувати на бізнес-полях України передові технології своєї історичної батьківщини. Успішність корейського бізнесу дещо знизилася під час пандемії Covid-19, що є відображенням світових тенденцій, проте справи невдовзі налагодилися. На початку 20-х років ХХІ століття українські корейці рівноправно представлені у всіх сферах життя України від політики до культури.

Висновки. Україна як постколоніальне суспільство знаходиться на шляху утвердження демократичних принципів та формування єдиної нації. Українське суспільство, в умовах російсько-української війни, намагається подолати розкол у поглядах на проблеми демократії, ринку, мови тощо. Важка соціально-економічна ситуація в охопленні війною України впливає на світогляд громадян, а це у свою чергу призводить до падіння цінностей, мотивацій, віри тощо. Тому особливо важливим, із метою консолідації суспільства, є пошук шляхів розв'язання проблеми нелегалів, біженців, мігрантів та розвитку стартап-індустрії у сфері бізнесу.

Оцінюючи вклад українських корейців в економіку України, ми можемо засвідчити їхню активну позицію у малому і середньому бізнесі. Корейці демонструють прагнення вчитися і працювати на благо української землі на якій вони проживають. З часу повномасштабного вторгнення РФ в Україну, корейський аграрний бізнес зазнав важкого удару в Херсонській, Запорізькій та частково Миколаївській областях, але місцеві корейці не втрачають оптимізму, що нерідко є прикладом їхнього східного менталітету, який зберігся та пустив коріння на українській землі.

Автори висловлюють щире вдячність Корейському культурному центру за надання доступу до електронного архіву журналу корейської спільноти в Україні «Мугунхва», що дозволило збагатити дослідження оригінальними джерельними матеріалами.

Список використаних джерел

1. Алєксєєва Т. Посол Республіки Корея в Україні Пак Пак Ро Бек побував в Херсонській «глибинці». *Мугунхва*. 2009. № 9.
2. Відносно використання роботодавцями найманої праці іноземних громадян та осіб без громадянства. *Мугунхва*. 2007. № 1.
3. Візитів Ю.М., Сатієвський А.А. Корейська мова в Україні: історія, мовна норма, воєнні будні. *Культурологічний альманах*. Вип. 2, 2023. С. 28–39. DOI: 10.31392/cult.alm.2023.2.5.
4. Візитів Ю. М., Сатієвський А. А. Війна і розділена пам'ять: трагедія корейців України в російсько-українській війні. *Культурологічний альманах*, 2023 (4), 55–64. DOI: 10.31392/cult.alm.2023.4.7.
5. В Миколаївській області будують завод для корейців. *Мугунхва*. 2008. № 3.
6. Економічна і соціальна інтеграція етнічних корейців в Україні. *Міжнародна організація з міграції*. Київ, 2014.
7. Етнічні корейці в Україні. *Посольство України в Республіці Корея* : вебсайт. URL: <https://korea.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/5631-jetnichni-korejci-v-ukrajini> (дата звернення: 07.05.2023).
8. Новини / «Запорізькі корейці – не навантаження, а фактор залучення інвестицій у регіон». *Запорізька обласна державна адміністрація* : вебсайт. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/3050/zaporizki-koreysyi-ne-navantazheniya-a-faktor-zaluchennya-investitsiy-u-region.html> (дата звернення: 07.11.2023).
9. Київ: розпочав роботу «Бізнес-клуб». *Мугунхва*. 2010-2011. № 14.
10. «Особливості реєстрації шлюбу з іноземцем». *Мугунхва*. 2009. № 7.
11. Пак Ро Бек: протягом двох років будуть реалізовані важливі проекти. *Мугунхва*. 2010-2011. № 14.
12. Права і свободи національних меншин в Україні. *Мугунхва*. 2010. № 11.
13. Правила набуття і припинення громадянства України. *Мугунхва*. 2007. № 2.
14. Презентація міжнародного проекту «Корейський освітній науково-інформаційний та культурний центр Республіки Корея. *Університет Ушинського м. Одеса* : веб-сайт. URL: <https://pdu.edu.ua/osvitnij-naukovo-informatsijnij-ta-kulturnij-tsentr-respubliki-koreya/1317-prezentatsiya-mizhnarodnogo-proektu-korejskij-osvitnij-naukovo-informatsijnij-ta-kulturnij-tsentr-respubliki-koreya-2> (дата звернення: 16.08.2023).
15. Президент асоціації «Корейці Києва» Тянь Олександр: «Я – патріот». *Мугунхва*. 2010. № 11.
16. Про використання праці іноземців і осіб без громадянства. *Мугунхва*. 2009. № 9.

17. Про порядок реєстрації місця проживання. *Мугунхва*. 2008. № 6.
18. Проблема легалізації етнічних корейців. *Мугунхва*. 2007. № 1.
19. Регіональний форум підприємців України. *Мугунхва*. 2018. № 41.
20. Реєстрація народження і визначення походження дитини. *Мугунхва*. 2009. № 8.
21. Тегай Т.Г. Традиції продовжують жити в праці та відпочинку. *Мугунхва*. 2008. №4.
22. Хан Інвон. «Національний характер подібний піску...». *Мугунхва*. 2011. № 16.
23. «Хочу збудувати громадянське суспільство в Запоріжжі» – мер Сін. *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2233826.html> (дата звернення: 17.08.2023).
24. Економічна і соціальна інтеграція етнічних коаліцій в Україні. *Мугунхва*. 2010-2011. № 14.
25. Юн Л. Жити в мирі і згоді. *Мугунхва*. 2008. № 3.
26. Якщо втрачені документи. *Мугунхва*. 2010. № 12.

Vyzitiv Yu. M.

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of History of Ukraine,
Rivne State University of the Humanities
Rivne, Ukraine*

E-mail: vizitiv@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2826-2067

Satievskiy A. A.

*Master of Education, specializing in Secondary Education (History)
independent researcher
Rivne, Ukraine*

E-mail: satievskij2023@gmail.com

ORCID: 0009-0003-0241-7475

THE KOREAN MINORITY (COMMUNITY) IN UKRAINE. CHALLENGES AND REALITIES OF EVERYDAY

Abstract

The interest of the Ukrainian public in the Korean national minority (community) in Ukraine is growing in proportion to the strengthening of the Republic of Korea's presence in the political, economic and cultural spheres of Ukraine, as well as in connection with the aggravation of the political situation in South Korea and the participation of North Korean soldiers in hostilities on the side of Russia against the Ukrainian Armed Forces. Over the past thirty years, Ukrainian Koreans have demonstrated and consolidated the results of the Ukrainian «hallyu» – the «Korean wave». This is the result of both the full integration of Koreans into various fields in Ukraine, from construction to the beauty industry, and the establishment of close contacts between the Ukrainian Korean diaspora and their historical homeland. The Koreans of Ukraine are firmly integrated into Ukrainian society, and the history of the Korean people of Ukraine, along with other minorities (communities), is a unique example of peaceful and conflict-free coexistence. The purpose and objectives of this study are to reveal the (un)legal ways of integrating Koreans into Ukrainian society, describe the stages of solving the problem of legalisation of Korean emigrants, analyse projects of international partners and representative offices in Ukraine aimed at improving the legal literacy of the Korean national minority, and support programmes for the business and agricultural sectors. The novelty of the study is related to the coverage and analysis of the problem of legalisation of Koreans in Ukraine and the contribution of the Embassy of the Republic of Korea to the economic education of Koreans in Ukraine over the past thirty years. Further scientific research related to the history of the study of the Korean national minority (community) in Ukraine seems promising.

Key words: Korean minority (community), Republic of Korea, legitimization, citizenship, emigrant, business.

References

1. Alieieksieieva, T. (2009). Posol Respubliky Koreia v Ukraini Pak Pak Ro Bek pobuvav v Khersonskii «hlybyntsi» [Ambassador of the Republic of Korea to Ukraine Park Ro-baek visited the Kherson «hinterland»]. *Muhunkhva*. № 9. [in Ukrainian].
2. Vidnosno vykorystannia robotodavtsiamy naimanoi pratsi inozemnykh hromadian ta osib bez hromadianstva (2007). [Regarding the use of hired labor by employers of foreign citizens and stateless persons]. *Muhunkhva*. № 1. [in Ukrainian].
3. Vizitiv, Yu. M. & Satievskiy A. A. (2023). Koreiska mova v Ukraini: istoriia, movna norma, voiennoi budni [Korean language in Ukraine: history, language norm, military everyday life]. *Kulturolohichnyi almanakh*. Vyp. 2. S. 28-39. DOI: 10.31392/cult.alm.2023.2.5 [in Ukrainian].
4. Vizitiv, Yu. M., & Satievskiy, A. A. (2023). Viina i rozdilena pamiat: trahediia koreitsiv Ukrainy v rosiisko-ukrainskii viini [War and divided memory: the tragedy of the Koreans of Ukraine in the Russian-Ukrainian war]. *Kulturolohichnyi almanakh*. Vyp. 4. S. 55–64. DOI: 10.31392/cult.alm.2023.4.7 [in Ukrainian].
5. V Mykolaivskii oblasti buduut zavod dla koreitsiv (2008). [A plant for Koreans is being built in Mykolaiv region]. *Muhunkhva*. № 3. [in Ukrainian].
6. Ekonomichna i sotsialna intehtratsiia etnichnykh koreitsiv v Ukraini. Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsii (2014). [Economic and social integration of ethnic Koreans in Ukraine. International Organization for Migration] Kyiv. [in Ukrainian].
7. (2020, April 17). Etnichni koreitsi v Ukraini [Ethnic Koreans in Ukraine]. *Posolstvo Ukrainy v Respublitsi Koreia*. Korea. mfa.gov.ua. Retrieved from <https://korea.mfa.gov.ua/spivrobotnitctvo/5631-jetnichni-korejci-v-ukrajini> [in Ukrainian].

-
8. (2007, Mart 20). Novyny. «Zaporizki koreitsi – ne navantazhennia, a faktor zaluchennia investysii u rehion» [Zaporizhzhia Koreans are not a burden, but a factor in attracting investment to the region]. *Zaporizka oblasna derzhavna administratsiia. Zoda.gov.ua*. Retrieved from <https://www.zoda.gov.ua/news/3050/zaporizki-koreytsi--ne-navantazhennya,-a-faktor-zaluchennya-investitsiy-u-region.html> [in Ukrainian].
 9. Kyiv: rozpochav robotu «Biznes-klub» (2010-2011). [Kyiv: the Business Club has started its work]. *Muhunkhva*. № 14 [in Ukrainian].
 10. «Osoblyvosti reiestratsii shliubu z inozemtsem» (2009). [Peculiarities of registration of marriage with a foreigner]. *Muhunkhva*. № 7 [in Ukrainian].
 11. Pak Ro Bek: protiahom dvokh rokiv budut realizovani vazhlyvi proekty (2010-2011). [Park Roh Baek: Important projects will be implemented within two years]. *Muhunkhva*. № 14 [in Ukrainian].
 12. Prava i svobody natsionalnykh menshyn v Ukraini (2010). [Rights and freedoms of national minorities in Ukraine]. *Muhunkhva*. № 11 [in Ukrainian].
 13. Pravyla nabuttia i prypynennia hromadianstva Ukrainy (2007). [Rules for Acquisition and Termination of Citizenship of Ukraine]. *Muhunkhva*. № 2 [in Ukrainian].
 14. (2016, May 17). Prezentatsiia mizhnarodnoho proektu «Koreiskyi osvittii nauko-informatsiinyi ta kulturnyi tsentr Respubliky Koreia. Universytet Ushynskoho m. Odesa [Presentation of the international project “Korean Educational Research, Information and Cultural Center of the Republic of Korea. Ushynsky University of Odesa]. *Pdpu.edu.ua*. Retrieved from <https://pdpu.edu.ua/osvitnij-naukovo-informatsijnij-ta-kulturnij-tsent-r-respubliki-koreya/1317-prezentatsiya-mizhnarodnogo-proektu-korejskij-osvitnij-naukovo-informatsijnij-ta-kulturnij-tsent-r-respubliki-koreya-2> [in Ukrainian].
 15. Prezydent asotsiatsii «Koreitsi Kyieva» Tian Oleksandr: «Ja – patriot». (2010). [President of the Association «Koreans of Kyiv» Oleksandr Tian: «I am a patriot»]. *Muhunkhva*. № 11 [in Ukrainian].
 16. Pro vykorystannia pratsi inozemtsiv i osib bez hromadianstva. (2009). [On the use of labor of foreigners and stateless persons]. *Muhunkhva*. № 9 [in Ukrainian].
 17. Pro poriadok reiestratsii mistsia prozhyvannia (2008). [On the procedure for registration of residence]. *Muhunkhva*. № 6 [in Ukrainian].
 18. Problema lehalizatsii etnichnykh koreitsiv. (2007). [The problem of legalization of ethnic Koreans]. *Muhunkhva*. № 1 [in Ukrainian].
 19. Rehionalnyi forum pidpriiemtsiv Ukrainy. (2018). [Regional Forum of Entrepreneurs of Ukraine]. *Muhunkhva*. № 41 [in Ukrainian].
 20. Reiestratsiia narodzhennia i vyznachennia pokhodzhennia dytyny. (2009). [Birth registration and determination of the child's origin]. *Muhunkhva*. № 8 [in Ukrainian].
 21. Tehai, T.H. (2008). Tradysii prodovzhuiut zhyty v pratsi ta vidpochynku [Traditions continue to live on in work and leisure]. *Muhunkhva*. № 4. [in Ukrainian].
 22. Khan, Inkvon. (2011). «Natsionalnyi kharakter podobnyi pisku...» [«National character is like sand...»]. *Muhunkhva*. № 16 [in Ukrainian].
 23. (2010, November 29). «Khochu zbuduvaty hromadianske suspilstvo v Zaporizhzhii» – mer Sin. [«I want to build a civil society in Zaporizhzhia» – Mayor Sin]. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/2233826.html> [in Ukrainian].
 24. Ekonomichna i sotsialna intehratsiia etnichnykh koalitsii v Ukraini. (2010-2011). [Economic and social integration of ethnic coalitions in Ukraine]. *Muhunkhva*. № 14 [in Ukrainian].
 25. Iun, L. (2008). Zhyty v myri i zghodi [Living in peace and harmony]. *Muhunkhva*. № 3 [in Ukrainian].
 26. Iakshcho vtracheni dokumenty. (2010). [If the documents are lost]. *Muhunkhva*. № 12 [in Ukrainian].

УДК 63:001.(4777.83/.86)1919-1939pp.

Каденюк О. С.

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри права, професійної і соціально-гуманітарної освіти,
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
Кам'янець-Подільський, Україна
E-mail: akadenyuk@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2173-6055

ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗНАНЬ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ НА ЗАСАДАХ ГРОМАДСЬКОЇ АГРОНОМІЇ (1919–1939 РР.)

Анотація

У статті проаналізовано основні ідеї становлення громадської агрономії та її практичне застосування, як суспільно-економічного явища в організації сільськогосподарського виробництва в період розвитку ринкової економіки в українських землях у складі Річі Посполитої після закінчення Першої світової війни. Доведено, що засади діяльності громадської агрономії з впровадження сільськогосподарських знань у Галичині зазначеного періоду формувались основі теоретичних досліджень, господарського досвіду і традицій громадсько-агрономічної практики. Об'єктом дослідження є теоретична агрономічна думка в Східній Галичині у міжвоєнний період, предметом – шляхи пошуку оптимальних засобів розширення і наблизення агрономічної діяльності до безпосередніх господарів. Зазначено, що важливе значення мала співпраця селянських господарств з громадськими діячами, подвижниками у справі поширення фахових сільськогосподарських знань на селі. Серед яких були Є. Храпливий, К. Мацієвич, В. Доманицький, який, зокрема, вважав своїм обов'язком знайомити галицьку українську громадськість із теорією та практикою громадської агрономії та допомагати реалізувати її завдання на західноукраїнських землях. Він співпрацював з сільськогосподарським товариством „Сільський господар” через листування, друкував статті в часописах, пересилав академічні доповіді на з'їзди, наради, конференції. Досліджено, що найважливішим фактором агрономічної допомоги селянству стало вироблення в умовах Річі Посполитої Польської теоретичних засад регіональної української національної економічної політики. Діячі, які успішно поєднували практичну і науково-пропагандистську діяльність, були західноукраїнські агрономи Ю. Павликовський, Є. Храпливий, А. Романенко. Ними робився наголос на проблеми у формуванні аграрної політики, змісту і значення громадсько-агрономічної діяльності, напрямках, методах і засобах агрономічної допомоги. Їх праці мали прикладний характер, ґрунтувались на аналізі, узагальненні, систематизації місцевого матеріалу та практичної роботи сільськогосподарських товариств Східної Галичини.

Ключові слова: Східна Галичина, селянство, громадські організації, сільськогосподарська освіта.

Вступ. Вивчення ефективності діяльності нових форм господарювання у сільському господарстві сучасної України неможливе без переосмислення досвіду попереднього століття. Історична ретроспектива покликана убезпечити суспільство від можливих прорахунків минулого та створити цілісну концепцію нового господарського розвитку. У цьому контексті, неocenенною за своїм надбанням виступає практика діяльності селянських господарств в Україні, зокрема Східної Галичини міжвоєнного періоду. Місці і ролі в цьому процесі шляхів та методів впровадження сільськогосподарських знань.

У зв'язку з цим зростає актуальність проблем інноваційного розвитку національної аграрної культури, організації масової агрономічної й економічної допомоги виробникам з метою їх реорганізації, формування та функціонування аграрного ринку, зміни технології управління агропромисловим комплексом через демократизацію, роздержавлення регулювання й обмеження наказово-адміністративних методів праці, запровадження державно-громадського сприяння розвитку сільського господарства і передачу визначених функцій регулювання інститутам громадянського суспільства.

Кризовий стан сільського господарства підвищує в суспільстві і наукових колах інтерес до соціально-економічних проблем, особливо до процесу формування ринкових відносин. Явища й процеси, що відбувались на терені України в минулому потребують у зв'язку з цим глибоких аналітичних і синтезованих оцінок. Зважаючи на те, що й на початку ХХІ століття завдання реформування аграрного сектору є надзвичайно актуальним для нашої держави, вивчення досвіду розробки проектів перетворень у даній сфері та втілення їх в життя, повинно бути вартим уваги не лише дослідників, а й відповідних державних структур. Це допоможе краще зрозуміти сутність тенденцій нинішнього розвитку сільського господарства України, дозволить уникнути попередніх помилок і прорахунків на сучасному етапі. На сьогоднішній день багато українських дослідників зробили вагомий внесок у вивчення окремих аспектів аграрної історії в Україні. Загальні особливості та окремі питання щодо стану сільського господарства в Східній Галичині вивчали В. Клапчук [7], Л. Радіонова [16], І. Завдська [5], О. Палилюлько [12], В. Футала [21], В. Терещенко [18], В. Виздрік [23]. Надавалась загальна характеристика сільського господарства у розрізі окремих напрямів рослинництва і тваринництва наведена у монографіях істориків, географів та економістів, а також сучасних польських вчених Й. Банського [23], М. Мазура [23], А. Вижанські [25], Б. Винара [1].

Джерельну базу дослідження складають статистичні матеріали, звіти фінансових та фіскальних служб; публікації у пресі; та довідники; архівні матеріали. В науковій літературі тема аграрного реформування початку ХХ століття в Україні ще не набула характеру окремого та цілісного вивчення зі своїми національними та історичними особливостями, з його специфікою селянського землеволодіння та особливостями аграрних відносин, переосмислення значення введення приватної власності на землю. В сучасних умовах реформування соціально-економічних відносин в аграрній сфері важливого значення у впровадженні сільськогосподарських знань набувають не тільки державні інституції, а й громадські організації. Тому досвід, набутий в організації та поширенні фахових знань в селянському середовищі Східної, залишається актуальним і на сьогодні.

Метою статті є дослідження діяльності громадських організацій у впровадженні та поширенні фахових знань серед західноукраїнського селянства, висвітлення теоретичного та практичного аспектів цієї діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблемою господарського життя міжвоєнного періоду в етнічних українських землях у Польській державі були низькі знання селян з усіх галузей сільськогосподарського виробництва та підприємництва. У зв'язку з цим наукову цінність і пізнавально-практичне значення має історія українського сільськогосподарського товариства «Сільський господар». Створене спільними зусиллями української інтелігенції та селянства Галичини, товариство стало виявом економічної самоорганізації та самооборони села, першою і єдиною громадською організацією, що впродовж кінця ХІХ – 30-х років ХХ ст. захищала інтереси українського селянства при формуванні та реалізації аграрної політики Австро-Угорської імперії та другої Речі Посполитої, започаткувала систематичну, планомірну агрономічну допомогу селянству, осередками якої стали гуртки і філії товариства. Завданням «Сільського господаря» було у формуванні селянина як самостійного, національно свідомого господаря не лише дорогою побільшення землі, а також передовсім через інтенсифікацію господарської галузі. Основною метою товариства були пошуки найбільш ефективних шляхів і методів розвитку громадсько-економічної діяльності й індустріального реформування сільського господарства залежно від його стану, зміни політичних і соціально-економічних умов праці. Спільна діяльність агрономів і селян у філіях і гуртках «Сільського господаря» сприяла капіталізації селянських господарств та виховувала фахово освіченого селянина-господаря, привчала його до самостійності та самодопомоги, розвивала господарсько-громадські зв'язки між селянами повіту і краю, вчила захищатися від економічно сильніших структур у сфері обміну, утверджувала національну і господарську свідомість, психологію і традиції, вчила бути господарем на своїй землі. Агрономи товариства зробили значний внесок у теорію і практику організації агрономічної допомоги населенню.

Домінуючим у громадсько-господарському житті галицької України стала економічна думка нової генерації громадських діячів, які очолили національно-політичний рух і роботу з економічної розбудови села. Засновниками цього руху на рубежі ХІХ початку ХХ сторіччя були Євген Олесницький, Кость Левицький, Теофіля Кормоша та ін. Згуртувавшись навколо товариства «Просвіта», яка об'єднувала своєю діяльністю культурне й економічне життя українців Галичини, вони взяли в свої руки координацію практичної громадсько-економічної праці, програмну організацію спілчанського руху, прагнули створити суцільну мережу просвітницько-економічних організацій. Зокрема, читальні товариства «Просвіта» створювали крамниці, позичкові каси, рільничо-господарські та промислові спілки.

Товариство «Просвіта» займалося агрономічною допомогою селянству. Перші українські агрономи, випускники Краківського університету інструктори товариства Василь Король, Олександр Гарасевич, Сидір Кузик, стипендіати «Просвіти» Микола Творидло і Григорій Стефурак як мандрівні вчителі за прикладом західноєвропейських країн навчали сучасних агротехнічних прийомів розмовами, викладами, на курсах, влаштуванням зразково-показових ділянок, сортових розплідників, фактично виконували роль крайових агрономів для селянських господарств. Спрямовували на агрономічні студії до вищих навчальних закладів своїх стипендіатів [5]. Після відновлення польської держави, по закінченню Першої світової війни «Просвіта» намагалася отримати на «цілі рільництва і садівництва» державні та крайові субвенції від Міністерства сільського господарства, але на вимогу польських рільничих організацій Міністерство відмовило «Просвіті» у фінансуванні.

Засобом подолання негативних економічних тенденцій стала така форма самозахисту населення, як кооперативні спілки. Позитивним явищем в організації господарського життя селянства став союз молочарських кооперативів «Крайовий молочарський союз» у Стрию – технічний і торговельний центр кооперативного молочарства. Верховною установою української кооперації у Галичині став Крайовий ревізійний союз.

Незважаючи на ці зрушення, практична громадсько-економічна діяльність «Просвіти» і кооперативних союзів не впливала на господарську діяльність, не презентувала і не захищала інтересів селянства, не впливала на аграрну політику держави. Діяльність цих організацій не забезпечувала подолання технологічної відсталості сільського господарства. Провідники українського громадсько-економічного життя розуміли життєву необхідність для українського села – найбільш занедбаної ділянки суспільного і економічного життя, заснування дієвого українського товариства сільського господарства, яке займалося б організацією виробничого процесу селянських господарств та взяло б на себе агрономічну допомогу і захист прав селянина. Всі ці обставини призвели до утворення громадсько-господарської організації – «Сільський господар». Який під час Першої світової війни припинив свою діяльність, але після її закінчення відновився.

Фактичне відновлення праці «Сільського Господаря» відбулося у 1927, на що вплинули українські агрономи та допомога української кооперації, яка перебрала на себе фінансування «Сільського Господаря». Одним з най-

важливіших напрямків діяльності товариства було поширення та впровадження фахових знань сільськогосподарського виробництва. З цією метою організовувалися господарські школи. Такі школи передбачалося згідно до закону 1920 р. і розпорядження Міністерства сільського господарства 1923 р. створити у кожному повіті. Цих шкіл повинно було бути дві, це – нижчі господарські школи (жіноча та чоловіча), які фінансувалися за рахунок держбюджету на 25%, самоврядних організацій – на 25%, решта коштів під 3% річних кредитувалася державою. Діяльність цих повітових шкіл була підпорядкована органам місцевого самоврядування – повітовим аграрним комітетам. На польських етнічних землях до 1926 р. було засновано 105 повітових сільськогосподарських шкіл, на українських землях – жодної [10, арк. 7]. На навчання у Милованську школу у 1926 р. записався 21 учень [16, арк. 6]. Ця однорічна садівничо-рільнича школа була заснована в селі Милованні Товмацького повіту. Подібна школа домашнього господарства працювала в с. Угерцях Винявських Рудківського повіту. У Польській державі на початок 1926 р. готували спеціалістів 115 навчальних закладів, а в 1935 р. – уже 194, зокрема 5 вищих навчальних закладів, 12 середніх, 149 нижчих, 29 спеціальних [11, арк. 1]. На українських етнічних землях працювали 43 навчальні заклади (відповідно 1 – вищий навчальний заклад, 3 – середніх, 33 – нижчих і 6 спеціальних), але тільки 4 були з українською мовою навчання [11, арк. 14].

Польською владою на організацію сільськогосподарських освітніх закладів з українською мовою навчання коштів не виділяла. Кожна спроба заснування цих закладів, розглядалася «як політична і протидержавна акція» [5, арк. 17]. За відсутності державного фінансування для забезпечення необхідної фахової підготовки селян і національного змісту навчання українські сільськогосподарські школи засновувалися під патронатом українських громадських організацій. Товариство «Сільський господар» вважало своїм завданням допомагати українській молоді отримати ґрунтовну фахову освіту в національних сільськогосподарських школах: пропагувало важливість і необхідність освіти; засновувало власні школи; сприяло школам «Просвіти», «Рідної школи», «Маслосоюзу»; добивалося утворення державних закладів із українською мовою навчання; залучало селянську молодь на навчання.

У 1927 р. Перший з'їзд українських агрономів у своєму резюме акцентував увагу на те, що сільськогосподарське шкільництво є головним фактором господарської культури й ефективної практичної діяльності. Другий з'їзд українських агрономів (1928 р.) ухвалив рішення заснувати одну вищу, три середні, а також мережу нижчих повітових шкіл з українською мовою навчання. При секції сільськогосподарського шкільництва було обрано шкільний комітет у складі священника Й. Раковського, агрономів Є. Храпливого, Є. Брилинського, В. Доманицького. Планувалося створення відповідних комітетів при філіях товариства [15]. З'їзд подільських агрономів (1928 р.) у м. Копичинці Тернопільського воєводства постановив у кожному повіті заснувати хліборобську школу «Сільського господаря» [15, арк. 3].

У червні 1929 р. товариством «Рідна школа» у Львові була створена Центральна комісія з фахового шкільництва – дорадчого органу, куди увійшли представники українських громадських організацій: Ревізійного союзу кооперативів, «Рідної школи», Українського технічного товариства у Львові, товариств «Труд» і «Зоря», завданням якої було координувати працю українських організацій з розвитку національної фахової освіти через заснування та фінансування навчальних закладів, підбір педагогічних кадрів, контроль за навчальним процесом [13, арк. 1–2].

Українська громадськість і господарники розуміли, що покращення результативності сільськогосподарського виробництва необхідно відкриття українського сільськогосподарського вищого навчального закладу. Перші кроки до цього були зроблені у 1921–1926 рр., в період діяльності агрономічно-лісового факультету Львівської високої технічної школи, Української політехніки, утвореної на базі Вищих технічних курсів і технічного факультету при українському університеті у Львові. Навчання завершувалося отриманням відповідного свідоцтва, що дозволяло продовжити студії в закордонних вишах, у першу чергу в Українській господарській академії в Подєбрадах. Українська політехніка та Українська господарська академія підтримували тісні контакти з наукових і методичних проблем. Але влада негативно поставилася до намагань щодо легалізації українського закладу вищої освіти, тому заняття проводилися напівпідпільно і у 1926 р. остаточно завершилися [22, арк. 1–2].

У відповідь на це в листопаді 1926 р. правління «Сільського господаря» провело спеціальні наради з питання перенесення на українські землі Української Господарської Академії з Чехословаччини [2]. Але цього не відбулося польський уряд не дав на це згоду, тому було ухвалено: відкласти рішення на майбутнє.

Зважаючи на це, у вересні 1929 р. за ініціативою «Сільського господаря» проводилася організаційна робота з відкриття першого українського хліборобського конгресу у Львові. Завданням якого було визначати концепцію розвитку науки й освіти, проаналізувати стан та перспективи і проблеми розвитку аграрної культури на західноукраїнських землях. Нажаль, з фінансових проблем конгрес не відбувся. Тому для обговорення порядку денного пропонувалися статті В. Доманицького «Головні принципи організації української високої сільськогосподарської школи» і «Метод позаочного завдання в приміненні до аграрних наук» [4]. І тільки у травні 1932 р. Конгрес українських інженерів, врахував рекомендації В. Доманицького та обґрунтував принципи організації української вищої школи [6, с. 136].

Про необхідність сільськогосподарської освіти постійно обговорювалося у загальній і господарській пресі, спеціальній літературі, так Є. Храпливий у книзі «За наше хліборобське шкільництво» пропонував для заснування навчальних закладів під патронатом хліборобських організацій «Сільського господаря», «Центросоюзу» і «Маслосоюзу» використати їх земельні фундації [22].

Наступна спроба про заснування агрономічно-економічного вищого навчального закладу з українською мовою навчання, в контексті шкільної реформи, «Сільським господарем» відбулась у липні 1933 р. Це клопотання перед Міністерством освіти, уряд відхилив, мотивуючи відсутністю коштів [14, арк. 6].

Незважаючи на таке ставлення, до виробничих сільськогосподарських товариств останні намагалися підтримувати зв'язки з українськими студентами агрономічно-лісового факультету Львівської політехніки, утвореного в 1919 р. із трирічної Дублянської академії та Львівської лісової школи. Про це свідчить те, що «Львівська політехніка, науковорільничі установи в Дублянах» готував фахівців не тільки для великих господарств, а вів підготовку агрономів-інструкторів для роботи як у державних органах, так і в сільськогосподарських товариствах і спілках. Щодо національного складу студентів школи, то українців навчалось у 1925 р. – 5% від загальної кількості, у 1930 р. – 26%, у 1934 р. – 15,8%, у 1939 р. – 21,6% [25, с. 171].

У жовтні 1928 р директор «Сільського господаря» Є. Храпливий став ініціатором зустрічі з членами гуртка студентів-аграрників при товаристві українських студентів «Основа» Львівської політехніки. З метою зацікавити студентів-аграрників громадською агрономією. Також діячі «Сільського господаря» виступали перед ними з лекціями. У 1937–1938 рр, студенти прослухали 11 лекцій, отримали 150 зл. позички [18, с. 32]. Упродовж 1936–1938 рр. секція агрономів-дублянців Товариства українських агрономів підтримувала українських студентів фінансово, вони отримали 150 зл. позички [11, арк. 32]. Бюджет формувался за рахунок членських внесків, допомоги громадських організацій і приватних осіб. Списки товариства включали 241 студента, з них студентів аграрно-лісового факультету – 70, аграрників – 40 [19, с. 306].

Правління товариства щороку організовувало свої членів виробничу практику у селянських господарствах. «Основа» була осередком наукового життя українського студентства Львівської політехніки. Тут проводились студії з визначення українською мовою технічної термінології, організації практики, науковими студіями, допомогою абітурієнтам, організації відпочинку студентів, велика увага приділялась громадській роботі серед селянства Галичини по пропагуванні та впровадженні інтенсивних форм господарювання. Селянські господарства в умовах ринково-індустріальної цивілізації залишалися традиційно відсталими за рівнем застосування техніки, досягнень науки. Українське селянство зуміло дещо пом'якшити тиск економічних проблем за рахунок самоорганізації і самозахисту. Кооперативні, громадські, політичні, релігійні, політичні, громадські організації Східної Галичини надали допомогу й розпочали послуги з надання агрономічної, економічної інформації, сприяли виходу на європейський ринок.

Висновки. Для досягнення мети у реформуванні сільського господарства України, важливо вивчити і переосмислити вітчизняний досвід аграрного господарювання і практичної агрономічної роботи, створення системи взаємодії державного регулювання, економічної діяльності представницької влади і господарської ініціативи кожного суб'єкта господарювання

Необхідність вивчення досвіду організації сільськогосподарських освітніх закладів як державних так і громадських організацій по ефективному впровадженню та поширенню фахових знань серед сільськогосподарських виробників, регулювання відносин в аграрній сфері щодо утворення, управління нових видів підприємницької діяльності в минулому, які вплинули на зміни в аграрних відносинах, вимагає чіткого вирішення багатьох практичних та теоретичних проблем в сільськогосподарській сфері економіки на сучасному етапі. Завдання реформування аграрного сектору, підготовки фахівців сільськогосподарського виробництва є надзвичайно актуальним для нашої держави, вивчення досвіду розробки проєктів перетворень у даній сфері та втілення їх в життя, повинно бути вартим уваги не лише дослідників, а й відповідних державних структур. Це допоможе краще зрозуміти сутність тенденцій нинішнього розвитку сільського господарства України, дозволить уникнути попередніх помилок і прорахунків.

Список використаних джерел

1. Винар Б. Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919-1964). Мюнхен : Українське історичне товариство, 1965. 264 с.
2. Добриловський М. Свято Подебрадської Академії 16.V.1922 – 16.V.1932. Подебради: вид. т-ва прихильників Української господарської академії. 1932. 42 с.
3. Доманицький В. Організація і знання – наш порятунок. *Ілюстрований господарський календар “Сільський господар” за звичайний рік 1931*. Львів, 1931. 3–7.
4. Доповіді та статті Центральний державний історичний архів України м. Львів (далі ЦДІА України м. Львів). Ф. 302. Оп. 1. Спр. 606. Арк. 55.
5. Завадська І., Каденюк О. Громадська агрономія в сільському господарстві Поділля в період реформування аграрних відносин кінця XIX – початку XX ст. *Гуржівські історичні читання*, Черкаси : НПУ 2009. С. 197–203.
6. Каденюк О.С. Аграрна історія України з найдавніших часів до сьогодення. Кам'янець-Подільський, 2018. 310 с.
7. Клапчук В.М. Земельна власність та землекористування у Галичині XIX – першої третини XX ст. *Карпатський край*. 2016. № 8. С. 5–29.
8. Листи звернення до українських господарських і освітніх установ по питанню організації роботи 1938 р. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 426. 3 арк.
9. Матеріали загальних зборів товариства, проведених 21 квітня 1937 р. у Львові (протокол, доповіді, запрошення , повідомлення). ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 257. 109 арк.

10. Обіжники товариства за 1930 рік. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 50. 17 арк.
11. Обіжники за 1936 рік. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 63. 108 арк.
12. Палилюлько О. Діяльність громадсько-господарських товариств з поширення сільськогосподарських знань в Галичині (1919-1939 рр.) (автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук, спеціальність 07.00.01.). Черкаси : НПУ. 2012. 18 с.
13. Проект правило внутрішнього розпорядку роботи комісії для професіонального шкільництва, складений товариством „Рідна школа” у Львові. 1929. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 11. 4 арк.
14. Протокол 39-го засідання Дирекції товариства від 27 жовтня 1933 р. по обговоренні справ господарсько-садівничої школи у м. Миловані. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 224. 7 арк.
15. Протокол наради І Подільського районного з'їзду агрономів, який відбувся у м. Терехів, 6-7 грудня, 1928 року. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 218. 3 арк.
16. Радіонова Л. А. Роль товариства «Сільський господар» у розвитку сільського господарства західно-українських земель (20–30-ті роки XX ст.) (автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук, спеціальність: 08.01.04.). Київ, 2001, 25 с.
17. Статті Девесера Л., Лучемінської О., Романенка А. ЦДІА України м. Львів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 502. 45 арк. 3.
18. Терещенко В. Західноукраїнський кооперативний рух 20–30-х рр. XX ст. В сучасній вітчизняній історіографії. *Україна-Європа-Світ*, Львів, 2012. 290–295.
19. Токарський Ю. Дубляни: Історія аграрних студій. 1856-1946. Львів, 1947. 412 с.
20. Українська Господарська Академія в Подєбрадах та організації при ній. Історична довідка та звіт про діяльність академії за 1922 – 1931 рр. Центральний державний архів вищих органів влади України. Ф. 3795. Оп. 1. Спр. 128. 286 арк.
21. Футала В. Господарсько-кооперативний рух Західної України міжвоєнного періоду XX ст.: сучасні дослідження та інтерпретації. *Problems-of-humanities-History*. Тернопіль, 2011.
22. Храпливий Є. За наше хліборобське шкільництво. Львів: накладом т-ва «Сільськийгосподар», 1933. 46 с.
23. Bański J., Mazur M. A Review of Ownership Changes in the Agricultural Sector. In: *Transformation of Agricultural Sector in the Central and Eastern Europe after 1989. Warszawa Springer*, 2021. 19-27.
24. Vyzdryk V. Niektóre osobliwości rozwoju gospodarczego wsi w Galicji Wschodniej w latach 20-30 XX wieku. *Studia Orientalne*. 2014, 2 (6). 182-196.
25. Wyzanski A. Historia Polski w liczbach. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, Tom II. Gospodarka, 2006. 695 s.

Kadeniuk O. S.

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Professor at the Department of Law, Professional and Social Sciences and Humanities Education,

Higher educational institution «Podillia State University»

Kamianets-Podilskyi, Ukraine

E-mail: *akadenyuk@gmail.com*

ORCID: *0000-0002-2173-6055*

INTRODUCTION AND DISSEMINATION OF AGRICULTURAL KNOWLEDGE IN EASTERN GALICIA ON THE BASIS OF PUBLIC AGRONOMY (1919–1939)

Abstract

The article analyzes the main ideas of the formation of public agronomy as a socio-economic phenomenon in the organization of agricultural production during the development of the market economy in the Ukrainian lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth after the end of the First World War. It is proved that the foundations of public agronomy activities for the implementation of agricultural knowledge in Galicia of this period were formed on the basis of theoretical research, economic experience and traditions of public agronomic practice. The object of the study is theoretical agronomic thought in Eastern Galicia in the interwar period, the subject is the ways to find optimal means of expanding and bringing agronomic activities closer to the direct owners. It is noted that the cooperation of peasant farms with public figures, ascetics in the dissemination of professional agricultural knowledge in the countryside was of great importance. Among them were E. Khraplyvyi, K. Matsievych, and V. Domanytskyi, who, in particular, considered it his duty to acquaint the Galician Ukrainian public with the theory and practice of public agronomy and to help implement its tasks in western Ukraine. He cooperated with the Agricultural Society “Sylhospodar” through correspondence, published articles in magazines, and sent academic reports to congresses, meetings, and conferences. It is proved that the most important factor in agronomic assistance to the peasantry was the development of theoretical foundations of regional Ukrainian national economic policy in the Polish-Lithuanian Commonwealth. The founders who successfully combined practical and scientific-propaganda activities were Western Ukrainian agronomists Y. Pavlykovsky, E. Khraplyvyi, and A. Romanenko. They emphasized the problems in the formation of agricultural policy, the content and importance of public agronomic activities, directions, methods and means of agronomic assistance. Their works were of an applied nature, based on the analysis, generalization, and systematization of local material and the practical work of agricultural societies in Eastern Galicia.

Key words: *Eastern Galicia, peasantry, public organizations, agricultural education.*

References

1. Vynar, B. (1965). *Materialy do istorii ekonomichnykh doslidiv na emihratsii (1919-1964) [Materials for the history of economic research in emigration (1919-1964)]* Miunkhen: Ukrainske istorichne tovarystvo, 264 s. [in Ukrainian].
2. Dobrylovskiy, M. (1932). *Sviato Podiebradskoi Akademii 16.V. 1922 – 16.V. 1932 [Celebration of the Poděbradska Academy 16.V. 1922 – 16.V. 1932]* Podiebrady: vyd. t-va prykhlynykiv Ukrainskoi hospodarskoi akademii. 1932. 42 s. [in Ukrainian].

3. Domanytskyi, V. (1931). Orhanizatsiia i znannia – nash poriatunok [Organisation and knowledge are our salvation]. *Iliustrovanyi hospodarskyi kalendar "Sil'skyi hospodar" za zvychaiyny rik 1931*. Lviv, 1931. s. 3–7 [in Ukrainian].
4. *Dopovidi ta statii*. [Reports and articles]. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy m. Lviv (dali TsDIA Ukrainy m. Lviv). F. 302. Op. 1. Spr. 606. Ark. 55 [in Ukrainian].
5. Zavad'ska, I., & Kadeniuk, O. (2009). Hromadska ahronomiia v sil'skomu hospodarstvi Podillia v period reformuvannia ahrarykh vidnosyn kintsia XIX–pochatku XX st. [Public agronomy in agriculture of Podillia during the period of reforming agrarian relations of the late nineteenth and early twentieth centuries]. *Hurzhiivski istorychni chytannia*, s. 197–203 [in Ukrainian].
6. Kadeniuk, O.S. (2018). *Ahrarna istoriia Ukrainy z naidavnishykh chasiv do sohodennia* [Agrarian history of Ukraine from ancient times to the presen]. Kamianets-Podil'skyi, 310 s. [in Ukrainian].
7. Klapchuk, V. M. (2016). Zemelna vlasnist ta zemlekorystuvannia u Halychyni XIX – pershoi tretyny XXs. [Land ownership and land use in Galicia in the XIX – first third of the XX century]. *Karpatskyi krai*. № 8. s. 5–29 [in Ukrainian].
8. *Lysty zvernennia do ukraïnskyykh hospodarskykh i osvitynykh ustanov po pytanniu orhanizatsii roboty. 1938 r.* [Letters of appeal to Ukrainian economic and educational institutions on the organisation of work. 1938]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 426.]. 3 ark. [in Ukrainian].
9. *Materialy zahalnykh zboriv tovarystva, provedenykh 21 kvitnia 1937 r. u Lvovi (protokol, dopovidi, zaproshennia , povidomlennia)* [Materials of the general meeting of the society held on 21 April 1937 in Lviv (minutes, reports, invitations, notices)]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 257. 109 ark. [in Ukrainian].
10. *Obizhnyky tovarystva za 1930 rik.* [The company's liabilities for 1930]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 5017 ark. [in Ukrainian].
11. *Obizhnyky za 1936 rik.* [Obizhnyky for 1936]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 63. 108 ark. [in Ukrainian].
12. Palyliulko, O. (2012). Diialnist hromadsko-hospodarskykh tovarystv z poshyrennia sil'skohospodarskykh znan v Halychyni (1919–1938rr.) [Activities of Public and Economic Societies for the Dissemination of Agricultural Knowledge in Galicia (1919–1938)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Cherkasy. 2012. 18 s. [in Ukrainian].
13. *Proekt pravyylo vnutrishnoho rozporiadku roboty komisii dlia profesional'nogo shkilnystva, skladeniyi tovarystvom „Ridna shkola” u Lvovi 1929.* [Draft internal regulations of the commission for vocational schooling, drawn up by the Ridna Shkola Society in Lviv. 1929]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 11. 4 ark. [in Ukrainian].
14. *Protokol 39–ho zasidannia Dyreksii tovarystva vid 27 zhovnia 1932 r. po obhovoreni sprav hospodarsko-sadivnychoi shkoly u m. Mylovani. 1932* [Minutes of the 39th meeting of the Directorate of the Society of 27 October 1932 to discuss the affairs of the economic and gardening school in Milovan. 1932]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 224. 7 ark. [in Ukrainian].
15. *Protokol narady I Podil'skoho raionnoho z" Izdu ahronomiv, yakyi vidbuvsia u m. Terebovlia 6-7 1928 roku* [Minutes of the meeting of the First Podil District Congress of Agronomists held in Terebovlia on 6-7 July 1928]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 218. 3 ark. [in Ukrainian].
16. Rodionova, L. (2001). Rol tovarystva «Sil'skyi hospodar» u rozvytku sil'skoho hospodarstva zakhidno-ukraïnskyykh zemel (20–30-ti roky XX st.) *Extended abstract of candidate's thesis* Kyiv, 25 s. [in Ukrainian].
17. *Statti Devesera L., Lucheminskoi O., Romanenka A.* [Articles by Deveser L., Lucheminska O., Romanenko A.]. TsDIA Ukrainy m. Lviv. F. 302. Op. 1. Spr. 502. 45 ark. [in Ukrainian].
18. Tereshchenko, V. (2012). Zakhidnoukraïnskyi kooperatyvnyi rukh 20–30– kh rr. XX st. V suchasniï vitchyznia-nii istoriohrafii [The Western Ukrainian Cooperative Movement of the 20–30s of the XX century in the Modern National Historiography]. *Ukraina-Yevropa-Svit*, 290–295 [in Ukrainian].
19. Tokarskyi, Yu. (1946). *Dubliany: Istoriia ahrarynykh studii. 1856–1946* [Dubliany: History of agrarian studies. 1856–1946]. Lviv. 412 s. [in Ukrainian].
20. *Ukraïnska Hospodarska Akademiia v Podiebradakh. Istorychna dovidka ta zvit pro diialnist akademii za 1922 – 1931 rr.* [Ukrainian Economic Academy in Poděbrady and its organisations. Historical note and report on the Academy's activities for 1922–1931]. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady i orhaniv upravlinnia Ukrainy F. 3795. Op. 1. Spr. 128. 286 ark. [in Ukrainian].
21. Futala, V. (2011). Hospodarsko-kooperatyvnyi rukh Zakhidnoi Ukrainy mizhvoiennoho periodu st.:suchasni doslidzhennia ta interpretatsii [Economic and Cooperative Movement of Western Ukraine in the Interwar Period of the Twentieth Century: Modern Research and Interpretation]. *Problems-of-humanities-History*. Ternopil. <https://www.researchgate.net/publication/379789523> [in Ukrainian].
22. Khraplyvyi, Ye. (1933). *Za nashe khliborobske shkilnytstvo* [For our agricultural schooling] Lviv: nakladom t-va “Sil'skyihospodar”. 46 s. [in Ukrainian].
23. Bański, J. & Mazur, M. (2021). A Review of Ownership Changes in the Agricultural Sector. In: Transformation of Agricultural Sector in the Central and Eastern Europe after 1989. *Springer*, Cham. pp 19–27. https://doi.org/10.1007/978-3-030-73766-5_3
24. Vyzdryk, V. (2014). Niektóre osobliwości rozwoju gospodarczego wsie w Galicji Wschodniej w latach 20–30 XX wieku. *Studia Orientalne*. Nr. 2 (6). 182–196 [in Polish].
25. Wyzanski, A. (2006). *Historia Polski w liczbach*. Warszawa : Zakład Wydawnictw Statystycznych, Tom II. Gospodarka. 695 s. [in Polish].

УДК 27:726.597(477.43/44)XVIII-перша трет.XIXст.

Саламаха М. П.

директор

Бучацький ліцей імені святого Йосафата

Бучач, Україна

E-mail: panteleon1972@gmail.com

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ВАСИЛІАНСЬКИЙ СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ МОНАСТИР В ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ПОДІЛЛЯ (XVIII – ПЕРША ТРЕТИНА XIX СТ.).

Анотація

У статті досліджується соціо-культурна та просвітницька діяльність монахів-василіян Свято-Троїцького монастиря в Кам'янці-Подільському. Проаналізовано становище василіанських монастирів в ході „приєднання” уніатів до Православної церкви у 1794–1796 рр. Встановлено, що після третього поділу Речі Посполитої 1795 р. ново приєднані Правобережжя потрапляють під тотальний вплив великоімперської політики Росії, а у релігійно-церковній царині під прискіпливою увагою царизму опинилася Греко-Уніатська Церква. Доведено, що протягом 1794–1796 рр. російським урядом були не тільки підірвані основи стабільного функціонування не православних єпархій в українському суспільстві, але й розпочато процес ліквідації цих релігійних інституцій. Зазначено, що Кам'янець-Подільський монастир на Поділлі був насамперед важливим духовним осередком просвітництва який здійснював освітню діяльність, започаткувавши богословську школу. Завдяки своїм школам василіани отримували міцні позиції у суспільстві. Політичні події початку 90-х років XVIII ст., а саме другий (1793 р.) та третій (1795 р.) поділи Польщі призвели до того, що Брацлавщина і Подільське воєводство увійшли до складу Російської імперії. Це вплинуло й на релігійне життя краю. Експансія Російської православної церкви за підтримки царського уряду та військ призвела до ліквідації уніатських церков, василіанських монастирів та їхніх шкіл на Поділлі. Тому 1793 році школа, яка діяла при монастирі була закрита.

У статті зазначено, що дослідження змін у трансформації василіанських монастирів внаслідок поділів Речі Посполитої, дає можливість визначити їх місце та роль в духовно-культурному житті українського народу останньої третини XVIII ст. початку XIX сторіччя.

Ключові слова: Поділля, Василіанський Свято-Троїцький монастир, монах-василіанин, богословська школа.

Вступ. У сьогоднішньому часі активізується процес вивчення діяльності Василіанських монастирів на Поділлі, зокрема монастиря Пресвятої Тройці у Кам'янець-Подільському. Також на даний момент відбудовується Свято-троїцький монастир. Один із важливих історичних елементів це відзначення цього року 400-ліття реорганізації цілого Василіанського Чину. Отож із за таких обставин є очевидна потреба реконструкції василіанського чернецтва, яке своїм відданим служінням спричинило функціонування монастиря у даний період. Вивчення історії василіанських монастирів на Поділлі, зокрема Кам'янець-Подільського василіанського монастиря ускладнюється як хронологічною віддаленістю періоду його функціонування так і браком документальних джерел, які з часом в наслідок різноманітних причин були втрачені. Але уже з початком XIX ст., дана тематика привертала до себе увагу, на той час знані дослідники та члени «Подільського єпархіального історико-статистичного комітету», зокрема Є. Сіцинський друкував свої розвідки в «неофіційній частині» часопису «Подольские епархиальные ведомости», а саме праця «О приходах и церквях Подольской епархии Камянецкий уезд» [8; 9].

Післявоєнний період став багатим на дослідження вчених з діаспори. Чимало статей з церковно-історичної проблематики, в яких розглядалися окремі аспекти теми, друкувалися на шпальтах «Записок Чину Святого Василя Великого» дослідниками М. Ваврик та І. Патрило [4]. до цього періоду належать праці М. Войнара та О. Лотоцького розміщені у «Записках Наукового Товариства імені Шевченка». Значний внесок у дослідження великої історії Української церкви зробив Атанасій Великий. На основі його лекцій, які він читав у 60-70-х роках XX ст. на радіо Ватикану, була видана 9-ти томна праця.

У сучасній українській історіографії окреслена тематика тільки починає розроблятися. Серед новітніх досліджень, слід назвати роботи таких науковців як А. Зінченка [3], А. Філінюка [14], а також четвертий том великої праці «Історія релігії в Україні». Окремо слід відзначити львівського історика І. Скочиляса [12], який упродовж багатьох років займається дослідженням візитацій церков Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії, результатом чого стала його велика монографія.

Що ж стосується наукового доробку сучасних подільських дослідників стосовно історії Унійної церкви та Чину Святого Василя Великого (далі ЧСВВ), то він залишається недостатнім. Уніатським церквам та василіанським монастирям XVIII – початку XIX ст. присвячено чи не десяток статей та окремих розділів або навіть згадок у працях місцевих краєзнавців. На цьому тлі вирізняється монографія П. Слободянюка [11], в якій він розглядає історію різних церков (УПЦ, УГКЦ, Римо-Католицька церква, УАПЦ) від прийняття християнства і до сьогодення.

Окрему групу джерел складають комплекс матеріалів, які є у Державних архіві Хмельницької області [1], фондів Кам'янець-Подільського історичного музею-заповідника, а також матеріали періодичних видань Подільської єпархії.

Метою статті є дослідження діяльності Василянського Свято-Троїцького монастиря та визначення основних напрямів його духовної й соціально-економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сучасну свою назву «Українська Греко-Католицька Церква» отримала в незалежній Україні 1991 р. До цього часу назва нової Церкви, котра постала після Берестейської унії 1596 р., неодноразово змінювалася. Так у Апостольській Столиці щодо неї вживали означення «rutheniti uniti» (з'єдинені русини). За Австро-Угорської імперії декретом Марії Терези у 1774 р. цій Церкві було встановлено офіційну назву «Греко-Католицька Церква». Враховуючи, що хронологічні межі даного дослідження обмежуються кінцем XVIII – поч. XIX ст., а територіальні загалом кордонами Російської імперії, є виправданим вживати тогочасну назву, яку зустрічаємо у різноманітних документах: «Греко-Уніатська Церква» та суміжні ним дефініції грекоуніт, уніатство.

У 1699 році після кількох десятиліть панування турків, Поділля повернулося під владу Польщі, а наступного року православний єпископ Львівський, Галицький та Кам'янецький Йосиф Шумлянський відкрито пристав на унію (сам він таємно став уніатом ще у 1678 році). Розпочався стосорокарічний період діяльності Унійної церкви та ЧСВВ на Поділлі, територія якого на той час була поділена на два воєводства: Подільське та Брацлавське. Упродовж наступних кількох десятиліть тривало об'єднання василянських монастирів Литви, Білорусі та України під одним керівництвом [17, с. 139]. Лише в 1743 році, на Генеральній Капітулі, що відбулася в Дубні, незалежні до того часу Василянські конгрегації – Литовська та Руська об'єдналися в один «Руський Чин св. Василя Великого», оформившись в окремі Провінції, під такими ж самими назвами. Так вони проіснували до 1780 року, коли упродовж липня-вересня на Генеральній Капітулі в м. Торокань (Білорусь) відбувся адміністративний поділ ЧСВВ на чотири Провінції: Литовську, Білоруську, Галицьку та Руську [4, с. 185]. Саме до останньої й відійшло Поділля зі своїми василянськими монастирями, які ще 1750 року, згідно постанови сейму Речі Посполитої були підпорядковані Свято-Троїцькому кам'янецькому монастирю [9, с. 124].

Присутність ченців-василян у Кам'янці-Подільському починає свій відлік із 1722 року. Сюди за велінням Львівського уніатського єпископа Атанасія Шептицького прибули василянські ченці із Перемишльської дієцезії. Першим настоятелем Кам'янець-Подільського василянського Свято-троїцького монастиря був о. Іоан Машкевич, ЧСВВ. На перших порах встановлення Унійної церкви на Поділлі, ігумен даного монастиря призначався офіціалом для безпосереднього управління унійними церквами Кам'янця та Поділля [10, с. 320].

Монастирська церква за планом будівлі була хрестовидною із заокругленнями з трьох сторін, окрім західного, до якого вздовж усієї ширини була прибудована чотирикутна дзвіниця; зверху покрита гонтом, поверх якого зведений і оббитий бляхою шпиль, що завершувався залізним хрестом [15, с. 70]. Головні будівлі монастиря, були розташовані наступним чином: на південь від головного корпусу стояв кам'яний одноповерховий флігель, у якому знаходилися зі східної сторони їдальня, кухня, пекарня й 2 досить просторі житлові кімнати. Східніше поряд із цим будинком розмістилися муровані монастирські служби. З протилежної сторони кам'яного старого флігелю поблизу воріт, біля самої вулиці, стояла стара мурована покрита гонтом будівля, що складалася з 4 житлових кімнат. З північнозахідної сторони обителі розкинувся невеликий фруктовий сад. Вся площа, де стояла церква та монастирські будівлі, мала трикутну форму й була обнесена кам'яною високою стіною [15, с. 72].

До великої головної церкви Св. Трійці, з південного боку прилягав 2-поверховий будинок довжина, якого була приблизно 30 м. а збудований у формі літери Г. Келії знаходилися тільки із західної його сторони, а з другої сторони вікна освітлювали широкий коридор. Архітектура келій з одностороннім рядом приміщень уздовж довгого коридору була гранично простою, ганок і три контрфорси завширшки понад 4 м. на західному фасаді та центральний ризаліт на східному надавали йому дещо архаїчного вигляду. Жилих одиночних келій було дев'ять. Окрім того була ще одна більша келія для ігумена монастиря. Для проведення спільних зустрічей була обладнана спеціальна велика кімната. Поряд з нею суміжна велика кімната для монастирської бібліотеки. У приміщенні знаходилися кухня й столова. Найближча до церкви, тобто північна частина цього будинку, була побудована ще в 1747 році ченцями-василянами на місці старого будинку, який називався «владичним» із підвалом. Приміщення монастиря було побудовано за ігумена Йосифа Пруницького 1746–1747 роках на кошти фундушевих капіталів, відписаних монастирю різними власниками [7, с. 19–20].

У документі під назвою «Опис будинків в м. Кам'янці-Подільському і скільки якому будинку належить землі, складений в 1786 році», розповідається про дворик Василян, під яким числився ґрунт в довжину 96 ліктів, а в ширину від фронту 20 ліктів 20 цалей (тобто дюймів), в ширину ззаду 17 ліктів 16 цалей. Цей документ дозволяє підрахувати загальну площу, яку займав Василянський монастир в кінці XVIII ст. [1, арк. 1–2]. Термін «дворик», яким позначено монастир, означав в ті часи міську садибу з ґрунтом і будівлями, які входили до її складу. Значну частину монастирської садиби займав сад. В XIX ст. на території монастиря також проводилось нове будівництво, про що свідчать архівні документи. Так, на початку 60-их років XIX ст., була збудована 1-поверхова кам'яна офіцина. Пізніше до неї була прибудована ще одна 1-поверхова кам'яна офіцина, таким чином утворився видовжений будинок. Ці дві офіцини, з'єднані в один будинок, його ченці здавали в оренду під магазини з метою отримання прибутку [2, арк. 10–11].

Наступний дуже важливий архівний документ під назвою «Відомості про Свято-Троїцький монастир за 1914 рік» крім наведених вище описів нових будівель на території монастиря, наводить також опис будівлі XVIII–XIX ст. тобто монастирського корпусу, келій. Як повідомляє даний документ, монастир оточений кам'яною огорожею і магазинами. Посередині монастирського двору розташований 2-поверховий кам'яний корпус побудований 1747 році, покритий листовим залізом. Згідно довідки з податкової книги Кам'янецької Міської Управи за 1917 рік під № 92 числиться майно, що складається з двох кам'яних будинків і 6 кам'яних крамниць, записане за Свято-Троїцьким монастирем [2, арк. 11].

З вище поданого опису Святотроїцький монастир мав добре розвинута інфраструктуру та матеріальне забезпечення, проте більшість із обителів, які знаходилися на Поділлі мали матеріальні труднощі, адже в основному вони створювалися або засновувалися без усякого забезпечення, а між тим утримуватися виключно завдяки пожертвам від населення не було можливості. По-перше, тому що монастирів було багато, по-друге, тому що народ не був заможним і не співчував ні унії, ні василіанам. Папа Бенедикт XIV (1740–1758) в 1744 році доручає уніатському митрополитові разом із керівництвом Василіанського Чину з'єднати всі бідні монастирі з іншими більш забезпеченими так, щоб в кожному духовному закладі могли зручно жити вісім-десять ченців. На виконання цього доручення, в жовтні 1745 року в Дубно зібрались митрополит Атанасій Шептицький, протоархимандрит Полікарп Мигуневич та інші представники ЧСВВ. Отримавши від візитаторів інформацію про доходи та достаток обителів Руської провінції, вони поділили їх на три категорії: 1) монастирі, які можуть існувати частково окремо, частково в злуці з іншими; 2) монастирі, які через бідність фондушу приєднуються до більш заможніших, однак разом з тим можуть існувати як відділення тих, до яких приєднуються; 3) монастирі, які зачиняються зовсім, поки фундатори їх не забезпечать [17, с. 142].

Власне із подільських монастирів до першої категорії був віднесений Кам'янецький Свято-Троїцький. До нього був приєднаний Маліївський монастир. Кам'янець-Подільський монастир Св. Трійці відповідно зі списком затвердженим на Дубенській капітулі (1745 р.) належав до 129 монастирів Руської Провінції Покрови Матері Божої. Більше того даний монастир був у числі 20 «вокальних» монастирів Провінції. «Вокальними» на той час називались такі василіанські монастирі ігумени яких допускалися до участі у Капітулі, а також мали право активного голосу на ній [4, с. 187].

Після адміністративного поділу ЧСВВ на Тороканській Генеральній Капітулі (1780 р.) Кам'янець-Подільський монастир залишається і надалі у складі Руської Провінції. На Поділлі період освітянської діяльності монахів-василіан тривав з середини XVIII ст. У 1720 році, згідно рішення Замойського Синоду, при кожному монастирі, який налічував понад 12 ченців мала бути заснована богословська школа, в якій могли б навчатися також представники світського духовенства. Серед п'ятнадцяти подільських уніатських монастирів на той час, такими, що могли фінансувати школи був і Кам'янець-Подільський. Таким чином 1759 році була заснована школа для богословського василіанського класу на 12–15 осіб – для тих, хто бажав вступити у монастир. Ця школа знаходилася в одноповерховому кам'яному будинку із 12 келіями. Ректором школи завжди був ігумен монастиря та одночасно і професором богослов'я [4, с. 187].

Щодо подальшої освітньої діяльності монахів-василіан у 1764 році в Варшаві було прийнято рішення Едукаційної комісії, щоб Свято-Троїцький Кам'янець-Подільський монастир на рівні із Барським монастирем заснував ще школу по львівському зразку. А в 1787 році польський уряд постановив у цьому монастирі створити тут повітову школу із шляхетним конвіктом. Але всі ці задуми на жаль були не зреалізовані [10, с. 29]. Політичні події початку 90-х років XVIII ст., а саме другий (1793 р.) та третій (1795 р.) поділи Польщі призвели до того, що Брацлавщина і Подільське воєводство увійшли до складу Російської імперії. Це вплинуло й на релігійне життя краю. Експансія Російської православної церкви за підтримки царського уряду та військ призвела до ліквідації уніатських церков, василіанських монастирів та їхніх шкіл на Поділлі. Тому 1793 році школа, діяла при монастирі була закрита [16, с. 276].

Все рухоме та нерухоме майно, яке їм належало, перейшло у власність РПЦ. В результаті продуманої та чітко спланованої антиуніатської політики за короткий період 1794–1796 років на Правобережній Україні уніатська церква втратила 9 тисяч парафій, 145 монастирів та понад 8 мільйонів віруючих [13, с. 39]. На Поділлі масове «возз'єднання» розпочалося з кінця серпня 1794 року й на жовтень того ж року в Брацлавській та Ізяславській губерніях до православ'я приєдналося більше ніж 700 уніатських церков, при них близько 500 священників та 350 тисяч парафіян. Особливі успіхи спостерігалися в Брацлавській губернії, де приєдналися 632 церкви з 423 священниками та 311181 парафіянами [5, с. 743].

З п'ятнадцяти василіанських монастирів на Поділлі середини XVIII ст., на початок XIX ст. в унії залишилися тільки Маліївський та Барський, які у 1804 році налічували відповідно 4 та 10 монахів. Кам'янець-Подільський василіанський Свято-Троїцький монастир ліквідовано на основі указу від 12 квітня 1795 року, в якому Катерина II наголошувала: «Турботи Наші про поширення благочестя в межах Імперії нашої, з Божою допомогою такий успіх мали, що, як відомо Синоду, більше мільона з народу Російського, ... до істинної матерії їх, православної східної Грекоросійської церкви добровільно приєдналося» [6, с. 663].

Але остаточно він припинив своє існування 27 листопада 1795 року, тому що василіанський Свято-Троїцький монастир, як і багато інших василіанських монастирів перетворено на православний. Монахи – василіяни, які на той час перебували в монастирі деякі з них перейшли до василіанського монастиря у Почаїв, а інші розійшлися по василіанських монастирях Галичини [10, с. 30]. В Кам'янець-Подільському залишився тільки один василіянин о. Йосиф Банульський, який поселився у босоногих кармелітів. При його активному старанні у 1805 році головний кам'янець-подільський суд переглянувши справу про виселення василіан із монастиря Св. Трійці, насильницьким способом, визнав, що перебування православних монахів у цьому монастирі незаконним і присудив повернути його василіанським монахам. Це рішення суду настільки було виразне і конкретне, що тільки втручання департаменту Сенату, куди звернувся православний єпископ Йоанікій, поклато край суперечці про приналежність монастиря. Сенат визнав, що суд перевищив свої повноваження. Кам'янець-Подільський Свято-Троїцький монастир залишився і далі православним, його було включено до штату першокласних, як кращий, на той час із монастирів Поділля [10, с. 30].

Один із цікавих моментів являється той, що коли монастир був перетворений на православний, спадкоємці власників, котрі колись відписали фондуші на користь монастиря, відмовились від сплати процентів, оскільки

вони були заповідані для василіан. Тоді настоятель монастиря архимандрит Стефан розпочав судову справу, яка тривала з 1809 по 1834 роки і відсудив весь капітал на користь православного монастиря [7, с. 21].

Висновки. На підставі опрацьованого матеріалу, можна зробити висновок, що Кам'янець-Подільський василіанський Свято-Троїцький монастир відіграв велику роль у XVIII – перша третина XIX ст. Із приходом монахів-василіан розпочалась будова самого монастиря. Кам'янець-Подільський монастир на Поділлі стає насамперед важливим духовним осередком у якому зосереджується душпастирська діяльність, що певна кількість насельників становили монахи – професори, які духовно та інтелектуально формували молоде покоління, здійснювали пастирську та освітню діяльність, започаткували богословську школу, яка діяла при монастирі.

Подальший розвиток монастиря, як осередка громадського, наукового, культурного життя на Поділлі був призупинений. Причиною цього стали політичні події 90-х років XVIII ст., це другий і третій поділ Польщі. Наслідком цих поділів є те, що Брацлавщина та Подільське воєводство увійшли до складу Російської імперії, і це негативно вплинуло на подальший розвиток Унійної церкви й ЧСВВ на теренах Правобережної України. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у глибшому дослідженні та вивченні даного матеріалу особливо для визначення особового складу монастиря також навчальних предметів богословської школи, спрямованих на розвиток духовного та інтелектуального формування монаха-василіянина та впливу монастиря на подільське населення.

Список використаних джерел

1. Державний Архів Хмельницької області (далі ДАХО). Ф. 315. Оп. 1, Спр. 10803: Інвентарна справа № 245 на домоволодіння по вул. Троїцькій, 11. 1914 р. 37 арк.
2. ДАХО. Ф. 246. Оп. 1, Спр. 454: Свято-Троїцький монастир. 12 арк.
3. Зінченко А., Петренко О. Боротьба за прицерковну власність в селі Парпурівці Вінницького повіту в контексті соціальних і правових відносин на Правобережній Україні кінця XVIII-першої чверті XIX ст. Українознавство. Історичні студії. № 4(61). 2016.
4. Патріло І. Нарис історії Василіан – 1743-1839. Записки ЧСВВ. Серія II. Рим: Видавництво ОО. Василіан, 1992. С. 184–274.
5. Покровский И. Русские епархии XVI – XIX вв. Казань, 1913. 966 с.
6. ПСЗРИ. Собрание Первое. с 1649 по 12 декабря 1825 г. (в 45 т.). Т. XXIII: съ 1789 по 6 ноября 1796 г. СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии. 1830. 1045 с.
7. Сементовский А. Каменец-Подольский. Архив исторических и практических сведений относящихся к России в 13-и томах. Санкт-Петербург, 1862. Т. IV. С. 1–78.
8. Сецинский Е. Город Каменец-Подольский: Историческое описание. Київ, 1895. 247 с.
9. Сецинский Е. Материалы для истории монастырей Подольской епархии. Труды Подольского историко-статистического комитета. Каменец-Подольск, 1890-1891. Вып. 5. 444 с.
10. Синицкий Д. Исторические сведения о Подольской духовной семинарии. Каменец-Подольск, 1895. 611 с.
11. Слободянюк П. Я. Українська церква: історія руйни і відродження. Наукове видання, присвячене 2000-літтю Різдва Христового. Хмельницький: Подільське відділення ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, Держархів Хмельницької області, 2000. 266 с.
12. Сковчилюк І.Я. Намісницький поділ Львівсько-Галицько-Кам'янецької православної єпархії на Поділлі в другій половині XVI–XVII ст. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2004. Т.13.
13. Стоколос Н. «Дякую Богу і приймаю»: Ліквідація Уніатської Церкви на Правобережній Україні у XVIII–XIX ст. Людина і світ. Київ, 2000. №3. С. 37–46.
14. Філінюк А. Г. Поділи Речі Посполитої в долі Правобережної України. Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2015. С. 102–119.
15. Хіхляч Б. Огляд архітектури уніатських церков Поділля у XVIII ст. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Серія: Історія). Вінниця, 2008. Вип. 13. С. 201–204.
16. Хіхляч Б. Освіта парафіяльного уніатського духовенства на Поділлі у XVIII ст. Історія релігії в Україні: Науковий щорічник. Книга І. Львів, 2012. С. 273–280.
17. Хіхляч Б. ЧСВВ та УГКЦ на Поділлі (XVIII – I третина XIX ст.): загальний огляд. Подільська старовина: наук. зб. Вінниця, 2008. Вип. IV. С. 139–159.

Salamakha M. P.

Director

St. Josaphat Lyceum in Buchach

Buchach, Ukraine

E-mail: *panteleon1972@gmail.com*

KAMIANETS-PODILSKYI BASILIAN HOLY TRINITY MONASTERY IN THE SPIRITUAL AND CULTURAL LIFE OF PODILLIA (XVIII – FIRST THIRD OF THE NINETEENTH CENTURY)

Abstract

The article examines the activities of the Basilian monks of the Holy Trinity Monastery in Kamianets-Podilskyi. The author analyzes the situation of Basilian monasteries during the “accession” of the Uniates to the Orthodox Church in 1794–1796. It is

established that after the third partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, the newly annexed Right Bank fell under the total influence of Russia's great imperial policy, and in the religious and ecclesiastical sphere the Greek-Uniate Church was under the scrutiny of tsarism. It is proved that in 1794–1796 the Russian government not only undermined the foundations of the stable functioning of non-Orthodox dioceses in Ukrainian society, but also began the process of liquidating these religious institutions. It is noted that the Kamianets-Podilskyi Monastery in Podillia was primarily an important spiritual center of enlightenment that carried out educational activities, having founded a theological school. Thanks to their schools, Basilians gained a strong position in society. The political events of the early 90s of the eighteenth century, namely the second (1793) and third (1795) partitions of Poland, led to the fact that Bratslav and Podillia provinces became part of the Russian Empire. This also affected the religious life of the region. The expansion of the Russian Orthodox Church with the support of the tsarist government and troops led to the liquidation of Uniate churches, Basilian monasteries, and their schools in Podillia. Therefore, in 1793, the school that operated at the monastery was closed.

The article notes that the study of changes in the transformation of Basilian monasteries as a result of the partitions of the Rzeczpospolita makes it possible to determine their place and role in the spiritual and cultural life of the Ukrainian people in the last third of the eighteenth century.

Key words: Podillia, Basilian Holy Trinity Monastery, Basilian monk, theological school.

References

1. Derzhavnyi Arkhiv Khmelnytskoi oblasti (dali DAKhO). [State Archives of Khmelnytskyi Oblast [State archive of Khmelnytskyi region (further – DAKhO)] F. 315. Op. 1, Spr. 10803. *Inventarna sprava № 245 na domovolodinnia po vul. Troitskii*, 11. – 1914 r. 37 ark. (Knyhy z fondiv Kamianetskoï Miskoi Upravy za 1917 rik pid № 92). [Inventory file No. 245 for the household at 11 Troitska Street, 1914. 37 p. (Books from the Kamianets City Administration funds for 1917, no. 92) [in Ukrainian].
2. DAKhO. F. 246. Op. 1, Spr. 454. *[Sviato-Troytskyi monastyr]*. 12 ark. [in Ukrainian].
3. Zincheko, A., & Petrepenko, O. (2016). Borotba za prytserkovnu vlasnist v seli Parpurivtsi Vinnytskoho povitu v konteksti sotsialnykh i pravovykh vidnosyn na Pravoberezhnii Ukraini kintsia XVIII-pershoi chverti XIX st. [Struggle for church property in the village of Parpurivtsi, Vinnytsia district, in the context of social and legal relations in Right-Bank Ukraine in the late eighteenth and early nineteenth centuries]. *Ukrainoznavstvo. Istorychni studii*. № 4(61). [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(61\).2016.140962](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(61).2016.140962) [in Ukrainian].
4. Patrylo, I. (1992). Narys istorii Vasylian – 1743-1839. [Outline of the history of the Basilians – 1743-1839]. *Zapysky ChSVV. Seriya II*. Rym: Vydavnytstvo OO. Vasylian, S. 184-274 [in Ukrainian].
5. Pokrovskiy, Y. (1913). Russkiye eparkhyy XVI – XIX vv. [Russian dioceses of the XVI – XIX centuries]. Kazan, 966 s.
6. PSZRY. (1830). Sobranie Pervoe. s 1649 po 12 dekabria 1825 h. (v 45 t.). T. XXIII: s 1789 po 6 noiabria 1796 h. [Sobranie Pervoe. 1649 to December 12, 1825 (in 45 vols.). Vol. XXIII: from 1789 to November 6, 1796]. SPb.: Tipohrafiya II Otdeleniya Sobstvennoi Eho Ymperatorskoho Velychestva Kantselaryi. 1045 s.
7. Sementovskiy, A. (1862). Kamenets-Podolskiy. Arkhyv ystorycheskykh y praktycheskykh svedenyi otnosiashchykh k Rosyy v 13-y tomakh. [Kamenets-Podolsky. Archive of historical and practical information related to Russia in 13 volumes]. Sankt-Peterburh, T. IV. S. 1-78.
8. Setsynskiy, E. (1895). Horod Kamenets-Podolskiy: Ystorycheskoe opysanye. [Kamenetz-Podolsk: Historical description]. Kyiv, 247 s. [in Ukrainian].
9. Setsynskiy, E. (1891). Materyaly dlia ystoryy monastyrei Podolskoi eparkhyy. Trudy Podolskoho ystoryko-statystycheskoho komyteta. [Materials for the history of the monasteries of the Podolsk diocese. *Works of the Podolsk Historical and Statistical Committee*]. Kamenets-Podolsk, 1891. Вып. 5. 444 s.
10. Synytskiy, D. (1895). Ystorycheskye svedeniya o Podolskoi dukhovnoi semynaryi [Historical information about the Podolsk Theological Seminary]. Kamenets-Podolsk, 1895. 611 s.
11. Slobodianiuk, P. Ya. (2000). Ukrainska tserkva: istoriia ruiny i vidrozhennia. Naukove vydannia, prysviachene 2000-littiu Rizdva Khrystovoho [Ukrainian Church: History of Ruin and Revival. A scientific publication dedicated to the 2000th anniversary of the Nativity of Christ]. Khmelnytskiy: Podilske viddilennia IMFE im. M. Rylskoho NAN Ukrainy, Derzharkhiv Khmelnytskoi oblasti, 266 s. [in Ukrainian].
12. Skochylas, I. Ia. (2004). Namisnytskiy podil Lvivsko-Halytsko-Kamianetskoï pravoslavnoi yeparkhii na Podilli v druhi polovyni XVI–XVII st. [Viceroy division of the Lviv-Galician-Kamianets Orthodox diocese in Podillia in the second half of the XVI-XVII centuries]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho derzhavnoho universytetu: Istorychni nauky*. – Kamianets-Podilskyi: Oiium, T. 13 [in Ukrainian].
13. Stokolos, N. (2000). «Diakuiu Bohu i pryimaiu»: Likvidatsiia Uniatskoi Tserkvy na Pravoberezhnii Ukraini u XVIII–XIX st. [Viceroy division of the Lviv-Galician-Kamianets Orthodox diocese in Podillia in the second half of the XVI-XVII centuries]. *Liudyna i svit*. Kyiv, № 3. S. 37–46 [in Ukrainian].
14. Filiniuk, A. H. (2015). Podily Rechi Pospolytoi v doli Pravoberezhnoi Ukrainy [Dividing the Polish – Lithuanian Commonwealth in the fate of the Right-Bank Ukraine]. *Problemy istorii krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy: Zbirnyk naukovykh prats Kamianets – Podilskyi: Kamianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohienka*, – S. 102-119 [in Ukrainian].
15. Khikhlah, B. (2008). Ohliad arkhitektury uniatskykh tserkov Podillia u XVIII st. [Overview of the architecture of the Uniate churches of Podillia in the eighteenth century]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho (Seriia: Istorii)*. Vinnytsia, Vyp. 13. S. 201-204 [in Ukrainian].
16. Khikhlah, B. (2012). Osvita parafialnoho uniatskoho dukhovenstva na Podilli u XVIII st. [Education of the parish Uniate clergy in Podillia in the eighteenth century]. *Istoriia relihii v Ukraini: Naukovyi shchorichnyk*. Knyha I. Lviv, S. 273-280 [in Ukrainian].
17. Khikhlah, B. (2008). ChSVV ta UHKTs na Podilli (XVIII – I tretyna XIX st.): zahalnyi ohliad [The ChSVV and the UGCC in Podillia (XVIII – the first third of the nineteenth century): a general overview]. *Podilska starovyna: nauk. zb*. Vinnytsia, 2008. Vyp. IV. S. 139-159 [in Ukrainian].

Науково-практичне видання

Scientific-practical edition

Професійно-прикладні дидактики

Professional and Applied Didactics

Випуск 1 2025

Issue 1 2025

Адреса редакції:

вул. Шевченка, 13, м. Кам'янець-Подільський
Хмельницької області, 32316
тел. (03849) 2-43-55; 6-83-24;
e-mail: main@pdatu.edu.ua

Editorial Office:

13, Shevchenko St., Kamianets-Podilskyi,
Ukraine, 32316
tel. (03849) 2-43-55; 6-83-24;
e-mail: main@pdatu.edu.ua

Підписано до друку 05.03.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк.
Наклад 100 прим.

Signed in print 05.03.2025
Format 60×84/8. Typeface Times New Roman.
Offset paper. Digital printing.
Circulation 100 copies.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Publishing House "Helvetica"
6/1 Inglezi, Odesa, 65101
Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of the subject of publishing business
DK No. 7623 dated June 22, 2022